

Fetykó Judit

EPRESKERT

Mercator
Stúdió

regény

Minden jog fenntartva, beleértve bárminemű
sokszorosítás, másolás és közlés jogát is.

Kiadja a Mercator Stúdió
Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője
A borító Kaskötő István terve alapján készült.
Szerkesztő: Kaskötő István (www.kalaka.com)

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 978-963-606-716-8

© Fetykó Judit, 2008

© Mercator Stúdió, 2008

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu és www.peterybooks.hu

T/F: 06-26-301-549

06-30-305-9489

Fetykó Judit

EPRESKERT

Mercator Stúdió
2008.

– Ima! Ima! Gyere! Menjünk horgászni! – kiabál a gyerek.

Forró a nyári délután, órák óta alig mozdul a levegő, egy-egy kó-sza szellő megkeringeti a port, felzavarja az érő gyümölcsök víz-vesztésének illatát, ritkán áthalad néhány fátyolfelhő az égen; nem-hogy csökkenne, egyre fokozódik a hőség, mindenki a házban van, kinn csak az dolgozik, akinek nagyon muszáj.

– Ima! Gyere már! – bekukucskál a fakapu íves, ablakszerű mé-lyedésén, a sűrűszövésű drótháló rései közt az udvarra, ahol a járda szélére virágözön borul, s egy mezítlábás, rövidnadrágos, közép-termetű férfi közeledik, hogy kaput nyisson a gyerekek; szaporáz-za a lépést, mert talpát süti a forró kő.

– Fogtál legyet? – kérdi Ima, aki amúgy Fazekas Imre, csak a kislány nyelven Ima, azt meg nem bánja.

– Itt van. A gyufásban – mutatja dobozát a lányka, reményked-ve, hogy mégis lesz horgászat.

– Megkeresem a botot. Menj be addig Mariskához! – egyezik bele a férfi, eltörölve homlokán. a verítéket, s bajszában igazítva egyet, nehogy a végigfutó izzadság lecsöppenjen róla.

Felkapaszkodik a gyerek a szokásosnál magasabb lépcsőfokokon a gangra, óvatosan mozdítja el az ajtó elé akasztott csipkefüggönyt, ami a házat védi a legyek, szúnyogok hadától, alig neszezve belép a parányi előszobába, ahol a falakon színesre festett gipszöntvény tányérok lógnak, amiket Imre alkotó kedvében a téli napokon for-mázott mindenféle domború és homorú műanyag és üvegtányérok hátán. A sarokban polc, rajta zománcos csupor tiszta szalvétával letakarva, mellette a vödör víz. Az egész helyiség csupa ajtóból és sarokból áll, minden sarokban valami évek óta odacövekelt, meg-szokott, a belépő kezére eső tárgy, alkalmas eszköz.

Kata hallja az öregasszony egyenletes szuszogását, valami nesze-ző, ismétlődő ütemű motozást. Benéz a konyhába, nem köszön. Az asszonynak kora reggel köszönt a kerteken át, Imrével elkiabálták a fák és bokrok leveleinek ringásán keresztül a mai beszélgetés nagy részét, ez a reggeli köszönés érvényes a következő virradatig.

Mariska a konyhában ruhát foltoz. Be van sötétítve, de ő azért lát-ja a tűt; a kerti ruhákat varrogatja, ma is, ki tudja már hányadszor. A

szomszédok tudják, ha kapál, az csak a Mariska háta lehet. A ruhán hatalmas folt, szépen, szabályosan eldolgozva. Mariskát ez látszólag nem zavarja. Sokat dolgozik, a napnak meg mindegy milyen ruhát süt szét. Jó ez nekem, mondogatja, de soha senki nem kérdezte meg tőle, hogy valóban jó-e neki. Most öltöget, türelemmel pászítja a foltot, ujjai nehézkesen fogják a tűt, túl finom szerszám ez agyon dolgozott kezeihez. Lassan dolgozik, szép a munkája.

Letörli napsütötte homlokáról az izzadtságot. Az egész asszony fekete. Fekete haj, fekete szem. Nyáron egész cigányosra barnul a bőre. Tavasztól ősziig kinn dolgozik a kertben, a mezőn. Meghízott. Sok zsírt használ a főzéshez. A család így szereti, ő így tanulta az anyjától. Szabályos, szív alakú arcán mindig nyugalom van, akkor is ilyennek látszik, ha belül bántja valami.

– Gyere csak! Adj egy pusztit! – hívja a kislányt.

Tartja az arcát. Neki nincs gyereke. Minden vágya egy gyerek, de neki nem lehetett. Nem ment orvoshoz miatta, tudomásul vette, hogy ő a hibás, azért nincs gyerek, hisz az urának van egy lánya. Az nagylány. Őt az a lány nem szereti. Csak a mostoha.

– Jó csattanósat? – kérdezi a gyerek, mert tudja, Mariska nagyon szereti a csattipusztit. Kilép a nyári cipőből, lábát simogatja a kövön végigfutó parasztszőnyeg hűvösnek tetsző érintése, s két lépés után ott csüng az asszony nyakába kapaszkodva, megadva a kért csattikat.

– Olyat... – mondja az sóhajtván, és kicsit magához vonja a gyereket, vigyázva, nehogy a kislány hirtelen simuló mozdulattal belekapjon a túbe.

Megtelik a szeme könnyekkel, mert annyira jó ez a csattanós pusztit. A gyerek szereti, szívesen ad neki csattipusztit. Sokat beszélgetnek ők együtt. Néha a lányka anyja megkéri, vigyázna-e egy délután a gyerekekre. Vigyáz ő szívesen, ad neki enni, abból, amit főz. Legszívesebben vissza sem adná az anyjának. Mit meg nem adna érte.

Kata teljes bizalommal szereti Mariskát, az asszony gyakran mesél neki, játszik vele. Van, mikor vele megy a földre, ami nem mesze van a házaktól, ha a kislány anyja kikiált utánuk, még elhallat-

szik odáig. Ott a gyerek leül a földre, ha meleg van, vagy az asszony levetett mellényére, nézi a szorgosan dolgozó Mariskát, néha váltakozva pár szót. Nem történik semmi, mégsem unja magát, nagyon szeret az asszony közelében lenni, akkor is, ha az nem ér rá, hogy csak vele foglalkozzon. Ha elfárad, felkérgetőzködhet az ölébe, olyan jó puha, meleg, levendula szagú az ő Mariskája.

– Megyünk Imával horgászni. Fogtam kék legyet.

– Te fogtad? – kételkedik Mariska, mert tudja, ez nem igaz, a kislány fél a nagy kék dongólégytől. Biztosan valamelyik fiú fogta, talán a Bereckiek valamelyike.

– Most én fogom – mondja a lányka, mert nem akarózik bevallani, hogy fél a nagy legyektől, s biz ezt se ő fogta. Mariska lehet, hogy hallotta, mikor a Berecki beszólt hozzájuk, hogy itt a doboz, benne, amit kért.

Mariska mosolyog.

– Te, hát persze, hogy te fogod – bólogat. – Fogod a dobozzal együtt.

Leölti a tűt, el ne vesszen a rongyok közt. Megy, megnézi az anyósát. Nagyon csendes ma az öregasszony.

Nincs semmi baj, alszik. Vékony tüllszerű anyaggal van letakarva, az ágy két vége tartja fenn, legyen alatta levegő. Kell ez. Sok a légy. Az ajtóra akasztott függöny kirekeszt rengeteg legyet, a légyszűrőre sok ráragad, egy-kettő mindig marad, ami zavarja a fekvőt.

Mariska két éve ápolja az anyósát, azóta valamivel többet van a házban. Gyakran rá kell nézni. Mindig házsártos volt, most is állandóan parancsolgat, ha ébren van. Csak úgy pattognak a szavak: Mariska, nem jól fekszem. Adj egy kis teát! Nem. Inkább vizet. Ez túl hideg, az megint forró.

Reggel megrendeli az ebédet, de délben már nem azt enné, és így van ez mindennel. Menni nem tud. A menyé néha az ölében viszi, ahova kell, ezért még soha egy köszönömöt, vagy egy jó szót nem mondott cserébe. Nem nézi embernek Mariskát, a fia feleségének se tartja, csak a Mariska, aki mindent ellát, akinek mindenhez van türelme, ereje, olyan, mint egy hűséges kutya, jó, hogy van, minden jó, amit tesz, de ha nem lenne, és az elvégezetlen dolog hiánya nem

juttatná észbe, észre sem venné, hogy nincs a házban; talán ezt se gondolta soha végig. Az unokája alig törődik vele, ha annak zsorvál, az hamar rászól, hogy hallgasson, ne parancsolgasson folyton.

Most alszik az öregasszony. Csend van. Vigyáznak a csendre. Hagy aludjon.

— Alszik a mama. Kint is legyél csendbe! — mondja a kislánynak Mariska.

— Jó — sítja vissza az. — Már jön Ima. Hallod? Megyünk.

Elindulnak. Imre rágyújt, de előbb maga sodorja a cigarettát. Ez egy külön szertartás. A dohány az apósáéktól van, azok termesztik. Amint forgatja a kezében a vékony cigaretta papírt, egyszerre érzi a kezében lévő dohány illatát, és a falusi dohánypajtában száradó, vékony spárgára fűzött levelekét.

Ezt Mariska szárította, vágta apróra, nagyon érti, nemhiába dohányos lánya, lány korában kitanulta ennek minden munkáját.

A gyerek sokszor látta, milyen, mikor Ima rágyújt, de minden alkalommal csodálattal nézi, ahogy a férfi elegyengeti a dohányt, óvatosan megnyalja a cigaretta-papírt és összesodorja. Kész. Rá lehet gyújtani. A lányka el tudja mondani a szertartás sorrendjét, csak az azzal kezdődik, hogy Mariska milyen szépen megvágta a dohányt, aztán jön a papír és a többi.

Imre megtapogatja a zsebében az öngyújtót, nem fordult-e le, mert akkor ki talál folyni belőle a benzin, aztán töltheti, pedig úgy gondolta, ennek még elégnek kell lenni legalább holnap estig, még ebben az embertelen melegben is, ami csak lopja, gőzölögteti. A gyerek fontosnak tartja, hogy a barátjának van öngyújtója, mert a környéken senkinek nincs ilyenje. Csak keresztapának van, az még háború előtti, régi darab, ahogy a nagyok szokták mondani; de ő a város túlsó felében lakik.

A férfiak többsége nem dohányzik, a nők közül csak egy, de azzal a többi asszony nem barátkozik. Szívesen beszélgetnek vele; más az az asszony, hogy eljár dolgozni, gyári munkás, míg a többség otthon a háztartást viszi, az a legnagyobb gondja — így minden olyan hír, ami a munkába járó nőkkel kapcsolatos, felajzó, napokig tartó izgalmat vált ki. De a régi fajta nőiesség belső kényszere a szájukkal

mást mondat, mint amit belül, titkolt gondolatok legalján éreznek – ezért általában nőietlen és kicsit tisztességtelen dolognak tartják, ha egy nő dohányzik. A cigarettától titokban fuldokló „nagyfiúk” vágyakozva nézik minden lehető alkalommal az öngyújtót Ők, a gyufát lopva viszik el az anyjuktól. Tiltott a dohányzás. De mégis! No, hát már nagyok! Ágaskodik bennük a csakazértiskedés.

Imréék kertjén kanyargó, keményre taposott ösvényen érnek a sövényig, aminek ágai engedelmesen szétnyílnak, onnan lassan leballagnak a patakpartra. Itt kicsit hűvösebb van, a fűzfák hatalmasra nőttek, összeborulnak a víz felett; végig a kertek alján sövény húzódik, alatta keskeny gyalogösvény. Enyhén lejt a part a víz felé, erre az oldalra épít a patak, néhol lépcsőszerű a padka, az alsó kiugrókra le lehet ülni.

Még senki sincs a víznél. Odaérnek a helyükre. A gyerek leül a fűbe, szandálját maga mellé teszi, a lába bele-beleér a vízbe. Imre bedobja a horgot. Nem igazi horgászat ez. A bot csak egy hosszú erősebb suháng, madzaggal van rákötve az úszó, ami csak egy parafa dugó, és a fémhorog. A horog az igazi. Ez pont jó ide.

Tiszta a víz, látni az alját, a finom fövény követi a sodrás fodrait, néhány moszat fel-fellibben, itt-ott egy vízipók cikázik, béka úszik át egyik partról a másikra, a fénycsillámok váltják egymást a felszínen, ahogy a fűzfák levelei közt besüt a nap. Megkettőződnek az árnyékok, a túlsó oldalon lévő terebélyes fűzfa alatt egészen sötét van. A part közvetlen közelében a fű zöldebb, elvétve suhog a nád, magasan kiemelkedve a többi zöldeből.

Csendes sodrásban alig fodrozódik a víz, az úszó nehezen libeg át a fűzfa alá, ahol mélyebb a meder, meredek a part. Nyugalom van, víz-szag, csend. A gyerek lába a patakban, néha a talpát bele nyomja a fövénybe.

Imre hallgat. Ki tudja, mire gondol ilyenkor? Néha kiszól gondolataiból, olyanokat, mint „a piszok”, „hát ezt tenni”, aztán nincs tovább, nem mondja, miről beszél. Szája vékony vonallá csukódik, szeméből eltűnik a meleg fény, arcán ráncosra gyűrődnek az izmok.

A kislány ezt nem érti. Hallgat, mert Ima megmondta, hogy horgászatkor hallgatni kell, másként elmennek a halak. Nagyon várja

lesz-e hal. Néha napokig nincs. Van, mikor olyan kicsi, hogy csak a macskának halásztak. Ha nagyobbkább, az csak nekik öröm. Mariska sóhajt, aztán kiszedi a vödörből az alig méretes halakat. Meg tudja pucolni, ha akarja. Mikor nincs ideje, olyanokat mond, hogy ez még csak Cilinek jó. Paprikás lisztben megsütve elég jó a hal, de a gyerek sosem tudja megenni, annyi a száлка benne. Belekóstol, aztán keserves képpel mondja:

– Nem szeretem.

– Neked fogtuk. Még most se szereted? – kérdi ilyenkor Imre, aki azért soha meg nem haragszik, hogyha valaki nem szereti a halat. Ő bezzeg szereti. Megrágja az apró, gyenge szálkát, annyi halat sosem tud fogni, ami neki elég lenne, ha lehetne, minden nap halat enne.

Most még nincs hal. A dugó keringőzik a vízen, Imre elunja, kidobja újból, feljebb. Megint mond néhány halk szót. Ezek értelmét csak ő tudja. Az első feleségével kapcsolatosak, akitől elvált. Akit elzavart, ahogy az utcabeliek mondják, mert az egy olyan volt.

Szerette azt az asszonyt. A lány tőle van. Olyan, mint az anyja. Szereti a lányát, mégis állandóan eszébe jut róla minden jó és rossz, ami ahhoz az asszonyhoz tartozik. Gyakran dühös a lányra, kiabál rá, az idejéről elszámoltatja, amit jól tesz, azt leszólja; minden kevés, mindent jobban kéne, másként kéne, de akkor sem lenne elégedett vele. Vasárnap, vagy ünnepkor, mikor megiszik pár pohár bort, Mariskának kell tőle a lányt megvédeni, mert annyira dühös lesz rá, maga sem tudja miért, meg tudná ütni. Olyankor aztán Mariska kap egy pofont a lány helyett, mert az asszony nem engedi, hogy Imre megüsse Angyalkát.

Ez a Mariska jólelkű, dolgos teremtes, ellátja a családot, Imre mégis gyakorta durva vele. Asszony kellett a házba, ilyen dolgos, sokat tűrő.

Imre halkan mond valamit, megigazítja a botot és visszasüpped a gondolataiba. Szeretné elfelejteni, de mennél jobban igyekszik, annál inkább vele van a felejtetni való. Gyakran gondol rá; el kellett volna menni innen, még rögtön az után, mikor hazajött a háborúból. El, jó messzire, ahol senki nem ismeri őket, ahol aztán nyugodtan

élhettek volna. Talán még másik gyerekük is születik, lehetne egy fia.

A mama gyakran emlegeti a szomszédoknak, hogy az unokáját milyen koszosan, rühesen hozta vissza a fia attól a nőtől. Olyankor felszakad a férfiban minden. Tudja; már megint erről beszélt az anyja; nem kell senki, aki visszamondja, rájön a szomszédasszonyok sóhajtva fogadott köszönéseiből, az „ez a szegény ember folyton csak dolgozik” megjegyzésekből.

A mama nem tesz lakatot a szájára, ő aztán megmondja, amit akar, ilyen volt világ életében. Imrében gyakran felmerül a gondolat, néha egészen elképzei a cselekménysort, ahogy szájon vágja a mamát az ilyen beszédért, meg a többiért, a mindig elő-előjövő gúnyos, szitkozódó, követelődző szavakért, amik gyermekkorra óta mérgezik a lelkét, nyomorulttá teszik az egyébként is nehéz élet minden napját.

A lány menekül az ilyen beszédétől, Mariska nem mond rá semmit, még akkor sem, ha az ismerősök tudakolják; hogy hogyan van ez, mit gondol a lány anyja felől. Mariska hallgat, vagy könnybe lábad a szeme, néha, mikor a lány ott van, annyit mond, hogy nagyon szereti Angyalkát az édesanyja. Ezért szidást kap az anyósától, az ura egyesén lehülyézi érte, a lány csodálkozva hallgat, és aztán egy igen-igen rövid ideig, talán maga is úgy hiszi; szereti Mariskát.

Angyalka látszólag nem szeret senkit, ideges csapkodó nagylány lett belőle. Utálja a nagyanyját, ha az öregasszony szól hozzá, nem válaszol, vagy rákiált, hogy hallgasson; hozzá nem gyúlna, nem segítene neki semmiben, még a pohár vizet sem adja a kezébe. Az apjától fél, annak nem mer egy rossz szót sem szólni, s ahogy felnő, lassan kezdi megérteni, hogy az anyja miatt, a helyett gyűlöli őt az apja; hogy valami elromlott régen, mikor ő még kicsi volt, és az a valami szörnyű, szégyenletes, de senki nem mondta meg neki, hogy valójában mi az igazság. Mariskát semmibe veszi, elfogadja tőle a gondoskodást, az ételt. A ruháit a mostoha tartja rendben. Mindent megvesz neki, gyakran erőn felül, a faluról magával hozott szötteket kiválogatta, külön rakta a lány szekrényébe, mert az már nagylány, kell a kelengye. De hiába minden. Hiába, hogy Mariska

számtalanszor magára vállalja az ügyetlenségét, szidást, pofont kap miatta, akkor sem szereti az asszonyt, csak néhány napig, egy-két óráig, aztán ismét fellobban benne az érthetetlen, sötét kuszaság fenyegetése, ami feszíti, dacossá teszi, szeretet helyett a dühöt és a gyűlöletet ébresztgeti.

Órák óta ülnek a víznél, nincs kapás, egyre több a szúnyog.

– Menjünk be. Ma nem kapnak – mondja a férfi, s megáll a gondolatsor egy pillanatra, ami évek óta gyötri, minden napját megkeseríti, s valami kétely lopózik mellé: mért kell folyton erre gondolni? Mért kell állandóan itt tartani ezt az asszonyt? Hiszen már oly régen elment...

– Holnap halászung?

– Holnap nem. Majd integess nekem!

Ez annyit jelent, Imre dolgozni fog, a túlsó parton elmenő vonatban ő a fűtő. A csühs ablakából integet a kislánynak, az lesi, mikor jön Ima a csihával. Úgy képzei a vonat a barátjáé, a szén is, amit az belelapátol a vonat torkába.

Mariska várja őket. Nincs hal, ennek örül. Bundáskenyeret süt. A gyerek még téblábol egy kicsit, aztán fut haza, otthon vacsora fő, ilyenkor jön meg az apja a munkából.

Az öregasszony lassan rág, nehezen nyel. Imre leül mellé. Nincs miről beszélni. A mama abbahagyja az evést, panaszkodik. Öreg, aszott száját elhúzza minden szónál, apró arcizmainak mozgása mind a betegségét, világfájdalmát, elhagyatottságát akarják kifejezni. Minden fáj. Minden jaj. A fia hallgatja, nem engedi, hogy megint kezdje a szokásos mondókáját, elkezdje szidni a család most jelen nem lévő részét, meg a tág rokonságot, akik nem törődnek a szegény öregasszonnyal. Gyakran rászól, hogy egyen már, mielőtt kihűl a kenyér.

Alkonyodik. Mariska kimegy öntözni. Az udvaron kerek kútból meri a vizet, csikorog a kerék, a kút van vagy nyolc méter mély, erő kell hozzá, hogy onnan felhúzza a vödöröt. Az asszony szorgalmasan hordja a vizet, nyomában sóhajtván egyenesednek ki a virágok. Már besötétedett, de még mindig öntöz, lemegy a kert közepéig, az ösvényt sorra járja a palánták közt. A ház felől lavórzörgés

hallatszik, Imre a gangon mosakszik. Az asszony megnyugszik, vége a vacsorának, az anyóssal sincs semmi baj, ha nem hívták be. Utoljára az udvaron, a járda mellett, a kapuig locsolja a fűvet és a virágokat, aztán hozzáfog, hogy a kút melletti dézsákat telemerje; legyen holnapra állott víz, ahova az kell. Lábán átázott a rossz papucs, talpa sáros. Amint meri a vizet, megmossa a lábát, a papucsot, és felteszi a rossz lábbelit a kút melletti, kék hajnalkával befutott karó végére, had száradjon meg reggelig, addig el nem dobja, míg darabokban nem kezd leszakadni róla. Mezítláb jár a kerek kút körüli járdán.

Ancika jön halkan a kapu felől, a munka hangjai után keresi Mariskát, óvatosan teszi be maga mögött a kaput, nehogy a férfi észrevegye. A kutya ismeri, alig vakkant rá, visszafekszik a vizes fűre, onnan figyel az asszony után.

– Mariskám! Ma este is! Utána kell nézni ennek e lánynak! Jaj drága Mariskám, csak baj ne legyen! Még azt találják mondani, nem vigyázott rá! Mert csak neveli – mondja egy szuszra a szomszédasszony, aki a nagy sietségtől még köszönni is elfelejtett.

– Majd utána nézek – de nem akar a lány után menni. – Látja, mennyi dolgom van.

Mariska száját összeszorítva hallgat. Csak Imre meg ne hallja, lehet, még mindig a gangon ül. Tudja az asszony, hogy a lány a szomszédasszony albérlőjével jön haza. Szépek együtt, jól viselkednek. Nekik tetszik az udvarló. Rendes fiú. Keresi a lány kedvét, esténként itt ülnek a gangon, hallja mit beszélnek. A lány azóta csendesebb, néha még kedves is. Mariska nem tudja, mit mondjon. Sejtí mi mozgatja ezt a nagy aggodást a lányért, de nem mondhatja meg ennek az asszonynak, bármilyen régen ismerik egymást, nem mondhatja neki; hogy nézze Ancika, azok a fiatalok egymáshoz valók, maga ne ábrándozzon arról a fiatal fiúról, hiszen az anyja lehetne. Nem. Nem lehet, hisz az örökre megharagudna, kipletykálná őket.

A szomszédasszony áll. Nem mozdul. Ideges. Keresgél, mit mondhatna még, hogy célt érjen. Nem mer hangosan beszélni, tart tőle, hogy a férfi meghallja, aztán rákérdez, hogy neki meg mi köze hozzá, talán mást is kérdezne... Azt nem tudná megmagyarázni.

Mariskával könnyebb dolga van, annak kell jobban féltetni a lányt, meg ha mostoha, akkor azért jobban. Féltékeny a fiatalokra, a fiúra, de ezt letagadná az Istennek is. A lány felől nincs kétsége, az olyan lesz, mint az anyja, erről meg van győződve. Nem félti ő senki lányát. Ha nem ez a fiú kerülgetné, bizony nem aggódna érte, annyiban érdekelné, ki az udvarló, hogy legyen miről beszélni.

– Nem lesz annak semmi baja – szólal meg Mariska sokára. – A fiú rendes.

– Jaj drágám, nem mondom én azt, hogy nem rendes. Csak hát... Tudja. Az ördög nem alszik.

– Tán szóljon az apjának! – hárítja el Mariska a döntést, meglepő és hatalmas új lehetőséget kínálva fel a másik nőnek.

– Nem! Még félre értené... – visszakozik a szomszédasszony, meghökkenve attól a gondolattól, hogy Imrének szóba hozza a dolgot, és valami szorongató, szűrő félelem telepszik eddigi elszánt izgalmára, ami azt súgja; rosszban jársz, semmi dolgod velük. Ha az apjával beszélhetsz róluk, mi rossz lehet abban a két gyerekben?

Áll. Vár. Erősödik a tücsökciripelés, egyre hangosabban szól a békák kara a patak felől, Mariska húzza egyik vödör vizet a másik után, ismét megöntözi az udvart, csakhogy dolgozzon valamit, ne kelljen ezzel az asszonnyal egyet érteni, ne támadjon fel szívében a szorító aggodás.

– Hát csak locsoljon Mariskám! Én azért a maga helyébe utána néznék, hol van, mit csinál ilyenkor – álldogál még, aztán látja, hogy a másik asszony dolgozik tovább, röviden köszön, elindul haza; dohog magában, elégedetlen az eredménnyel, egyik percben úgy érzi jó dolgot vitt véghez, a másikban fél, mi lesz ezután, ha Mariska említést tesz a család előtt erről az alkonyati látogatásról.

Mariska leül a tornác alsó lépcsőjére, sóhajt, nem tudja most mit kéne tenni, mi lenne a legjobb. Nem mehet a lány elé, előbb meg kell mosakodni, a mamát megforgatni, addig az úgyis hazaér.

– Mit akart? – kérdi Imre a konyhából.

– Bolond ez az Ancika – válaszol az asszony. – Nem akart semmit. Beszél össze-vissza.

– Ráér. Unatkozik – legyint Imre, cigarettát sodor, kimegy. Leül a felesége mellé a kőre, rágyújt. – Ankának mi lesz a vacsora?

Nem szereti a lányt a rendes nevén említeni.

– Eltettem neki az ebédből. Mindjárt megmelegítem.

– Pihenj! Megmelegítem én. Aztán segítek megforgatni a mamát – egészen halkán, lágyan mondja a szavakat, s figyel befelé, nehogy eluralja megint az évek óta majdnem állandóan tartó emlékezés, kényszeríti magát, hogy érezze a jelent: Mariska szereti, Mariska az igazi feleség, Mariska...

Nagy szó ez. Mariska szeme megtelik könnyekkel.

Csurog a szappanos víz a gyerek testén, kényelmesen ül a hatalmas lavórban, az anyja csutakolja a hátát, s közben bíztatja, hogy ahol eléri, mossa meg magát. Jövőre iskolába megy, addig meg kell tanulnia önállóan mosakodni. Kata szívesen pancsolna még a fürdővízben, de ki kell jönni belőle. Törölközni nem szeret, ha csak teheti, vizesen bújik be a pizsamába. Az anyja nyáron hagyja, ilyenkor nem fázik meg.

Az asszony kilöttyinti a vizet az udvaron a kerítés alá, aztán ki-mossa a lavórt, mire az ura hazaér tiszta legyen. A férje korán kél, már évek óta, két órát vonatozik, míg beér a nagyvárosba, ahol dolgozik. Annyira kevés időt van otthon, hogy mindennek tisztának, jónak kell lennie, amire szüksége lehet. A tiszta lavór az egyik legfontosabb.

A gyerek keveset eszik, nem kell neki az étel, jobban szereti a gyümölcsöt. Annyira nagy a meleg, ilyenkor sosem tud rendesen enni. Az anyja hagyja, egyen, amit akar, de mivel kevesli, amit a gyerek egész nap evett, még kever neki egy nagy csésze kakaót sok cukorral. Az elfogy lefekvésig.

Alig beszélnek. Kata álmos. A nő ideges, nem jött meg a férje az első vonattal. A baleset óta nem tud nyugodni, ha a férfi késik, pedig annak már öt éve lesz. Még most is végigfut a hátán a hideg, ha rágondol. Kifele hallgat, figyel a kutyák ugatását, hátha az érkezőt jelzik. Egyelőre nem jön senki.

Kata bebújik az ágyba, takaró nélkül fekszik, forgolódik, nem leli a helyét, izzad a vékony ruha alatt, hátán megint megjelentek a hőségától az apró piros pattanásszerű kiütések, vakargatná, de nem meri, mert Erzsike ráijesztett, hogy akkor kisebesedik a bőre.

A kert alatt elmegy a vonat, hangos füttyszóval kéri a váltókezelőt, hogy engedjék be az állomásra. Kata arra gondol, holnap Ima a mozdonyon lesz, majd odafigyelnek az órára, mikor jön a csiha. Az anyja sokszor elmondta, mikor hol állnak a mutatók, mostanában nem segít neki, meg kell tanulnia egyedül felismerni mit az óra állását, ha integetni akar a barátjának, tudni, figyelni kell az időt.

A gyerek lassan elalszik, az asszony feláll a hokedlire, leveszi a plafonba szúrt légyfogót, újat tesz fel, a nyári ajtót megrezenti, hogy a szúnyogok felszálljanak róla. A szobában felkapcsolja az éjjeli lámpát, minden mást leolt, aztán kiül a konyhába és vár.

Felsejlik benne megint, mint a vaku villanása, az a hajnal. Mikor hiába várt, hiába hallgatta a kinti hangokat, a kutyák ugatását, saját véérének dobolását a fülében. Aztán a ködös, vizes hideg, őszi reggel, mikor az ablakot verte a rendőr, és kemény hangon érdeklődött, hol az ura. Majd a táska, a véres kabát, az összetört motorkerékpár, amit néhány nap múlva hivatalból hazahoztak, és beállították az udvarba. Fülében megint erősen dobol a saját vére, beleborzong az emlékebe, a borzongás átmegy hidegrázásba; nem bír uralkodni magán, megint itt van, megint vele van az az este, az a hajnal, meg ami utána jött.

Benéz a szobába, a gyerek alszik. Mint akkor éjszaka. Sóhajt, és ismét megállapítja; milyen szerencse is volt, abban a nagy szerencsétlenségben, abban a majdnem halálos karambolban. Ha nem... Berti biztosan belekeveredik — erre ismét hidegrázása lesz, s felszakad megint a nehezen visszafogott félelmek sora.

Halkan kopognak az ablakon.

— Erzsike! Már lefeküdtek?

— Nem, még fenn vagyok. Várom Bertit — válaszol az asszony.
— Mindjárt kimegyek.

A kapuban Ancika áll, fel van dúlva. Erzsike szeretné valamilyen ürüggyel elküldeni, de látja, hogy az be akar jönni. Csörren a kulcs a

zárban, Ancika bejön, megy a gangon lévő lócához, remeg alatta a láb, ájulásérzete van, nem várja a kínálást, leül. Szeméből kis hűján kicsordulnak a könnyek, nehezen tartja magát, hogy sírásba ne törjön ki. Annyira feszül benne a csalódás, hogy muszáj volt átjönni a szomszédasszonyhoz, mert nem bír most egyedül maradni.

– Mi baja Ancikám? Olyan idegesnek látszik.

– Nincs énnekem semmi bajom. Csak ez az állandó egyedüllét. Meg hát... Tudja, milyen nehéz egyedül... – olyan keservesen zokog, hogy sziklát is megindítaná, de a másik asszony csak sóhajt a panaszokra.

Annyiszor hallotta már, bosszantják a folytonos sirámok. Ma este nem tud mit mondani a szomszédasszonynak, hisz hiába mondaná, hogy ő is nyugtalan, fáradt, elege van a mai forróságából, alig várja, hogy az ura hazaérjen, és vége legyen a napnak. Ancika meg sem hallaná. Mikor rákezd, akkor teljesen mindegy neki, mit mond a másik, nem hallja csak a saját hangját. Végighallgatta már Ancika válásának történetét, azt még csak elviselte valahogy, ám most sejti mi lehet a baj oka, s semmi sajnálatot nem érez a másik iránt. Magában kis sóhajtást nyom el, amivel a szomszédasszony utóbbi kivírulását, fodrászhoz járását, szerelmes nótáinak dalolását nyugtázza, s jelen állapotát.

– A sógornóm itt hagyta a Valeriánáját. Vegyen belőle be egy szemet, hátha megnyugszik – ajánlja, mert szeretne hamar megszabadulni a látogatótól.

Ancika gondolkodik egy ideig, aztán mégis kér egy drazsét. Víz nélkül nyeli le. Szipákol egy kicsit, majd megjegyzi, hogy volt a másik szomszédban, ott kezdett ennyire rosszul lenni, de mivel Erzsike nem kérdez semmit, abbahagyja a panaszkodás. Csendben ülnek.

Erzsike minden utcáról jövő hangra megrebben. Ezek a várakozások egyre felidéznek a balesetet, az utána következő hosszas kórházát; „tessék hozni egy kis jó húsleveszt” – mondta az orvos, és ő vitte; naponta, kikerülve a város főterét, ahol napokig szónokoltak és éljeneztek, zászlókat égettek; aztán ugyanott lövöldöztek. Mire Berti felépült, minden visszaállt az előzőek szerint, csak az emberekben volt több félelem. Még ott áthaladni is.

Egyre több a szűnyog, de nincs semmi invitálás a házba, az asszony jól tudja, gyógyszer ide vagy oda, Ancika még tíz után is itt ülne, akkorra meg haza kell érjen az ura, akinek sose volt türelme a szomszédasszonyokhoz. Ancika csapkodja az arcán, nyakán a szűnyogokat. Kezd kínessá válni a csönd. Sóhajtozik hát még párat, aztán hazaindul. Hat a gyógyszer, el fog aludni.

A kapu és az ajtó közti rövid úton Erzsikének eszébe villan, hogy mennyire egyforma minden panaszkodó, síró asszony, mikor megérthetetlen, kibogozhatatlan panaszait sorolja. Mint Ancika. Mint a sógornő. Mindkettőben közös, hogy a férjeik elváltak tőlük... Miféle férjek. Miféle asszonyok? S egy kósza gondolat: és én, én miféle... Az enyim mikor bolondul meg?... — rögtön ennek az elhessegetése.

Távoli vonatzaj hallatszik, a római katolikus templom toronyórája üti a tízet, Erzsike ismét felteszi a tűzhelyre a lábost, újságpapírral melegíti az ételt. Behajtja a szobaajtót, hogy a gyerek ne ébredjen fel a fényre. Mire kimeri a sparherd vízmelegítőjéből a langyos vizet, hallani a férfi lépteit, ahogy kopognak a döngölt földúton. A kutya vakkantva fogadja, egész az ajtóig kíséri

A férfi fáradt, megcsókolja a feleségét, de nincs kedve szólni, fáult, merevnek érzi magát a mindennapi utazástól. Az asszony elsorolja mi történt egész nap, a szokásos ismétlődő történetben nincs semmi különös. Berti levetkőzik, bólogatva szótlanul hallgatja az asszonyt, a lavórból csapkodja magára a vizet, sóhajtván élvezi a tisztaságot. Aztán klott-gatyában ül asztalhoz, és enni kezd.

Erzsike beállítja az órát a hajnali vonathoz, elkészíti a vizet a kávéhoz, a tányért nem mossa el, csak letakarja egy törülkövel a mosatlant, becsukja az ajtót. A férfi forgolódik az ágyban, keresi a helyét, alig fordul be, már alszik.

Az asszony arrébb tolja a kislányt. Ketten alusznak a nagy ágyban. A gyerek kisebb korban gyakran volt beteg, akkor alakult ki ez a szokás, most már nem tud az anyja nélkül aludni. Amint megérzi, hogy az anyja az ágyban van, odabújik hozzá, s reggelig mozdulatlanul alszik.

Csendes az éjszaka, a kutyák néha ugatnak egy sort, tücsökcirpélés, egy-egy távoli vonathang, a kert alól ütemesen hangzik a békakórus. Erzsike nehezen alszik el.

Álomtalan, ólmosan ébredő a rövid éjszaka. Közelít a vekker mutatója a csörgést jelző számhoz, az asszony lenyomja, hogy ne riaszsa fel az alvókat. Kávét főz, száraz kolbászt, kenyeret, paprikát, gyümölcsöt pakol az urának Kész a táska, mire a férfi ébredezni kezd. Begyakorolt minden mozdulat Semmi felesleges szó. Öltözködés Halk, estig szóló búcsúzás.

Amint a férfi elment, az asszony átrázza az ágát, kihajtja a takarókat, hogy szellőzzenek, aztán kimegy, és locsolni kezd.

Szépen virul a kert, hálásak a növények a vízért, a szárazon maradt területeken, a fák alatt a gyér fűben ujjnyi széles repedések mutatják a növekvő szárazságot.

Az utca felől biciklizörgés hallatszik, Imre elindul a vasútra, ma ő lesz a fűtő az átmenő vonaton. Nem látja az asszonyt, de hajnal óta hallja a pompakút hangjából, hogy a szomszédasszony öntöz, húzza a vizet, így hát beköszön a fáktól takart kertbe, Erzsike visszaválaszol. Megvirradt. Átment az utcácskán a legelő felé a környéken tartott néhány tehén. Megy minden a napi szokott útján.

Kata amint felébredt, kibújt az ágyból, vizet önt a lavórba és megmosakszik, igyekszik, hogy az anyja megdicsérje, hogy olyan ügyes, mint a nagylányok. Aztán vár, míg a mama bejön, mert reggel nem lehet utána menni a kertbe, ilyenkor az öntözött helyeken sár van, felesleges odamenni csak azért, hogy aztán ismét mosakodni kelljen, és ruhát váltani.

Kopognak az ablakon, a gyerek fogja a kisleveleket, ami épp egy literes, megy a kezében a kulccsal, hogy átvegye a tejet a Kocsis fiútól, aki minden reggel fejés után széthordja a szomszédságban a megrendelt adagot. A kislány nem nyit rögtön kaput, előbb megkérdi ki az, aztán a nagyfiú hangját és válaszát megvárja, megbizonyosodik róla, hogy valóban a Laci van ott, fordítja a kulcsot és tartja az edényt, hogy a fiú beleöntse a tejet.

Kocsis Laci haragszik a minden reggeli kérdésért, de hát a gyerek addig nem nyit kaput, míg meg nem mondja neki, hogy ő az, vagyis

a nevét, és hogy a tejet hozta. A kicsi mindenben betartja azt, amit az anyja mondott neki, csak ismerősnek lehet kaput nyitni, és annak, akit várunk, másnak nem. Így hát a fiú dühös, de végigcsinálja a szertartást.

Aztán a lányka lassan, egyensúlyozva lépkedve beviszi a tejet a konyhába és letakarja egy fedővel, hogy míg az anyja jön és felforralja, nehogy Cili nagyobb részt vegyen ki belőle, mint ami jár neki. A macska tudja, hogy hamarosan itt a tejezés ideje, dorombolva, hízelegve jár a gyerek lába körül, fejét olyan erővel nyomja a kislány lábához, hogy az annak már majdnem fáj.

A házban fülledt meleg van. Kata fogja a kis sámlit, kiül a gangra. Egészen a fal végéhez, ahonnan kilátni a kertre, s a kerítésen át az utcára. A sámlit olyan a lépcső tetején, mintha emelvényen ülne, fentről nézi az udvart, a szemben lévő hatalmas cseresznyefákat. Átszűrődik a napfény a betonjárda mellé ültetett szilva- és meggyfák lombján. Alattuk nedves a föld, a korai öntözéstől felüdült virágok fűszeres illata keveredik a kert gyümölcs-szagával.

Cili kijön a házból, a gyerek mellé ül, dorombol, néha feláll és odadörgölődzik a kislány lábához. Rögtön ott terem a kutya, féltékenyen vigyázza a szeretet rá eső részét, nehogy a nyávogó több simogatást kapjon, mint a mi jár neki. Igaz a kutya szerint semmi nem járna neki, de ezt szerencsére nem fejezi ki. Hideg napokon együtt alusznak a fáskamrában, jól vannak szokotva. A simogatás más dolog, abban nem jó osztózni, mint ahogy az ételben sem, abban aztán végképp nem lehet. Most elterül a lányka lába előtt, az meg a szokott mozdulattal ráteszi a hatalmas állatra a lábát, amit a kutya farkcsóválással nyugtáz, tartja szépen magát, hogy a kicsi lábának jó helye legyen.

Hatkor nyit a bolt, de akkor még korai kenyérért menni. Az aszszony vizet visz a baromfinak, kiönti eléjük a szemet, beönti a kosárból, amit reggel gyomlált, aztán kimosakodik a reggeli munkából, ruhát vált, Kata elkészíti a megszokott csészéket, tányérokat a reggelizéshez. Nyolc óra tájban Erzsike megfogja a gyerek kezét és elindulnak. Most már érdemes, megjött a második sütés. Az első rég elvitték a hajnalban járók.

A kerítések mellet kőből kirakott járda van, egyébként földút, ami még gyakori a városban. Nehezen fejlődik minden, ezt a járdát úgy kellett kicsikarni az illetékesekből. Az utca lakói leveleztek, kérvényeztek mindenfele, Bertinek sok szabadnapja arra ment rá, hogy a hivatalokat járta az elszántabb szomszédokkal. Most is mennek néha, a vezetékes víz miatt. Persze mindig van egy-két nagyszájú, aki csak otthon beszél, de el nem menne szólni a közös érdekér. Mert minek. Úgyse lesz abból semmi. Ám mikor megvalósul, akkor ezek a leghangosabbak, hogy mennyit jártak az utcáért.

Molnárék sövénykerítése aljának belső oldalán alusznak a nagy, sziürke bundájú komondorok, meg sem mozdulnak a közeledőkre. A kihajló ágak végén kikapaszzkodva virít valami pici illatos iszalag. Kata lehúzza, megszagolja, aztán visszaengedi, kicsit nézi, ahogy a levegőben himbálódzik a virág, integet neki, maradjon a holnapi szagolásig. Érik a kertbe a veres ringló, egészen közel van a fa a kerítéshez. Erzsike megállapítja, hogy épp berakni való, s holnap Molnár néni vagy befőz, vagy kiviszi a piacra. Attól függően, hogy van-e pénze cukorra.

Bujákiék kutyája megint kinn van az úton, dühösen ugat, egész közel jön, acsarkodik, láthatólag támadni készül. A gyerek ijedten bújik az anyjához.

Az asszony rászól a kutyára, de az nem hallgat. Aztán bekopog a szomszédhoz, akinek nem tetszik a dolog, hogy be kell hívnia az állatot. Mentetgetőzik, hogy vajon megint hol mehetett ki, de ez csak olyan semmi beszéd. Tudja, hogy meg kell javítani a kerítést, akkor nem lesz kutya-baj. Bosszantja, hogy a szomszédasszony szóvá teszi a kutya kint létét. Őt nem zavarja, néha még nevet is magában a járókelőkn, ahogy a kutyája kapcsaskodik velük.

Egy ilyen kutyaugatós hajnalon Berti elunta az elkapott állat útonállását és a közelébe jövő nagytestű négylábún akkorát rúgott, hogy az vonyítva, farkát behúzza inalt haza. A férfi lába elzsibbadt a vastag bőrbakancsban a rúgás erejétől, de azóta az állat nem mer vele kikezdeni, mikor hajnalonta a vonathoz siet. Az öregasszony a függöny mögöl leste, mi történik, de az eb megrettenését látva ő sem merte szóvá tenni a rúgást. Ügyelnek rá, hogy a korai jövő-

menőket ne abriktolja a kutyájuk, mert sosem lehet tudni, talán mások is felrúgnák, aztán a jó hamis kutya hetekig sántikálhatna.

Feljebb, a híd felé, a kiskertben Busa Julika gyomlál, alig köszön, szeme vörös a sírástól, lehajtott fejjel szedi a gazt a zöldségből; nagy csomókba hever a kitépett gyom, betölti a levegőt a nedves föl, a petrezselyem, a kihúzgál dudva szaga.

Babérosék fehér komondora a járdán fekszik, itt sincs rendes kerítés, csak ritka sövény, oszlopokhoz kötött vastag ágak jelzik, hol a határ, de ez a kutya tudja, hogy az utcán nem uralkodhat, a közeledők előtt feláll és visszavonul a saját birtokra.

A cigánytelepen zajlik az élet, tarkára meszel kicsi háza közt rengeteg gyerek szaladgál, az asszonyok főznek, vagy a küszöbön ülve vigyázzák a nyüzsgést. Néhány sötétbőrű, tisztán felöltözött suhanc álldogál a hídon.

Kata kicsit izgatott, mikor a telepen átmennek, tudja; senki nem bántaná, de nagyon nagy a szaladgálás, az út itt nem út, hanem a porta, a házikó része.

A hídtól valóban fél. Régi fagerendás átkelőhely, vaskorlátokkal, a foszni időnként kitörik, kikorhad belőle, akkor aztán, míg kicserélik, a deszkák közt kell átlépkedni. Alatta pár méterre feketéllik a patak vize, ami valójában rég nem patak, hanem szennyvíz. A gyerekekben szorongást kelt ez a sötét, a híd árnyéka alatt lévő áramlás, ahol még napos időben is az árnyék az úr, a szennyes víz kellemetlen érzést kelt, forgó, örvénylő láthatatlan fenyegetés, megmagyarázhatatlan ősi félelmek kelnek a lelkében. Bár tudja, hogy mindig átlépik a hiányzó deszkák helyét, semmi különös nem fog történni. Az anyja szorosan fogja a kezét, mint máskor, kicsit felemeli a levegőbe, hogy átlendítse a mélység és a félelem felett. Most ép a híd, de a félelmek tudatlanul, minden alkalommal megismétlődnek, némi izgatottság, szaporázott lépés formájában. Mert azt nem lehet tudni, hogy melyik reggelre szakad le ismét egy deszka, mikor megy át egy megrakott teherautó, ami után váratlanul ott lesznek a kiszakadt fosznik.

Sosem tudta elfelejteni ezeket a különleges réseket, felnőtt korában is kísértették rossz álmaiban. Biztos volt benne, hogy át fogja

lépni a híd kiszakadt deszkáinak rését, mint ahogy mindig átlépte azokat a gondokat, amik miatt ezek az álmok előjöttek, de mikor nehéz, árnyékos időszakot élt át, gyakran megjelentek a gyerekkori félelmek foszlányai az ólmosan nehéz álom képeiben.

A hídon túl köves az út, apró feketésszürke bazaltkockákból kirakva, ami télen csúszik, nyáron rései lehúzzák a túsarkú cipő sarkát.

Szemben a Bódiék, a Horgosiék, a Kocsisék majd a Koleszárék háza, a másik Molnáréké, ahol a telek utca felőli határát magas, vörös-szürke kőkerítés védi, aztán egy önálló, házikószerű épületben a bolt.

A boltosok Koleszárok, de az itt lakókkal nem rokonok, legalábbis ezt mondják, bár néha a boltos asszony mond olyanokat, hogy van valami távoli atyafiság.

Néhány férfi álldogál a pult előtt, isszák kis üvegekből a felest, beszélgetnek, a helyiséget pálinkaszag tölti be. Zöldre festett üvegbetétes pultokon édesség, dobozos tészta, fűszerek, konzervek kínálják magukat. A betont tömény hypóval minden este felmossa a boltos néni, hogy kifertőtlenítsen, ez belekeveredik az élelmiszerek és italok illatába, s érezni a pult mögötti padlóból áramló, a gázolajhoz hasonló kencét, ami a deszkát védi, a régi épület falának, gerendáinak kipárolgását, a ki-bejáró emberek izzadságát.

Nem rég hozták a kenyeret, a ládák még a bolt sarkában állnak, abból veszi ki, akinek kell, aztán a pénztárnál bemutatja a többi áru mellett, amit a boltosok raknak ki, mert a kenyeret kivéve nincs önkiszolgálás. Hamar bevásárolnak, a gyerekek kicsi kosarába is jut vinni való.

Az úton kavicsszállító teherautó halad, felveri a port, az asszony áll a boltban és vár, míg tisztul a levegő, aztán kilépnek az útra.

Busa Juli sírva szedi a gyomot, a keze zöldes-fekete a dudvától, a szomszéd kerítés mögött Bujáki néni tesz-vesz az udvaron, nincs fontos dolga, de kíváncsi, tudni szeretné, milyen össze-függés van a lány hirtelen jött szorgalma és a tegnap esti hangos veszekedés kö-

zött. Julinak jól esik panaszkodni. Alig kérdezi az öregasszony, már mondja a baját.

Este az apja korábban jött haza, még sötétedés előtt, volt a fejében egy jó adag ember a pálinkától. Mivel igen meleg volt, kiült a ház elé a gangra, s meglátta gazos kiskertet. Csak ez kellett neki. Egyébként is olyankor, ha megiszik valamit, rögtön eszébe jut, hogy neki feladatai vannak, nevelnie kell két vásott fiúgyereket, a lányra is ügyelnie, nehogy elurasodjon, leszokjon a ház körüli munkákról. Az asszony alig ért haza a gazdaságból, ahol egész nap kapált, a fiúk Isten tudja hol jártak hal után, vagy fürdeni, a lány sehol. Ez annyira felháborította, hogy a düh, meg a pálinka lilára színezte a fejét, egy ideig dűnnyögött magában, hogy majd ő megmutatja, aztán elszállt a fejéből minden mérték és irdatlan ordításba, káromkodásba kezdett. Az egész udvar zengett a kutyaisteneléstől és válogatott káromkodásoktól. A fiúk ezt hallva, be se jöttek a portára, Julinak nem volt szerencséje, az apja épp szünetet tartott két strófa ordítás közt, mikor a lány hazabiciklizett. Aztán az apa lekapta a kerékpárról a pumpát, és néhányszor végigvágott rajta a lány hátán, az visított, nem értette mért verik ilyen kegyetlenül. Az asszony rémülten rohant ki, hogy kimentse a gyereket, mire a férfi abbahagyta az ütlegetést, és a felesége anyjának és minden női felmenőjének erkölcsét emlegetve ráüvöltött a remegő asszonyra, hogy parancsoljon ennek a lánynak, mert baj lesz, ha nem. Az asszony fogadkozott, hogy jó gyerek Juli, egész nap etette a csirkéket, kialmozott a disznó alatt, igazán nem csinált semmi rosszat. A férfi viszonyt hajthatatlan maradt. Mutatta a gazos kiskertet, és felelősségre vonta az asszonynépet, mi dolog az, hogy a zöldséget felveri a gaz, miféle lusta fehérnép van itt, ráadásul még az erre járók is látják a drótkerítésen át. A fiúk, hallva az apjuk hangoskodását, hogy mentsék a helyzetet, a szomszédból, Bujákiéktól vízzel teli vödörrel jöttek elő, mint aki most volt öntözővízért. A férfi aztán valahogy megnyugodott, mert az igaz, hogy kút csak a szomszédban van, (amit elkezdett ásni, még feléig se ért, vele, arról nagyokat hallgat), a föld száraz, gyomlálás előtt öntözni kell.

A fiúk későig hordták a vizet, a férfi horkolva aludt, mikor az asszony még mindig vizes ruhával borogatta a lánya sajgó csontjait.

Serényen gyomlál a lány, közben jól kipanaszolja magát; a néni sajnálkozik, gyakran emlegeti a jaj te szegény gyerek, milyen apád van tenekedet, közben örül, hogy szóról szóra megtud mindent.

Juli gyomlál, sóhajtozik, és magában ezerszer megfogadja, hogy amint lehet, világgá megy, elmegy itthonról. Kitanul valami szakmát, női szabót, vagy fodrászt, de itthon nem marad. Úgy elmegy, hogy haza se jön többet. Lassan elapadnak a könnyei, száján át veszi a levegőt, a sok sírástól néha nagyot nyilall a fülébe. Egyre jobban sajog a háta a tegnapi pumpától, nehezen szedi a gyomot, abba-hagyni nem meri, félelme nagyobb a fájdalmánál.

Szóbeszéd szerint a Busák verik a feleségeiket, ez a Laci, aki az utcában lakik, de a másik is, a ki rézsút szemben a kisbolttal lakik. Annak egész birodalma van, hatalmas porta, nagy ház, melléképületek, a juhoknak külön birkaistálló, meg embere, aki a nyáját hajtja. Erről a férfiről azt beszélik, akik régebből ismerik őket, hogy az első feleségét addig verte, míg az asszony belehalt. Van, aki legyint rá, sokan mondják, hogy beteges volt az az asszony, aztán a törvény se vak, nem úgy volt az. Rég volt, még a háború elején, tán a férfi itthon sem volt, mikor az asszony meghalt; a szóbeszéd felemlégeti néha a történeteket, az jobban tudja mi történt, mint aki átélte a dolgot. Bár mostanában egyre kevesebben kíváncsiak az ilyesmire.

A másik Busának van két siheder fia, az egyik szerelőnek tanul, a másik boltosnak. Tisztelettudó, rendes gyerek mindkettő, a mostohájuk szépen öltözteti őket, a kedvükben jár, a fiúk szeretik, mintha az anyjuk lenne. Nem rég kezdtek el építkezni, nagy, tágas szögletes ház lesz, télre beköltözhetnek. Sok irigyük van. A hosszú fatornácos vályogház után, még ha az szépen rendben van, ez a nagy ház sok embernek szúrja a szemét. A munkát nem irigylik, ami az állatokkal, gyapjúval, gomolyával van. De a ház, az már csak mégis igen nagy. Úrnak való. A környéken sok olyan ember él, aki nagy falusi szegénységből jött a városba, a kétkezi munkájából lassan tud gyarapodni, bántja őket a másik szaporodása.

Ancika az udvaron mos, félárnyékban, a mosóteknőben nagy buborékokat ver, ahogy a rafán dörzsöli a ruhát. Egy szál nyúlós anyagú napozónak csúfolt fürdőruhája teljesen kiadja telt alakját, átlátszik rajta a melle formája, izmainak minden mozdulata. Orgonasövény árnyékol felette, aminek ágai magasra felnyúltak, s leveli közt átszillog a nap. Az asszony sóhajtozva dolgozik, valami furcsán nyom a mellkasában, a szíve összevissza kalimpál, nehezen bírja a meleget.

Gyorsan jár a hír az ilyen kicsi utcában, az esti csetepaté híre elért hozzájuk. Most aztán a melegen és a munkán kívül nyomja az Anna lelkét a saját baja. A lakó elhomályosul, és a megvert lány sajnálata mellé odavegyülnek korábbi éveinek emlékei, amikor őt verték agyba-főbe a háború alatt a katonák, mert nála keresték a Mihályt. Akkor még csak udvarolt neki a férfi, valójában együtt éltek. Próbaházasság, ahogy Ancika mondogatta, ha valakinek a volt férjéről beszélt.

Volt persze olyan, aki kibeszélte ezért, vagy elmosolyodott rajta. Mikor Erzsikének már többször mondta, akkor az azt felelte rá; nem tudom én mi az a próbaházasság Ancika, (vagyis csak úgy tett, mint aki nem érti; tudta miről beszél a másik, csak az ő családjában a házasságon kívüli együttélés, az élettársi kapcsolat, meg az ilyen próbaházasságok, elítélt, lenézett, erkölcstelen dolgoknak számítottak), a házasság, az házasság. Aztán csak gondolatban hozzátette, mert látta, hogy Anna mindjárt sírni fog, hogy a kutya szokott próbálni, te szegény. Javára legyen, hogy másokkal sosem beszélt az Ancika dolgairól.

Az emberek válaszai, hallgatásai, a férfi miatt kapott keserves bántalmazás emléke felelevenedett benne. Az egésztest eluralta az a keserves érzés, hogy a végén ugyanaz a férfi, mármint amikor Mihály a férje volt, és megunta őt, – válni akart azzal az indokkal, hogy Annának nem lehet gyereke, egy másik nőnek meg tőle lesz gyereke, – tehát a házasságuk végén több alkalommal annyira megverte Ancsát, hogy az napokig felkelni sem tudott a fájdalomtól. Egy ilyen győzelem után, mikor Mihály diadalmasan, fenyegetőzve állt a földre vert asszony felett, Berti jelent meg náluk. Nem véletle-

nül. Anna sírása, kiáltozása miatt ment, aztán azért, mert más sokkalta naponta hallani a férj szitkait, a verés zuhogását, elege lett ebből a senkivé lett Mihályból. A senki rögtön gyanúval élt, hogy az asszony, meg Berti, de akkor Berti, aki három fejjel magasabb volt, mint a vádaskodó, öntudatossá lett verekedő, elmosolyodott és ujját felemelve megfenyegette a szomszédot, hogyha még egyszer hozzányúl Annához, hát elmegy az egész szomszédság tanúnak, hogy milyen brutálisan verekszik, aztán a törvény az törvény. A verés ezzel véget ért, lassan zajlott a válás. Mikor vége lett az egésznek, a férfi elköltözött, a bíróság megítélte az asszonytartást.

Ancika idővel megnyugodott. Igen szűkösen élt, a szomszédai rendesek voltak hozzá, amivel lehetett segítették. Ezek a lehetek tüzelőbehordást, favágást jelentettek, telente egy-két nagyobb kóstolót, befőzéskor pár üveg kész kompótot, mert már nem fér a polcra, annyi van indoklással, hogy ne sértsék meg a szerényen élő asszonyt, esti meghívást egy kis beszélgetésre, vacsoraidőben.

Anna akkoriban megfogadta, hogy többet ő senki férfinak nem hisz, egyhez se lesz többet őszinte, nem kell neki férfi, még ha aranyból van, akkor sem. Hiszen még a saját apja is... Akinek egy gyenge pillanatában megírta keserves sorsát, akinek még azt is meggyőnta abban a levélben, hogy fiatal lány korában megesett, s az a gyermek ugyan rögtön meghalt a világra jötte utáni órában, de ezzel el is kezdődött az ő kálváriája, el kellett menni otthonról, el Pestre, szolgálni; egyedül lenni, távol lenni a rokonoktól; ami ehhez a szerencsétlen házassághoz vezetett. Ó, hogy mennyire hitt az apjában, aki Amerikából küldte a csomagot, ritkán a pénzt, aztán már nem küldte, mert újra megnősült. Hogy hitt neki! Értetlenül nézte az anyja könnyeit, mikor megjött a válás hivatalos papírja —, és az apjának adott igazat. S mennyire várta, hogy ez után a levél után az apja csak egy vigasztaló sort ír, csak egyet. Soha többet nem jött tőle levél. Amiért ő másnak hitte, amiért ő bízott benne, az mind csak hit maradt. Hiszen ha elvált tőlük, hiszen, ha újránősült, neki érteni kellett volna... Hiszen... Hiszen tudta a Mihály is, mindent tudott és akkor még semmivel nem vádolta meg...

Viharzik, szorítja az asszony lelkét ezernyi szálon a sok rossz emlék, a kiállt keservek.

Megremeg a szája széle, alig marad a kezében erő, hogy a ruhát gyűrje a mosásban. Kapkodva veszi a levegőt, szorítja a szörnyű elhagyottság, fájdalom a mellét, már a hátát feszíti, majd szétropantja a gerincét, megfájdítja a hátizmait. Hosszan, lassan sóhajtozik, kicsit leül, várja, hogy elmúljon róla a szorítás. Valamennyire enyhül a szorongása, fogja a lemez kiskádat, a kerekes-kút mellé viszi, húzni kezdi bele a vizet, megmossa magát a hideg vízben, ettől aztán fokozatosan megnyugszik. Be kell fejeznie a mosást, estére még kivasal.

Holnap takarít. Aztán a jövő héten visszajönnek az albérlői, akik miatt fokozottabban rendben tartja a lakást, havonta nagytakarít, mert egy kicsit könnyebben él, mióta a házi néni megengedte neki, hogy albérlőket vegyen a szobájába. Ancika a konyhában alszik, a két albérlő, mindketten férfiak, a szobában. Valójában inkább ágybérlet ez, mert a lakók lefekvésig kint töltötték az időt a konyhában; ahonnan ők jöttek, ott sem volt szokás nappal a szobában üldögelni, a szoba csak alvásra volt használva, nappal semmi fekvés, legfeljebb ültek a székeken; természetes volt ez az állapot, hisz mást nem ismertek, és a másnak a vágya nem tört fel bennük.

Most egy öreg, nyugdíj előtt álló gyári munkás lakik nála, akinek a családja több mint negyven kilométerre, falun él, a férfi fizetése az alap, meg még amit az asszony a gazdaságban összekapál, de azt csak később fizetik év végén, a részesedésig abból élnek, amit az ember visz haza. Ez a férfi becsületes, szófukar ember, aki ritkán utazik haza, otthon sokszor annyira kidolgozta magát a háztájiban, hogy mire visszajött, alig bírta felvenni a műszakot. Ha a városban marad, elmegy alkalmi munkára, kőművesekhez, vagy a szőlőkbe, ott dolgozik, de nem hajtja agyon magát, mint otthon.

A másik egy huszonéves fiatal szakmunkás, az is alig van itt, szinte csak aludni jár, ősztől nyárig tanul, mert érettségizni akar, hogy technikus lehessen. A nyári szabadidőt tanulással tölti, sokat van a barátjánál. Az utóbbi időben udvarolgat, a harmadik szom-

szédban lévő nagylánynak. Sokszor együtt jönnek haza, néha átmege a lányékhoz.

Ancikának erről nem beszél, amit az asszony nehezményez, mert fúrja az oldalát a kíváncsiság, és egyébként ez a fiú annyira hatott rá, hogy valahol legbelül feladta a fogadalmait Talán észre sem vette, mert eleinte csak fiaként szerette a fiatalembert. Gyakran emlegette, ha nem hal meg az ő kisfia, az ilyen idős, vagy kicsit idősebb, milyen szép férfi lehetne, ha élne.

Figyelte a jövetelét, reggel rászólt, ha nem ébredt időben, néha reggelit főzött neki, ha az megvette a meleg ételhez valót. Alattomos, valóságtól távoli, lehetetlen vágyak ébredtek benne, sokára jutottak el addig, míg megvalósulhatónak érezte őket, amit magának is szégyellt bevallani. Ezek a vágyak aztán a képzeletében különböző, ez akár megtörténhetne variációkhoz vezettek, sok álmatlan éjszakát okozva, s ahogy az érzelmek erősödtek úgy kezdte a nő a fiú udvarias szavait másként érteni. Adódott néhány ritka alkalom, mikor a fiatalember szemében különös fény gyúlt, megváltozott a tekintete, az arckifejezése; talán valamit mondott, vagy tett volna, ha éjszakára ketten maradnak a házban, ám a másik lakó miatt, a nappal nyitott kapu gondolatával ez nem következett be. Égették az asszony lelkét ezek a felidézett ritka pillantások, egyre több jelentőséget tulajdonított minden mozdulatnak. Gyakran beszélt arról a szomszédasszonyoknak, hogy az is előfordul, hogy egy fiatal férfi magától jóval idősebb nővel köt házasságot. Ezzel aztán elárulta magát bizalmasainak, akik legszívesebben lebeszélték volna a képzelgésről. Ha valaki rászól, hogy ez már másoknak látható, hogy több mint anyáskodás, barátság, jóindulat, hát halálra sértődött volna, s megállíthatatlanul sírna maga sem tudja mitől nagyobb rémületében.

Az asszony lassan eltereli a gondolatai a múlttól, aminek fájdalmát a jelen érzelmi zűrzavara fokozza, aztán befejezi a mosást, az öblítő vizet szétöntögeti az udvaron, rendbe teszi magát.

A nap elfordul, a ház árnyékot vet a szürke betonos gangra, a kőkorláton felélednek a mályvák, alattuk a fal mellett estike, az udvar felőli oldalon sarkantyúvirág, köztük sűrű sor fehér viola. A kerekes

kút közelébe nyárra kiültetett datura ontja hatalmas savószerű tölcser-virágait, jellegzetes illata keveredik az öntözött föld, a kiskerti virágok és a környék nyári zöldjeinek melegtől hol tikkadó, hol viruló szagával.

A házi néni befejezte a konyhai munkát: egyszemélyes ebédjének nyomait eltakarította, a sparhert feketére vasporozva, a szélén a fémperem ezüstösen csillog; két-, háromnaponként főz, ebéd után kitelepszik az árnyékba horgolni; a közepen lévő lépcső előtt ül alacsony kisszéken, előtte egy hokedlin a minta, mellette kosárban fonál. Kezében ügyesen jár a horgolótű, alakul a csipke. Időnként megnézi a munkát, az udvaron lévő virágok felé pillant, elméláz a növények dús, illatos pompáján, aztán folytatja tovább.

Ritkán beszélgetnek Ancikával. Egy időben haragféle volt köztük, mert Mihály, Anna volt férje Vasó néni unokaöccse, ezért kerültek ide lakni, s mikor tarthatatlanná vált a helyzet a házaspár közt, az öregasszony néha felemlegette: ő csak a rokonának adta a lakást, ne maradjon itt az asszony, ha elválnak.

Mindannyian tudták; ez nem így van, hiszen a háború utáni szorongatott lakásnélküliségben a tanács lakót rendelt volna az üres házrészbe, mindenki jobban járt, ha rokon, vagy ismerős volt a lakó. Mostanság az északi oldalon elnyúló házvég üresen áll, a tető megbomlott felette, az ablakban itt-ott van üveg. A műhely, ahogy a néni mondja néha. Az ura hentes volt, ebben a hátsó részben dolgozta fel az állatokat, mérte ki a húst. Jobb ennek romosan, nehogy valakit ideköltöztessenek, hogy ez még jó egy lakásrésznek.

Ancika megbízható. Telente, Vasóka Pesten telel a lányánál, átviszi az öregasszony virágait, s amúgy is zsúfolt lakásában még nehezebben fér el tőlük, de ápolja őket, van olyan növény, ami csak nála hajlandó virítani. Nyáron a kertet, udvart Ancika tartotta rendbe eddig, most néha segít neki Feri bácsi, a lakója, annak ellenében, hogy az asszony a bevásárolt dolgokból főz neki.

Mostanság jóban vannak, de mindketten óvatosak a szóval, nehogy előlről kezdődjön a harag.

Vasóka horgol, aztán megkérdi Annát, volt-e ma a kislány. Szeret a gyerekekkel beszélgetni, az igyekszik a néni kedvében járni. Elmond

neki minden verset, mondókát, amit csak tud, azt, hogy mit főztek otthon, ilyen ruhát varrt a babának mama. Tavasszal várja Vasókát, órákat áll a kerítésükön át figyeli, mikor jön végre haza. A néni más, ünnep a gyerekeknek; izgalommal tölti el, ha átmehet hozzá, valami megfélemlésféle érzéssel, amit a megszokott, szívébe zárt mindennapi Ancikánál, vagy Mariskánál és a többi szomszédnál nem érez. Gyakran beszél arról, hogy jövőre iskolába megy, van egy ábécés könyve.

Meg kellett venni neki, addig sírt érte, mert a környéken már minden gyerek iskolás, tudnak olvasni, és addig nem nyughatott, míg neki is nem vettek iskolás könyvet. Nem mesét, iskolásat akart. Mesekönyve sok van, az egész környéken neki van a legtöbb könyve, a többi gyerek hozzájuk jár át olvasni, mert csak náluk lehet olvasni, a kislányban van valami féltés a könyveire. A gyerekek szerint fősvény. Kata azonban nem szereti, ha tépett, koszos a könyve, így aztán kölcsönkérésről szó sem lehet. Náluk lehet olvasni, lehetőleg hangosan, mert nagyon jó hallani a történeteket.

Mióta van ábécés könyve, gyakran lapozgatja. Az anyja segít neki a betű felismerésében, lassan megtanul olvasni, de mostanában még kínlódik a szöveggel.

Mikor vendégek jönnek hozzájuk, órákon át tudja sorolni a verseket, meséket, amiket kívülről tud. A tőle fiatalabb gyerekeknek igen szeret mesélni, s a szülők nem bánják, legalább a kicsik nem kötekednek rajtuk az idegen környezetben.

Kata jól jár vele, hogy az apja szereti a könyveket, mikor otthon van, felolvas neki, a meséket mostanában letették, együtt olvassák az iskolás könyvet. Egy-egy részt kívülről tud belőle, aztán próbálgatja betűzni, nagyokat nevet, mikor felismeri, hogy melyik írott szó azonos a könyv nélkül tudottal. Erzsike nem szeret olvasni, főleg felolvasni nem, mikor a kislány kérleli, akkor csak ráveszi magát, mesterkélta, gyerekes, éneklő, nyafogó hangon olvas, olyan furcsán, ahogy soha nem beszélne, amire a lányka hamar megdühödik, és nem kér belőle többet.

Vasó néni szereti hallgatni a gyerek olvasási próbálkozásait, segít neki, ha nagyon elakad. Márpedig elakad, mostanában állandóan

belebonyolódik a b és d betű hasonlóságába. Vasikával a bal keze fejére színes ceruzával felrajzolnak közösen egy b betűt, nevetnek rajta nagyot, s kicsit jobban megy ezután az olvasás.

Vasókának nincs unokája. A lányáéknak valami miatt nem lett gyerekek. Ha volna, haza se jönne, mindig az unoka mellett lenne. Ezen gyakran eltűnődik, szomorú miatta. Hiába a szép lakás, a sok nyaralás, kocs... Örül, ha Kata nála tölti a napot, féltékenyen gondol Ancikára és Mariskára, akiknél a gyerek mindennapos látogató, és mivel ezek az asszonyok a telet itthon töltik, a téli élményeket velük osztja meg a kislány. Hallja, amikor Kata benéz Annához, megkérdi Vasika felkelt-e, itthon van-e, s csak aztán lép tovább a gangon, hogy bekopogjon a nehezen nyíló, erős rugóval járó nyári ajtón. Annához néz be először, csak aztán hozzá, bár látja, hogy nyitva az ajtaja. Arra nem gondol, hogy a kis látogatóban izgalmat kelt hozzá bemenni, s ezek a kérdések az otthonlétéről olykor elterelő utak, mert ha nincsen otthon, vagy épp lefeküdt, akkor az izgalom kis csalódással elmúlik és rögtön újraalakul a vágy, hogy majd később, holnap, vagy aztán, belekeveredik némi lelkiismeret-furdalás is, ami nem tudatosul, csak úgy van, mert nyáron úgy tetszik, Vasikát jobban szereti, és azt azért már tudja, hogy ez így nem igaz. Aztán ez feloldódik és marad a meleg barátság, amivel le lehet ülni Ancikánál, vagy tovább mehet vele Mariskához, vagy ahhoz, aki otthon van.

Morogva rohan végig az orgonasövény túloldalán a Molnárék kutyája, acsarkodik, támad valakire. Molnár néni kijön, rászól az utcán rendetlenkedő suhancra, aki a kutyát kövel dobálja, a kerítésbe botol piszkál.

— Mégy rögtön haza! Te szégyentelen! — kiabál rekedt hangján az asszony.— Micsoda népség! Mióta idejöttek, állandóan megdézsmálnak valamit, vagy a kutyát bosszantják. Na, megállj te mihaszna! Szólok apádnak!

A fiú a hangos szóra rögtön elinal, csak a hátába zuhognak a szavak. A szólok apádnak a legrosszabb, mert bizony az apjuk keményen bánik velük ilyenfajta panasz után. Tán jobb lenne visszamen-

ni és megkérni a nénit, hogy ne szóljon az apjának, mert aztán ő kap a pumpával, de nem tudja rászánni magát, feszíti belül a dac, még ha verés lesz a vége, akkor is.

– Megverte az Isten ezekkel ezt az utcát – folytatja a néni. – Nem nyugosznak, ha érik a gyümölcs, ha az nincs, akkor a kutyákat isztikélik. A telepről senki nem jön ide rendetlenkedni, ezek meg rosszabbak, mint a cigányok.

A kutya megnyugszik, leheveredik a küszöb elé.

Ennek az udvarnak a patak felől nincs kerítése, épp a ház sarkánál fordul a meder, ott keskeny a gyalogút, hogy alig lehet rálépni. Mikor árad a víz, olyannak látszik, hogy elviszi a házat, de eddig még mindig megmaradt valahogy. A tornácot fagerendák támasztják alá. A deszkakorláton dróttal felerősített cserepekben rengeteg virág. A néni a patakból hozza rájuk a vizet. Benn egyszerű, a célnak alig elég, alig megfelelő berendezés van. Annyi szék, ahányan vannak a családban, kevés edény, szinte csak váltásnyi ruha. A környéken ők a legszegényebbek. A bácsi néhány éve meghalt, a nagylányok férjhez mentek, jó messzire. Azt beszélik nagy szerencsájuk volt, jó partit csinált mindkettő. Ritkán jönnek haza, rövid időre. Molnár néni a legkisebb fiával lakik a házban, a két nagyobb meg nősült, elmentek. Béla szerelőnek tanul, ügyes a keze, csak a helyesírással van baja, az sok szomorúságot okoz neki, főleg azért, mert verselget, szép alakú betűkkel teleírt számos füzetet, csak hát a helyesírás miatt szégyelli megmutatni a műveit.

Molnár néni felsöpri az udvar ház előtti részét, körüljárja az utca felőli sövényt, ahol ritkának látja, lehajtja az ágakat, azok visszahajolva egymásba kapaszkodva fedik be a rést. A sövény melletti fán érik a ringlószilva, az utcai oldalról kapja a több napot. Estére lesz edeti Bélussal, ne ácsingózzanak érte ezek a kölykök.

Molnárékat a változások hozták a lehetetlenül kicsi házba. Ötven kilós csomaggal tették át őket a patak túloldaláról. A néni tehetetlenül szorongatta a kezében a szobai zöld burájú lámpát, a gyerekeit számolta, mind itt van-e, a kevés élelmet, hogy etethesse őket. A lámpa, azóta a szobában lóg, alig ad valami fényt a benne lévő huszonötös izzó. De minek világítani, nincs mit nézni ezen a szobán.

Azóta sem tudtak helyre vergődni. Nem is akartak. A gyerekek igen, de a szülők sosem heverték ki ezt a csapást.

Nem ők az egyedüliek ezen a környéken. A szomszédban Kata szülei a kitelepítés elől jöttek el pár héttel, mielőtt a dolog bekövetkezett. A hídon túl, Kocsisék alig tudtak valamit átmenteni a dolgaikból. Ez a két család látszólag elfogadta a helyzetet. Valamennyire berendezkedtek, ám nincs olyan alkalom, ha összetalálkoznak, hogy ne emlegetnék sóhajtva a hazait. Az, néhány kilométerrel odébb van, a határ túloldalán, az az igazi otthon. Nekik árnyalatokban mást jelentenek ugyanazok a szavak, az újsághírek, az alig változó politika, a határmegnyitás, hogy ismét lehet utazni a szomszédos országba. Ritkán mennek, akkor a megyünk haza szó jelenti az úti célt.

Kata anyja gyakran beszél a szülőfalujáról, sorra felelegeti a faluban történeteket, ki hol lakik, mikor mi történt, melyik ház égett le, hol laknak a szomszéd házakban rokonok, milyen a templom, a kastély. Főleg a hosszú téli estéken kerül sor ilyen beszélgetésekre. A gyerek szereti hallgatni, szívja, issza magába a történeteket, annyira ismerős neki minden, amiről az anyja beszél, hogy bár nem látta, el tudna indulni azokon az utcákon, felismerné a házakat, a tájat. Érti a homoktalajú kert illatát; a hajdani terített asztalokét; a helmeci hegyen érő, könnyű vörösbort adó szőlőét; hallani, ahogy zúg a szél, megszólal a Haranglábban a harang. Kettős világ ez, a lányka mégis könnyen eligazodik benne, természetes neki, mikor van szó a valós itthonról, ahol élnek, ami semmiben nem közelíti meg az anyja szávaiban élőt, az otthont, ami szülei otthona volt, és máig azt emlegetik, ha hazamegyek, otthonra gondolok szavakat használják. Olyan a szülőknek az itt tartózkodás, mint egy átmeneti állapot, rendezik a házat, a kertet, megtartják az ünnepeket, ám minden csak arra a másokra hasonlíthat, ahhoz mérhető. Az ünnepi szertartásokra elmennek a templomba, ha lehet, ott igyekeznek a hazaihoz hasonló helyre ülni, aztán a terített asztalnál felelevenítik az elmúlt, régi ünnepeket, a családok összejárását, régi, ma már temetőikben nyugvó rokonok, barátok történeteit, a nagy teleket, forró nyarakat, hitet, hitetlenséget, templomot, papot, még azt is, mikor melyik faluban

mikor nem volt pap. Arról is gyakran esik szó, mennyi ember ment el meghallgatni Királyhelmece a prédikációt, mikor a költő papa ott misézett.

Lícium sövény övezi az utca Bujákiékkal, Busáékkal szemközti oldalán húzódó, hatalmas, elburjánzott kerítésű Zöldi kertet. A sövény sarka és a Molnárék kerítésének vége közt nyúlik le a patakig a keskeny szántó, aminek a végén magától nőtt fel a bodza és a kőkeny, mintegy összekötve a kertek sövénykerítéseinek végtelen kapaszkodásba, fonódásba lévő gallyait. A Zöldi kerté valamikor szabályos, nyírott sövény volt, mostanra megszálesedett, felmagasodott, áthatolhatatlan, két-három méter széles rengeteggé nőtt.

Közte, és az utca között húzódik Piciék földje, keskeny művelt pántlikaszerű terület, amit az öreg Pici és sok gyereke művel. Most krumplici, zöldség és bab van benne, s persze állandóan egy-két unoka, aki vigyázza a termést, mert közel a telep, sok a rokon, aki úgy érzi, szedhet belőle. Ezek szándéka nem egyezik az öregemberével, aki szigorúan ráparancsolt az unokákra, hogy állandóan legyen a földön valaki, vannak úgyis elegenden, mert ezek a cigányok mindent kilopnak. Az ezek a cigányok telepen élő rokon, és nem rokon népet jelentik, akiknek azonban nincs egy talpalatnyi földjük sem, nem kapálnak, nem ültetnek. Csak azt szedik, amit dolgoztak, dohog sokszor az öreg Pici, akinek ez csak mellézneve a sok hasonló nevű család közt. Ő már másnak érzi magát, a gyerekei kijárták az általános iskolát, van olyan köztük, aki szakmát tanult, de van kereskedő. A legidősebb fia házat épített, annak csak két lánya van, a lányok női szabónak tanulnak, ügyesek, halk szavúak. Igen büszke rájuk az öreg, legszívesebben nem engedné a többiek közé a családját, de hát azt nem lehet. A rokonsági kapcsolatok nagyon erősek, a vér szava számít.

Zöldi bácsi télen, nyáron vászonkabátban jár, bottal a kezében körülnéz a sövénykerítés mentén, lemegy a kertet kettészelő keskeny úton a patakpartra, ahol barátai horgásznak. Alig esik szó köztük, fél szavakból értenek, az a lényeg, hogy lássák egymást minden

nap. Aztán az öreg visszaballag a házhoz, ahol alacsony termetű, rendkívül sovány felesége tüsténkedik.

A bácsi van vagy nyolcvanöt éves, de lehet, hogy több, soha senki nem kérdezte meg tőle a korát, hatalmas termetű, széles vállain feszül a kabát; a néni vele egykorú, férjével ellentétben gyors mozgású, gyors beszédű, egy szuszra annyit tud beszélni, hogy hallgatója megijedhet, hogy közben levegő nélkül marad. Ez a csepp asszony állandóan dolgozik, és majdnem állandóan beszél, ha nincs ott a férje, akkor a betévedő szomszéddal, ha az sincs, akkor a kutyával, a virágaival, vagy épp a felette elszálló madárral.

Zöldi bácsi a fákat gondozta, lekaszálta alattuk a fűvet, míg bírt. Ahogy fogyott az ereje, úgy volt kénytelen ember után nézni, aki elvégzi a kaszálást, metszést. Odaáll az embere mellé, nézi a munkát, nem enged semmit rosszul csinálni. Ezt a munkás nem szereti, de ezen a környéken kevés a gyümölcsöskert, az öreg a metszésért cseresznyével, barackkal fizet, aki kaszálni jön, az meg örülhet, hogy a nyulainak van széna. Így aztán a munka nem fizetségért van, hanem kölcsönös haszonért.

Zöldi néni senkit be nem engedne a veteményesébe, még az urát sem. Az nem embernek, nem férfiembernek való hely. Ha a férje mégis ott kereskedik, hangos kiabálásba kezd a csepp öregasszony, zeng a hangjától a környék. Kizavarja férjét a zöldségesből, és még másnap is pöröl vele, ha valamit letaposva lát, mert bizony az nem figyel az ágyások szélére.

Nem lehet eligazodni ezen a dolgon, mert a kert déli sarkában gyógynövények sorakoznak, szigorú, katonás rendben, egyforma szögletes ágyásokban, azt mindketten gondozzák, Zöldi úr ott nem lép bele az ágyás szélébe, még begyűjtéskor sem, pedig akkor be kell lépni a tövek közé, másként nem tudják leszedni a szárítani valót.

Durva ácsolatú faasztalok állnak a ház előtt, felettük nádtető. Itt száradnak a teáknak valók, a gangon, az eresz alatt a tető gerendáira és az alatta lévő farácsra felakasztgatott illatot árasztó száradó növénycsomók sorai. Egész nyáron olyan ez a ház, mintha egy nyitott fűszeres doboz lenne. Télre aztán eltűnnek a szárított növények.

Zöldi bácsi gondosan becsomagolja, és a gyógynövényesnek eladja a termést. Persze marad otthon elég.

Sokat voltak kinn a levegőn, egész életükben alig voltak betegek. Ők nem szedtek gyógyszert, ha bármi bajuk volt, csakis gyógyfűteát használtak, ha ez kevés volt, akkor mézet, vagy az étrenden változtattak valamit.

Orgonasövény a kerítés a ház nyugati oldalán, ez választja el a házat a teleptől, a bokrok itt még sűrűbbek, mint a többi részen. Elzárják a házat a telepiek hangjától, a portól; az erős téli szél a ház után, az udvar végén csapódott le a földre, látszott a nyoma, ahogy feldobta onnan a havat. Jobb védelmet semmi nem adhatott volna a háznak. Sövénykerítés, hatalmas kert, takaros kisház, az egész olyan, mintha egy képeskönyv, rajzolt világ lenne. Sokat dolgozott a két öreg, hogy ez ilyenné váljon, egész élet munkáját mutatja a kert, a ház előtti gondosan ültetett növények, a keleti oldalon hatalmas, erdőszerűvé nőtt gyümölcsös.

Mostanában gyakran mondják, hogy nem lehet ez így tovább, át kell adni a kertet a kertészeti iskola növendékeinek, mert azoknak nincs gyakorló helyük. Az öreg Zöldi hallani sem akar róla. Többször volt a hivatalban, hogy mi ez az új kitaláció. Ott elmondták neki, hogy nem lehet ekkora kertet csak úgy használni, elmúlt az a világ. Az iskolának szüksége van a területre. Zöldi bácsi magában elmondja a hivatalnokot, a mostanában-világgal együtt, aminek gondolja, de csendben végighallgatja. Aztán mindig csak annyit kérdez.

– Aztán az iskola minket el fog tartani, kérem szépen? Mert tesszenek tudni, mi ebből a kertből élünk. Aztán mi lesz, ha elveszik? Nyugdíjunk nincs. Vagy talán kegyedék fognak fizetést adni cserébe?

Ez jogos kérdés. Halkan beszél, mégis betölti a helyiséget az öreg mély dörmögő hangja. A hivatal, a hivatalnok nem tud erre felelni. A mostani állapotok szerint ki lehetne sajátítani a kertet, akkor viszont el kell a két öreget tartani. Jogos kérdés. Nehéz kérdés. Az öregembernek tekintélye van, mára csak a kertje és a kicsi háza maradt, de a háború előtt ő vezette a hatalmas Ilkai birtokot. A város-

ban mindenki ismeri őket, szerény, visszafogott életük tiszteletet parancsol, ha nem lenne az iskolában az a kardoskodó, agilis gyakorlatvezető, aki felfigyelt az öregek birodalmára, a tanács sem vett volna szemet a kertre.

Legutóbb a kertészeti iskola egyik tanára, — persze nem az, aki ellenségesen méregeti az idős párt, és rátenné kezét a földre, — elment a megbeszélésre, az ajánlotta, hogy bérletet fizetnének a gyakorlatozásért, aztán nem kéne nekik az egész kert, még az szóba jönne, hogy Zöldi bácsi felügyeljen a tanulókra, természetesen csekély juttatásért. Az öreg erre ismét nemet mondott, bár most már volt benne egy kis remény, hogy meg lehet úszni a legnagyobb bajt, főleg, mert az az ember távol maradt, aki csak úgy félvállról jegyezte meg, hogy az ilyen véneknek hol lenne a helye (mármint nem a kertben, nem a kis házba, hanem valahol a város végén; ott van föld elég: ott, alatta). Egyelőre hát marad minden a megbeszélés szintjén. Az öreg hazaballag, napokig dűnnyög, hogy neki ide aztán senki kölke be nem teszi a lábát, nem azért dolgozott annyit, hogy gyakorlatlan kéz mindent felforgasson. Arról nem beszél, hogy újabb lehetőségéről volt szó. A néni próbálja csitítani, — már úgyszólván nagy nekik a kert, talán egy kis pénzt adna az iskola — sikertelenül.

Az idén Kata apja kaszálja le a gyümölcsfák alatt a fűvet, a kislány ott lépdél mögötte néhány lépésnyire, egy suhángot tart a kezében és utánozza az apja kaszáló mozdulatait. Az öreg Zöldi lesétál a kert végébe, mikor látja, hogy Berti végzett, s vállára tett kaszával indulni készül. Lassan ballag mellette a széles gyalogúton, közben vizsgáló szemmel figyeli a kertre.

— Hamar végzett szomszéd. Tudtam én, hogy az idén megint magának adom oda a fűvet. Ezek a többiek nem tudnak egyenletesen vágni — mondja az öreg, miközben kezét fog Bertivel.

— Mára végeztünk bátyám. Majd jön az asszony forgatni. Úgy nézem lesz vagy öt-hat taligával.

— Csak jöjjenek fiam — bólogat az öreg. — Maguk nem nyúlnak itt semmihez — s elindul a férfival és a gyerekekkel az alsó kapuhoz, hogyha kimennek, azt jól bezárja, nehogy valaki bejöjjön a kertbe a patak felől.

A vízparton halászok hevernek, az egyik, akinek fél lábát elvitte a háború, az öreg Zöldi öccse, a szokott, agyonmosott zöld nadrágjában, fél-könyökre támaszkodva pipázik, meg olvas, mellette a manói; közben az úszó valahol a vízben sodródik. Alig egy főhajtás, alig egy biccentés a köszönés közte, meg az öreg között, a többiek viszont tisztelettel üdvözlük az öregembert, némi várakozással, hogy nem emel-e kifogást, hogy az ő kertje alatt telepedtek le. Mert a kertek alja olyan, mintha még patakostól a kert része lenne, hiszen a gazdák maguk kaszálják, a tavaszi áradás után maguk takarítják el róla a kivetett gazokat, tuskókat; ezért mindenki úgy tartja számon, mint a kertek részét. Zöldi bezárja a kaput, a mai társaság megbízhatónak látszik, mind a környékről való, nincs hát oka aggódni, indulhat vissza a ház felé.

A férfi vállán a kasza, a gyereket maga elé küldi, nehogy a lelógó hegyes, éles szerszámba belemenjen a kislány.

Sétálnak hazafelé a sövénykerítés mentén, kikerülve a patakpart leszakadt, meredek részeit. Közeledtükre suhanás, loccsanás hallatszik a víz felől, napozó békák keresnek menedéket az ösvényen haladó lehetséges ellenségtől. Vízisiklók süttetik magukat a vízben megakadt, áradás zavaros vizétől sárral rétegzett, partig kinyúló száraz ágakon, egészen belehasonulnak a környezetbe, ügyet sem vetnek a felettük elhaladókra. A gyerek óvatosan lépeget, néha letép egy-egy nagybugájú füvet, csokorba szedi. A férfi nem sürgeti, most már úgy sincs otthon sietős dolga. Meleg van. Ha hazaérnek az asszony várja őket az ebéddel. Délután aludni kéne egy kicsit.

Erzsike tányért rak az asztalra, s míg eligazítja az evőeszközt, eszébe jut a hajdani határ képe. Nincs az messze innen, úton alig negyven kilométer, madártávlatban annyi sem. Emlékeiben látja a búzamező sárguló-barnuló ringását, ahogy a szél végigsimítja az érő kalászatokat, a két falu határa közt lévő nyáron is vizes árok partján az óriási fát, amit egyesek Rákóczi fájának emlegetnek. Érő élet, mezőszag, a tengeri zöldülő leveleinek suhogása.

Kint feltámad a szél, megmozdítja a függönyt, a konyhán végigfut a meleg nyári huzat, az asszony sóhajtva visszatér a jelenbe.

Megigazítja magán az elmaradhatatlan kötenyt, aztán mégis úgy dönt, hogy leveszi. Vasárnap van, legalább ilyenkor ne üljön kötőben az asztalnál. Vízet önt a lavórba, mert hallja a kapu nyitódását, s tudja, hogy férje első dolga, hogy lemossa magáról az izzadtságot, tiszta inget vegyen, mert addig nem ül asztalhoz, míg rajta van a munka szaga. Ezek a szokások erősen megmaradtak, megkövetelik maguktól, még akkor is, ha senkit nem várnak. Így volt ez valamikor aratáskor, munka után, pihenés, lefekvés előtt tisztára mosták magukat, addig nem mentek enni, vagy aludni.

A férfi széles mozdulatokkal mossa magát, veri a vizet hatalmas mellkasára. Mikor készen van, az asszony egy csuporból vizet önt a kezébe és lemosa a gyerek arcáról s port, megigazítja a saját haját, tölt egy pohár bort a férfinak, aztán asztalhoz ülnek.

Forró húsleves-illat tölti be a konyhát, a férfi csípős paprikát tesz a tányérjába, a sárga zsírkarikák ragyogását felélénkíti a paprikadarrab piros színe. Berti kevergeti a levest, az asszony úgy tesz, mintha sót tenne a gyerek levesébe, s arra bízta, hogy keverje el. Kata kelletlenül pancsol a levesben a kanálával, de aztán, ahogy hűl az étel, enni kezd. Az asszony néha feláll, a sütőben lévő húst figyeli, hogy épp jó legyen, mire a leves után fel kell tenni az asztalra. Néha sóhajt egyet, aztán csak kimondja, ami a szívét nyomja.

– Ma van a perbenyiki búcsú.

Hosszan hallgatnak.

Ez az ebéd már nem a mai vasárnapi ebéd, hanem a hazai, a búcsúi. Ahogy a tányérban forognak a kanál merítésére a sárga zsírkarikák, úgy távolodnak el a gondolatok a határon túli faluba, a hajdani asztalhoz. Szól a telepés rádióból a zene, húsleves illata száll, könnyű vörösbor zamata keveredik az étel ízéhez, csendülve kocintanak a férfiak a metszett rózsaszínű üvegpoharakkal. Csillan a nyári nap fénye a fehér damasztabroszra tett tányérokon, a komódon nagy csokor rózsza ontja illatát.

A feltámadó szél hangja, az udvaron kapirgáló csirkék neszei, az étel melege felszakítják az emlékeket, összeszorul torkukban a nyál, pára zavarja a szemet.

– Igen csíp – mondja a férfi, és töröl egyet a szeme táján, csak úgy mellékesen, hogy ne látszódjon meg rajta; elérzékenyült.

– Leszedem a felét – ajánlja az asszony, de tudja, hogy erre nem kerül sor, mert az ő szeme is könnyes, de ez mindig könnyebb a nőnek, mint a férfinak.

Berti int: nem kell. Elszántan eszik tovább, lassan oldódik benne a szomorúság. Néha iszik pár korty bort, ami végképp nem illik a leveshez, de most kell, mert belül annyira szorít valami, hogy ki kell azt onnan űzni, el kell nyomni a bor segítségével, mert másként előjönnek azok a pillanatok, amik mind azt mondják; nem érdemes élni. Nem érdemes ebben az országban kínlódní. S néha odáig megy ez a lélek belsejében, hogy felkelni sincs kedve, ha belegondol a múltba.

Fújja a szél a perbenyiki homokot, s ahogy forog, belevágódik a szembe, elhomályosítja a lelket, kitöröl mindent a jelenből, betakarja finom lepellel a múltat; semmivé teszi az egészet, akár jelen, akár múlt is az, amiről a gondolat próbál tisztán és határozottan tudni. Homály uralkodik a lelken, sorvasztja a most valóságát, ellehetetlenülés, semmivé válás érzését sugallja.

Az asszony szeretne beszélni az odaáti ünnepről, de e férfi elhallgattatja, beléfojtja a szót, mert nem bírná még hallani, ami a szívét szorítja. Töredezett mondatokkal szakítja meg a csendet, dicséri az ételt, megemlíti a délutáni alvást.

Kata és Perjési Lizike a hátsó udvarba ülnek a szekérbe rakott szénán. Perjési bácsi almozza az állatokat az istállóban, az egész udvarnak ólszaga van, néha elbődül a tehén, az öreg Bujáki néni kezében a sajtárral jön fejni. Maga alá teszi az ól sarkában lévő háromlábú kisseket, megmossa a tehén tőgyét, letörli, és fejni kezd. Surrogva jön a duzzadó tőgyből a tej, a sajtárra tett tiszta ruhán át megszűrődve tölti fel az edényt.

Kata szereti nézni, ahogy jön a tej, az állatokat, ahogy a jászol előtt állva esznek, az almozást, és az ezt követő tisztaságot. Ismeretlen vágyak ébrednek benne, hogy megismerje a valóságban azt a világot, amiről a szülei annyit meséltek. Ez kicsiben hasonlít a haj-

dani nagyra, s tudattalanul a szülői emlék és a valóság összemosódása tartja itt a gyereket.

Perjési bácsi rengeteget dolgozik, csak akkor beszél, ha van mit mondania. Csendesen, mosolyogva nézi munkája eredményét. Mikor a kislányára néz, szemében különös, elérzékenyült melegség van. Lizi szereti az apját, az apu a példaképe, annak kedvéért mindent megtesz. Az anyja néha kiabál vele, de nem figyel rá, vagy visszakiabál neki, ilyen visszaszólás sose történne meg az apjával szemben. A házimunkákat rendesen elvégzi, amit az anyja kiad, mert az keveset van otthon, a gyárba jár dolgozni. Ha hazajön fáradt, alszik, vagy olvas. A mama, az öreg Bujáki néni főz, vásárol, az egész családot ő szolgálja ki.

Öreg Lizi, vagy ahogy az utcában hívják, a Vénlizi, gyakran kiabál az anyjával, az öregasszony hiába tesz meg mindent, ha a lányát előnti a méreg, nem tudja befogni a száját. Szomszédolni nem jár, mert részben már párszor belekeveredett az asszonyok által kavart szóbeszédbe, részben pedig ő az, aki cigarettázik, és bármilyen rendes feleség legyen, erre felé ez nem divat, gondolkodása eltér a szomszédasszonyokétól, ami épp elég, a dohányt meg rá lehet fogni az egészre. A férjével szépen beszél, a lányát imádja, a megvehető legszebb ruhákba öltözteti. Mikor Lizike kicsi volt, — most már felső tagozatos, — szóval mikor volt vagy négy-öt éves, óriási masnikat kötött a hajába, varrónővel varratta neki a csipkés ruhákat. A kislánynak a legjobb ételt főzte; dobozszám állt otthon a csokoládé, ami csak különböző kerülő utakon „feketén” lehetett beszerezni; de Lizike jobban szeretett Ancikánál, vagy Mariskánál galuskát enni, mint otthon a sok finomságot. Volt rá eset, hogy a finom vasárnapi ebédből átvitt Bujáki néni Ancikához, és arra kérte, tegyen úgy, mintha ő főzte volna, egyen is belőle, mert Lizike nem fog otthon egy falatot sem enni, de itt, megeszi, amit a szomszéd néni ad. És úgy volt, Ancikánál jobban esett az ebéd.

Most ül a két lány a szekér végében, lábukat lógatják, alig beszélnek, nézelődnek az esti udvaron. Lizike az iskolára gondol, mindjárt itt a szeptember, s neki még nincs új köpenye. Az anyja szaténból akar varratni neki, hogy szebb legyen, mint a boltban kapható feke-

te klott-anyagú egyenruhák. Ezt elsorolja nagylányos módon, értékelve a varrónőnél készülő és a bolti köpeny közti különbséget, hosszan beszélve az osztálytársairól, tanáraitól, mert a felsőben már tanárok vannak, csak a kicsiket tanítják a tanítók; izgatottság, egy kis csalódás érződik szavain, ami részben a szünettel járó szabadság elmúlásának, részben a kezdődő felelésekkel teli évkezdésnek szól; Kata nem tud mit mondani rá, mert ő még csak jövőre lesz iskolás. Igaz, már van ábécés könyve, de az még semmi. Nem érti, Lizike mért haragszik annyira, hogy kezdődik a tanulás. Ő már most menne, ha engednék. Aztán Kata beszél arról, hogy falura fog menni, nyaralni Hunor nénihez, ahol tavaly volt, és búcsú előtt jönnek vissza, mikor Hunor néniék hozzájuk szoktak eljönni.

Kata gondolataiban elkalandozik a távoli falu emlékein, Hunor néni hatalmas komódján, az azon lévő rengeteg porcelánon, Mária-képen, keresztképen, rózsafüzérrel körülvett Jézus-képen; a gondolatból feljövő hatalmas eperfa megborzongtatja, mivel azon hosszabb ideig ült és várta, hogy valaki lesegítse, mert olyan magasra mászott, ahonnan a rémület, a magasság nem engedte elmozdulni. Hunor néni az esti fejés befejezése után lába közt összekötve számtalan szoknyáját, macska-módon kapaszkodott utána, s ráparancsolt, hogy csimpaszkodjon a nyakába, aztán valahogy leértek a földre, ahol a magas, erős asszony még csak meg se szidta, ránézett szürkés-kék szemeivel, mosolyával kivillantotta teljes és ép fogsorát, és elindult fel az udvarra, mellékesen intve a gyereknek, hogy elmúlt, ami rossz volt, menjenek friss tejet inni.

Perjési bácsi végzett a munkával, leül a kút melletti padra, leveszi fejéről a kalapot, hátrasimítja a haját, vár, míg az izzadság elszárad róla. Cigaretta szagát, rágyújt, kékesfehér karikákat eregetve, nyugodt, elégedett szemmel néz maga elé.

Egy éve meghalt Bujáki bácsi, azóta a vő, vagyis Perjési Géza, elkezdett gazdálkodni. Szükség volt az állatokra, ezek hoztak több jövedelmet a családnak. Az öreg Lizi akkor ment el a gyárba dolgozni, mert bizony nagyon hiányzott az öreg kőműves segítsége. Szépen halad a gazdálkodás, bár néha megbénul az egész, mert ha Gézának rosszul mozdul a dereka, ami miatt rokkantnyugdíjat kap,

akkor hetekig nyomja az ágyat, a felesége almozza a jószágot, s egy-egy ismerős fiú segít be, de csak néha. Lizi néni férfit próbáló kitarással lát el olyankor mindent, még a ló is engedelmeskedik neki, pedig az szeret harapni, ám az asszony mellett nem mer. Keserves tapasztalatai vannak a vékony, sovány, mégis izmos asszonyról, aki egy harapási és rúgási kísérlete után úgy elagyabugyálta a lovat, hogy a hatalmas állat remegve állt, mire a nő abbahagyta az ütlegetést.

Géza mostanában jól van, szorgalmasan dolgozik a maga ütemében egész nap. Mikor érzi, hogy sok, leül és pihen. Tavasszal elkezdte a két öccsével az istálló mögötti földet kipucolni a gatzól, betelepítette a felét szőlővel. Kedvezett neki a nyár, sokszor esett, ezt a néhány száraz hetet egész jól bírja az új ültetvény.

Anka néni a kertben ül egy öreg, festékét pergető padon, lába a kishéken, kezében könyv, mellette a fűvön rejtvényűjság. Nézi a szemközti fák lombjain a naplemente fényének játékát. A lányok moziba mentek, Józsi dolgozik. Fel kéne állni és beszédni a száraz ruhát, de most még nem akaródzik megmozdulni. A hét minden napján, reggel hatkor elindul otthonról, hogy a város másik felében lévő trafikba menjen. Az egész napja ott telik. Sok a vevő. Reggel ő nyit ki a legkorábban, délben bezár, olyankor a hátsó helyiségben megmelegíti az ebédjét, alszik egy fél órát, aztán este hétkor csuk be. Csak vasárnap lehet otthon. Nem bánja. A gyerekek megnőttek, üres lenne egész nap az itthonlét.

Az utcában senkivel nem barátkozik. Ennek vannak előnyei és hátrányai. Előny, hogy nem kell fogadni, végighallgatni a szomszédságot, azt tesz, amit akar, s főleg amikor akarja. Aztán azért sem jönnek, mert itt van a Jóska, ez olyan kapcsolat, ami csak az együttélés szintjén marad, bármeddig tart. Az asszony hadiözvegy, jár neki a nyugdíj, abból megélhetnének, de szeretne többet adni a gyerekeinek, hát eljár. Trafikos. El nem veszítheti a nyugdíjat, a kapcsolat tehát van, ahogy van. Néha elkeseredik emiatt, s nem érti ezt, az államilag kényszerített dolgot, mert ismer sok nőt, akiknek lelkiismeret furdalás, gyötrődés, s néha, hogy a szokásoknak megfeleljek-

nek; egyedüllét ez a nyugdíj. Vagy elhiszik egy férfinak az ígéretét, aztán a legtöbb igen megbánja. Ő egy ideje nem törődik a szóbeszéddel. Jóska mostanáig rendes volt velük, s talán később is az lesz, ha meg nem, hát... Akkor el fog menni.

A kapcsolat ára, viszont, hogy senki nem akar velük jóba lenni. A fiatal lányokat elparancsolják az anyák, lelkükben féltékenyek a szépasszonyra, s kis gúnyos mosollyal intézik el egymás közt a véleménycserét, ha mégis szóba jönne az özvegy. Csak semmi beszéd. Szótlan, egyetértő összemosolygás, egy kis irigység, parányi féltékenység az urukra, aztán másról beszélnek.

Magasra nőtt, sűrű akácsor húzódik a kerítés mellett, belül bokrok, gyümölcsfák sora. Eltakarják hát a magas, széparcú öreg Ankát a kíváncsi szemek elől.

A keresztlánya, a kis Anka ritkán jön át hozzá. Néha, kerti munkák során átbeszélgetnek a kerítéssen.

Mariska nem tiltja a lányt az asszonytól, bár ő sem szereti a nő közelségét. Imre és az asszony férje testvérek voltak, az Anka ura odamaradt a háborúban. Mariska hallott már leget az első asszonyról és az öreg Ankáról. Hitte, nem hitte, de inkább szégyellte az egészet. Az környékbeli asszonyok rosszindulatában nem volt semmi hiány, ha valamelyik másik, épp jelen nem lévő nőt kellett kibeszélni. Mikor Mariska második asszonyként idekerült, igyekeztek mindenről felvilágosítani; a sógornőről, az első feleségről, aki szintén Anka volt; s akarva, nem akarva, a volt asszony, a sógornő, a lány, mindenki Anka, mindenütt Anka; kavargott, mindenütt, mindig vele volt, vele aludt el és ezzel ébredt; a fiatalasszony szinte belevesztett a nevek ismétlődő, néha megkülönböztethetetlen áradatába.

Addig nem volt semmi baj, míg csak a múltat emlegették, igaz Mariska nem hallgatta őket végig; dolgára, jaj, jön az uram főzni kell-re hivatkozva, de a foszlányok sokat sejtettek. Ám mikor az egyik szomszédasszony, történetesen Ancika arról kezdett beszélni, hogy mikor Imre még nem vette el Mariskát, akkor bizony gyakran járt át a szomszédba. Hogy Ancika ezt honnan tudta, hogy látta a közben lévő két tágas portán át, arról természetesen nem beszélt. Arról sem, hogy a szomszédba át se kellett menni, mert közös ud-

varban laktak, a ház két végén volt a bejárat, belül két egyforma lakás, csak akkor választották szét a házat, s nagyobb kertrész lett az Imréé, mikor a mama, a közös anyós, akit mostanában Mariska gondoz, annyira elviselhetetlenné vált, hogy le kellett falazni, kerítéssel szétválasztani a portát. Imre utólag felismerte, hogy a nagyobb kert rendkívül rossz csere volt, mivel a mama szekírozó szavai mellett semmivé lett a szép terület.

Mariska nem hitte a dolgot, s bízott benne, ha igaz lett volna, az anyósa már rég kikiabálja. A szóbeszéd azonban felzaklatta, s mivel úgy képzelte, középteremével, erős mellével, szív alakú sápadt-bőrű arcával alkatilag nyomába se léphetett Ankának; hát igyekezett vele minden kapcsolatot elkerülni. Panasza nem lehetett a másik asszonyra; az, mint aki tudja, vagy sejti a szóbeszédet; mikor Imre nem volt otthon, hogy segítsen, ájtott, vagy átküldte a nagylányokat, hogy legyenek az öregasszony körül Ezek vidám, jókedvű lányok voltak, nem törődtek az öreg zsörtölődésével, körülcsókolták az orcáját. Szívesen lemosták, megetették, forgatták. Ettől a kis Anka dühös lett, mert ő maga legszívesebben kidobta volna a vénasszonyt, ha megnyerni nem tudta, szeretetet nem kaphatott tőle.

Szunyókál az asszony, arcának finom áttetsző bőre elsimul. Az esti átmenő vonat elsuhan a kert alatt, erre felébred. Száját összeszorítva tér vissza a valóságba. Hátról, a hatalmas diófa alatti árnyékokat nézi, s az jut eszébe, hogy Pista lekaszálja onnan a gázt. Aztán mikor a valóságos idő teljesen visszatér a fejébe, beleharap a szájába, hogy majdnem kiserken a vére, nyeli a könnyeit.

Pista. Hol van már az ő derék, jókedvű Pistája. Még a sírjához sem tud elmenni, hogy az ölelje át a férfi helyett. Valahol ott van az ő ura, a messzi keleti határon túl. Ki tudja hol. Talán el sem temették rendesen. Talán még hazajön... S tudja; már sose jön az vissza, hisz a társai meghozták a hírt, látták az elestét.

Nehezen felkél, indul be a házba, s megnyugtatta, hogy senki nincs odabenn. A lányok később jönnek, a barátja csak reggel. Vagy tán jobb lenne, ha sose jönne. Ez nem olyan, mint Pista, sose lesz olyan, még csak a közelébe sem jöhet. Ebben a pillanatban utálja magát a kapcsolatért, s ha a férfi itt lenne, tán összevesznének, vagy

elzavarná magától. Lemosakszik hideg vízzel, megveti az ágyat, mert messze még az éjjel, de nem bír fennmaradni, elszállt minden ereje a délutánnal. Álomtalanul forgolódik, aztán végre elindulnak a könnyei, amit csak magának tartogat. Nem sír a gyerekei, az ismerősök előtt. Most hangosan, ordítva zokog, tehetetlenségében veri a párnát, s mikor teljesen elvész a semmiben, elalszik.

Benépesült az elhagyott patakpart, az utca lakói odamentek, hogy megnézzék mi történt. Anka bezárja a kaput, indul a trafikba. Az ő kertjük aljánál van valami, oda megy a nép, ott vannak a határőrök, a mentő fordul vissza, a rendőrség most érkezik. Elmondta a határőrnek, hogy nem tudja mi történt, csak a lövést hallotta, de nem ment oda megnézni ki van ott. Valaki meghalt a vízparton, mert a mentő alig jött, rögtön visszament, még csak a hordágyat sem vették ki.

Keményen uralkodik a tartásán, arckifejezésén az asszony, kiér az utcából, mikor már félúton van a trafik és a háza közt, sóhajtva enged a belső feszülésnek. Aki ránéz, elkínzott arcú, megfáradt tartású idős nőt lát. Alig hasonlít az iménti felemelt fejű, keménytekintetű nőre.

Az utcácskában senki nem tud biztosat. Találgatnak, s nincs rá felelet, mért kellett ennek a fiatal katonának pont a leszerelés előtt torkon lőni magát. A hivatalos emberek hallgatnak a legjobban, mert ilyen ebben a laktanyában nem volt, s most sem hiányzott. Mindenkit elzavarnak a területről, aztán mikor a fekete autó elviszi a szerencsétlen fiú testét, még estig biztosítják a helyszínt, hogy a civilek ne csődüljenek oda, aztán elmennek. Alkonyatra a bámészkodók elfáradnak, látnivaló nincs, otthon lehet szőni a történet szálait.

Öreg Anka ül az alkonyatban, nézi a kertjét. Feljön a Hold. A kert sarkán kívül valaki motoz, aztán sírás hallatszik. Az asszony lesétál a kerítéshez. Egy lány ül, ott, ahol reggel a fiú meghalt, s keservesen sír. Anka kinyitja a lenti kaput, leül a lány mellé a fűbe, ölébe vonja

a zokogó fiatal teremtetést, simogatja a homlokát, le-letörli a könnyeit, s aztán ringatni kezdi, mint a kisgyereket.

Órák telnek el. A lány lassan megnyugszik. Hallgatnak. Tekintetük beszél. Az asszonyé együtt érez, nyugtat. Láta sokszor a kertje alatt a szomszéd utcából lányt, meg a fiút. Hát ez lett belőle. Most viszont vigyázni kell arra, aki megmaradt, az idő sok mindent elfed, begyógyít. Nehéz ilyenkor kívárni, hogy elteljen az első nap, aztán az első hét, s talán egy év múltán könnyebb lesz.

A leány szipog, ismét sír egy sort, arcát az asszonyhoz dugja, mint a kisgyerek az anyjába, úgy kapaszkodik ebbe a mindenkitől kívülálló nőbe, aki vele van a kétségbeesésben, s szótlanul próbálja visszatartani a halálos gondolatoktól. Mert neki még az sem sikerült; csak ledugták száján a vastag gumit, s kimosta az orvos az altatót a gyomrából, közönyös, részvétlen utasító szavak sora, fehér ágy, az anyja jajveszékelése, a szomszéd ágyon a másik sikertelen nyögései, kemény felszólítás: írja alá, lemond a szándékáról. Ő még erre is képtelen volt, hogy jól csinálja, erre se képes. Most már minden mindegy. Ólmosan nehéz a feje, erőtlen a lába, hazamenni nem mer, mert az anyja, a testvérei egyre csak számon kérik.

— Semmi nem mindegy! — szólal meg váratlanul az asszony, mintegy kitalálva a lány gondolatát. Aztán órákig nem szólnak.

A lány elalszik az asszony ölében, kisgyerek lesz ismét, akit az anyja vigasztal. A saját anyja ordítana vele, jajgatna, tán megpofozná. Ez a furcsa asszony ül vele hajnalig, hogy aludjon; nem mozdul, belezsibbad a lány súlyának tartásába, de tűri. Átnedvesedik ruhájuk a harmattól, a patak ontja a párát, szúnyogok hada támad.

Hajnali őrrájjal érkezik a szokásos kutyás katona, szólna rájuk, hogy ezt itt nem lehet. Ez határsáv. Aztán felismeri az asszonyt, mint ahogy ismert minden itt lakót. S talán tudja, hogy ez az a lány, aki miatt a bajtárs tegnap ilyenkor... Rövidre fogja a pórázt, szembenéz egy pillantásnyira az asszonnyal, igyekszik tovább.

Nehezen oszlik a pára, opálosan, lustán kél nap, s minden mese-szerűen valószínűtlen ebben a reggelben. Az asszony felkelti a lányt, aztán a parton haladva átmennek a szomszéd utca első házáig. A lány egyedül megy tovább, Anka megvárja, míg belép a kapun. Áll

még kicsit, lába merev az ülve töltött éjszakától, szeme mögött ég a fáradtság, pillái majd össze nem tapadnak, fejében féktelenül rohangálnak a gondolatok, ott belül nagy az élénkség. Csak addig álmos, míg nem aludhat.

Szorulva csukódik a kertkapu az asszony után. Ma nem nyit ki. Elküldi a nagyobbik lányt, tegye ki a táblát; ma zárva lesz. Jó lenne hosszú, nyugtató, alvás, besötétített szobában. Csak valami altató kéne, valami, ami álomtalan öntudatba vinné, hogy kimentse a valóságból, s néhány óra öntudatlan pihenése legyen.

Busáné meszeli a konyhát, harisnyán szűrt mésszel, hogy szép, sima, görcsmentes legyen. A múlt héten a szobát tette rendbe, az ura azt ígérte, hogy a kamrát kikeni. Már másodszor festi át a partviszerű hosszúnyelű meszelővel a plafont, nézegeti minden irányból, hogy ne maradjon ki sehol.

Juli az udvaron súrolja a szekrényeket. Ha kész a meszelés, a fiúkat beküldi, hogy sikálják fel a padlót. A szobában, de még a konyhában is hajópadló van. Csak úgy nyersen, nincs csiszolás, lakk, ha kell, felsúrolják, lesárgítják. Juli utálja sárgítani, de az mindig neki marad. Látott már csiszolt, lakkozott padlót, meg olyat, amit lefestettek sárgára, vagy sötétbarnára csillogó zománcfestékekkel. Azokat csak fel kell törölni, legalábbis szerinte.

Az anyja nem foglakozik ilyesmivel. A padló, az padló. Azt sikálni kell, azt látta ő a faluban, ahol az elsőházban padló volt. A takarítási könnyebbség eszébe sem jut, főleg az nem, hogy az erejével spórolhatna. Mit számít az, mennyit dolgozik az asszony. Ez az ő fejében így van rendjén.

Nézegeti a meszelt falat, elégedett, most el van fedve minden repedés, a glett alatt eltűntek az egyenetlenségek, egy ideig valóban sima, mutatós lesz a ház. Mert annak kell lennie.

Az ura a fejébe vette, hogy nem bír a városban megmaradni. Neki tanya kell, ő ott nőtt fel, mint az összes öregapja. Nem való nekik ez a városi cifra élet, ahol a pulya elurasodik, az asszony nem a sajátba kapál, hanem a gazdaságban, ő meg mehet kocsisnak, szintén a gazdaságba. Az sosem jutott eszébe, hogy a többiek nem karnak

menni, mert náluk az lesz, amit a férfi akar. Ha valakinek nem tetszik, majd megmagyarázza nekik, hogy ki parancsol.

Az asszony el sem tudja képzelni, mi lesz, ha valóban a maguk gazdái lesznek, honnan kapnak fizetést, hogy járnak be a gyerekek iskolába, ám szólni se mer róla.

Juli konokul hallgat, teszi, amit parancsolnak. Jövőre ipariba megy, erősen reméli, hogy csak lesz ott valami kollégium, hogy minél kevesebbet kelljen otthon lenni. Ha nem lesz, hát megszökik, aztán majd úgy jár, mint az a fiú, a szomszéd utcából, aki annyiszor elszökdösött otthonról, hogy a végén intézeti lett. No, ott annak se volt rosszabb ott, annak se mehetett be oda az apja ordítani, meg verekedni. Aztán az a fiú technikumot végzett, mert jó feje volt. Csak nem esznek ott embert, ha arra kerül a sor. Ettől csak jobb lehet.

Busa késő délután jött haza, nézte egy ideig a házat, aztán bejelentette az asszonynak, hogy tán lesz vevő. Szombaton jönnek, valami pestiek, akik innen mentek el, most meg jönnének vissza. Jó lenne egy kis esős idő, hogy a szomszédság bent üljön a hátulján, nehogy valaki kikotyogja, hogy ezt a házat csupa bontott téglából, cserépből, gerendából építették. Mert bizony alig van itt egész téгла, majdnem az egész fél, háromnegyed, s ökölnyi darabokból lett felrakva. No, hát csak jobb lenne így. Mert jó ez a ház. Igen jó. El se adnák semmi pénzért, ha meg tudnák szokni a várost. Az viszont még jobb, ha a vevők nem beszélnek a szomszédokkal. Persze az sem zárható ki, hogy valamelyik szomszédnak ismerősei, akkor meg úgyis mindegy. Aztán, ha kapnak érte annyit, ami elég, hát tavaszra mehetnének.

Holnap még kell egy új csiszolt foszni, küszöbnek, mert az még nincs, aztán még rögtön a bejáratától elmenne a vevő.

Estére a fiúk behordták a bútort, az asszony főzött egy nagy lábos lecsót, mindenki elégedettnek látszott. A férfi igen szerette a friss meszelés, meg a szódával lesúrolt parasztbútor tiszta szagát. Ital nem volt, így ma egészen békésen, szelíden telt az este.

Az asszony sóhajtozott magában, hogy bárcsak mindig így lenne, lefekvés után imádkozott, mert sosem lehet tudni, hátha meghall-

gatják ott fenn. Az ura jókedvű volt, megpaskolta az asszony farát, aztán befordult a fal felé, de előtte még azt mondta:

– Szombaton majd megmosakszok, meg még a héten benézek a patikába, hogy legyen. Na, elég lesz az akkor.

Az asszony ettől még jobban érzékenyült, meleg, könnyű lett benne valami, kicsit nyelte a könnyeit, szipogott hozzá, hogy az embere érezze a megfáradtságát, aztán mély, fáradt álomba zuhant.

Zöldi bácsi kis kétkerekű, apródróthálós taligán tolja haza a boltból a heti vásárlást. Az asszony mögötte lépked, apró, kimért lépteivel. Ma kiöltöztek, a bácsi kalapot tett a sildes sapka helyett, a néne letette a kötényt, és tiszta kendőt kötött.

A boltban minden hírről tájékozódtak, ami szükséges volt nekik, a hétvégét betölti hírekkel az egyházi újság, és a Ludas Matyi. Ez elég. Az öreg szerint ennél tájékoztatóbb lapok nincsenek, ami nekik kell az ezekben mind meg van írva. Őket nagy újság nem érheti, átéltek két háborút, változó politikai és határviszonyokat.

Ahogy átjöttek a hídon, és a telep elején, mert az ő házukba csak a cigánytelepen át lehet bemenni; az öregúr változásokra lett figyelmes. Bevitte a kocsikát az ajtóig, onnan már úgyis az asszony dolga, hogy elrakodjon, és elindult, hogy megnézzze, mi készül a sövény másik oldalán.

Ott nagy változások kezdődtek. A Pici-föld tetején, az öreg egyik unokája kezdett házat, vagy talán putrit építeni. Az út másik oldalán Busáék felett meg a kőműves cigány, a Kalocsai jelölgetett, karózott, s erősen el volt foglalta, amint az öreg Babérossal beszélt.

Busa a kapuban áll, szemét összehúzza figyeli a dolgot. Mérges belül, hogy nem az ő házat veszi meg az Ali. Nem jó neki, mert téglaházat akar. Hát ez miből van? Téglá ez, csak egy kicsit aprós. Vajon hol lesz ezeknek pénze igazi házra? Szúrja a tekintete a szomszédokat, azok rá se néznek, ettől még jobban elfeketedik a gondolata, még a szemöldöke is mutatja fejében a dolgok állását. Vár, hogy lesz-e vétel, csak meglátja rajtuk, hogy széna, vagy szalma.

Zöldi bácsi magában elkanyarít egy cifrát, hogy már más se kell ide, vannak itt elegendő, aztán közelebb megy, kezét fogják, s hallgatja, mi folyik itt.

– Eladok ennek a Kalocsai Alinak egy házhelynyit. Ha van pénze – mondja, s számít rá, hogy a szomszédság haragudni fog rá, hogy növeli a házak közé a telep határait.

– Egen? – morogja a másik öreg.

– Az enyimek nem jönnek ide. Büdös nekik a munka – köp egyet oldalra. – E nyáron is minden reám maradt. No, ha nem, hát nem.

Kalocsai befejezte a mérést, aztán megint körüljárta a területet. Látszott a szemén, hogy már félig magáénak érzi. Jó lesz elhozni az asszonyt, meg a gyerekeket, aztán a pénzt.

– Na? Vevő úr? Mi léssen? – kérdi az öreg Babéros, aki nem szereti a sok beszédet, ha portékáról van szó. Aki venni akar, az vesz. Látja, mi van eladó, ha kell, vesz, ha nem kell, megy. – Veszi, vagy lemén róla?

– Délután visszajönnénk a családdal. Aztán, ha mindketten úgy akarjuk...

– Csak igyekezzenek, mert más is nézte a földet. Aztán még én meggondolhatom.

A kőműves elmegy, az öreg Zöldi nézelődik még, Babéros bácsi szívesen váltana pár szót a szomszéddal, de abba beleállt a méreg, kemény vonásai most még jobban tükrözik a gondolatait.

– Aztán csak gondolkodjon, szomszéd! – mondja végül Zöldi bácsi, mintha jól kibeszélgették volna magukat, és sarkon fordul, ott hagyja a másik öregembert.

Áll egy keveset az út kanyarulatában, nézi, ahogy a Pici vezényli az unoka férjét, hogy mi hogyan legyen.

– Adok nekik egy darabot. Legyen helyük. Ne aggódjon Zöldi úr! Nem lesz semmi baj. Megmondtam neki, hogy itt milyennek kell lenni. Ha nem, mehetnek, ahová akarnak. A föld az enyim, örüljenek a házhelynek.

Zöldi kétkedve hallgatja a vén cigányt. Talán van hitele a szavainak.

A vő komor képpel jelöli ki a ház sarkait, az öregje rászól, hogy nagyobbat mérjen, legyen két szobára, konyha, meg kamra egy tető alatt, mert be kell már fejezni a... — az utolsó szavakat alig érthetően mondja. — Legyen nektek, meg a gyerekek!

— Meglátjuk! — int a kalapja felé Zöldi bácsi, s nagyon szeretné hinni, hogy minden rendben lesz. Addig biztosan, míg az öreg Pici él.

Otthon a néni kipakolt, fő az ebéd, a szokásos, mindennapi bab, egy kis hús van ma hozzá. Az öregúr morog magában. Az asszony nem kérdez semmit, a fazekaival zörög. Kirázza az abroszt, amit a szekrényből vesz ki összehajtva, tisztán, de ez a szokása, hát kiáll a gangra, ráz rajta egyet-kettőt. Gondosan terít, gyertyatartót állít az asztalra, az öreg felteszi a kis palack ribizlibort, meg a poharakat. Olyan az egész, mintha vendéget várnának. Senki nem jön. A hétvégének ez a szertartása, csak a maguk örömére, a maguk megbecsüléséért.

Zöldi bácsi kiül a gangra, a hatalmas, durván csiszolt faasztal mellé, várja az ebédet. A gőzmozdony átmegy a hídon a kert alatt, ütemesen kattognak a kerekei, Imre az ablakában könyököl, integet az öregnek, a kalapjával lenget egy köszönést.

— Dél van. Imre átvitte a vonatot — szól hátra a konyhába az asszonynak, aki ettől méregbe jön, s mondani kezdi a magáét.

— Akkor mondja nekem, hogy dél van, ha az óra elüti. Meg ha a templomban elharangozták. Mit tudja az a vonat, mikor van dél? Meg az az Imre. Nem tudnak azok semmit! — míg beszél, hallani, hogy az utolsókat igazítja az asztalon, közben megszólal a déli harangszó.

— Tessék ebédezeni jönni! Most van dél, kérem! Most! Mikor az óra, meg a harang szerint dél van — szedi az urának az ételt, gondosan, hogy jó sűrű jusson neki, mert ő maga csak a híg levesest szereti.

— Kérem kész az ebéd. Időre. Mindig időre — s míg el nem kezd enni, csak sorolja, mondja a magáét. Az öregember nézi, elmosolyodik, kanalazza az ebédet, s arra gondol, hogy csak beszéljen. To-

vább, mint ő, mert bizony mit kezdene a világban az asszonya nélkül, ha az fogyna el hamarabb.

Kata áll az udvaron lévő, aljával felfelé fordított hatalmas deszkaládán, várja, hogy Imrének integethessen. Végre itt a vonat. Füttyül a masiniszta, kéri a váltót, lassít a vonat. A gyerek azt hiszi, neki szól a fütty, Imre a csiha ablakában könyököl, integet. A lányka visszaint.

– Estére eléd megyünk! – kiáltja a lány. S hangja valahogy túl-harsogja a vonat zaját.

– Hozzatok kosarat! – ordítja vissza Imre, s ezt Mariska hallja meg, aki a gangon áll a szőlőlugas mögül nézi a vonatot.

A gyerek még billegeti magát a ládán, tánclépéseket képzel el, ugrál, énekel magának hozzá. Olyan ez neki, mint a színpad. Aztán eszébe jutnak a versek, mesék, elkezdi mondani a kutyának, aztán be a házba mamának, a végén annyira belefeledkezik, hogy teljesen átéli a szöveget, együtt sír és nevet a vers-mese szereplőivel.

Egyre erősebben tűz a nap, az asszony behívja, nehogy napszúrást kapjon. Legalább most nyáron ne legyen baja. Télen amúgy rengeteget kínlódik a manduláival. Ha nem megy ki, az a baj, ha kinn van, az. Mikor leesik a friss hó, napokig kinn hancúrozik benne, s van mikor semmi baja. Máskor meg a semmitől beteg.

Kata elfáradt a szereplésbe, benn lemossa arcáról, nyakáról a port, megmossa a karját egészen hónaljig, aztán a lábát.

– Jól van már – mondja az anyja, mert idegesíti a gyerek pancsolása. – Olyan vagy, mint a kacska. Folyton vízben akarsz lenni.

– Olyan vagyok, mint apu. Ő is pacskolva mosdik. Apu azt mondta, egy lány akkor tiszta, ha a lába se koszos. Látod? Az enyim most milyen tiszta.

– Úgy egyél, mint apu. Ne válogass! – s rakja a gyerek tányérjába a töltött, szalonnával tűzdelt nyúlhúst, a krumplit, amit a kicsi azonnal el kezd enni. Ebből rengeteget eszik, van, mikor egy délután kihord egy egész nyulat. Az anyja hagyja, s vasárnapokon sokszor ők csak ebédre esznek a húsból, hogy a többi a gyerekek maradjon a hét első napjaira. Élénken él még a jegyre vett hús, a félna-

pig tartó sorban állás emléke. Ez a mai nyúl, ez itt nőtt a ketrecben, s ha be nem üt valami nyúlbetegség, egy ideig innen lesz a hús.

– Azt mondta Lizike, hogy Busa Juliék elmennek innen lakni. Az apukája vesz egy mezőt. Vesz egy egész nyáj bárányt, azt fogják legeltetni. Juli nem fogja legeltetni. Ő elmegy a szövőgyárba.

– Mikor halottad?

– Ma, mikor mise után Lizikével előttemek jöttünk – válaszol a gyerek, mert a nagytemplom mellett találkozott a két család, onnan együtt sétáltak haza.

Erzsike úgy érzi, hogy ismét kimaradt az utcai hírekből. Így van ez, ha őhozzá nem lehet pletykálni járni, neki se mondanak semmit. Na, majd meglátjuk, költöznek-e vagy nem.

Berti később jön ma haza, a méhek miatt bement az ismerőséhez. Most aztán lehet kétszer készíteni az ebédet, s oda a vasárnap, már megint.

Zörög az asszony a vájdlingban a mosogatással, Kata odaáll mellé, törölgeti, amit rábíz az anyja. A tányért sem töri el. Próbálná a mosogatást, de Erzsike nem engedi neki. Majd, ha nagyobb lesz, szokta mondani.

– Menj, aludj egy kicsit! Mást nem lehet ebben a melegben – küldi a kislányt a szobába, ahol le van függönyözve a becsukott ablak, mégis érezni a kinti hőséget, a délutáni nap ráfekszik a házakra, a vastag, félméteres falakon átérnek a hősugarak.

Katát elnyomja az álom, az asszony ledől a gyerek mellé a díványra. Csend van. Nem tud elaludni, állandóan kifele figyel, hátha jön az ura. Az egész környéken egy lélek se jár.

Erzse lassan, sóhajtozva elszunyókál, aztán felneszel, s marad az álmoképnél. Az otthoni méhesnél, amit az apja gondozott. Méz, viasz illatú ez az emlék. Fonott kasok, kaptárak hosszú sora, szalmatetős eresz alatt, a kasok mögött egy vén szalmás ágy, rajta durva pokróc. Apa le szokott dőlni, ha elfárad a bogarászásba. Füstölő lóg a sarokban az oszlopon, alatta egy asztal, mellette karosszék.

Előtör a méz a lépből, ahogy szétválík a sonkoly. Zümmög a méhes, forog a hátsó házban a pergető, ahova a fiúk, Erzse bátyjai behordják a telt kereteket. Erzse és Zsazsa sűrű, hegyes végű fejtővil-

lával szedik a mézsejteket borító viaszt. Csorog a pergető oldalán a drága arany színű méz, kifolyik alulra a tiszta zománcos vödörbe. Apa, Erzse apja, türelemmel, szeretettel bánik a méhekkel, zajtalanul emeli ki a kaptárból a kereteket, egyetlen mozdulattal berázza a rajta nyüzsgő sokaságot a kaptárba, rögtön lezárja a kaptár tetejét, a mellette álló fiának odaadja a kertet, aki futva jön vele a házba. Az öreg beszélget a bogarainak, azok felháborodottan veszik tudomásul, hogy a pipa- és enyhén borotvaszappan szagú gazda most elviszi a gyűjtést.

Gyerekkoruk fő édessége volt, a lépesméz. Nem préselték ki, egy tiszta hordóban tartották, a gyerekeket azzal jutalmazták, néha eladtak belőle. A viaszt mindig be kellett tenni a konyhába, tilos volt eldobni.

Erzsének sose volt türelme a bogarakhoz, haragudott, mikor tavasszal a fehér ruhát összepiszkították, ha nem lehetett csak a méhest megkerülve lemenni a kertbe. Amilyen szívesen végezte a házimunkákat, szőtt, dolgozott a kertben, szőlőben, úgy voltak olyan dolgok, amiket feleslegesnek tartott. Azokat lebecsülte, ideges lett, ha részt kellett vennie benne. Ez aztán később rossz tulajdonság lett. Ha neki nem volt jó valami, azt elrontotta, gyakran akaratlanul, de a lelke legmélyebb zugának jóváhagyásával, mert minek az, ha neki nem kell. Az apja néha rászól ezekért, de az anyjuk, akinek nem voltak nagy elvárásai a lányaival, kipártolta. A férfi aztán már nem szólt semmit. Legyintett rá, ha valami váratlanul elromlott.

Forgolódik az asszony, a gyerek mélyen alszik. Meglökődösi, hogy ébredjen, mert este nem fog aludni. A lányka felnéz, haragosan összehúzza a szemöldökét. Nem akar felkelni.

– Hagyjál! Neked kellett aludni – fordul a másik oldalára, s mély álomba zuhan.

Az anyja hagyja, hisz valóban ő akarta a délutáni alvást. Neki sincs kedve megmozdulni. Már nem lesi, mikor jön Berti. Fel kéne kelni, legalább stoppolná a zoknikat. Nem való egész vasárnap délután feküdni.

A hűgára gondol, akinek nincsenek ilyen aggodalmai. Az bezzeg átheveri a vasárnapot, nem érdekli, ha ott maradt a mosatlan. Aztán

elhúzza a száját, mert tudja, hogy ez így nem igaz. Nem lesz annak a tényérnek baja, ha vár egy-két órát. Zsazsa kineveti, mikor állandóan tesz-vesz. Ő bizony vasárnap délután pihen, estére megmosakszik, kilakkozza a körmét, vasárnapiba öltöznek, és sétálni mennek. Erzsike szerint, ők sétáltak délelőtt, a templomig, meg vissza. De ezen Zsazsa csak mosolyog.

Mikor erről van szó, Kata nem érti, hogy miért kell nénjét ilyenkor másként szeretni, kevésbé, mint egyébként, és csak mikor mama így beszél. Ilyenkor valami elromlik belül, mert állandóan azt hallja, hogy szeretni kell a rokonokat, most meg mégsem. Aztán mégis igen. Mama folyton dolgozik, soha semmi másra nincs ideje, rá sincs, a baba ruhájára se, se sétálni. Később strandra, vagy moziba se ment vele, mikor már a lányka kérte rá. S ha elengedte a rokonnal, vagy jó ismerőssel, olyanokat mondott aggodásában, hogy elrontotta vele az indulást, az egész sötét és keserű lett, a gyerek akkor már legszívesebben nem ment volna. Valahol néha megsejti, amit majd csak felnőttként, sok személyes vívódás után ért meg.

Berti késő délután ér haza, vidáman sorolja az új kaptárt, a barátot, hogy a jövő héten kész az új boconádi. Az asszony száját vékonyra zárva hallgatja. Sértetlen melegíti az ételt, s minden mozgólata távolságtartó. A férfi leveti a vasárnapit, mosakszik egy kicsit, asztalhoz ül. Evés közben visszatér a kaptárra. Valami anyarácot emleget, hogy ne kelljen bajlódni a fiasítással.

– Na? Mit szólsz hozzá? – kérdi lelkesen az asszonyt.

– Mit szólnék? Kaptár, hát kaptár. Apa méhei kaptárba voltak, meg kasba. Maga építette a kaptárt, anyánk soha nem várt a vasárnapi ebédet egy kaptár miatt – a szemük találkozik. A férfi rideg kékké változik, kicsit megáll szájában a falat. Elnyeli azzal együtt a káromkodást, s érzi, hogy ebből most mindjárt veszekedés lesz. Magában elgondol egy a betyár istenedet, neked semmi se jó sort, de hallgat.

Az asszony tekintete szúr. Ilyenkor egy kicsit mintha felemelkedne az orra, az egész arc merev, dacos. Kata áll a szoba és konyha közti ajtó küszöbén, nézi az anyját, akinek tekintetéből semmi jó nem lehet kivenni. Mindig másokra mondja, hogy felhúzza az orrát,

az a más valaki. S most az övé fel van húzva. Valahogy felfele áll a makacs fintortól.

Berti lenyeli az utolsó falatot, megvárja a süteményt, a vizet, aztán nem törődik tovább az asszonnyal. Majd kifújja magát. Tegnap még kellett a kaptár. A méz ára jó lesz. Ma nem lesz veszekedés, az apám, meg az anyám emlegetése.

– Gyere! – szól az apa a gyereknek. – Olvassunk!

A lányka boldogan ül be az apja mellé a konyhai széles parasztágyra, a férfi végignyújtózik, előveszik a János vitézt, és a jelzésnél olvasni kezd. Szépen, tisztán ejti a hangokat, a mese élni kezd. A gyerek el van varázsolva a történetről, mikor Berti megáll, hogy tán mára elég, mindig kéri: Még! Tovább!

Olyan lebegésfélét érez, ami majd felkapja, a történetbe repíti; ő ott van, benne él, a szereplőkkel cselekszik. Ragyog a szeme, arca kipirul Mind délelőtt a láda tetején.

Fogy a vers, suhognak a kardok, nyerítenek a lovak, a mező, a tündérek országa megelevenedik. Bertiben felvillan egy-két műkedvelő színielőadás múltba veszett emléke, mikor szerepelt. Visszatér valami a régi boldog pillanatokból.

Erzsike karba tett kézzel, összeszorított lábakkal, merev tartásban ül a hokedlin, hallgatja a történetet. Arca lassan megenyhül. Belül még él a bosszúság, de már simulnak a lélek kemény ráncai.

Anka ül a gangon, mellette a lócán János. Hallgatnak. Mariska bent enni ad a mamának, aki néha nagyhangon megkérdi, hogy rendes-e a fiú. Mariska mindannyiszor elmondja neki, hogy rendes. Tanul, dolgozik. A fiú szülei is rendesek.

Megrezdíti a szél a szőlőleveleket, Anka levesz az érőben lévő fürtről egy csilinget, szemenként elosztják egymás közt. Nézik egymást. Jó együtt a csend. Van miről hallgatni.

Ma János bejelentette, hogy szeretné eljegyezni Ankát, ha a szülők beleegyeznek. Van még vagy két év, mire összeházasodnak, ám addig ő komolyan gondolja. A jövő vasárnap eljönnének a szülei, hogy megkérjék a lányt.

Mariska elsírta magát, annyira meghatódott. Imre erősebben ránézett, hogy minek ez a rívás, megköszöri a torkát, hogy ne érződjön rajta semmi érzelem, aztán azt mondta, hogy csak jöjjenek. Délutánra várják őket. S derék dolog, hogy János nyilatkozott, mert a mai világ nem olyan, mint a égi. Aztán nem beszélt a régiről, csak rágyújtott, s igen köhögött a füsttől.

Ankával madarat lehetett volna fogatni. Összecsókolta Mariskát, s kezdte megérteni, hogy a mostohája ezért tiltotta annyi mindentől, hogy ha eljön az ideje, hát ne legyen semmi szégyellni valója. Jaj, de jó, hogy Mariska szereti őt! Az a sok holmi a szekrényben, az is mind ezért. Lélekben már felterítette az első asztalt.

Imre bement az öregasszonyhoz, megmondta neki, hogy jövő vasárnap eljönnek a fiú szülei. Lánykérés lesz. Aztán keményen rászólt a mamára, hogy mostantól fejezze be a szokásos beszédét, kiabálásait, meg a múlt emlegetését, mert különben baj lesz.

A vénség örült a hírnek, s megrettent, hogy milyen baj lehet. Aztán talán magához tért, életében először, mert valóban féltetni kezdte a kislány jövőjét, ha neki feleslegesen jár a szája. Mert ahogy mondják, nézd meg az anyját. Ha nincs anyja, a nagyaniját, s ha az ilyen rondaszájú, mint ő szokott lenni, abból bizony baj lehet. Főleg, ha Imre azt mondta, hogy baj lesz. Azt azért soha nem gondolta, hogy vénségére megéri, az egyetlen, — mert a másik odamaradt a háborúba, — fiának elege lesz belőle.

A másik fiúnak sose mert volna így szájalni, mint Imrééknek, ezt ő maga jól tudta. Az a fia, mikor elérte a felnőtt kort, megmagyarázta a mamának, hogy bánjon a szavakkal, főleg, ha a családját szidja, azokról nem mert soha úgy beszélni, mint az őt valóban ellátó, gondozó családról.

Kilenc óra után János elkészönt, Anka a kapuig kísérte, Mariska állt a gang végén, aztán elfordult, hogy ne lássa a pillanatnyi ölelést. Az ajtó előtt Anka odabújt Mariskához, talán életének egyik ritka pillanata volt, mikor jól esett neki a levendulaszagú, puhakeblű asszonyhoz odasimulni.

— Meglátsd, minden jó lesz! — bízta Mariska. — Rendes, komoly fiú ez. Szeret téged. Azért addig ne mondd senkinek, míg fel

nem húzzátok a gyűrűt! Tudod milyen az emberek szája. De aztán, először, de legeslegelőször meg kell írni az édesanyádnak – Mariska hangja itt inkább az aggodalomtól, mint a meghatottságtól vált annyira suttogóvá, hogy már szinte csak lehelte a hangokat: csak Imre meg ne hallja! –, mert ezt neki tudni kell. Én adom fel, hogy ne tudják...

Anka bólogatott, összecsókolta Mariskát. Az örömtől alig aludt valamit. Szerencséjére másnap nem kellett munkába menni.

Mariskával átnézték a kelengyét, úgy látszott meg lesz minden. Az öreg átszólt néha, hogy amiket nem látott, hozzák át, szeretné tudni miye lesz a lánynak. Aztán elégük volt a mutogatásból, székre ültették a mamát, azzal együtt átvitték, leállították a széket a szoba közepére, hogy lásson a mamó mindent.

Ez a hét aztán csupa készülődés volt. Még egy kis takarítás itt, igazítás a mama szobájában, még egyszer portörles, egy kis szagos rózsa az asztalra.

Aztán eljött a vasárnap délután. Megérkeztek a lánykérők. János arca néha egészen piros lett. Az apja nem sokat húzta az időt, bemutatkozás után elmondta a jövetel célját. Mikor megkapták az igenlő választ, feloldódott a hangulat, rokonokról, ismerősökről beszélgettek. Jánosék a közeli falvak egyikében laktak, nem messze onnan, ahol Mariska született és az Imre apja. Tán még valami hetedhét határbeli rokonság is lehetett köztük, ha jól megvizsgálják a dolgot.

Mama rendkívül kedves volt. Örült a fiataloknak. Maga mellé ültette őket, az ágy mellé. Megfogta Anka kezét, és arról beszélt, milyen gyönyörű baba volt, mikor megszületett.

Imre az anyját figyelte, nehogy kitörjön belőle a természete, s elrontsa a lány sorsát. Az öreg olyan csendesen, szeretettel beszélt, hogy Mariska lelkében felötlött, hogy itt valami baj lesz. Ez az öreg-asszony nem szokott ilyen lenni. Csak nem vesztét érzi?

Aztán megnézték a kertet, a közeli földet. János szülei meghívták őket, kölcsönös legyen az ismerkedés, lássák, az ő fiúk honnan jön.

– Te Imre! – szólt át a szobába a fiának a mama. – Olyan jóképű fiú ez a János. Ha nem tudnám, hogy nincs a családok közt ro-

konság, szakasztott azt hinném, az én Pistám volt. Holnap hívjátok át Ankát, megmondom neki.

– Rendes fiú. De majd meglátjuk – mondja Imre, s belepirul az öreg Anka említésébe.

Mariska haragudni fog miatta. Pedig Isten látja; nem csináltak ők semmi rosszat. Legalább megtették volna. De hát akkor ő nem bírt nőre nézni. Anka meg úgy odavolt az ura után, hogy kikaparta volna a szemét, ha akar tőle valamit. Mariska nem hinné. Kár bizonygatni. Az meg más, hogy mióta mindketten kiheverték a csapásokat, néha Imre megnézte a sógornő karcsú, magas alakját. Főleg, mikor az kint dolgozott az udvaron, vagy a kertben. Hát, bizony szép látvány volt. Aztán ez a Jóska? Hogy hol lettek ilyen jól, hogy az asszony engedte ideköltözni? Na ez sem az ő dolga. Főleg, mert Anka megmondta neki, hogy foglakozzon a saját portájával, annyi rosszat feltételezzon róla, amennyit ő szokott róluk. Meg még, amit Mariskáról mondott, az sok volt. Mert igaza volt. Eszébe is jut az – most is vagy egy hónapja. Másként kéne Mariskával... – Ez igen szíven ütötte. Megbénult tőle. Az asszony halk, kicsit elmosottan mondott s hangjai sivítottak, bénítottak.

Hallotta ezeket a csendes hangokat régen, évekkel ezelőtt, akkor tán jó lett volna meghallgatni, hogy mit mond a sógornő. Csitítottak, figyelmeztettek akkor Anka szavai, védtek a másik asszonyt, aki ott állt az ura előtt minden igaz, vagy hamis tetteiben megszegyenítve, reszketve a gyermekéért.

Anka csak annyit mondott, hogy szóbeszéd mindig volt. A háborút nem az asszonyok csinálták, nekik túl kellett élni. Örüljön Imre, hogy hazajött. Nem úgy, mint szegény Pista. Aztán jobb lesz, ha elhallgattatja az anyja mocskolódásait. Talán az még jobb, ha elköltöznek, ahogy még eleinte akartak. Talán akkor. Talán. Tele van az egész élet talánokkal. Utólag persze könnyű bölcselkedni.

Keserű, és száraz lesz a férfi torka. Mariskára néz, aki mindenben szereti őt. „Olyan melegen néz, hogy rád még így nő nem nézett” – hallja az öreg Anka hangján. Az a másik már halványul. Talán. Itt viszont Mariska tesz meg mindent értük, a lányért. Ezért a szörnyű

vénasszonyért. Hát ez bizony így van. Ők együtt akarták a mamával, Mariska és a lánya kivételével, hogy így legyen.

Mariska elégedetten gondol a szekrényben sorakozó új holmikra. Elhatározza, hogyha ősszel megkapja szüleitől a nyári munkákért a pénzt, abból még mit kell venni a lánynak. Imre hallgatja, közben nagyokat sóhajt. Az asszony azt gondolja, az öröm, vagy a megहतottság, hogy felnevelték a lányt, s az most már tisztességesen elindul a világba; ami miatt most sírás kerülgeti. Imrének nyomja valami a mellkasát. Most a szokottnál is jobban. Néha belenyilall a nyakában felfelé vezető nagy érbe, aztán a szegycsontja alatt feszít. Enyhén émelyeg. Nem kívánja a cigarettát sem.

Mariska tesz-vesz, aztán eszébe jut, hogy még maradt egy kis bor, int Ankanak, hogy hozzon belőle az apjának.

A lány szívesen tölt, odaül az apja mellé, az átfogja a lány vállát, ahogy kicsi lány korában, úgy körülcsókolja az arcát. Anka elkezd sírni, Imre letörli a lány arcáról az első könnycseppet, s közben az ő szeméből elindul valami kifelé, aztán felhördül, nyögéskéféle hangot ad ki. Nem törődik már vele, hullanak a szeméből a könnyek, a lánnyal egymás nyakába borulva hang nélkül elmondanak, és megbocsátanak a másiknak mindent.

Mariska hallgat. Csak ül mozdulatlanul, annyira kívánja, hogy most már jó legyen minden, hogy moccanni sem mer, nehogy ő rontsa el ezt a csodát. Most valami új kezdődik. Jaj! Csak meg ne törje a csendet valami. Jaj! Csak el ne romoljon ez az új. Várni, hallgatni, míg felszabadulnak a lelkek a régi érzésektől.

Ancika a kapuhoz vezető járdát sepri. Arcán sértődöttség. Egész testtartásán látszik, hogy haragszik. Kinyitja a kaput, kívül elsöpri az utcai járdát, s reménykedik, hátha jön valaki, akivel lehet pár szót váltani. Csak könnyebb lenne. Aztán a jövő-menők hoznak új híreket, ki se kell mozdulnia, megtud mindent. Senki nem jön.

Hullanak csendesen a szeptember végi falevelek, napjában kétszer elseperheti a járdákat, ha nincs jobb dolga. Mert ezt legalább érdemes. Ez a szegény levél leesik, ez jól van, ennek így kell lenni, itt az ideje. Azt csinálja, ami a dolga, tavasszal kinő, ősszel lehullik.

Ancsa sóhajtozik, mert az ő élete nem alakul sehova. Az nem olyan egyszerű, mint a levelek dolga. Mostanában ő csak állandóan lehullik. Mindig csalódnia kell. Jaj, hát ilyen az, ha egy nő egyedül van a világban, nincs támasza. Mindenki csak neki okoz bajt.

Ezek az albérlők! Még jó, hogy mire Vasó néni az idén mindenszentek előtt elmegy a lányához, akkorra ez a két férfi is elmegy. Nem kell már neki lakó. Huncut az mind. Nem győz dolgozni rájuk. Lekoszolják a lakást, állandóan kell valamit igazítani körülöttük. Elmegy az öreg nyugdíjba. No, mán elég öreg, menjen. Otthon aztán halálra dolgozhatja magát.

A fiatal, az meg nőszülni fog.

Ez a tudat megbénítja az asszonyt, olyan lesz, mint a bűvöletben lévő állat a kígyóval szemben. Pedig Jánosban nincs egy szemernyi bűvölői hajlam sem. Az a bejelentés, hogy eljegyzett vőlegény, az a bűvölet, a sértődés oka. Az asszony annyira ideges lett, mikor megtudta, hogy napokig nem bírta felkelni, rohant a szíve, rázta a hideg, hőhullámai voltak. Orvost akart hozzá hívni Vasóka, mikor ahogyan úgy magához tért.

– Nem bírom én ezt – mondogatta. – Jaj, nem bírom!

– Mi baja lett Ancika? Mért nem megy el az orvoshoz, ha annyira rosszul van? – kérdezte Vasó néni, de a másik nő nem tudott elfogadható magyarázatot adni, sem a rosszullét okára, se arra, hogy mért nem megy orvoshoz.

– Felmondok mind a kettőnek. Tetszik tudni, nénye, – magyarázta Vasókának – sok volt ez nekem. Sok a két albérlő Talán a télen megleszek, ha szűkösen is, csak ne kelljen két helyiséget fűteni. Az a sok mosás, cipekedés. Még jó, hogy a tüzelő bent van téltre. A malacka felnő, elég lesz nekem mázsás, eltart az egy évig.

– Maga tudja. Aztán én nem bánom, ha később ismét befogad valakit. Csak vigyázzon magára! Bizony az egészség nagyon fontos. Magam is érzem mostanában a szívemet. Majd a télen elmegyünk a lányommal, kivizsgálunk. Na, csak vigyázzon magára! Én addig vagyok nyugodt, míg maga jól van, és itt van. Mit csinálnék én itt egyedül, ha a ház miatt téltre lent kéne maradni? Nem bírom már a fűtést. A lányom nem engedné, nekik olajkályha van, folyton égő,

aztán a vőm felhordja a naftát kannákba. Nekem csak otthon kell lenni.

– Jaj! Igen nehéz az élet! – sóhajtozott, azt viszont elhallgatta, hogy megkapott egy rendszeres járadékot a meglévő betegségeire, és abból azért talán annyira megél, mintha albérlőt tart.

Minden esetre, még aznap este megmondta az albérlőknek, hogy úgy számítsanak; november elsején már nincs itt tovább lakás. Október utolsó napján még igen, aztán nem. Azok értették.

Az öreg nem törődött az asszony beszédével, mert ő maga már a jövő héten kiáll a munkából, szabadságra megy, ezt akkor mondja meg a háziasszonynak, ha eljön a jövő hét. Bejelentette volna hamarabb, mert jó helye volt itt, viszont az asszony olyan furcsa, idegesen kötekedő lett az utóbbi hetekben, hogy inkább nem szól semmit. Ráér. Neki jó akkor, az asszony meg bánhatja, hogy sokat cserfelt.

János semmit sem szól. Mióta vőlegény lett, nem tud két értelmes szót váltani a nénivel. Az állandóan példálódzik. Van, mikor elmegy otthonról a fiú, inkább zárásig ül a könyvtárba, vagy Ankáéknál, estig, míg lehet, mert az asszony állandóan figyelmezteti valamire, ha szólna hozzá, hátat fordít neki. János lassan megértette, hogy mi az ok, s nem tudott segíteni a házinéni baján. Szerencsétlennek, komikusnak találta az öregedő asszonyt ebben a furcsa helyzetben, a fiatalság lekezelő mosolyán túl belepirult a gondolatba, hogy volt néhány olyan alkalom, mikor érzéki gondolatai támadtak a háziaszszonnyal kapcsolatban, néha egészen elképzelhetőnek gondolta a dolgot, s hogy mi tartotta vissza az egyértelmű kezdeményezéstől, azt sem akkor, sem most nem értette. Szégyenérzetféle keveredett az elcsábítható ifjú és a hódítani vágyó fiatal férfiban, harag és lekezelő dac ébredt a nyomában; elintézte magában, hogy ez csak egy bolond vénasszony – a vénasszony nem volt annyira vén, alig múlt harmincnyolc, – igyekezett másik albérletet keresni, hogy kiszabaduljon ebből a nevetségessége ellenére hol izgató, hol keserves helyzetből.

Közel az Epreskerthez, alig tízpercnyire, lenne egy nagy, tágas szoba, csak az a baj, hogy ott neki magának kellene fűteni, mert a néni, aki kiadja, az lenn lakik az alagsorban, ezt a külön-bejáratú

szépen berendezett szobát nem használja, a szíve miatt fűteni sem bírja. A fűtés az külön kiadás, de a szoba olcsó, s nem kéne ott senkivel együtt lenni. Talán, ha összeházasodnak, míg kialakulnak a dolgaik, oda vihetné Ankát, ha a nénivel meg tudnak egyezni.

Ancika hallott már róla, hogy a fiú talált valami albérlete. Tudja ő azt jól, hogy hol, s kinél. Kritizálni nem meri.

Az az öregasszony őrajta átnézne, szóba se állna vele. Ráadásul a Berti nagynénje, ha ő szólna, a szomszédtól érdeklődhetne a fiúról, azok meg esetleg sejtenek valamit. Aztán, ha ez kikerül... Ez nem igaz. Nincs minek kiderülni. Hiszen nem történt semmi. Jaj, nem történt semmi. Ez a semmi milyen borzasztó.

Aztán mit mondhatna? A fiú rendesen viselkedett. Pontosan fizetett, a sáros cipőjét kinn húzta le. Segített neki az udvaron, a kertben, ha otthon volt. Az nem mondhatja, hogy őt bármiben molesztálta. Hisz a fia lehetne. Hát ez a baj. Jaj, ez igen nagy baj.

Valami megakadt az asszony lelkében. Bár molesztálta volna! — súgja a szívébe beköltözött ördög. Belepirul a gondolatba. Oly sokszor elképzelte, hogy János teszi neki a szépet, csak úgy finoman, fél szavakkal. Előtte parázslik az ifjú tekintete, ami nagyritkán valahogy más fénnel, más szögből néz rá, bepárasodik, tán valami mondanivalója lenne. Mintha valami felajzta volna, s a szem nem bírja titkolni az érzést. Aztán lett volna valahogy, ahogy a könyvekben... Az bajjal járna, hogy a fiúnak vannak szülei, rokonai. Azok beleszólnának. De...

Az asszony szíve ismét vadul rohan, nem bír ma sem felkelni. Láz lesz ismét az idegeitől. Gondolataiban ott rohangálnak a szavak, ötletek. Felvillan emlékeiben a fiú néha oly más, oly furcsa tekintete. Fél, marasztalná, fogná, s azon pillanatban mentené magát tőle. Tolulnak a szavak. Molesztál. Szemtelenkedik. Kikezd vele. Szégyentelen. Az aljas. Az a semmire kellő. Jaj! Bele kell halni! Jaj! Jaj! Csak érne már véget valahogy!

Lizike délutánonként a nagymama szobájában tanul, az ablakkal szemben ül a nagy asztalnál, onnan jól kilátni az utcára. Szemben a Molnárék háza falán egyre lejjebb csúszik a napfény. A másik ház

előtt Ancika sepri a falevelet. Kata mellette ácsorog, valamit beszélnek, de azt Lizi nem hallja.

Mama befűtött neki, mert hűvös az október eleji délután. Szereti rakosgatni a könyveit, a füzeteiben gyöngybetűkkel sorakozik az írás. Belemélyed a könyvbe, bizony nem lehet kimenni, hiába vágyik a falevélsépréses, meleg fénybe. Felső tagozatos, egyre több a tanulni való. Aztán apu minden este beszélni akar vele, hogy mi volt feladva. Kikérdezi, csak Lizi ezt beszélgetésnek hívja.

Kata bejön, az öreg Bujáki nénitől megtudakolja, hogy Lizike hol van. Aztán bemegy a szobába, leül Lizivel szemben, és nézi, ahogy a nagyobb lány tanul. Tetszik neki, amit a könyvek az asztalon sorakoznak. Megnézheti a füzeteket. Áhítattal a gondol az iskolára. Amikor csak lehet, átjön és nézi, hogy Lizike tanul. Most még elengedi az anyja, de később, ha a délután közepére sötétedni fog, akkor már nem jöhet.

Lizike befejezte mára a tanulást. Rajlapot vesz elő, vízfestéket, a mama régi, ovális toalett-tükrének asztalából, Kata elé tesz egy lapot. Az abroszra nejlont terítenek, aztán mindketten elmélyednek a festésben.

Lizike az iskolai kötelező témákat festi újra, hátha itthon jobban sikerül. Szereti az ecsetet, a színek suhanását a puha pamacs nyomában. Az apja rendkívül ügyesen fest. Ez akkor szokott ismét bizonyosságot nyerni, mikor a férfi dereka annyira megfájdul, hogy hetekre lebénul, ágyban van, arra se képes, hogy egyedül megforduljon. A keze viszont ilyenkor sem tétlen. Eleinte másolt, aztán a maga fantáziája, emlékei által felidézett képeket kezdte festeni.

Kata a kertet, a magukét, a Szakszonékét, a Mariska udvarát, a Vasikáét próbálja lefesteni. Korához és gyakorlatlanságához képest egészen hasonlítanak a képek. Minden udvarban van egy kedves részlet, amit szeretne teljesen úgy ábrázolni, ahogy az valójában van. Ez nem sikerül. Később sem, évek múltán, mikor egészen virtuózan bánt az ecsettel és a különböző technikákkal, de akkor már nem akarja a képre vinni az összes részletet.

Alkonyodik. Erzsike átjön a kislányért, váltanak néhány szót a mamával és Elzával. Hazaviszik a képet, otthon a gyerek kipakol a

konyhaasztalra, új lapot vesz elő, s hosszan elmondja az anyjának, miért nem festi tovább az előzőt.

Az asszony mosolyogva hallgatja, aztán figyelmezteti, hogy apu a hatos vonattal jön, akkorra kell az asztal. Most jobb lenne, ha enne pár falatot, aztán ráér festeni.

A gyerek odaül a tűzhely melletti hokedlire, az asszony a térdére teszi a kistányéron az uzsonnát. Először a paprika fogy el, aztán a kenyér. Ritkán vesznek a boltban szalámit. Annyi füstölt kolbász van, hogy beosztva elég a következő vágásig, a gyerek nincs rászokva a bolti húsokra. Ma vajás kenyér az uzsonna, ez tökéletesen elég. Mire lenyeli az utolsó falatot, az anyja szeletekre vágva elé rak egy almát, meg néhány körtét. Az vacsora előtt elfogy.

Készül az új kép vázlata, híg festékkel, vékony ecsettel jelzik a vonalak a részleteket. Kata vonzódik a hatalmas, eltévedélyesedett fákhöz. A Szakszon kert óriási diófáját, – a lányka korház képest – , majdnem tökéletesen lefesti, az otthonit már nem lehetne jobban. Mariska szépen gondozott udvara kedvenc képe, de az nem sikerül. Mindig elmegy az egész. Valami túl nagy, vagy túl kicsi rajta, lehet előlről kezdeni. Gyakran elfeledkezik az időről, ha az anyja szól hozzá, alig válaszol. Belül enyhén lebeg, szédülős, lázas melegség fogja el. Arca kipirul, a szeme különösen csillog.

A tűzhelyben pattog a tűz. Teli a melegítő vízzel, hogy apu mosakodhasson, ha megjön. A szobát még nem fűtik. Este Erzsike lemosdatja a kislányt, mostanában már nem kell neki segíteni, a mosdatás csak a víz kiöntéséből áll, aztán Berti átviszi a szobába, az ágyba. A gyerek még mindig az anyjával alszik. Hatalmas, széles az ágy, nem zavarják egymást. Van a rokonságban, aki néha szóvá teszi, hogy a gyereknek külön ágyban kell aludni. Erzsike annyit mond rá, hogy elférnek, Berti készül, hogy egyszer elküldi az okoskodót valahova. A gyerek régebben őszintén kifejezte, amit gondolt, „rossz vagy, menj innen” – mondta a tanácsadónak, ahogy növeget, megáll benne a szó; de benn, hang nélkül állapítja meg majdnem ugyanazt.

Szárad a kép az asztalon Kata néha köhécsel, az anyja aggódva figyeli. Csak nem összeszedett valami betegséget? Jobb lenne, ha

nem járna Lizikéhez, az is gyakran beteg, meg mindenféle gyerekbetegséget hazahoz az iskolából. Mézes teát főz, azt itatja a kislánnyal.

Berti pontosan jön, beszédes kedvében van. Ma a korábbi vonat-
tal jöhetett, ez igen jó. Eszik, sorolja mi volt a munkában, az úton.

– Egész jól haladnak ezek az Alik az építéssel.

– Még a fagyok előtt be akarnak költözni, Azt mondta ma az
öreg, mikor a boltból jöttünk, beszéltem vele.

– Vizes lesz. Gondoltad volna, hogy ilyen házat épít? – mondta
a férfi. – Az elején el se tudtam képzelni, minek mér akkora alapot.

– Hála Istennek, ház. Csak jól viselkedjenek! Az öreg biztosan
rendes lesz. Majd meglátjuk.

Kata mutatja a festményeit. Az egyiket Berti kiválasztja az egyi-
ket, s megígéri a gyerekeknek, hogy keretbe rakatja és kiteszik a falra.
A lányka repdes az örömtől. Édes, lebegő szédülés fogja el, mint
mikor a verseket mondja, vagy ha az apja olvas neki, meg mikor
fest.

Ahogy közeledett a Mindenszentek, úgy telt meg a piac krizantém-
mal, alig lehetett a sűrűn rakott virág-kosarak közt felmenni a be-
ton-asztalkás felső részre, ahol a valóságos élelmiszerpiacra. Kata
elragadtatással nézte a virágok tobzódó pompáját.

Otthon a virágoskertben rég elvirított az őszirózsa, az a pár bo-
korrózsa utolsó bimbóit hozta, s a kint áttelelő mályva felkopaszkod-
va, emberfej magasságban nyitotta savószínű és kopott-rózsaszínre
vált virágait. Erzsike krizantémmal nem foglalkozott, annak a pepe-
cslő, dajkálva növesztő gondozására nem maradt ideje. A kislány
így meglepődve, a virágok tömény, jellegzetes szagán elcsodálkozva
látta az árusok kosaraiban a rengeteg virágot.

– Temetőbe való – mondta Erzsike, s arról nem szólt, hogy va-
lamikor az évelő, apróvirágú fajtából gyakran tett vázába. Ment,
vitte magával a gyereket.

Az nem elégedett meg ennyivel, mert ez a virágrengeteg, a sok
válogató, csokorral, ölnyi virággal járó ember valamiért csak vette
ezt a virágot, azoknak miért kell, nekik meg mért nem.

– Nekünk nincs senki ebben a temetőben. Az odaátiakhoz meg nem lehet menni – mondta az asszony, mert látta a lányka töpren-gő arckifejezésén, hogy valamit akar a virágokkal kapcsolatban. – Van egy kis évelő, a Vasika spájazablaka alatt, arról viszünk be a szo-bába.

Sietve vásárolt, aztán csendben mentek le a domboldalon, a virá-gosoknál megálltak egy-két percre nézelődni.

Erzsike erősen megfogta a gyerek kezét, és sietős léptekkel indult hazafelé, le az aszfaltos utcán, a lányka szaporázva követte. Az asz-szony hallgatott.

Előtte volt a perbenyiki temető, ahogy a megszakadt oldalú ho-mokdombba belesimul, a szinte függőleges, teraszosra kialakított déli oldal, a bejárattól fel a sárga homoktalajba lépések-kitaposta kényelmesen felfele vivő lépcsőivel, miknek a függőleges oldalát benőtte a varjúháj, hamvas hideg zöldjével megérintve a felfelé lé-pegető lábát, a lefelé haladó sarkait; mintha vigyázná az érkező ci-pőjének orrát, a távozó sarkát. Fenn a domb legmagasabb pontján néhány tölgy és fenyő, amik óriásként uralkodta a temetőkert felett. Alattuk Berti családjának sírjai, kovácsoltvas kerítéssel körülvéve. Az övéké lejjebb, a feljáratí út jobb oldalán, középtájon. Egymás mellett a szülők, nagyszülők, rokonok. Mintha az életben ilyen bé-késen megfértek volna...

Mindenszentek emléke. Délután, mikor mindenki kiment a teme-tőbe, a napokkal előbb rendbetett sírokra még egy csokrot odatenni az őszi kert legutolsó virágait.

Ezek, a teljesen városiasodott népek, azt hiszik, már csak krizan-témmal lehet kimenni a mindenszenteki temetőbe. A virág lett a fontos. Annak idején vitték, ami volt, legtöbbször otthon font koszo-rúkat, és az emlékezetet. A pulya ott ácsorgott a többiekkel, hallgat-ta a halottakért mondott imádságokat, a nagyobbja mondta is, aztán mikor vége lett a miatyánkoknak, halottakét szóló könyörgéseknek, a megholt rokonok életéről beszéltek, szinte minden éven ugyanazt. Nedves, zsíros foltot hagytak a gyertyák a laza homokban, lassan elfogyott a kanóc a faggyúból, mint az életek.

Hangosan fütyül a főútcán áthaladó kisvonat, az asszony visszazökken a mába.

– Mindenszentekkor gyertyák fogunk gyújtani – mondja a gyerekeknek, közben az úthoz érnek, várni kell, míg elhalad a forgalom, aztán mikor átérnek a túlsó oldalra, s megindulnak lefelé a hosszú, enyhén kanyargós Árpád utcán, mintha egy más világ kezdődne. Elmarad a városból, ami város. A kisváros jellegzetes házai közt egyre nagyobb a csend, ritkul a forgalom, kevesebben járnak az utcán.

Kata otthon ismét próbálkozik a temetővel kapcsolatba, hogy azért ők is kimehetnének, ám az anyja rászól, hogy itt nincs kihez kimenni, ne nyafogjon; de azért este elmennek a templomba a mindenkiért végzett misére. Hosszú ideig tartó hallgatás követi a figyelemztetést, a kislány belenyugszik, nem lehet, mama azt mondta, nincs kihez.

Erzsike sóhajt, elmerül a gondolataiban; milyen boldog is az, akinek még nem kell számon tartani a hozzátartozói sírját, a Mindenszenteket, a halálozási évfordulókat! A kevés, a még fiatal, akinek él mindkét szülője, akiket nem érintett meg a visszavonhatatlan. És akinek van kihez menni, van kit siratni, van kire emlékezni, de nem mehet. Elválasztja az országhatár. A távolság.

Ebéd után Kata minden kaput zárva talált, csak Bujáki néni nézett ki a függöny mögül a kutya kitartó ugatása miatt, aztán megnyitotta az ablakot és kiszólt a gyerekeknek, hogy senki nincs itthon. A kislány szomorúan ballag haza, nem igen akaródzik belépni a magas, szürkésfekete fakapu mögé, meg-megáll, nézi a hegyvonulatot, Bereckiek földjén a levágott tengeri-górét, ami összekötve, kazlakban várakozik, míg télen a jószág elé kerül. Hatalmas ökörnál sodródik a levegőben, néha eltakarja a napot egy magasan haladó sötét színű felhő. Kellemetlenül nyirkos, a napsütés ellenére hideg a levegő. Lassanként változik a fény iránya, komorodik a táj, a kislány elunja az ögyelgést, bekopog anyjának a konyha ablakán.

Benn az asztalon egy régi tepsi fekszik, kibélelve fehér papírossal. A tűzhelyben pattog a tűz, az imént rakhatta meg Erzsike, mert az

égés hangjai újabb adag szénről beszélnek. Jó a konyha melegében üldögélni. Az anya vékony gyertyákat vesz elő, s amint alkonyodni kezd, s a konyha megtelik homállyal, egyenként meggyújtja, a papírra faggyút cseppent róluk, abba állítva meg; a gyerek csatlakozik hozzá, s mikor megtelik az edény égő gyertyák szabályos soraival, mindketten felsóhajtanak.

– Ma mindenki a temetőbe ment. Azért nincsenek itthon. Mi nem megyünk. Nekünk itt nincs senki. A mi halottaink a perbenyiki temetőben vannak – aztán hosszan hallgat, a kisfiára gondol, aki Pesten van a Kerepesiben, akihez Berti vasárnap fog elmenni. Ő nem mehet a gyerektől. Legalábbis ezt mondja magának, és mindenkinek, ám a valóság az, hogy nem tud odamenni. Minden alkalommal felszakadnak a régi sebek, ezernyi pillanatával feltör a fájdalom, s hiába a való, előjönnek a betegségek, a sírögörcsök, megint lefogy, megint minden, mint akkor, azután.

Halkan sercegetve égnek a gyertyácskák, az asszony elkezd mondanivalót a fájdalmas rózsafüzért, a gyerek itt-ott vele mondja, ahol ismeri az imádságokat, az üdvözlégekkel, Miatyánkkal nincs semmi baj, de az alkalomhoz illő betétet nem tudja, az anyja is az imakönyvbe pillant időnként, hogy el ne vétse. Fogy Erzsike kezében a rózsafüzér gyöngysora, fogynak a lebbenő gyertyák, alattuk tócsákban a faggyú, ami lassan felületén szilárdulva hömpölyög, majd összeér.

Kata belenyúl a langyos, képlékeny masszába, formálgat rajta, nézi, melyik gyertya alszik el hamarabb.

– Mint az emberek. Azok közt se tudni, ki mikor megy el – sóhajt az asszony.

S a perbenyiki temetőben jár gondolatban. A kaputól enyhén emelkedik a domb, a fű lenyírva, gondosan a földbe vágott lépcsőszerű teraszok fel a temetőkertbe. Ezek a sírok szélesebbek, hosszabbak, mint amiket a városi temetőkben látni, hasonlítanak a falusi bútorasztalosok által készített széles, kényelmes ágyakhoz, ahol a fekvő kinyújthatja fáradt tagjait. Tavasztól késő ősziig az egész temető gondozott, tobzódva nyílnak a virágok az évszaknak megfelelően; néhány nyughelyen rózsák, örökzöldek: borostyán tuja, kúszófe-

nyő válik ki a szokott fűszeres illatú növényözönből. Gyerekkorukban esténként sokáig álldogáltak a sírok közt. A pap kint misézett a temető közepén álló hatalmas kovácsoltvas keresztnél. A pulya igazgatta a gyertyákat, a megolvadt faggyút nyomkodta. A kiültetett virágok közt a csokrok, otthon kötött koszorúk, ritkán papírvirág, fenyőágak.

Kata kérdezné, hogy azért kimehetnének az itteni temetőbe, csak körülnézni, de látja anyja arcán, hogy az valahol máshol van gondolatban, hát inkább hallgat. Ez az ünnep egyébként is annyira más, olyan visszafogott a többihez képest. Talán nem is igazán ünnep, gondolja a gyerek, hiszen apa is elment dolgozni, az igazi ünnepeken viszont mindig itthon van. Arról nem tud, hogy mikor Bertinek húsvét másnapján be kellett menni a munkahelyére, akkor sem dolgoztak, egész nap üldögéltek, énekelték a húsvéti énekeket; s brigádvezetők, a párttitkárok se tudtak mit tenni; a végén csatlakoztak a többiekhez. Ám mikor az anyja szólítja, hogy öltözzenek ünneplőbe, mert indulnak az esti templomi szertartásra, akkor beletörődik: mégis ünnep van.

Alig járnak az utcán, az a kevés járókelő a hétköznapinál jobb ruhában, s mindenki siet valahova. Teli a templom, alig kapnak helyet a padok közé berakott lócán. Kata a környékbeliak közül megpillantja Géza bácsit, Lizikét nem látja sehol, talán délutánra ment iskolába; aztán Babérosi nénit, meg Zöldi bácsit, sok a nő, az öreg, férfiak kevesen vannak. Erzsike alig pillant össze velük, s ez a pillantás elég köszönésnek. Zajlik a szertarás, fenn a kóruson a kántor felelget a pap éneklőhangú misézésére. Betölti a teret a füstölő illata. A nép bekapcsolódik egy-egy hosszabb énekbe, felzeng a Panachida.

Kata nézelődik, aztán elunja, a mise eltér a szokott menettől, hosszabb, fájdalmas hangulatú; a gyereken felmerül a temető gondolata, ami most nem az a kép, amit akkor képzelt, mikor anyja a halottakról beszélt, arról, hogy azok a temetőben vannak. Valami mély, sötét, ismeretlen, az elmúlás ősi félelmét jelző rezdülések ezek, amiknek megjelenését a hely, a nap magában hordozza, s kislány rásejt a lényegre; ez a sok ember, mindenki, aki a világon él és mozog, ma minden azokra emlékszik, akik már meghaltak. Hideg,

torkot, mellkast megülő, gondolatot megbénító felismerés rázza meg, lassan kifolynak szeméből a könnyek; mert ez borzasztó, és igaz. Ő is. Egyszer ő is meghal. A félelem megmerevíti az arcát, az anyja magához öleli, fogja az oldalához, megsimogatja az arcát, s a fülébe suttogja; ne félj! Hatalmas sóhajtás szakad ki a lánykából, s valahogy, szinte magától feloldódik a félelem, a visszavonhatatlan elmúlástól való félelme. Érti anyja egyenletes lélegzetét, hallja az imádságokat, a kórus énekét. Mire megindul nép kifelé a szertartás után, már elsimulnak a hideg érzések, gondolataiban a hazamenetel, apja érkezének várása tölti be a helyet, s mikor a szomszédsággal együtt befordulnak az utcába, messzinek tűnnek az elmúlt órák, az utcabeliek meghitt halk beszéde félresöpri a holtakra való emlékezés miatt feltört félelmeket.

Erzsike hosszan válogat a fenyőfák közt. Nekik minden évben plafonig érő karácsonyfájuk van. Azt ő veszi meg, cipeli haza, mert Berti munkában van, nem ér rá karácsonyfa után járni. Látta az udvarokon, a környéken sokan hazavitték a fát, ott állnak az ajtófél mellett az összekötött fenyők. A nagy halom földre dobált fa között végre talál egy megfelelőt, azt forgatja, nézegeti, míg úgy látja: ez jó lesz. Odább, Mariska válogat, szelíd arcán szomorúság árnyéka látszik. Néha ránéz Erzsikére, összepillantanak, az asszonyok közül vele szeret beszélgetni.

Erzsike nem jár szomszédolni, ha beszél a maga házimunkájáról, a falujukról, rokonaikról szól a történet. A szomszédok dolgai talán nem érdeklik. Ámbár szinte mindegyik szomszédasszony átmegy hozzá egy kicsit beszélgetni, de csak ritkán, s mind azt gondolják, hogy jóban vannak vele, s az asszony is ezt gondolja a többiekről; egyiknek se mond rosszat a másikról, arról se beszél, kivel miről beszélgettek.

Mariska hóna alatt a fával lépked Erzsike mellett, alig szólnak pár szót. Az út havas, síkos. Oda kell figyelni a lépésre. Mariskán vastagtalpú, férfias csizma van, a szára egészen a térdéig ér. Erzsike lábbelije hasonló, a sarka kicsit formásabb, magasabb. Ezt akkor veszi fel, ha feljön a városba, a kisboltig csak a posztócsizmába

megy. Most bánja a formásabb csizmát, jobb lett volna a kényelmes, biztos talpú, ez váratlanul meg-megcsúszik, nincsen összeszokva a lábbal.

– Átmennék egy kicsit – mondja Mariska, mert nagyon szeretné a bánatát megosztani valakivel.

– Csak jöjjön! Ebéd után a gyerek elalszik – mert sejti, hogy nagy dologról akar a másik beszélni.

Az utcában suttognak mindenfélét, nem lehet eligazodni a híreken. Azt csak Mariska tudja, hogy mi van. Talán Mariska sem. Majd elmondja, ha még délutánra marad kedve hozzá.

Kata alig várja, hogy az anyja hazaérjen, felveszi a kabátját, sapkáját, papucsban áll kinn az ajtó előtt, annyira örül a fának.

– És még mit hoz a Jézuska? – kérdezi. – Ugye, lesz csoki, meg cukor a fára?

– Ha jó lesz, meglátod – nevet az anyja. – Gyere be, öltözz fel rendesen. Aztán segíts egy kicsit havat seprni. Hátul még nem volt időm.

A gyerek igyekszik. Kint a régi, kopott konyhai seprűvel takarítja a havat, s amit elvégez, az jól van. Az anyja hógolyózik vele egy kicsit, gurítanak egy nagy, három hatalmas hólabdából álló hóembert. A gyerek hozza a szöveget, hogy legyen szeme.

– Nincs orra. Adjunk neki sárgarépa-orrot! – kéri az anyját.

– Menj be. Neked elég volt mára. Hozzád ki egy répát!

Kata a kamrából kihoz egy répát, az asszony az orrnak megfelelő helyre teszi, a rossz seprűt a hóbi kezéhez szúrja a hóbucka oldalába.

Kata bentről nézi a konyhaajtó üvegén át. Aztán eszébe jut, hogy le kéne venni a kabátot. Erzsike megpakolja szénrel a masinát, ahogy a tűzhelyet hívják, odateszi az ebédet főni, felakasztja a gyerek kabátkáját a fogasra, feltörli a lábukról leolvadt hólevet. Kata ül a konyhaágyon, lába a levegőbe lóg, vár, míg a beton felszárad. Oldalról látni, ahogy a levegő áramlásának hatására elkezd vonalkásan foltosodni a kő, a masina mellett már száraz. Cili nyújtózkodva kijön a tűzhely alatti farakásról, ahol eddig aludt. Áttelepszik a hokedli alá, mert az előbb berakott szén melegét nem bírja el

Erzsike bezárja a külső ajtót, mert feltámadt a szél, s kezd a vékony, üvegbetétes ajtón keresztül húlni a ház. Aztán kinyitja a szobán az ablakokat. Friss, hó-szagú levegő tölti be a teret, Kata nyakában sállal ott téblábol az anyja körül, míg az kiszedi a hamut a cserépkályhából, bekészíti a délutáni tüzeléshez a fát. A hatalmas, bordós-barna kályha csempéin indás minták közepén kidomborodó, sima, oválisfelületek, és esernyős lányarcok verik vissza az ablak felől érkező fényt. Kata segít felseperni a hamut a taluseprővel. A kályha melletti katonaládára ül, egy pillanatig odabújik a kályhához, ahogy este szokta. A csempe még langyos a tegnapi tűztől.

Az asszony kiviszi a dívány takaróját, a küszöbön állva kirázza, aztán visszateszi. Kata igazgatja gobelin díszpárnákat.

Erzsike ebéd után behoz egy lapát parazsat, a lapát nyomán savanykás szagú, köhöggető széngáz száll fel, aztán a kályha elnyeli a szagot a parázssal együtt, lobbanva felgyúl a vékony gerjesztő, felette a vastagabb hasábok; ezzel elkezdődik a szoba befűtése. Néha megpakolja a kályhát, aztán várnak, míg meleg lesz benn. Addig a konyha a nappali, a szoba. Ilyenkor itt rend van. Az edény elrakva. Berti ebédje, amit évek óta este eszik meg, a kis lábosokban, a tűzhely szélén, a vízmelegítő felett, azon az oldalon, ahol csak langyosan marad. A szekrényben minden a helyén, a szabad polcon csillognak a kávéscsészek, a vitrines részen virágcsokrokkal metszett üveg mögött a teás és nem használ feketekávés készlet. Díszes kiöntőcsészéje kimagaslik a többi közül. Az asszony szigorú rendet tart a tűzhely körül. A fa egy része a masina alatt áll, Cili előszeretettel fekszik rajta, néha ezen élesíti a körmét. De csak nappal. Éjszakára kinn a helye. Napközben szorgosan kikéretőzködik, ha dolga van. Télen igyekszik a kintlétet minimálisra csökkenteni. Aztán a szén benn áll vödörkben, egy nagy kosárba tartalék fa a spájz ajtó előtt, s ott van a fásláda, abban mindenféle holmik. Cipők, zoknik, téli hósepréshez való száraz, vastag kesztyűk, a láda felett a falon fogas.

Az asztalon egy régi, repedt cserépkorsóban fenyőgally, minden dísz nélkül. Advent van.

Kata szereti a konyhát, gyakran késő délutánig itt ülnek. A gyerekek rajzolgat, vagy beszélgetnek. Az anyja tisztítja a téli sütésekhez a

diót. Mikor napos az idő, ebéd után foszt egy kis talut, mert a nyári liba, kacsavágásokkor összegyűjti. Drága a párnába való. Nekik sok ágybelijük van. Csak legyen. Hátha, majd a Kata gyerekeinek jó lesz.

Kata fáradt a havazkodástól, végigheveredik az ágyon, az anyja betakarja egy puha pléddel, hamarosan mélyen alszik.

— Jöhetne Mariska! — mondja magának az asszony, mert sejti, amiről szó lesz, azt jobb nem a lányka előtt elmondani.

Kint ismét esni kezd a hó. Enyhe szél kavarja. A hatalmas pelyheket odarakja az utcai ablakok párkányára. Belül tobzódva virítanak a csengős fuksziák, a cserepek között áttűnik a kint fehérsége. Távoli vonatfűtty. Bejött a délutáni gyors. Vagy fél óra múlva hallani, ahogy az utcán elhalad néhány keményléptű gyalogos, aztán sokáig csak a szél, meg a hó neszezése.

Vakkant a kutya, halkan megkopogtatják az ablakot, jön Mariska, kicsit megkésve. A küszöb előtt lesepri a lábáról a havat. Beszélgetni jött, s mégis nehezen indul a társalgás. Talán bánja, hogy elígerte magát. Azt, hogy kibeszéli, ami a szívét nyomja. Erzsike nem kérdez rá, hagyja, hogy a másik asszony mondja a magáét, amit akar, majd elmondja, ha itt lesz az ideje.

Kata forgolódik, mosolyogva ébred, mert hallja az ő Mariskájának a halk, kedves hangját, érzi az asszony felől áradó levendulát. Amint fölkel, rögtön belül az asszony puha ölébe, ami nagyon hasonlít a Zsazsa öléhez, csak az orgona-költni szagú, Mariska meg levendulaszagú. Mariska örül a gyereknek, s talán annak, hogy mégse jut odáig, hogy panaszkodjon. Gyorsan múlik a délután.

Erzsike kikíséri a látogatót, Kata közben öltözik, mélyen a homlokába húzza sapkát, mennek mamával havat seprni.

A két asszony áll a kapu előtt a hóesésben.

— Igen nagy baj van! — súgja Mariska. — Szétmentek a fiatalok. A lány egészen ki van borulva. Elvitte a nővérem Pestre. Ott fejezi be az iskolát... — sírva fakad, miközben beszél.

Erzsike megdöbbenve áll. Szégyell kérdezni.

— Nem tudom én azt elhinni, amit ez az Ancika mond — folytatja Mariska. — Miatta van az egész.

— De hát mi történt?

– Ancika azt mondta, hogy János szemtelenkedett vele, meg molesztálta. Azért mondott fel neki, mert meg akarta... – Mariska zokog, elfúl a hangja. – Jaj, ez nem lehet igaz! Az a fiú sose volt szemtelen. Csak nem akart az anyjával kikezdeni? Ugye? Maga szerint se?

– Bolondság az egész. Kár volt ezért felbontani az eljegyzést.

– Látja, a mama is ezt mondta, már akkor. Csak olyan hihetőnek tűnt először. Átjött hozzánk, ott kiabálta, hogy vele mit akart tenni a János. Mama annyira felháborodott, hogy felült az ágyban. Egyedül felült. Elkezdett kiabálni Ancikára, hogy szégyellheti magát, vén bolond létére megkívánta azt a fiatal férfit, azért beszél így. Az öreg tán felismerte a hazugságot, rögtön akkor. Én nem tudtam egy szót se szólni. Egészen megnémultam attól, amit mondott. A mama kiabált helyettem is, kizavarta, azt mondta neki, hogy verje meg érte az Isten, hogy ilyen gonosz.

– Imre?

– Nem hiszi, hogy igaz lenne, de hát a fiatalok összevesztek, Anka ordított Jánossal. Velünk is. Hisz, ha rajtam múlna! Én mindent megtennék, csak valahogy rendbe lehetne hozni – közben kijött Kata, vége lett a bizalmas beszélgetésnek.

– Mariska! A szemedbe vág a hó – mondja a kislány, s szeretné hinni, hogy a hótól nedves Mariska szeme, s míg az asszony törli zsebkendőjével a „havat”, és a gyerek ráébred, hogy ezek igazi könnyek, s ő is elkezd sírni, odabújik Mariskához, átfogja az asszony télikabátosan még szélesebb alakját, és vele sír.

Annyira szörnyű neki, hogy az asszonynak bánata van. Mert ő, a kislány Kata csak akkor sír, ha elesik, vagy beteg, esetleg, ha megbüntetik, és hasonló hamar múló bajok miatt. De az, hogy Mariska sír, az annyira rossz, hogy beleérez, talán egy átélő pillanatban felfogja, hogy a felnőttek titkolt könnyei mások. Gyermeklelkében megváltozik valami, szeretné megvigasztalni Mariskát, ahogy őt a nagyok, és mégis másként. Mert neki kéne megnőni, hogy ésszel felérje, s lélekben tudjon vigaszt kínálni, s az még messze van. Mégis érzi, hogy nem múlik az asszony belső rázkódtató sírása, hiába is marad el a könnyezés, nem lehet semmit tenni. Elmúlik ebben az

együtt sírásos, megérzős estében valami, s gyerek maga sem vesz észre, az anyja figyel fel rá, hogy más lett a játékban, a haragban, olyan kicsi felnőttfélévé alakult.

– Nincs semmi baj, kicsi bogaram – mondja Mariska, és belül valami keménység elkezd feloldódni benne, hiszen ez a gyerek érzi az ő tehetetlen fájdalmát, még akkor is, ha nem tudja, miről van szó. – Gyere, hozzuk ki a mi seprűnket is, aztán elseperjük ezt a sok havat.

Alkonyodik. Mindkét ház előtt tiszta a járda, aztán a két asszony még a Szakszon kert előtti járdát is letakarítja, ahogy máskor szokták, mert a telek gazdája nyáron ritkán jön, télen meg eszébe se jutna, hogy havat seperjen a kert előtt. A kerítésbe belenőtt tuja és fenyő ágai megvastagodtak, titokzatosak, tömöttek, hajlanak a hó súlya alatt, s hívják a hópelyheket, hogy adjon rájuk még szebb fehér ruhát.

Mama ma este még hógolyózik egy kicsit a gyerekekkel, megnézik hóbit, hogy jól áll-e neki az új hókabát. A kutya ott jár körülöttük, nagyon tetszik neki, hogy a gazdái az udvaron vannak a kora este-ben.

Neszezve hull a hó, a szél teljesen elállt, a kert fáira finom hópalást rakódik, csipkecsodába öltöztetve a kopár ágakat. Kékes-fehér, elvarázsolt a hatalmas fákkal, bokrokkal dús kert, a legcsúnyább gaz is menyasszony-fehérbe öltözve, mintha a mesék birodalma elevenedne meg, a kerítés belevész a sötétségbe, eltűnik a szomszéd kertek közti határ. Anka kertje, a Mariskáéé, Szakszonéé, mind erdő szélének beillő rengeteggé válnak, egyszerre átláthatók és összemosódtak, nem tudni, melyik ág hol kezdődik, s hol ér véget. Szakszonék kertjének óriási diófája méltóságteljesen pompázik havas ágaival, uralkodik a többi fa felett, az alatta lévő putspang bokrok, mint behódolva hajló, fehérpalástú alakok, úgy állnak a derengő időben. A házak előtti mező végtelenné simul, egyetlen érintetlen fehér ponyva, se ember, se állat nem rontotta el lábnyomaival a bűvös palástot, a város közeli házainak éjszakai fényei átszillognak a hóesésen, mint megannyi karácsonyi dísz a nyugodt táj fölött.

Hat órára harangoznak a nagytemplom tornyában. Erzsike keresztet vet, buzdítja a gyereket, hogy harangozáskor így kell, a kislány szívesen rajzolja kezével magára a jelképet.

Kata ül a befűtött kályha mellett, együtt énekelnek a karácsonyi énekekből. Igazán csak két-három dalt, hogy nehogy elkopjon az ének csillogása, mire beáll az ünnep. Az asszony hangja ma kivételesen tiszta, a kislány nagyon élvezi az éneket. Várja az apját, hátha azzal is lehet egy kicsit kántálni, hogy a Jézuska hamarabb eljöjjön. Álldogál a két szekrény közti toalett-tükör előtt, ahova a karácsonyfa kerül. Aztán megnézi, a díszek a helyükön vannak-e, s mikor látja, hogy a dobozok a felső polcon sorakoznak, nagy nyikorgással zárja be a szekrényajtót.

Erzsike gondolataiban a hallottak forognak. Ezért nem jön át egy ideje Ancika. Vajon most kinek panaszkodik. Ha igaz lenne, ha csak egy kicsi kis igazság is lenne a vádakba, már átjött volna, hogy elmondja. Talán másoknak, az utca többi lakóinak jár panaszkodni. Mostanában Kata sem szomszédol, nem mennek senkihez, hetek óta senki se nyitotta rájuk az ajtót, csak ma Mariska.

Szomorúan gondol a szomszéd nagylányra, erre az elromlott jegyességre. Hasonló esetek jutnak az eszébe, amik a falujukban, az ismerősök háza táján megtörténtek. Várja a férjét, hogy vele beszélhessen a dologról. Nem tudja magában tartani, Mariska sem kérte rá. Talán Bertivel, ha beszélnek róla, kevesebbet kell majd rágondolni erre az egész szerencsétlen történetre. Énekli a gyerekekkel a „pásztorok, pásztorok”-at, és eszébe jut, hogy Anka hazajön-e karácsonyra.

Vajon milyen karácsonyuk lesz? — sóhajt, aztán előveszi a kiskosarat a megkezdett csipkével, és horgolni kezd. Kata nyomban mellé ül, s nézi az anyja kezének ügyes mozgását, ismét a karácsonyról kezd beszélni, hogy vajon mit hoz az idén a Jézuska.

Lizikééknél egy nappal hamarabb felöltöztették a karácsonyfát, mint a többi szomszédban. Szombatra esett a vigília, Lizi anyukájának akkor is dolgozni kellett, a gyár csak karácsonytól áll le. Az asszony úgy döntött, egy nappal hamarabb előkészíti az ünnepet. Lizike

maga rakta a fára cukrot, a díszeket, aztán legvégül az angyalhaj fölé apró csomócskákba vattát tett, s olyannak képzelte a fát, mintha hópelyhek borítanák.

Perjési Géza előkészült az ünnepre. Megvette az ajándékokat, becsomagoltatta, s igen reméli, hogy az asszonyok nem lelik meg ebben a nagy takarítósdiában. Vagy legalább nem bontják ki. Behordta a fát a gangra, letakarta ponyvával, ne vizesítse meg a hó, az állatoknak bekészített előre mindent, amit csak lehetett, hogy mikor az asszony otthon lesz, a lehető legtöbbet legyenek együtt a házban. Géza szeretné, ha az asszonynak nem kéne a gyárba járni, de mióta őt leszázalékolták, az após meghalt, és nincs az öreg kőműves mester jövedelme, bizony rászorulnak, hogy Elza, vagy ahogy mindenki hívja Lizi eljárjon munkába. Az asszony valahogy megszokta, bár ünnepek körül mindig idegesebb.

Bujáki néni igyekszik mindent elvégezni a háztartásban, de a sütés és a tarkítás nagyünnepkor a lányáé, akkor nem engedi át az öregnek. Ilyenkor nagyobb a felhajtás. A lány mindent elhúz, kiszed, átrak, visszarak. A legtitkosabb zug is patyolat tisztára kitakarítva, átporolva várja a karácsony.

Lizike sokat segít. Nagyon hasonlít az anyjára, már ami a készülést, takarítást illeti, mert testi alakban teljesen az apja fajtája, csontos, kevésbé hússú, mégis csupa izom. Most kiveszi a részét a munkákból. Esténként a süteményeket sütik, az anyja néha hangosan pöröl vele, de ez csak látszat kiabálás. Annyira igyekszik, hogy minden jól sikerüljön, hogy izgalmát hangoskodással, néha egy-egy cifrább kiszólással vezeti le.

A konyha ablakából kilátni az utcára. Géza a kerítés mellett pakolja a havat, mikor Ancika arra megy, máshol nem tud menni, ez az utcából kivezető út; Géza halkán köszön, az asszony bólintva fogadja, s megy szigorúan előre nézve, hogy ne kelljen senkire, semmire figyelni.

Elza épp kinéz az ablakon, elneveti magát: na, szerelmes asszony, most jobb? — gondolja, mert az ő ablakaik majdnem szemben vannak, s tudja, hogy a lakó nem kezdkedhetett a nővel, legalábbis ténylegesen nem, mert elég sok minden áthallatszott, főleg nyáron,

nyitott ablaknál, s ha akkor nem, akkor meg már nevetségesen lehetetlen, mikor a férfi eljegyzése meg volt. Most az hallatszott, mikor az asszony minden hálátlannak elkiabálta a fiatal férfit, aztán hangosan zokogott, mikor az végre elment.

Sok évvel ezelőtt egy utcában laktak Ancikával, s akkor Lizi megtapasztalta, milyen nagy baj lehet az egymásnál járásból, a kis beszélgetésekre való beülésekből a szomszédasszonyoknál. Akkoriban olyan nagy cirkusz lett a ki mit mondott, kiről mit mondott szóbeszédből, hogy Lizi azóta nem jár egy szomszédba se, elege lett a világból. Tudja, hogy vannak, akik Ancikának, mások meg neki adtak igazat. „Marhák” – gondolja. Aztán megállapítja, hogy állandóan valami semmiséget fújnak fel.

Ez a mostani azért nem semmi. Egészen regénybe illő. Erről eszébe jut, hogy alig várja már, hogy itt legyen az ajándékozás ideje, mert Géza rakosgatott a szekrényben valamelyik este, egyébként meg a zokniját se leli meg. Biztosan könyvet fognak kapni, ő is, meg a gyerek is. Lizi nagyon szeret olvasni. Ha teheti, a könyvet bújja, s közben cigarettázik, néha egyik szálát gyújtja a másik után. A többi asszony megbotráncozik rajta, ő néha direkt rágyújt, mikor látják.

Lizike elhozta a ruháját a varrónőtől. Könnyű, finom szövetből varratott neki az anyja térdig érő szövetruhát. Aztán még ott van a többi ajándék. Lizike a mama ajándékával bajban van minden évben, mert mama nem akar ajándékot kapni, s kicsit elromlik miatta a karácsonyeste. Azért eddig még mindig elfogadta, aztán szólni kellett neki, hogy viselje az új kendőt, egye már meg azt a csokit, és így tovább.

Bujáki néni furcsa ajándékelfogadása ellenére nagyon szeretett ajándékot kapni, de jobban esik neki, ha előzőleg elmondja, nem kellett volna, minek költenek, van neki már annyi, hogy élete végéig el se tudja hordani a sok rongyot. Meg hát az ő idejében ez nem volt szokás. Eljött a karácsony, megrakták az asztalt étellel, itallal, tempomba mentek. Ami kellett csak azt vették meg. Tellett volna, de nem volt szokás, mint mostanában. Jobban szereti, ha Lizikének vesznek szép, felnőtt korra való holmikat.

A nyugdíjából gyűjt, hogy lassan besegítsen a stafírungra, mert nő ez a lány. Az idén már megfordultak utána a fiúk. Aztán azt sose lehet tudni, mikor jön el az ideje. Bizony az Elza sokáig nem akart férjhez menni, hiába voltak kérői. Micsoda kérői voltak! Az egyik festőművész lett azóta. Megrajzolta Elza képét. Ma is a szobában van a falon, aki látja, alig hiszi, hogy azt az a híres ember készítette. Bizony, milyen szép lány volt Elza. Lizike alig hasonlít az anyjára. Csak annyira sovány. Pár év múlva tán gömbölydedebb lesz.

Lizike forog a nagy hálószerkezet előtt az új ruhában. Vékony, szinte túl karcsú derekán jól áll a ruha, azért még igazítja magát, felpróbálja az anyja selyem sálait, melyik illik jobban a szép új ruhához. Összehasonlítja magát az osztálytársnőivel, akik közt már vannak egészen nőies, mellben megtelt, kerek csípőjű lányok. Sóhajtva nézegeti magát. Elképzeli, hogy itt-ott változnak a méretei. Aztán megállapítja, hogy így jó, ahogy van. Minek a nagyobb mellbőség, ha közben akkora vastag dereka lesz, mint például a szomszédban Julinak.

Kata megnézte Lizike karácsonyfáját. Aztán várta, mikor jön el náluk az ünnep. Eddig még sose díszíthette a fát, de az idén megbeszélték, hogy a Jézuska elhoz mindent, és a család rakja rá a fára. De csak holnap, mert akkor van vigília. Mama mindig otthon van, apu ma ment utoljára dolgozni az idén.

Kata egyedül indul haza Lizikétől, erre a kis útra egyedül engedik el otthonról. Lábai bokáig süllyednek a puha hóban. Süt a nap. Ancika a havat lapátolja a kapuja előtt, a gyerek megáll, beszélgetne, de az asszony hallgatag, alig válaszol.

– Haragszol rám Ancika? – kérdi a gyerek, mikor már mindent elsorolt a karácsonyi készülődésről, s választ nem kapott semmire. – Ugye haragszol? A többi szomszédra is haragszol?

Az asszony belül megremeg, arca még jobban megmerevedik, szemét elárasszják a könnyek. Hangja akadozik, amint alig hallhatóan válaszol:

– Nem haragszom én senkire. Rád se. Nincs nekem miért haragudni.

– Át se jöttél, hogy megnézd, mit tett a Mikulás a cipőmbé. Azért még átjöhetsz, mert nem ettem meg. Csak egy csoki hiányzik belőle.

– A maradékot feltehetnéd a karácsonyfára.

– Oda fogom tenni. Láttad, milyen szép fája van Lizikének? Biztosan láttad, mert égett a villany, mikor díszítette.

– Szép. Nagyon szép – bólogat az asszony, s magában elfojt egy sóhajtást, hogy legalább a gyerek szóba állt vele. Talán Erzsike? Vagy a többiek? Hisz karácsony lesz, eddig még sose hagyták magára. Eddig még sose volt ilyen lehetetlen a helyzete.

– Gyere át! Tudod. Ahogy szoktál. Majd mikor másnap lesz a Jézuska után, és nézd meg a mi fánkat!

– Megnézem – ígéri Ancika, s most nem bánná, ha még nyár lenne, az a forró alkonyat, mikor először akarta szétugrasztani a fiatalokat. Csak egy villanásnyira lenne visszább egy fél évvel. Jaj, dehogy akarna ő bármit!

A gyerek megpusztilja Ancika arcát, s indul haza. Az asszony hirtelen befejezi a seprést, bemegy, nagyot csapódik mögötte a kapu. Ismét elfogja az a különös gyengeség, szűrés a szegycsontja alatt, s valami égetve, fájdalmasan bénítja a bal karját a kulcscsontja alól sugározva. Aztán elkezd zokogni, befordul a kapu sarkába, mint a sarokba állított gyerek, s nem bír kilépni a szorongás lelket próbáló, szívet szorító hatalmából.

Kata otthon mindent elmesél az anyjának, az asszony néha belekérdez, aztán látja, hogy a gyerek megállíthatatlanul mondja a szomszédoknál történeteket. Legtöbbet a karácsonyfáról beszél, és a Lizike új ruhájáról. Arról, hogy Lizike nagylány, és kapott kölnit, vagy parfümöt a karácsonyfa alá, ami igen jó szagú, de Lizike azt mondja, hogy azt csak akkor kell, ha elmennek valahova. Iskolába nem, mert az oda nem való. Bujáki néni meg azt mondta rá, hogy oda elég a levendulaszappanos mosdás, és nem kell mindig olyan szagosnak lenni, mint egy drogéria. Az üvege a legszebb, mert aranyozott a széle, aztán össze van kötve egy permetező, finom hálóra csomagolt gömbbel, ami kiszórja a kölnit, olyasféle, ami a toalett tükrön itthon áll, csak sokkal kisebb, és persze új, annyira új.

Erzsike megrakja még egyszer fával a cserépkályhát, letörli a közeli bútorokra telepedett port. Az ablak előtt fölsepri, ami aszparágusból lehullt, Kata siet összeszedni a virágállvány alól a lepergett leveleket. A csengősfukszia büszkén nyitja virágait, a mályvák megnyúltak a melegtől. Ismét helyreállt a rend. A kályhában pattog a tűz, sugárzik a bordó csempékből a meleg.

Ovális, széles, vörösbarna keretben ül a szmirna-gobelin képen Mária a gyermek Jézussal. Kata kitartóan nézi a virágoktól dús kertben ülő Máriát és Jézust, s közbe arról beszél, hogy ha megszületik a Jézuska, akkor eljön a karácsony. A falon lévő képet látva teljesen természetes neki, hogy Jézus gyermekként ott ül Mária ölében, s az, hogy holnap lesz karácsony, s azért lesz, mert akkor fog megszületni. A kettősség nem ejti zavarba, nem kérdi, hogy mért ülnek ott, ha még Jézus meg sem született. Egész évben látja a képet, senki nem magyarázza neki a megtörtént események és a rájuk vonatkozó, ismétlődő ünnepek miértjét, úgy jó az egész, ahogy van.

Vigília napján Berti a déli vonattal ért haza. Nem volt semmi értelmese ennek a rövidített műszaknak, de annak se, hogy kikezdjen a bajjal, hát hajnalban leutazta a kilencven kilométeres, kétórás utat; alig töltött három órát a műhelyben, aztán vissza a vonathoz. Ami délre ér haza. A főnökök már úgyse keresik ilyenkor a melós, ők is hazafelé nézegetnek, de nekik könnyű, ott a busz, a villamos, többeknek az autó. Magában dudorászta a férfi egész úton a karácsonyi énekeket, felidézgette a gyerekkor hangulatát. Igyekezett elragadni a vonat rázkódó, kattogó zajától, a főleg férfiakkól álló hangos, italos beszédűtől a gondolatait.

Mire hazaért, az asszony befűtött, főtt az estebéd, a hó el volt seperve. Megevett egy darab házikolbászt kenyérrel, bekészített még néhány kosár fát a kamrába, a gangra is, amit aztán letakart ponyvával, mert a szél kezdte ráhordani a havat. Kiadta a vacsorát a nyulaknak, baromfinak, disznónak, a kutyaól bejáratára rászegezett egy ponyvadarabot. Hagy legyen jobb karácsonya annak is. Kata mindenütt a nyomában járt, néha majdnem a lába alá lépett, annyira csüngött az apján, hogy elmondja neki mindazt, amire máskor nincs idő, meg kedv, mikor Berti késő estére ér haza. Legjobban mégis a

karácsonyfa felállítását várta, ahogy az apja lassan komótosan befaragja a hatalmas, nehéz vaslábbba a fenyőt. Tartotta, adta az apja keze alá a talpat, aminek hajlított laposvas díszei most életre keltek, a nehéz, súlyos fém csillogó fényesen várta az ünnepi fát. Berti türelmes volt, a fa görcseiről lassan, egyenletesen fogytak a rétegek. Aztán bevitte a szobába, és a tükör elé állította, a fényes, ezüstre festett talpban, mint ezüst-cipőben állt a fenyő, és illatával betöltötte a házat. Ketten díszítették fel, Berti és Kata. Az asszony be-bejött, aztán tüstént visszament a konyhába, hogy a vacsora el ne főjön.

Vacsora után eljött a Jézuska, még megtartva a valóban eljövő Jézuska-hozta ajándékok hitét, bár Kata tudta, hogy azt a szülei adják, mégis, valahogy hitte, mert hinni akarta azt a régit. Berti kiengedte a hangját, felhangzott a Pásztorok, aztán a Csorda-pásztorok, meg a többi ének.

Nyolc óra tájban kopogás, hangos bekiabáló köszönés hallatszott az ablak alól.

– Valaki kántálni akar! – mondta Erzsike, és a kislányban felcsendült az öröm, mert annyit hallott szüleitől a valamikori, karácsonyi esti ablakok alatt felhangzó karácsonyi éneklésről, hogy várta, hátha egyszer náluk is jön valaki kántálni.

A Busa fiúk jöttek kántálni. „Szabad-e az Urat dicsérni?” – hangzott a hangos bekiáltás. Berti kiszólt, hogy szabad, és akkor a fiúk elénekelték néhány karácsonyi éneket. Beengedték őket, azok örömmel telepedtek le, megették a kínált süteményt, és hamarosan tovább mentek. Örömük felhőtlen volt, mert a családok nem jártak egymásnál, ma mégis behívták őket, és a kislány karácsonyfája nagyon tetszett nekik, meg a kínálás. Ezzel a kántálás véget is ért, mert az utcácska többi lakója nem tartotta ezt a régi szokást.

Karácsony napján Erzsike összekészített egy tálca süteményt, meg egy kis sült húst, s elküldte vele Katát Ancikához. Az asszony örömmel fogadta a gyereket, s lassan megindult köztük a szokott beszélgetés, mint nyáron, Ancika arcán megjelent a mosoly, s egészen elfeledkezett erre a kis időre az elmúlt hetekről.

Megbeszélték, hogyan kötötte Ancika a gyertyás asztali díszet, hogy a pici konyhában, ahol telelt, mert télre egyedül maradt a la-

kásban, s csak itt fűtött, neki is legyen Jézuskája. Anna érezte, hogy az ő karácsonya ma jött el, neki a gyerek és a szomszédasszony ajándéka a Jézus, mert ez azt jelenti, hogy talán Mariskáékon kívül a többiek nem zárkóznak el tőle.

Hazáig kísérte a gyereket. Erzsike hallotta a kutyák ugatásán, hogy a szomszédasszony jön a gyerekekkel, mert ilyen kaputól kapuig kíséreskor Ancika ki szokta engedni a kutyáját, ami aztán nagy ugatást eredményez a szomszédokban. Kiment elébük a kapuba, váltottak pár szót. Erzsike hívta az asszonyt, jöjjön be egy kicsit.

– Nyitva van mindenem – szabadkozott Ancika, s szíve boldogan vert, mert érezte, hogy komoly az invitálás.

– Az idén nem láttad a karácsonyfámat! – tette szavá Kata. – Holnap gyere el, akkor, mikor a pónis film lesz a tv-ben, és aztán meg az Ivanhoe, és nézd meg velem! Mama főzni fog, te fogod velem megnézni!

– Csak jöjjön Ancika! Szívesen látjuk – mondta Erzsike, mert látta, hogy az asszonynak mindjárt túlcsoordulnak az érzelmei, s talán nem itt a kapuban kéne elsírnia magát.

– Átjönnék. Ha nem zavarok... – válaszolt Ancika, és bólintással köszönve indult haza.

Berti az ablak mögött hallgatta, mi folyik kinn. A gyerek és az asszony alapos cipőtisztítás, és kézmosás után jöttek be a szobába.

– No? – kérdezte a férj, aki több mint egy hete valami miatt megenyhült az ügyben a szomszéd asszony iránt – Átjön?

– Hát persze – mondta Erzsike. – Velünk nincs haragban.

– Kivel van haragban Ancika? – kérdezte Kata.

– A hideg téllel – nevetett az apja, s elnézett a félig nyitott kályhaajtó mögött a lyukacsos, rácsos ajtón átpirosló parázsra, amiből gondolatban a nagynénje hatalmas kályhája lett, ami mellett, vagy ha hazament, akkor egy másik kályha mellett, meleg szobában karácsonyol a János. Ejnye, az a János! Említeni se meri az asszony előtt, ahogy az a János gúnyosan megjegyezte: „a vénasszonnyal lehettem volna, amit csak akarok, meg tán a lyánnyal is. Az még ki tudja, miféle lesz a végén”. Volt valami furcsa, nyekkenően ejtett idegen hang a fiú torkában, ahogy Bertinek beszélt. Most utólag,

felidézve a legény szavait, arcának állását, Berti arra a gondolatra jutott, hogy újév után beszél a nagynénjével, hogyha lehet, adjon túl ezen a János lakón. Van ebben a fiatal kölkben valami furcsa, tán valami rátarti gyűlölet bújik benne. Mert még az asszony, hát jó, az meglehet. De hát a leány? Persze ki tenné tűzbe a kezét bármelyikért; de mégis, valami olyan hang, olyan szemvillanás volt a szavak mögött, amit belül megérezett az öregedő férfi, rásejtett olyasmire, ami az ő lány-gyerekére is szólhat egyszer egy másik János, egy ilyen alig pelyhedző legény szájából.

— Azzal én is. A nevetős, hóbissal nem. Meg a karácsonyossal sem — nevetett a kislány, mert neki fontos volt, hogy senki a barátai közül ne legyen haragba a másikkal, mivel mindegyiküket szerette, s a harag olyasmi, ami hidegséget, szomorúságot hoz, s nem a vidám, minden szomszédra vonatkozó csendes találkozásokat, amikhez szokva volt. Odabújt az apjához, s egy kis cirmoskodás után előhúzta a könyvet, amiből olvasni akart, s rövid időbe nem telt, mire az apja átvette a felolvasást, s vagy jó másfél óráig haladt a történet a maga mesebeli útjain.

Berti megpakolta a kályhát. Elővette a tiszta fehér géppapírokat, indigót, gondosan összerakta, aztán betette egy újságba, el ne gyűrődjön. Felrakta a szekrény tetejére. Valamelyik nap megírja az önéletrajzot. Már megint kell. Előkeresi az előzőt, hogy minden stimmeljen, minden szó, minden sor pont úgy jöjjön ki.

Kinn feltámadt a szél, hallani lehetett, ahogy a kéményben zúg a huzat. Erzsike horgolt, az ura olvasta tovább a félbe maradt regényt, nem volt kedve elrontani az ünnepet irkálással. Kata a karácsonyfa alatt ült a kisszéken, rakosgatta a gyöngyökből kitologatható alakzatokat az ajándékba kapott játékban és várta, hogy alkonyodjon, akkor fel lehet gyújtani a fán a villanyokat.

Lágyan, csendben halad a téli alkony, olyan óvatosan, lassan lopózik a tájra, alig venni észre a nappal és az éjszaka határát. Ellene van a hó, a fákon lecsapódott zúzmara, ezek mind a nappalt csalják a szembe, maguknak, magukba zártan ellopva, hazudva a sugarakat, majd visszatükrözve, felerősítve, az éjszaka égi fényeiből elcsalva valamit, ami a nappalt, a világosságot őrzi.

Berti készül az esti misére. Az asszony készíti neki az öltönyt, a férj komótosan veszi magára az ünnepi ruhát. Kata vele menne, de a templom messze van, a gyerek hajlamos a torokgyulladásra, hát lebeszélük róla.

— Ne búsulj! — nyugtatja Erzsike. — Nézzük a fát, aztán az utcát, hogy milyen kint a tél. Este fenn maradhatsz megnézni a filmet.

Ez az ígélet megvigasztalja a gyereket. Sokáig nézik a besötétülő szobából az előttük elterülő tájban a tél színeit. Felgyúlnak a házakban a villanyok, mindmegannyi távoli karácsonyi gyertya, Lizikéék ablakából idelátszanak a karácsonyfa fényei. A gyerek elképzei Lizike karácsonyfáját, a szoba hangulatát, a sok-sok apró vattapihét, amivel a másik kislány hópelyhesre díszítette a fáját. Aztán tekintete belevész a maguk díszes karácsonyfájába, s jó ideig elkalandozik, mintha minden ágon, s minden tuskén egy angyalka ülne, s árasztaná magából az ünnep hangulatát. Megnyúlnak az árnyékok, a színes égők több árnylatban, mint különleges fátyol, követik a kislány mozdulatait a falon; ahogy fordul, kezeit a levegőbe emeli, mesebeli tündérruhás alak mozdul ugyanúgy árnyképében. Kata elunja a játékot, végighasal a díványon, s kéri az anyját, ne kapcsolja még le a karácsonyfaégőket. Forognak a meleg levegőben a szaloncukrok, karácsonyfadíszek, kézzel hajtogatott, aranyra, ezüstre festett csillagok, tobozok, diók, rengeteg angyalhaj, s az odaátról kapott csillogó-villogó színes arany-gömbök, visszatükrözve a szobát, s a közelben heverő gyerek arcát. Kata addig bámul a fára, míg erőt vesz rajta az álom.

Az asszony derekát a meleg kályhának támasztja, a másnapra gondol; milyen gyorsan elmúlik az ünnep. Mire odaér, hogy minden kész, az ennivaló, a rend, akkorra vége. Elveszett valahol a gyerekekkel, a család gondjaival, a fizikai fáradtsággal, vagy a megváltozott időkkal az a bentről jövő békességes, meghitt, egész Adventben megélt csodaváró öröm. Vajon hol vészett el? Valóban a gyerekkor elmúlása, a felnőtttség, a több teher oszlatta szét, s tette a köznapokból még mindig kiemelkedő, de már halványabb, fénytelenebb napokká? Vagy a háború; az a rengeteg halál, az a sok hiába mondott jaj Istenem; vagy ami közvetlenül az utána következő

években történt? Hová lett? Munka régen is volt, végtelen sok, és az, hogy akkor nagyobb volt valamivel a bőség; az nem annyira hiányzik. Elveszett valami mindenkiben. Olyan nehéz felidézni, s megtartani az ünnepnek kijáró érzéseket, kizárva a tegnap, a holnap szorítását.

Távoli harangszó hallatszik. Vajon milyen az új pap? Milyen szónok? Berti majd beszámol róla. Erzsike emlékeiben felidéződik az anyja hangja: „Elég nekünk az öreg pap miséje, itt a kastély kápolnájában. Ez az új, ez a szép szavú pap se több mint a többi. Én csak egy falusi asszony vagyok, de látom a sok ostoba nő szemében azt a különös csillogást, ami odaviszi őket, amivel odahajtják a családjukat. Ezek nem a miséért, nem is a nagyobb templomért mennek! A pap miatt, a férfi miatt, azért vannak mind megbolondulva.” – most szakadt fel ez az emlék, pont most, pont karácsonykor?

Megborzong. Kezével megsimítja a kályhacsempéket, egyenletesen meleg mind a tetejétől, az aljáig. Kint fúj a szél, hallani, ahogy a kéményben hol halkabb, egyre erősebb a zúgás. Néha pattan valami a szekrényeknél, az eresztékekben azonnal érezni a szoba legkisebb hőmérsékletváltozását. A gyerek egyenletesen szuszogva alszik, mindig a karácsonyfa felé fordulva. Erzsike tekintete megáll a fán, a meleg levegőtől himbálódznak rajta a cukrok és a díszek, a fa mögött lévő toalett-tükörben megkettőződik, karácsonyfa-végtelennek tűnik az egész. Ezernyi apró ezüstös fényecske villog, bennük az összes hajdani karácsony. Milyen rövid az ünnep! Holnap még tart, de a délutánba beleszíneződnek a rákövetkező napok árnyai.

Berti későn ért haza. Mindenkiel találkozott az utcában, aki az esti órákban még kinn volt valami miatt. Zöldi bácsi a templomból igyekezett hazafelé, s jót beszélgettek a hóról, a hidegről, meg a tüzelés gondjairól. Az öreg szereti Bertit, mert nem kell a férfinak sokat magyarázni, ha a kertről, vagy bármi házkörüli dologról van szó. Fél szavakból értik egymást. Berti pár percre betért hozzájuk boldog ünnepet és újévet kívánni, mert erre később nem lesz ideje, s ez a szokás évek óta kialakult közöttük. Újév után majd átballag hozzájuk az öreg pár jó szóra. A néne felemlegeti, hogy a kislyány, így mondja; kislyány, még nem jött át megnézni az ő karácsonyfájuk-

kat. Nekik amerikai alig negyven centi magas műfájuk van, rászereelt parányi harangokkal, házikókkal, meg mindenféle műtyűrel, ám olyan élethű, hogy mindenki megcsodálja, akinek a nénike megengedi.

Babérosi bácsi a teheneit itatja, nyög a kerek kút, ahogy az öreg hatja a láncos vödört a vízig, meg vissza, húzza, emeli a szíjas, magas ember a terhet. Télidőben bőviben ad vizet a kút, nyári szárazságban, mikor elapad, a hídon túlról, a vezetékes közkútról hozza az öreg, vállára tett rúdon a két vödört. Apró, görbe lábain igyekszik az öregasszony sajttárral a kezében az istállóba, fejni fog, a kuncsaftok jönnek a tejért. Csupa kisgyerekes jár ide, ünnepbe bolt nincs, kell a friss tej, s akkor is meg kéne fejni a tehenet, ha csak a malacok elé öntené.

Bereckiné készül az esti fejéshez. Ők az udvar hátsó végében laknak, egy tető alatt, külön bejárattal Babéroséktól. Náluk van villany, az öregeknél pertóslámpa világít. Az istálló egyik végén Babérosiék, a másikon Bereckiék tehenei vannak. Az asszony sovány, kicsi termetű, kezében nagynak látszik a vödör. Ellátta az ura a jószágot, a nagy fiúk nem tudnak fejni. Megy hát az asszony, mivel más választása sincs, aztán kihordja a tejet a házakhoz. Csendes egymást kerülgetésben van a két család a portán. Ellentét forrása a tehen, a tej, mert mindkettő úgy érzi, őt rövidíti meg a másik, bár a tehénkék nem tudnának annyi tejet adni, hogy minden vásárlónak elég legyen, mégis, rossz érzést kelt mindkettőben a másik gazdálkodása. Köszönésen túl más közölni való nem zavarja meg a közös udvart.

Babérosi gyerekeik mind családosak, csak a legkisebb lány lakik velük, az a lábát se tenné ki az ólba. Nem azért tanultam, mondogatja, s ha otthon van, a körmét festi, a hajával van elfoglalva. Semmibe veszi szülei munkáját, azok ráhagyják a dolgot, az öregasszony felnéz a lányára, mert az, irodista, könyvel, finom kézzel jár. Babérosi bácsi mikor megsokallja a kisasszonykodást, folyamatosan káromkodik vagy fél napot, s megígéri a lánynak, hogy rá aztán nem számíthat. Ica hallgat, olyan, mintha nem is hallaná az apját. Ma sincs itthon, elment az udvarlójával valami rendezvényre, amit a fiú munkahelyén szerveztek. Babérosiék szokás szerint megtartják a

karácsonyt, az asztal közepén áll a feldíszített alig méteres karácsonyfa, az ételeket is megfőzte a mama, csak hát üres az egész, a komódon lévő képek nem pótolják a távollévőket. Valamikor nem így képzeltek, hogy a gyerekeik odahagyják őket vénségükre, s karácsonykor sem nyitják rájuk az ajtót. Még gazdálkodnak, míg bírják, mert ezt szokták meg, e nélkül nem élet az élet. Ma, a reggeli munka után felöltöztek, elsétáltak a templomba. Este nem mennek sehova, fáradt a láb, nehéz a test, jobb ilyenkor hamar nyugovóra térni.

Berti emlékeibe beletörnek ismét Perbenyik emlékei, mikor ünnepeste nekik az volt az első dolguk, hogy a gazdaságban minden rendben legyen, csak ott sokkal több állatot kellett ellátni. Náluk az asszonyokat karácsonykor, nagyünnepkor nem engedték ki fejni, az a férfiaké volt. Hogy igyekeztek! Hogy aztán az esti misére kimosakodva, ünneplőbe mehessenek a családok. Tengernyi volt a dolog, s az ünnepre előkészültek, hogy maradjon idő a közös, bő étkezésekre, templomba járásra. Maradt is. Mindig maradt.

Busa a kapuban áll, jóestézik előre, messziről. Berti kezel vele, aztán meghallgatja a férfit, aki elégedetlenkedik, hogy az ősön nem sikerült túladni a házon. Ezek a pestiek most megint itt voltak. Alkonyat óta lesi, mikor jönnek erre. Jöttek, de egy szót se szóltak, hát nagyon úgy néz ki, hogy ezekből nem lesz vevő. Pedig milyen jó ház ez! Tudja azt Ferenci úr. Berti mosolyog magába, hogy mekkora úr ő a Busához képest, azt tán megállapítja, hogy igen az. Ő úr. Busa elenged néha egy cifra mondást, s mikor istenelni kezd, Berti rászól, hogy szomszéd, karácsony van. Busa elpirul. Ezzel a szomszédossal szemben nem merne kereket akasztani, még részegen sem, hisz látta eleget mikor Berti embertelenül nagy terhekkal, munkával megbirkózik. Tartott az ilyen kemény, határozott emberektől. Most meg érzi, ha ő akart beszélgetni, hát tartsa be a formákat. Busának nincs semmi karácsonyi hangulata, azért öltözött föl, mert remélte, hogy a vevők bejönnek. Az asszony szintén hétköznapi ruhában ünnepelne, ha nem ezek a pestiek. Templomba se mentek. A gyerekeket elküldték, de ők ki se mozdultak egész ünnepbe. Berti hallgatja még néhány mondaton át a ház dicséretét, aztán elköszön, a másik Busára

gondol, aki a gyerekeivel együtt szépen, ünnepélyesen felöltözve részt vett a karácsonyi miséken, s ma, mikor a havat seperte, még ünneplőben volt, beinvitálta a szomszédot, mármint őt, a szomszéd utcai szomszédot, hogy nézze meg az új istállóját.

Mire hazaér, eszébe jut az a karácsony, mikor a legkisebb húga olyan öt éveske volt, s ki kellett menniük a gangra, hogy az anyjuk a feldíszített fát kihozza a kamrából, s meggyújtsa rajta gyertyákat. Anyjuk, az ünnep hangulatától eltelve (egyébként volt benne hajlam és hajlandóság a vallásosságra, s ahány ünnep volt, azt mind tudta, ment a misére, vitte magával a gyerekeit), áhítatos arccal nézte a fát, ki-kipislantva az ablakon gyerekeire. Álltak kinn, kabátosan, Berti tartotta a húgot, a gyerek szeretettel csimpaszkodott a felnőtt, akkor már huszonéves férfi nyakába, mikor váratlan esemény zavarta meg odabenn a kezdődő ünnepet. Mamuka, ahogy az anyjukat hívták, mellé lépett a hokedlinek, és leesett a földre a nagy gyertyagyújtogatók közben. Hogy mennyire ütötte meg magát, azt nem lehetett tudni, akkoriban a falusi nők több réteg szoknyát és vastag, hosszú szárú téli bugyogót hordtak, de az esés után jajgatni kezdett. Kint a család megijedt. Az apjuk, aki segített kicipelni a fát, kiszólt, hogy nincs semmi baj. Az asszonytól átvette a gyufát és meggyújtotta az utolsó gyertyákat. Benn mamuka megrázta a csengőt, s eljött a Jézuska. A tornácon a lányok elkezdtek énekelni. Csodálatosan, tercelve szólaltatták meg a karácsonyi énekeket. A kicsi örömeiben kacarászott. Aztán abbahagyták az éneket, pontosabban szólva nevetésbe fűlt a kántáló szándék, mert Berti mondott valamit. „A nagyjézuska leesett” – jött ki a száján, kicsit hangosabban, mint kellett volna, mire a testvérek elkezdtek nevetni, s megszakadt néhány percre a kántanóta. Eztán következett a baj. Mamuka felugrott, s jajgatva, kiabálva szidta az ünneprontót, peregtek a könnyei, elszáll belőle az emelkedett érzés, keserűségében, sajgó csontjait tapogatva dohogott. Szerencsére az ura, aki szintén Berti volt a kereszt-ségben, uralta a helyzete, s örömeinek adott hangot, hogy milyen jó, semmi baja az eséstől. Aztán mikor a hahota kinn véget ért, Berti, hogy mentse a dolgot, elkezdte, s eleinte egyedül, aztán a testvérek

bekapcsolódásával végigénekelte az összes karácsonyi éneket. Soká emlegették a környékbeliak a messze hangzó, csengő kántálást.

Bizony régen volt az az akkor este. Szétszóródtak a világban, tán sosem fognak még egyszer mindannyian együtt karácsonyolni, s az a tiszta, csengő hangú énekszó évtizedekkel ezelőtt elszállt a hideg, havas karácsonyestével, a gyermekkorral, az ifjúság bizakodó, reményekkel teli éveivel, elvitte a háború, a rengeteg emberi baj, határok vágták darabokra a népekkel, lelkekkel együtt a földet.

Halkan beszélgetnek, mert a gyerek alszik, talán fel se ébred reggelig. Az asszony óvatos mozdulatokkal lebontja az ágyakat, könnyű paplant terít Katára, az sóhajtva fordul, s szuszog tovább. Fel-emlegetik a rokonságot, kinek írtak, s ki válaszolt a karácsonyi üdvözletre. Berti bekapcsolja a tv-t, a híradó képei peregnek, idegesítő háborús hírek a világ messzi tájairól. Hamar megelégedi, kattant a gomb, a kép eltűnik. Erzsike érzi, hogy álom száll a szemére, gyermekori mondókák elevenednek fel; „Megy a kasza, halad a sor, majd aludjunk karácsonykor.” — aludni kéne. Berti egyre ritkábban mond valamit, aztán horkolva aludni kezd. Az asszony leoltja a villanyokat, a fenyő fényeit, a kislámpát. Itt-ott felvillannak a karácsonyfa ezüstös díszai a függöny résein beszűrődő fényben, a kályha ontja a meleget, néha pattan valamelyik bútor. Kinn csendes az éjszaka, hangtalanul, laza pelyhekben ismét esni kezd a hó. Száll, száll, óriási pihékben.

Újév délutánján Kata örömmel futott be a házba, a kerítésen túl Zsazsát és Lórikát látta jönni, először alig ismerte meg őket, nénje valahogy olyan nehezen, lassan jön, Lóri karolja, és más valami, nem olyan, mint lenni szokott, keresztapa sincs velük.

Erzsike nyitja a kaput, a hűg hangosan zokog, súg valamit, aztán hátra pillant, hogy kíváncsi szomszéd nem áll-e kint a szomszédban.

Míg levetkeznek, Berti nagy kosár fát hoz be, cipőjét a dupla bejárat ajtó közében lerúgja, zokniban megy tovább, megrakja a kályhát. A gyerek téblábol, minden annyira más, mint szokott lenni, és senkit nem érdekelnek a villany karácsonyi gyertyák, csak nénje

szól rá, hogy ne huzigálja ki-be a konnektorból, mert még megüti az áram.

Alig esik szó, míg körül ülik a nagy asztalt, a fenyőfa ágaira Lóri csillagszórókat tesz, és meggyújtja, Kata odaáll mellé és segít neki, a nagyfiú átadja az öngyújtót, hogy a lányka felszikkáztassa a csillagszórót. Tavaly még alig merte meggyújtani a gyufát, magától elfelé húzogatta, akkor tanulta meg, hogy hogyan kell.

Zsazsa szeme piros, sóhajtozik. Berti legszívesebben felugrana és elmenne beolvasni a sógornak, talán még meg is rángatná. Micsoda elvetemültség ez, hogy nem bírja magát türtőztetni, hogy nem tudja a nőt kívül hagyni a családon! Jól néznénk ki, ha minden férfi így cirkusznál, ha egy kicsit...

Erzsike csitítja mindkettőjüket, Berti befele hosszan hallgat, és el-elönti a pír, mikor a férfiakról általában beszél a felesége. Van miről hallgatnia, és jobb, ha az asszony általában beszél. Hogy ennyi mindent észrevett, ennyi mindenre rájött, az a férfiben most tudatosul.

Erzsike nem tud használható tanácsokat adni, hiszen mikor neki lett volna szüksége ilyenekre, akkor egyedül volt, senki rokon nem volt a közelében. Az idő jó gyógyír, és jó orvosságnak bizonyult minden alkalommal, főleg az otthon, türelemmel, napi egyformasággal, sok munkával megélt idő, ami mögött lobogott a félelem, a veszteségérzés, takarva a mindennapokkal, aztán ahogy múltak a hetek, hónapok, mindig az idő, az együtt leélt, átélt idő lett a győztes és elhalványultak, elkoptak a jelen férfikísértő alakjai. Mind. Az időt egy sem bírta túlélni. Talán a feleségi sírást, jajgatást, azt igen, attól erőre kaptak volna, de az idő, a közönyösnek ható, egyformán pergő, egyformaságában szürkítő idő, az minden alkalommal elmosta ezeket a kísértet-szeretőket, unottá, átléphetővé tette a csábítót, s az út sose volt elzárva, hiszen a feleség, az asszony, az én drága egyetlen Erzsikém – ahogy Berti nevezete hol kedveskedve, hol hízelegve –, az állandó és biztos volt, évek láthatatlan, elszakíthatatlan szálaival egymáshoz kötve őket.

Csak idő – Zsazsa hitetlenül hallgat, fel-fellobban szemében egy reményszikra, aztán ismét erőt vesz rajta a félelem, és sírni kezd.

Kata a díványon ültében összekuporodva elalszik, belül annyira rossz valami, mindenki beszél, érthetetlen dolgokat; nem lehet beleülni nénje puha ölébe, ami sokkal jobb, mint a Mariska öle, és illatosabb, mert most nénje nincs jól, ekkora gyereket meg nem bír tartani.

Lórika, Lóri hallgatagon ül, néha az órára pillant. Nem múlik az idő. Az anyja felváltva sóhajtozik és sírdogál, kifogytak a szóból, ismét a kínálás, a másról beszélés következik. A fiú a kint hangjaira figyel, az apja az ígérte, utánuk jön.

Babérosi Jolán hazaköltözött az urával meg a kisleányával. Épp kapóra jött nekik, hogy Bereckiék megvették a patak túlsó oldalán a hosszú, városból kivezető út legszélső házát. Az utcabeliek elcsodálkoztak, ez a hirtelen vásárlás, és az a hír, hogy mindez készpénzért, olyan hihetetlennek tűnt, amin egymás közt és magukban sokáig nem tudtak napirendre térni a sokgyerekes szegényen élő családot ismerve.

Ezzel a Berecki család egy csapásra eltávolodott a többiektől, ami nemcsak a patak, a híd túlsó oldala miatt volt; eztán nekik lett a legjobb, legnagyobb házuk a környéken: három szoba, nagy spájz, konyha, a konyha alatt pince, a konyha egyik sarkában díszes pincelejáróval, előszoba, teraszos bejárat, betonjárda a kiskapuig, a kert utcára vivő végéig kővel kirakott út a telek utcára járó végéig. Amint átvezet ez az utacska a háztól az útig, olyan, mintha egy parkon mennének keresztül, hátul valahol a tágas ház, aztán a gyümölcsfák közt, virágokkal, rózsával felfuttatott kovácsoltvas ívek alatt ki a forgalmas útra a szabályos, szépen kirakott köves kijárat. Csapvíz, melynek nyomán felvirágzik évről évre a kert, nincs aszály, csak az estét kell megvárni, míg elmúlik a nappali locsolási tilalom.

Váratlanul megnőtt a tér, a gyerekeknek saját szobájuk lett, két fiú még otthon lakott, nekik egy közös, a kislánynak egy keletre néző, a szülők változatlanul maradtak a konyhában, az volt a nappali, az ebédlő, s nekik a háló, csak elválasztották az ágyat egy függönnyel, ami így sem fogott el sokat a tágas térből, ez konyha egéskében akkora volt, mint az előző lakás.

Téli disznóvágás után meghívták a régi utcabelieket, akiknél ők is vendégek voltak ez idáig a torban; azok jöttek jó szívvel, álmélkodtak a tágas lakáson, a nagy kamrán, és a vacsora alatt elindult a szokásos adomázás; ám valami más volt. Megmagyarázhatatlanul eltűnt, ott maradt abban a kicsi házban; ezt a házigazdák úgy élték át, hogy a többiek irigyek; a volt szomszédság pedig azt érzékelte, hogy Berecki kihúzott derékkal ül egész este, a szokottnál kevesebbet iszik, fejét feljebb tartva pilantgat körül, s gyerekek eltűnnek, ki az udvarra, át a szobákba.

Egy ilyen torra készülődő délutánon a legkisebb Berecki gyerek, az egyedüli kislány a sok fiú között, a Margitka és Kata, aki átkéretőzködött egy kicsit Margitkához, elunták magukat. A disznóölés-szagú, hangos férfibeszéddel teli házban, észre sem vették: átmentek, a másik, a bolt mellett lakó Bereckiékhez, ahol volt egy egyke, tőlük idősebb kislány.

Erzsike nem szívesen engedte át Katát; túl messzire esett ez a gyerek eljárásaihoz képest, meg a híd másik oldala, a forgalmas, gyárak felé vezető út is aggasztotta, s ki nem mondva az, hogy a volt utca beliek eltávolodtak, talán még tolakodásnak veszik, ha a kislány odaállít ilyen nagy munkájuk közben.

Ez a Berecki kislány mindig úgy volt öltözve, mintha most indulna a vasárnapi misére. Az anyja nagyon ügyelt rá, hogy ruhájának, masnijának, később nagyobb lánykaként minden holmijának, és a hozzátartozó cipőnek, táskának színe, anyaga összhangban legyen. Szívesen vette a nagyobb lányka a két kicsi érkezését, de rögtön közölte, neki sok a leckéje, üljenek le, van ott rajzlap, színes, rajzoljanak. Aztán körülményesen megtöltötte tintával töltőtollát, és elkezdte írni a leckét. Matematika – mondta, és a lányok nagyot hallgatta rá. Kata, mikor a nagylány sóhajtva lette a tollat, megkérdezte, hogy mi az a matematika, mert eddig még erről nem hallott. A két másik hangosan felnevetett erre a kérdésre. Milyen buta is ez a Kata! – Györgyike elsős gimnazista volt, Margitka meg már hetedikbe ment az általános iskolába, Kata csak jövőre lesz elsős.

Gyöngyözött a nevetés, a két másik lány szemében felgyúlt a fölényt mutató fény, Kata belepirult a szégyenbe, hogy ő még ennyit sem tud, de valami szomorú hidegség is átjárta. Mert neki voltak unokabátyjai, akik már annyira nagyfiúk, hogy főiskolára, meg egyetemre járnak, és azok soha nem nevték ki, legalábbis, ha el-elmosolyodtak a kérdésein, szere-

tettel megmagyarázták neki, mi az, ami erre a kérdésre a válasz, vagy egyszerűen annyit mondtak: ha iskolás leszel és tanulsz, akkor megérted. Csak tanulással lehet megérteni. — És Kata ezt mindig elhitte nekik.

Lassan elcsendesült a lányok kacagása, Györgyike észrevette, hogy hibásan oldotta meg a feladatot, megpróbálta kiradírozni, a radír néhol felszedte a füzetlapot; aztán egyetlen ferde vonással áthúzta: rossz; és közben összepillantásukat belül súlyossá tette az arcukon átfutó pirosság. Kata csendben nézte őket, és eszébe jutott, hogy mikor legutóbb náluk volt az az unokabátyja, aki orvosnak tanul, akkor átjöttek a szomszédból a nagyobb lányok, csak úgy, mintha mindennap odajárnának, és akkor vele mindenki kedves volt. Györgyike is. Finomabb hangon beszéltek, és egyiküknek se kellett zavarba jönni, hogy a az egyetemista olyanokat mondjon nekik, mint amit Margitka unokafivére mondott nem régiben Katának; „majd egyszer, ha nagyobb leszel olyat fogok veled játszani, hogy azt megjegyzed”; amit Kata nem értett, de belülről szégyen és ellenkezéssel vegyes düh töltötte el, és azóta ritkán ment Margitkáékhoz, vagy azonnal hazament, ha ez a fiú is ott volt; mert ezek a szavak valami bizonytalan érthetetlen veszélyt jeleztek. Hát ilyen szavakat náluk nem hallottak a lányok. Most nevetnek, Kata hallgat, igyekszik leküzdeni kiuggyanó könnyeit: ezek nem láthatják meg, hogy mennyire fáj belül. Aztán mama, ha mama észreveszi a sírás nyomát, akkor nemcsak ide, de a többi szomszédhoz se engedi át. Mindjárt hazamegy, csak múljon el ez a sírhatnék!

Hosszan tartott a csend.

A két nagyobb lány hirtelen elunta a kisebb társaságát, és Margitka megjegyezte: már biztosan keres az anyukád. Haragudni fog, hogy átjöttél velem — ebből kifejejtette, hogy ő maga indítványozta az átjövést —, Elég nagy vagy már, haza tudsz menni egyedül.

Kata haza tudott menni egyedül. Ekkor, ezzel a haza tudsz menni egyedül-el ért véget Margitkával a gyerekkori barátság. Sokáig ott maradt a tudsz kiejtésének, úgy, ahogy Margitka mondta: tuccc, hosszan nyújtva a c-t; valami kellemetlen mellékhangja.

Babérosi Jolánnak nagyon kényelmes és megfelelő volt az apja házában az a külön-bejáratú lakrész, ahonnan a Bereciek kiköltöztek. Jolán gyak-

ran elmondta lassan, kényeskedve nyújtott beszédével, hogy épp ideje volt, eleget bitorolták az ő házukat. Most aztán nekik kell rendbe tenni mindent. Az ura nem győz eleget dolgozni, esténként csak meszel, meg meszel.

Hamarosan véget ért a nagy átalakítás, a falak kimeszelve, a többi meg később, ha lesz ideje a Lexinek. Lexinek sajnos sokáig nem volt ideje, vagy tizenöt évig nem ért rá. A terv azonban állandóan megvolt, s mindenkinek elmondta az asszony, hogy mit fognak rendbe tenni.

Jolán évente teherbe esett, de egy gyereket sem bírt kihordani. Fél idő táján elvetélt, vagy a kilencedik hónap elejére váratlanul elhalt benne a gyerek, egyik halott újszülött a másik után, aztán gyakori ismétlődő vetélések. Sokat szidta az orvosokat, elégedetlen volt. Hiába mondják, egy terhes anyának enni kell. Mindent, amit megkíván. Nem az ételtől van annak a gyerekek baja. S evett is rendszeren, és vetélt.

A kis Lexi nehezen tanul meg járni, két évesen állt biztosan a maga lábára, beszélni annyira nem akart, hogy csak nyolc éves korában kezdhette meg az iskolába járást, előtte hiába volt minden biztatás, a szomszédokba való átjárás, rokongyerekekhez eljárás, Lexike hallgatott. Az öreg Babérosi törte fel a nyelvét, vagyis vágta fel, ha így lehet mondani, mert a gyerek kibitangolt a földre, a földre, ahogy Jolán mondta, s nem jött elő az Istennek se egész nap. Meleg nyárban nem volt ez különösebben rémisztő. Aztán mikor alkonyodni kezdett, az anya sivítva követelte, hogy mindenki, aki csak mozogni tud, menjen és segítsen keresni az ő drága magzatát, mert annak a szegény gyermeknek már biztosan valami baja van. Ekkor az öregember rákiáltott a lányára, hogy hallgasson el végre. A sértett anya elrohant az uráért, hogy legyen, aki a gyermek után megy, mert ő maga egészen elgyengült az izgalomtól, nem bírta bevenni magát a nagy tábla tengeribe, ahol az a szegény gyerek valahol alszik, vagy sír.

Lexike kint ült a fölt közepén, délelőttől elfelejtette az időt, annyira elbámult egy hangyabolyt. Aztán ahogy sötétedett, sivítva, brummogva bömbölni kezdett, ami nem volt igazi gyereksírás, hanem valami állathangra emlékeztető morgásnak tetszett. A nagyapa hallgatta, magában haragra gerjedt, nem szerette ezt az unokát, a lánya elkapatásának tartotta, hogy ilyen nehezen jár, beszél. A kölyök egyre jobban brummogott. Az öreg tudta jól, hogy hol üldögél, a tengeri közt járva látta amint el-

bambul, és a földet piszkálja. Kiballagott a tábla szélébe, lassan bement a suhogó kukoricalevelek közt a gyerek felé. Az hallotta a mozgást, sejtelmes, sustorgó hangokat, egyre nagyobb lett az ijedelve, vonyított, morgott. Az öreg megállt. Hallgatott egy sort.

— No! Szólj már fiam, vagy itt hagylak! — s várt mi lesz, de a fiú csak vonyított tovább. — No, hát maradj csak! Nem vagy te legény. Te valami kutya vagy. Téged én bíz haza se viszlek! — folytatta és elindult ki a ház felé.

A gyerek rémületében felfogta, hogy most szólni kell, mert bíz vele a nagyapja sose állt szóba mikor vonyított, mutogatott, csak ráfordult: embernyelven szóljál! Kutyának meg kint a helye! Lexike rémülete a sötétől igen megnőtt, hát kinyitotta a száját és behunyt szemmel, keservesen kiordította a torkából:

— Napám! Napám!

Babérosi megállt. No, hát van neked szavad!

— Szóljál, fiam, jövök! — a gyerek egyre ismételte, abbahagyni nem merve: napám, napám.

— Hónap elvidd az orvashoz! Mert szíjat hasítok a lusta hátadból! — morogta az öregember Jolánnak, aki szólni se mert, mert ilyen elszántan az apja valóban az ostorral vágott volna rajta végig, ha ellenkezni mer.

Nagy lébec, a világba csodálkozva tekintgető, semmittevésre hajlamos legény lett Lexikéből, beszélt már sokat, szinte állandóan beszélt, mert mióta az orvos a nyelvét felvágta, bár Babérosi szerint nem vágott azon semmit, azon, ha vágta, azt ő, nagyapa vágta fel, akkor este; dőlt, ömlött Lexiből a sok szó, kellett, nem kellett. Hosszú magyarázatait, heverésző nyugalmát néha a lányok utáni érdeklődés zavarta meg, ez fárasztónak bizonyult; olyan furcsák ezek a nők, nem olyanok, mint az anyja, aki minden szavát lesi, ezeknek hiába akar elmagyarázni dolgokat. Semelyiket nem érdekli, hogyan hajlik az eperfa ága, mikor alatta heverészve órákig nézi a szél hintáztatását.

Jolán jó időben naphosszat üldögélt az udvaron, télen a konyha ablakából rálátott a hídra; a spájzból, amit csak kisszobának emlegetett, mert éléstárnak üres, az ifjabb Elek ágya volt benne meg egy székhöz — ez a különös kisszoba, ami egyáltalán nem volt szobának való, még Bereckieknek is szobaként szolgált; benne aludt az egyik nagyfiú, polcok

és befőttek, almás és egyéb ládák társaságában — hát ennek az egyszerre spájznak és szobának az ablakából rálátott a többi házra, és figyelte a lakók életét. Kívülről, maga hite szerint mindent tudott, ami az utcában látható, vagy hallható volt. Amit nem értett, találgatta, néha megközelített képzelete a valóságot, de ez neki elég, igaznak hitte, amit elgondolt. Be senki nem ment hozzá, ő se járt sehova, nehogy még azt gondolja valaki, hogy tolakodni akar. Ha nagyritkán levél, vagy valami értesítés jött nekik, az utcabeli megállt a kerítés sarkánál, ahol aztán vége is a kerítésnek, és bekiáltott, hogy tessék kijönni, itt a küldemény. Ilyenkor Jolán lassan, ráérősen kísétált a kapuig, nem volt kapu, a porta nyugati oldalán még kerítés sem, átvette, ami jött, mély, alt hangján elnyújtva, furcsán formálta a szavakat, amint megköszönte az alkalmi postásnak a várakozást.

Gyakori volt az alkalmi postásság, annyira kiesett az utca a városból, hogy inkább a hazajövő behozta az újságot, a levelet, mert másként a postás képes volt napokig magánál hordani, míg hét végén általában bejött és kegyesen a postaládába tette.

Jolán ötven éves kora után egy napon arra ébredt, bedagadtak az ujjai, a szeme. Alig telt el néhány hónap, az egész teste furcsán nehéz lett, hányinger, szédülés kínoztá. Eleinte hetente, aztán naponta vitte a mentőkocsi a megyei kórházba művésére. Évekig. Aztán elege lett, és nem szállt be többet a kocsiba, az ura ráhagyta, a mentős hiába kiabált, magyarázott. Tudja az asszony, mit csinál, mondta magabiztosan a férj. Jolán talán valóban tudta. Siettette. Néhány nap múlva eltemették.

Az öregember a hídon állt, a vaskorlátnak támaszkodva nézte, amint a patak két ága összeömlik. A hajdani korlátokat rég elvitte a markológép, a híd foszniainak emléke beleveszett a vízszabályozás mindent felkavaró, felforgató emlékeibe. A patakparton papír és műanyag darabokat fújt és teregetett a szél; a Zöldi kert helyén, a földkupacokon dúsán, tobzódva nőtt a bodza, az iszalag, mindenféle gaz, a régi telepnek nyoma sem volt. Babérosi tekintete beleveszett a patak sodrásába. Mióta megövegült, gyakran kiállt ide, elnézegette a környéket, néha úgy beszélt, mintha minden a régi lenne, dús kertek, szépen művelt földek. Mosolygott, mondott egy-két szót, csak magának. Még csak feketébe se öltözött

a lánya temetésére. Arcán furcsa grimasszal fel-felnevetett, elénekelt egy néhány nótát, aztán füttyült, s a végén elkanyarított egy cifrát.

Megbolondult, mondták az emberek. Sose volt sok esze, most meg aztán vénségére végképp... hát ilyet tenni, mikor a lányát temetik!

Állt az öregember egyedül, órákig, s mikor a vő, meg Lexike hazajöttek a temetés után, azok se szóltak neki semmit, s neki se volt semmi szava hozzájuk. Apa és fia úgy élt tovább, mintha semmi nem történt volna, gyásznak, asszonynak, anyának hiánya szemernyit sem látszott rajtuk.

Babérosiban gyakran végigrohantak az évtizedek, elsőhajtott néhány jaj, Istenem, könnyörülj meg rajtunk, jaj, nyugtasd meg-et. Felvillant ilyenkor a kicsi leány, aki most már férjes asszony; azóta be se tette a lábát a portára; az a kicsi asszony megy hamar a nénje után – súgta a szikrányi felismerés: nem lehet, hogy sokáig férfimód poharazzon, az viszi a sírba! – sóhajtott nagyot az öregember és rábólintott a sugallatra, igazat adva neki. Magában érezte az elmúlást, felnevetett arra a hirtelen gondolatra, hogy ilyen ostoba és véletlen a halál; bár lelkét átjárta az elmúlás bizonytalan hideg félelme, egy kaszasuhintásnyi idő után már felkacagott, belekiáltotta a világba: bolond az Isten! Hát nem látja, kit kell vinni? – hangja visszaverődött a gyárfalról, a lakótelep házairól, megrezgette a Zöldikertben sűrű iszalag alatt roskadozó, lassan összedőlő ház maradék csepezeit, mintha Zöldi néni sorolt volna vissza: ond az Isten..., az Ist..., a ten.

Öreg Lexi hamarosan új asszony után nézett, és talált, elköltözött hozzá a megye másik végébe, átadván, vagy visszaadván a fiának az örökséget; hiszen legény. Ennek hamarost asszony kell. Lesz is annak! Van már annak saját lakása!

Lexike hangos, dorbézolásba fúló mulatozásba kezdett a barátaival, az öregemberrel úgy éltek a közös udvaron, mintha sose ismerték volna egymást. Egészen addig tartott a nagy vigalom, dárídó, míg az öreg rájuk rúgta az ajtót, keserves kutyaistenelésbe ordítva ki fájdalmát, tehetetlen magányát. Eztán Lexike kereket oldott a portáról, és Babérosi bácsi, aki állandóan dolgozott, egész életében túrta a földet, volt jó, rossz, kegyetlen, és megbocsátó, kitagadó és adakozó, végképp egyedül maradt.

Hordta a vizet a híd túlsó oldaláról, a messzebbre tett közkútból, eleinte a vállán, rúddal két vödröt. Aztán egyet, a vége felé csak egy három

literes kannával. Tejeskannával. Volt abból elég, rég kifogyott a jószág, az istálló fala bedőlt, a hát udvarát felverte a gaz, csak azon a keskeny, kaszanyomnyi úton lehetett bemenni, amit a vénember még nehezen, de rendszeresen levágott.

Kata előtt felrémlik a nyárfák hatalmas lombja, szinte az égig ér, s a széles törzs alig hajlik a legnagyobb viharban; az, a Szaxon kertben, a házuk mögött álló, mely a ház falától alig másfél méternyire nyúlt a magasba, s téli estéken az északnyugati szél megzúgatta az ágait, hogy a lakásban is hallani lehetett; vagy a Molnárék udvarán, szintén az út közelében, a Vasó néni kapuja sarkán kívül, az előzőnek mintegy párjaként ültetett másik, mint élő jelek, álladóságot, határt mutató óriások. Sokáig ezek voltak a mezsgyék természetes jelzései, mikor a földek határait mérték. Talán annak voltak szánva eredetileg is. Hova lettek? Kata nem emlékszik rá, hogy mikor és miért vágták ki ezeket a fákat. Lizike emlékeiben is többféle történettel együtt elevenednek meg a nyárfák. Még van a legöregebb utcabeliek közt, aki határozottan és egyféleképpen emlékszik ezekre az óriásokra.

Perjési Géza portáján, a középső kapun belül, a széles szőlőlugas-sor előtt suhog két fiatal fa, abból lettek ideültetve, amik hátul, a kerítés északi oldalán kívül sorakoztak, míg Bereckiéknek el nem kezdtek árnyékolni.

Milyen furcsa! Évekig, évtizedekig senkinek nem ártottak a fák, a föld nem termett se jobban, se szegényebben, míg aztán Berecki néni, mikor az ura után ő lett a gazda, el kezdte mondogatni, azért veri fel a föld végét a gaz, azért nő a sok perje, mert a fák miatt árnyék van. Reggel besütötte a nap, délután is. De mégis! Árnyék van! És az árnyékból, mely a lélek hazug zugaiban kereste nem létező igazát, valódi árnyék lett; Perjési Géza megelégtelt a sok panaszt, s őszre fordulván az idő: száját keményen összeszorítva, gondolatait megkeményítve sorban kivágta a hibátlan, sudár nyárfasort. Néhány suhángot leszúrt elől: hátha megereszt.

Kopár, lombtalan, levél- és gally-suhogástól megrabolt lett a kerítés északi oldala, s az utca lakói, így Ancika, Katáék, Mariskáék, öreg Ankáék csak a szomorú, kopott kerítést nézhették a fiatal fák helyén.

Géza torkában évekig megmaradt az epe, s szótlantul, a maga csendes, néha szomorúan elmosolyodó módján figyelte; jobban terem-e a föld?

A föld hallgatott. Tavaszi eső utáni sóhajaiban nem volt vigasz, őszre a hideg csapadéktól felázott, minden lépésre sziszegő, cicogó hangot adó talajban nem a termés, hanem az elfajzott lapu, gubics és számtalan vad, mérges virágzatú-termésű gaz vert tanyát, elnyomva a természetett növényeket, mintha a természet a maga módján tiltakozna, megbosszulva a fasort. A földbe nem merítette az ifjabb Berecki nemzetség elég gyakran és mélyen a kapát, derekuknak nem akaródzott a gyom után hajolni; a kéz finomságát nem sértette fel a gaz szedése, a gyomok pusztítása.

Így van ez, vagy másfél évtizede. Azóta Berecki néni követte az urát a másik világba; hosszas betegség, öngyötrő, céltalannak tűnő életéből lassan kifogyva, keserű megjegyzéseket téve vele lakó gyerekének, magát vádolta testi tehetetlensége elhatalmasodásáért, ám minden önvád, minden „minek él az ilyen” elsóhajtott mondata a fiatal kínoztá, abban keltett lelkiismeret furdalást: tán mégis neki kéne öregednie, meghalnia s nem az életét leélt kicsi szívós asszonynak? Aztán csendben, ahogy élt, olyan csendben, elköltözött a város végére a néni, családja feketébe öltözve kísérte a hegyoldalra kapaszkodó temetőben, addig a szűk helyig, ahol lent a mélyben várta az ura, illetve az élők hite, hogy várja, és az a valami, ami még fizikailag megmaradt belőle.

Ősszel, mikor Perjési Géza lóval, ekével, vagy Busa Gabi traktorral felszántja a földet, büszkén fordul az eke nyomán a fekete, agyagos talaj; aztán még tavaszkor, úgy június végéig nő a vetés. Később eluralja a gyom. Nincs Berecki néni szorgos keze, aki naponta jött, kezében a kapával. A Perjési kerítés alatt meg felnő a hónaljig érő, vastagszárú gaz. Valami meghalt ebben a földben; termése múlt időben dús. Az évi munkát nem hálálja meg: s mikor egy-egy darabját kiadják „bérbe”, de tulajdonképp csak azért, hogy annyival is kevesebb legyen a kapálni való; az szépen terem, hálája a dolgos kezet.

Kata látja az ablakból, amint Margitka egyedül, segítség nélkül kapálgat a neki jutó földdarabban. Felosztották egymás között, dolgozza ki-ki a magáét, ahogy akarja. A gyöngyöző nevetésű Margitka szótlán, kevés beszédű asszony lett, egyre jobban hasonlított az anyjára; a néni egyedül

jött, gyakran egyedül dolgozott, most a lány jön egyedül. Egyedül van. Családban, egyedül.

Lizi is alig vált szót vele, nekik régebben sem volt sok mondanivalójuk, s mikor Béla és Lizike a dúsan növvő szőlőben dolgoznak, alig esik meg a két parcellában egymáshoz közel tevékenykedők köz egyéb beszéd, mint a köszönés.

Lizike lugasa előtt gyökeret eresztett a két suháng. Rövid idő alatt túl nőttek a háztető magasán, s mire Lizi gyerekei kiröppentek a világba, ezek voltak a legrégibb, legöregebb fák az utcában.

Suhognak a nyárfák. Sejtelmesen, zöldes-fehéren surrogó levelei viszik tovább a titkokat; a föld mélyéből a gyökér felszívja, a levél a világba súgja az utca legrejtettebb titkait; s ha emlékeznek a fák, úgy minden kert minden fájára emlékeznek; minden itt lakó életét, bánatát szertesuhogják a szélbe.

Sivítva fordul meg a hideg téli szél Kalocsai Ali házának északi oldalán. Megkezdte a vakolatot, kis foltokban alig észrevehető pergetéssel, ám visszavonhatatlanul szedi, kimutatja a téglát. Ali ellapátolja a fal tövéből a havat, félti a lábazatot. Bent az asszony most rakta meg a tűzhelyet, a kéményből árad az égő fa fanyar szaga. A szomszéd kinéz, mi az a mozgolódás hátul, aztán mikor látja, hogy csak Kalocsai serénykedik, visszavonul a házba, ő nem lapátol, csak annyit, ami az ajtótól a kapuig, meg hátra a faskamráig kell.

Ali néni nagy fazékban húst főz, estére várja a nagylánya udvarlóját. Azt ma meg kell étetni, hogy nyilatkozzon. Idekapott vagy három hónapja, ennyi ideje már rendes ember túl van a lánykérésen, és ez meg hallgat. Még hírbe hozza a lányt, aztán ki veszi el? Ma itt eszik. Hát meg is eszi a szerelmet. Aztán még tél végéig meg lesz a lakodalom. Kavarja hát, szagolgatja Ali néni a fazék tartalmát, fűszereket szór bele, meg még azt a többletet, ami most kell.

A déli oldalon, az ablak előtt nyakig bekötte vastag szalmával ingatja a szél a nyáron oly sárgán, szikrázva viruló oltott rózsát, mely magas szárán a karó mellett is hajladozik. Benn az ablakpárkányon büszkén mutogatja magát a vízipálma, mikor ki van húzva a függöny, aki csak erre jár, odapillant, elismerően, kicsit irigykedve nézi a burjánzó növényt.

Tavaly magas, beton alapú fakerítést állított Ali, olyat, ami szemmagasságtól alig magasabb, s a kíváncsiskodók nem néznek rögtön a szájukba, mikor a gangon ülnek. A deszkák barna lakkrétege meg se nyílik a téli fagyban, az öreg kőműves elégedetten nézi, s mire bemegy a házba, elhatározza, hogy tavaszkor felállványozza az északi oldalt. Renoválni kell. Tíz év, az tíz év. Elöl nincs ház, hátul a mező, semmi nem fogja fel a szelet, nem csoda, ha a vakolat megbomlott. Visszanéz a veranda ablakból az udvarra, ahol épp a porhavat kavarja fel a szél, s olyan fehér fátyolt von, mintha megint szakadna a hó.

Zsazsa hangja remeg, rekedt, két sor eléneklése közt kibuggyannak a könnyei, és szinte ugyanabban a pillanatban felnevet, ha valaki most hallja, és nyílván hallják a szomszédok; meg lehetnek győződve róla, hogy megbolondult. Orra eldugult, füle pattog, a holnap hajnala előre fáj, a hideg, a jeges út, a gyár, a nyolc óra por, a nyolc óra izomfeszítő munka. Most énekelni kell. Ha nincs hang, kornyikálni. Kikapcsolni erőszakkal ezeket a fojtogató „lesz”-eket, a holnapot, a következő éveket.

Öt hónapot és tíz évet kel dolgozni nyugdíjig – mondogatja, amiből munkatársai főleg az öt hónapot hallják. Tíz év. Énekelni a gép mellett is lehet, ott senki nem hallja a dübörögve futó szalag elnyom minden más hangot.

Peregnek a hetek, Lóri minden szombaton hazajön, vasárnap vissza a középiskolába. Ebéd után lekíséri a pályaudvarra, aztán egyedül haza, vagy jó időben Erzsikéékhez. Hosszú a város, hosszú minden út, még az is, ami régen alig negyedórányi járásra volt, most, mintha a végtelenbe lenne.

„Megjöttem, Nénje!” – mondja Erzsikének, és olyan természetes az együtt töltött vasárnap délután, beszélgetések a napok zajlásáról, a valamikori, gyerekkori ismerősök felidézése, rádióhallgatás; aztán a szomszédasszonyok ráéreznek az ízére, hogy mennyivel érdekesebb az átjárás, a beülés, főleg, ha olyankorra esik, mikor Zsazsa is lejön. Mintha a város hangulata, a hétköznapioktól, az eseménytelen vasárnapokból való kiszabadulás lenne jelen, ha ez az asszony itt van; észre sem veszik, minden alkalommal épp akkor jut eszükbe átjönni egy kis beszélgetésre, mikor az özvegy megérkezett. Ez annyira zavaró, hogy néhány hét után

Erzsike Katát kézen fogva indul elébe a húgnak, s mikor az elintezette a fiát a vonattól, együtt mennek felfelé a fasorban, hogy Zsazsánál beszél-gessék, vagy hallgassák át az együtt töltött időt. Szakaszosan ismétlődik a beszédes, és a hallgatós együttlét, egy-egy kibeszélt, ismét és ismét átér-tékelt esemény, gyakran múlt beli, ritkábban jelenhez közeli emlék vonz-a maga után a csendet.

Zsazsa kényszeríti magát, hogy ne gondoljon a következő hajnalra, a hét első napjának hajnalára, mikor munkába kell indulni; főleg télen szo-rítja ki a napból ezt a gondolatot. A jelenre figyel, a jelen minden mozza-natát igyekszik úgy alakítani, hogy az állandónak, hosszabbnak tetsszen, mint a hajnalok remegése, az éjszakai műszakok gerincet feszítő súlya. Minden vasárnap átöltözik, vasárnapi ruhát vesz fel, rúzszt tesz a szájára, kézimunkázik, rádiót hallgat, olvas, lesétál Nénjéhez, vagy együtt jönnek haza a pályaudvari felező útszakasztól. Újságot járát, amit mindennap elolvas; elég jól tájékozott a világ dolgairól, ám ezekről hallgat, Bertivel beszél meg a politikát, amiben ketten maradnak, s Erzsike szótlan, mert fél az ilyen hírektől, és ő maga nem is követi az eseményeket, Kata meg ámulattal nézi az apját és Nénjét, hogy egészen más dolgokról tudnak beszélni, és ez az egészen más, a rokon kapcsolatok között megkülön-bözteti őket — mind olyan, mintha porba lenne a feje, szokta mondani Berti a „többiekről”, és néha figyelmezteti Katát, hogy az ilyenfajta be-szélgetésekről senkinek ne szóljon, még a többi rokon előtt se említse — de a hétvégi számot erre a délutánra tartogatja, megfejt belőle a kereszt-rejtvényt; rejtvényújságot gyakran vesz ezen kívül; könyveket szokott vásárolni, amire az udvarbeliek, és az ismerős asszonyok fagyos arccal figyelnek; mire ez a pénzkidobás, nem való annak, aki özvegy.

Nyári délutánokon kibiciklizik a temetőbe, hatalmas rózsacsokrokat visz a férje sírjára. Később, az évek múlásával ritkultak ezek a rózsacsok-ros kimenetek, egészen a halál évfordulójára és a Mindenszentekre lecsökkenve. A két alkalomra zsugorodott megemlékezés közt évtizedek teltek el, s volt olyan szakasza, amikor felgyűlt tehetetlensége, fáradsága dühös felkiáltásra készítette: hát hogy mertél te meghalni, hogy én így itt maradjak ennyi baj között!? S volt, hogy más és keményebb szavak kö-vetkeztek, amit a nagylány, majd fiatalasszony Kata megütközve hallga-tott, megérteni elmúlt hozzá majd két évtized, mire saját életének bukta-

tói közt felsejlett hasonló helyzetében Nénje valamikori borzadást keltő indulata, s nemcsak felsejlett, de kénytelen volt igazat adni azoknak a pillanatnyi szörnyű szavaknak, amik ott és akkor csak a megcsúfolt és bírhatatlan jelen sírás és könnyörgés helyett fellobbanó, rövid időre érvényes szavai voltak; de a lány életében is eljöttek ezek az idők, amik hosszúságban nem jelentettek többet, de egyetértésben összerezegtek: hát, hogy mertél, te meghalni?

Kata eleinte csak az anyjával tette meg a város két vége közti hosszú, több mint háromnegyedórás utat, aztán később Lóririval biciklin, majd gyalog, és középiskolás korára napi szokásává vált, hogy a délután egy része Nénjénél telik, vagy gyalogosan, vagy kerékpáron odaérve.

Zsazsa magányos évek alatt változtatott a szokásain, többször átértékelte a gondolatait, és ebben a változásban mindennaposan mellette volt Kata, aki végigizgulta, félig végigélte a nénje izgalmaival, napi fáradtságát, ünnepeit, és lassú, de erőteljes átalakulását a valamikori csak családban élő, az otthont ellátó feleség szerepéből és szemléletéből, valami mássá. Ez a más még egészen öregkorban is alakult, s fiatalabb éveinek látszólagos egyhangúságában volt mindig egy más, egy felemelőbb sugárzás, néhány év alatt a rokonok, ismerősök elismerően, a rosszakarók epés megjegyzésekkel nyugtázták az asszony kitartó munkába járását, s egyre jobban megerősödő, zártsága ellenére mégsem magányos, határozott életvitelét. Egyedül élt, mégsem hallotta tőle senki, hogy a magányra panaszkodna, s mikor rákérdeztek, finom mosolyra húzódtak keskeny ajkai: „én nem tudom, mi az unalom, nem tudom, mi a magány, állandóan van valami dolgom, állandóan gondolok valamire”. S megmaradt a kérdezőben a válasz, hihetetlennek hatva, és megrezgetve belül az ént: vajon hogy csinálja?

Kata gyakran közelebbinek érezte a nénjét, mint az anyját, aki nem akart, aztán korosodva nem tudott elszakadni a megszokásoktól.

Számtalan dologban átvette Nénje ízlését, rengeteget beszélgettek a világ dolgairól, tanulásról, családról, lakásról, sok könyvet olvasott a lány, amire Erzsike nem adott ki pénzt; s voltak olyanok amiket Zsazsa is csak két-három napra kapott kölcsön, míg az asszony aludt, vagy dolgozott, addig Kata olvasott, aztán fordítva, volt amiről hallgatni kellett; indexes, mondta halkan Zsazsa, és csak nála lehetett olvasni, pár nap múlva visz-

szaadni a tulajdonosának. Ez főleg nyaranta forgott így. Együtt mentek színházba, mikor a megyei társulat bérletes előadásokat tartott telente.

Lizi és Kata megbeszéltek számtalan élményt, öreg Liziben voltak hasonló árnyalatok, mint Zsazsában, a két lány a korkülönbség ellenére hamar talált közös témát, és a két idősödő nő sokban felsejtette bennük egy másféle életmód és értékrend meglétét. Mindkettőjük mögött ott volt a föld, vagy annak emléke, a közvetlen otthoni elvárások; a teljesen városi életmód lehetetlen volt. Zsazsa megtehetette, hogy nem vetett egy sor zöltséget sem, nem volt kertje, de annál inkább háziasszony és kertművelő volt Erzsike. Öreglizi gyárba járt, ki is vette a szalag a vékony kicsi nőből az erőt, elég volt neki hozzá a háztartás, Géza nem kívánt tőle többet; viszont Géza földet művelt, földet vett, egyre többet, állatokat tartott és ebben a gazdaságban, ahol Lizi inkább az apja lánya volt, Liziben gyakran az apja felé billent az érték, a kettőség egyre kiáltóbbá vált, mégis a föld, a fizikai munka terhe és haszna volt az erőteljesebb. Kata később, fiatalasszony korában merült bele a kettőség föld felé való eltolódásába, vagy tizenöt évig vitte magával a munkahely mellett az otthoni gazdálkodás batyuját.

Kitörölhetetlen és elnyomhatatlan volt sokáig a barátnők életében a kisgyerekkorban emlegetett rend, ami egyre visszavitt a fölhöz, a vetéshez, aratáshoz, állattartáshoz.

Kata gyakran eltűnődött, hogy mennyire halványan emlékszik Molnár néniére. Ahogy hozza a patakból a vizet, abban mosott, mindent; ruhát, padlót. Sepri az udvart, a fűzfaseprű lazán szétágazó gallyaival, suhintásai nyomán tirthul a por, odább sodródik a hó. Zöld burájú lámpa ég a szobában, alig világít benne a huszonötös izzó, olyan a hangulat alatta, mintha a mesebeli zöldfényű lámpás fénye lenne; csoda azonban nem jön, sehol nincs csodatévő, parancsra váró manó; csak a néni szólal meg igen ritkán: valamikor hangszalag szakadása volt, azóta rekedt, karcos a hangja, s inkább hallgat.

Erzsike gyakran mondogatta, mikor szóba került: piszkos a víz: nem szabad belőle inni. Mosni se. A többit elhallgatta, hogy feljebb a szomszéd utca végén, ahol kiszélesedik, hónaljig érő mély, odahordják nyáron a fuvarosok a lovaikat fürdetni, a környékbeli gyerekek a kutyaikkal

együtt úsznak; és még feljebb sok gödörből odavezet titkon lerakott eternit csöveken a mocsok. Kata mindezt évekkel később tudta meg, mikor a hatalmas árvizek titkolhatatlanná tették a levezetőket; azokat az udvarokat árasztotta el legelőször a patak, visszanyomva a gödrök tartalmát.

Nyaranta hazajöttek a lányok, két rendkívül karcsú, csodálatos arcú teremtés; mint valami divatlapból kilépő jelenség, úgy tűntek fel a szegényes udvarban. Érkezésük esemény volt, a szomszédok hamar felfigyeltek a vendégekre. Először ők mutatták meg karcsú csípőjükön az új divatot, a kétrészes fürdőruhát. Férjeik sose jöttek, azaz az idősebbik lány férje néhány nap után érkezett, s alig töltött el a kicsi házban pár órát, ment vissza. Sok a dolga, mondták.

A két nagyobb Molnár fiú lassan, biztosan gyarapodott. Öreg korukra jelentős anyagiakkal rendelkeztek, s a környéken megmaradt velük kapcsolatban a dolgos, önmagát fegyelmező ember képe. Ahogy megházassodtak, házat építettek, úgy vitték egyre gyakrabban magukhoz ünnepekre az anyjukat és az öccsüket.

Az öcs gyári munkás lett, hamar megnősült, már ami a bátyjai korához hasonlítva korai volt, s az ifjú asszony elfogadta a szerény kis házat és az anyóst. A legkisebb fiú nem tudta bejárni az utat, ahogy a mesékben szokás; soha nem adták ki verseskötetét: nem volt senki, aki segítsen írásának hibáit kijavítani, hogy valami kiadónál elő tudjon állni vele. Kötötte a kis ház, a szégyellőség, a keserves ifjúság, az egész környezet, a kieső utca zárt világának hangulata, a sok belső bizonytalanság és félelem. Neki soha nem lett olyan háza, mint a bátyjainak, sem diplomája, mint a munka mellett tanuló, később igen jól élő nővéreinek; gyárban dolgozott, hajnalonta szaladt a műszakba. Cseperedő gyerekük alig bírt vele az utcán rohanni; menni, hajnalban, mikor még alig virradt, télen és nyáron, jó és rossz időben; senki nem volt, akivel otthon maradhatott volna, míg az anyja kijön a gyárból. Elé kellett menni az anyának.

Béla szemöldökében a hirtelen szőke tincset lassan körülvették az ősz, reményüket és ifjúságukat feladó hajszájak. Egy alkalommal, mikor öszszefutottak az utcán, s Kata rákérdezt a versek sorsára, szégyellős, kamaszkori finom mosolyával azt mondta: már rég nem írok semmit. Ám ezen az estén elővette az összekötött füzeteket, és eláradt benne egy régen elnyomott érzés. Sójajtvá javítgatta hajdani hibáit. S csodálkozott

azon, hogyan lehetett akkoriban annyira hibás az írása. El-elmosolyodott, mert a grafitceruzával leírt betűk mögül kivilágított a zöld burájú lámpa, s bár fénye alig volt több, mint a karácsonyi égősor egyetlen kicsi zöld izzójának; felszakította a hajdani rímek kavicsokkal elzárt forrását, buzogva, dalolva tört fel az érzés, egyszerre nevetett és zokogva követelte elveszett reményeit. A felesége észrevette a különös, megváltozott tekintetet, amint visszatért az íráshoz; az asszony úgy érezte; öregségükre Béla ismét beleszeretett; a férfi beszéde, hangsúlyai megváltoztak. Olyan könnyű lett, mintha kiszállt volna belőle egy hideg, felesleges ólomdarab, s bár semmi látható nyomot nem hagyott, helyébe beköltözött az öröm.

Mariska nehezen lépdel, lábait szorítják a csizmák, bár három számmal nagyobbat vett, mint a mérete. Negyed órát eltart, míg a hídtól hazáig ér, a szél is ellene van, erős északnyugati sodrása visszafelé taszítja az aszszonyt, veri arcába élesen a porhavat. Hosszan topog a lábtörlőn, kirázza a bundát, belép a nagyszobába, a vetett ágynetejére teríti: száradjon. Még a küszöbről visszanéz, és zsibongó öröm tölti el, hogy neki ilyen viselete lehet. Mikor a patakból a hasához szorított kosárban cipelte a fövenyt, még csak képzelni sem merte, hogy valaha neki bundája lesz.

A konyhában, ami mostanában inkább szoba, még izzik a kályhában a parázs. Minden tökéletes rendben, a helyén van. Az ágynete takarója, a díspárnák, a függöny ránc, már nem lehetne tökéletesebben eligazítva. Birsalmák, befőttek sorakoznak a szekrény tetején, az üvegek csillogó tisztára törölve, egymás után, mintha nem tartósított gyümölcsöt rejtegetnének, hanem szobadíszként kéne ott lenniük. Az ablakban a virágok dús, kövér levelekkel benyújtóznak a függöny ráncai közé.

Biblia fekszik az asztalon, benne könyvjelző. Még elvégzi a mai feladatot. Nehezen, lassan halad, de elvégzi. Üldögél egy keveset a kályha mellett, aztán előveszi a füzetét, amibe jegyzetelni fog. Agyondolgozott ujjai nehezen fogják az örökíró, keze nyomán gyerekesen, papírt kaparva húzódnak a betűk vonalai. Belezsibbad a karja, szúr a kézfeje, néha még görcsbe rándul, mégsem hagyja abba ezt az új, minden irányból fájdalommas betűvetést. Mióta egyedül maradt, egyre többet foglalkozik az Írással.

Sokan kinevetik. Miféle ostobaság ez? Még a saját templomába se járt. Most meg hívó lett. De az asszonyok látogatásai, a közösség, olyan érzéseket indítottak el, melyek ismét értelmet adtak napjainak.

Hetekig küszködött, hogy szeme visszaszokjon a betűkhöz, s szégyellte, hogy alig bír olvasni. Volt, hogy felzokogott, s nem tudta visszaidézni, hogyan lehetett az, hogy leány kora óta ő legfeljebb csak a nevét írta le valami hivatalos iratra, mikor muszáj volt. Levelet se írt. Újságot se olvasott. Imre felolvasta, ha volt valami érdekes. Őt elfoglalta a sok munka. Bővíteni a házat, kerítést, kamrát építeni. Mire volt, az a nagy igyekezet? Aztán egyszerre nem kell az egész senkinek.

Imre egy késő őszi napon leesett a kerékpárról. A sorompókezelő először kiabált, hogy minek ül biciklire, aki részeg, aztán nagyon mélyen hallgatott, mikor megtudta, hogy Imre halott.

Hiába jött a mentő, nem volt a férfinak élet. A hivatalos eljárás után derült ki; infarktus végzett vele. Itál még vízből is kevés volt akkor nap a szájában.

Angyalka férjhez ment. Ritkán jönnek. Imre halála után csúnyán összevesztek Mariska testvéreivel a fiatalok. A faluról bejött testvér szóvá tette; miféle lány az, aki az apja halálakor rózsaszín sapkában jön a halottas házhoz. Ankának akkor a sapka eszébe sem jutott. Rohanva, zokogva ért az Epreskertbe, mert úgy tudta; Imre otthon halt meg. Látni akarta, valamit még mondani neki, ha nem hallja, akkor is; valamit, ami eddig minden alkalommal elsikkadt, ami soha nem fogalmazódott meg ilyen világosan, mint most, mint ma. Aztán keservesen csalódott, nem tudott mit kezdeni Mariska rokonaival. Szerette volna, ha itt van az anyja; és közben folyamatosan érezte, mint gyerekkorától mindig, de most még világosabban és megmásíthatatlanabban, hogy erről szó sem lehet, erről szó sem eshet. Vagy talán János. A férje. Levette az apja otthoni kabátját a fogasról, azt szorongatta, gyűrögette, abba zokogta bele magát. Mariska tehetetlenül, elnyúlt, torz hangon zokogott, nem bírta lábra állni, teljesen elurulta a rémület, és a fájdalom. Kereste Angyalkát, és nem látta meg, hogy az ott van a házba. Átjöttek a szomszédok, s a szűkszavú részvétnyilvánítás után rögtön elmenetek, mert nem látszott, hogy az asszony úgy viselkedne, ahogy most kell, gyertyát sem gyújtott, alig válaszolt a részvéetet kívánó szavakra, és az a szörnyű ordító sírása...

Angyalka már a temetés előtt elátkozta Mariskát, mindenre érdemtelennek, gonosznak, és haszonlesőnek mondta. Arra sem méltó, hogy édesapám mellett feküdjön, mondta, mert rögtön az villant fel benne, ha a mostoha meghal, a házaspár esetleg közös sírba fog feküdni. És semmi nem az övé. Itt minden csak az Imréé volt, és az mos mind az ő öröksége. Tombolt benne az indulat, gyűlölet fröcsögött minden szavából. Oda-vissza rohangált a lakásuk és az Epreskert közt, csapkodta a kaput, az öreg eresztékekből hullott a forgács. Öreg Anka kulcsra zárta a kaput, a megosztott udvar magas kerítéssel elzárt másik feléről mégis áthallotta a megvadult lány hangját, míg jött-ment a kapu és az ajtó között. Bezárkózott a szomszédság, s mire eljött a temetés ideje, már senki nem volt, aki szót váltott volna a lánnyal.

Mariska révülten állandóan vonyító sírásban töltötte napjait, vonszolta magát, nem evett, a sírásrohamok szünetében mély álomba zuhant, ahonnan saját zokogása ébresztette. Nem volt már senki, akihez tartozott. Nem volt semmi, ami az övé. Csak kérges, eltorzult keze, az elnyűtt ruhái, a félretaposott, nyúzott cipők. Féltve őrzött díszpárnái se az övéi. Sem az edények. Semmi. Ez mind a lányé, aki itt tombol, s cseppnyi irgalom sincs benne. Nővérei megvásárolták a fekete ruhát, a cipőt, táskát, mindent, ami az özvegy ruhatárában nem volt. Imrének elővették a fekete öltönyét a szekrényből, a szükséges alsóneműket, ami a halott felöltöztetéséhez kell.

Angyalka aztán a temetés napján egyenesen a temetőbe ment a férjével, mert akkorra elhalt száján a szó, s nem akart találkozni a nővérekkel, akik semmit nem szóltak az őrjöngéseire, de hallgatásuk keményebb volt minden pofonnál.

Hetek múltak el, az asszony nem volt képes ellátni magát. Ez addig ment, míg reggel ki se kelt az ágyból. Húga megelégelte, és mikor a másik lánytestvér is azt látta, hogy jelenlétükkel nem segítenek, inkább egyre jobban alkalmat adnak arra, hogy az Mariska elhagyja magát: nővérei visszamentek falura, és az özvegy kénytelen volt abbahagyni a sírást, kikelt az ágyból. Szédelegve, fejfájással, égő szemmel nézett a semmibe.

— Hideg van — mondta belül egy hang, ami teljen az övé volt, csak úgy a fejében beszélt hozzá. — Be kell fűteni.

Izmai nehezen engedelmeskedte. Fél napig hordta a fát, míg egynapi adagot berakott a tűzhely alá. Aztán begyújtott, és ült a sámlin a sparherd ajtaját bámulta, mikor leégett ismét megrakta, nézte a lángnyelvek játékát, a fa izzását, arca kipirult a meleg közelségétől; suhant vele az idő, múlt a nap. Egyik nap a másik után. Aztán elkezdett benne elmúlni valami.

Kata gyakran átjött hozzá, át, keresztül a kerteken, még az anyja se tudott róla. Átmászott a cséplőgép etetőjéből kialakított széntároló eresztékeibe kapaszkodva a Szaxon kertbe, onnan az alacsony rogyadozó kerítésen a Mariska udvarára. Az asszony nem tudott mit kezdeni a gyerekekkel. Az meg, hogy a feszülő csendet legyőzze, mesélt a szomszédságról, iskoláról, Zsazsáról, Zsazsa férjének temetéséről, még az Imike temetéséről is: milyen szép volt a fekete kabátod Mariska! – mondta. – Ilyen szép kabátot sose láttam rajtad.

De arról nem beszélt, hogy a koradélutáni temetésre szülei nem vitték magukkal, mikor hazajött iskolából az asztalon csak egy cédulát talált: Imike temetésén vagyunk. Rakd meg a kályhát! Erre elfogta valami tehetetlen dühös hiány, s felháborodottan nézte a szobaablakban, teljes pompájában nyíló sötétpiros amarilliszt: ezt a szál virágot szerette volna elvinni Imikének. Most már nem vihet semmit. Ezt nem mondhatta el Mariskának. Azt sem, hogy a virágot meg se merte említeni az anyjának, hiszen az az anya virága volt, nem az övé, hogy jön ő ahhoz, hogy az először nyíló, különleges növényt le akarja vágni; s azt jól tudta, hogy Erzsike nagyra értékelte Imrével való barátságukat, de a virágot nem adta volna oda, és főleg még szidást is kapott volna érte. Beszélt inkább a kabátról, mert azt itthon is láthatta.

Mariska lelkébe beleszúrt hatalmas, jeges nyílként a mondat: „Ilyen szép kabátot sose láttam rajtad.” Bizony sosem. Neki mind elkoptak a lánykori ruhái, s nem vett másikat; hordta a kihízott, kopott kabátokat. Milyen iszonyú. Hisz eszébe se jutott! Csak az állandó spórolás. A lánynak. A házra, mert majd az is az Angyalkáé lesz. Néha Imrének, ami épp leszakadt. Hogy is lehetett ez? Annyira nem gondolni előre. Most meg épp az Imre halála miatt lett új kabátja. Borzongás futott át rajta, szemét törölte, de nem voltak könnyei. Szorult valami a mellében, rázta a hideg, a foga összekoccant belé.

— Főzők neked teát! — kapta magát a gyerek, s ment a kicsi spájnak való helyiségből kialakított konyhába, és ügyesen begyújtott, vizet forralt, hallatszott, amint a cukortartót veszi le a polcról.

Mariska engedelmesen kavarta a forró folyadékot, s minden bánatába ellenére egy kis mosolyt csalt a szája sarkába, hogy róla egy gyerek gondoskodjon, még ha így, egy teányira is. Míg kortyolták az édes italt, felidézték, amikor annak idején fedővel doboltak, meg a régi falvédő virágos, trópusi kertben ülő nőalakjainak, udvarló férfiainak színes ruháit. Az asszony azon vette észre magát, hogy Imre névének említése nem vált ki belőle zokogást, belül csend, és ismeretlen távolság van az érzéseiben.

Kopogtattak. Erzsike kereste Katát, mert minden titkolódzás ellenére, az anya csak észrevette a letaposott gyér havon a lábnyomokat, a kerítés-mászás nyomait. Mariska nehezen járt, lábai fájtak. Kabátot terített magára és beengedte az asszonyt. Sokáig beszélgettek. Főleg arról, mi lesz most eztán, mert Mariskának nem volt munkahelye; dolgozott itt-hon eleget; ám ha letelik az özvegynek járó juttatás, akkor is élni kell valamiből.

Ez a valós, fenyegető gond egyre jobban kiterelte Mariskát sírásaiból, s hamarosan azon gondolkodott, hogy vajon melyik közeli gyárban tudna ő valami munkát kapni. Járt egyik helytől, a másikra, a tanács munkaközvetítője, meg a munkahelyek között.

Hideg borzongás futott át a testén, Zsazsára gondolt, akinek polgárijja van, mégis évekkel ezelőtt csak segédmunkásnak vették fel a Dohánygyárba. Azt beszéltek, az a legpiszkosabb része a gyárnak, még Örelizi is fenn dolgozott a csomagolóban, ahol nincs olyan por, meg bűz. Évek óta kilátástalanul nehéz, ha egy asszony elindul, hogy munkát keressen. Mintha minden összeesküdne ellene; itt még nincs, épp betöltötték, csak fél év múlva lesz felvétel. Azért csak írjon egy önéletrajzot, hagyja itt, és értesítik, ha lesz hely. A rádióban meg egyre mondják, hogy mindenkinek joga van a munkához. Hát hol az a munka? És ha nem adnak, akkor miféle jogot emlegetnek folyton?

Az asszonyok meg rendszeresen eljártak hozzá, és ezek a közös beszélgetések felszakítottak Mariska lelkének legmélyéből valami elnyo-

mott hiányérzetet, s minden nehezen értelmezett mondat, fejezet egyre jobban azt sugallata neki; ebben van a te utad: kövesd.

Váratlanul bekerült a Lemezgyár szereldéjébe.

Hajnalonta, a valódi, gödrös, sivító szélben vacogva megtett útjaiban ez az új erő hajtotta a gyárkapuig. Rövid ideig.

Sarka, talpa, lábszára hasogatott. Az orvos hümmögött, kelletlenül beutalta szakrendelésre. Hamar, alig fél éves munkába járás után leszázalékolták Mariskát, Imre után megítéltek neki valami nyugdíjat. Sírva vette át a végzést, s sajgó lábait nehezen emelve ment be a konyhába, ahol többször elolvasta, mit ítélt felőle a bizottság. Múltak a hetek, megjött az első nyugdíj, ami igen kevés volt. Erre is egy sor sírás következett.

Évek múltak el.

Megrakja a kályhát fával, hallatszik, amint a kéményben erősebben zúg a szél; tán még hóvihar lesz belőle. Felhajtja az abroszt, előveszi a füzetét. Megsimogatja a Bibliát, felnyitja a jelölésnél, lassan, többször elolvas egy-egy kis fejezetet.

Egyenletes, bár elhúzott, gyerekes betűkből álló sorok maradnak az asszony keze után a füzetben. Megáll, visszaolvassa, sóhajtva nyugtatja meg magát: menni fog. Vissza tud szokni a betűhöz. Lám, naponta javul az írása. Ezt észrevették a testvérei is, akinek mostanában inkább levelet ír, mert a busz igen drága, s tavaszig megteszi a levél. Még azt is írta a kishúga, hogy megjavult a helyesírása. Nem igen érti, mit javult. Talán a másolások miatt van?

Ritkán beszél a szomszédokkal a bibliázásról, akik megszokták, és elfogadták Mariska maga választotta hitét, és azt a lassú átalakulást, ami az olvasás, a könyv szavain és rendszerén túl, az elmélkedés, a rendszeres belső élet megindított: az eddig csak a fizikai munkákkal, a többiek ellátásával, kiszolgálásával törődő asszonyban megnyílt egy lelki rés, ami más világról, többről, igazabb dolgokról mutatott utat, mint ami eddig előtte volt.

Tavasszal meg-megállt egy nyíló virág előtt, nézegette a szirmait, ilyenre se volt ideje csak valamikor egészen fiatal gyerekkorában, mikor még a szülei se fogták munkára a dohányban. Lassú tempóban; mikor fájdalmai voltak, napokig megszakítva a munkát; rendben tartotta a por-tát. Gyakran gondolt Angyalkára, szerette volna, ha a lány eljön, s már

nem volt fontos, hogy az mit vél a magáénak. Szívesen odaadott volna bármit, ha a lány kéri. Szerette volna látni a mostoha unokáit. „Még ha mostohák, akkor is”, gondolta, pont azokat a szavakat, amit a haragvó lánynak mondott régebben.

Lizike vékonyra vágott fadarabokat, gerjesztőt rak a teatúzhelybe, sercenve lobban a gyufa, az égő újságpapír szaga kicsapódik a vasajtócskán kívülre. Pattogva kap lángra a fa, húzza a kémény a lángnyelveket, a felső, vastag darabok izzásba kezdenek. A nő felegyenesedik, vizet önt egyzománcos tálba, abba engedi bele melegedni a lábassal a túrós tésztát. Terít. Fürge, megszokott mozdulatokkal, közben benéz a szobába játszó gyerekre. Bent a cserépkályhát mama délelőtt felfűtötte, előtte a szárítón a kicsi hótól átnedvesedett kabátja. A kisfiú szorgalmasan rakja egymásra az építőkockákat, fel sem pillant, mikor az anyja feje megjelenik egy pillanatra az ajtó nyílásában.

Lizike előszedi a cipőtisztító szereket, a dobozban kefék, kések, különböző minőségű cipőkrémek. A magáét és a gyerekét hagyományos bagarollal keni be, a Frédiére a szivacsos elejű, sárga tubusos cipőápolót. Frédinek nem jó az, ami a többieknek. Azt mondja, attól kifehéredik a lábbeli, azért látszik meg rajta a szózott hó; meglátszik az, ez után a drágábbik után is.

Frédi nem pucol cipőt. Inkább jár koszosan. Lizi nem bírja nézni, szégyelli, hogy az ő ura ilyen koszos, sártól foltos cipőben járjon; úgy érzi, ha a férfi nem, akkor neki kell kitisztítani.

Lány korában sose pucolt cipőt. Géza nem engedte, hogy az asszonyok subickolják a cipőket. Mosolyogni való, mert az fel sem merült benne, hogy az istállóban, a mezőn férfimunkát végeznek ezek a vékony, törékenynek látszó női kezek. A Lizike kezei, akit az apja annyira szeret. Géza mindent igyekezett megadni a lányának, az viszonyt nem jutott el az elméje legmélyéig, a lényegi helyig, hogy nem leánygyereknek való a sok férfit próbáló munka. Az állatok. A föld. Építkezéskor a téglahordás. Valami módon ez kívül maradt az értékelésén; emlékeiben erősen élt és meghatározó volt a nőket illetően a saját anyja, aki vékony, szíjas, alacsony nő volt, sok gyereket szült, egész életében dolgozott, mindig és mindenütt, s mégis nagy kort élt meg, alig volt beteg. Természetes volt

neki, hogy Lizike mindenhova vele megy, dolgozik mellette mindenben és majdnem mindig.

Lizi sóhajtva teszi le le férje magas szárú cipőjét, ismét megpakolja a tea-tűzhelyet. A cipőkrém szaga betölti a levegőt. Kinyitja a kijáratí ajtót, élesen árad be a téli hó-szagú hideg, a kutya rögtön megjelenik a küszöbnél, nem megy be, leül és vár. Lizi fogja a régi fazekat, miben a kutyáétel van, felteszi a tűzhelyre, megmelegíti, a kutya egyhelyben járkál, forog maga körül, odamegy a lábósához, és állandóan fülel, mikor indul el a fazék a kinti lábós felé.

Befűlt a veranda és a kicsike konyha, Lizike kihozza a gyereket, vacsoráznak. Gyakran pillant az órára. Frédinek már itthon kéne lenni. Egyik negyedóra múlik a másik után. Sehol senki. Az utcában teljes a csend, nem ugatnak a kutyák, néha vakkant fel valamelyik, az a hang azonban nem hallatszik, mikor valaki jön befelé a híd felől és sorban, minden porta előtt elkezdődik a jellegzetes ugatás.

Meseolvasás közben a kisleíú egyre gyakrabban laposakat pislog, ásítozik. Mikor kilenc óra tájban Öreglizi áíjön, az unoka édesen alszik, benéz hozzá, aztán bemegy a másik szobába, ahol a lányáék alusznak. Lizike tv-t néz, Frédi még nincs itthon.

Az asszony halkan megkérdezi: Frédi? Még...? De a lányá feszült pillantása megállítja torkában a hangot. Nem folytatja. Panaszkozik egy keveset az ízületeiről, mamáról, hogy egyre feledékenyebb, már mindent elfelejt, ha a boltba kell menni. Tízre jár. Feltápaszkodik az alacsony fotelből, magára teríti a kabátját. — Na, megyek. Aludjatok jól — mondja, s választ se vár, szembe se néz, úgy megy ki, hogy ne kelljen a lányával beszélni erről a késői hazajövésről. Áítmegy az udvaron, nagyot csapódik mögötte az ajtó.

Lizike megnézi a gyereket, visszamegy a szobába, vár, sóhajt néha, bebújí a paplan alá, egészen kicsire összegömbölyödik. Eluralja ismét az a tehetetlen érzés, ami ilyen váráskor mindig előjön. Frédi ma hétkor végzett, már fél tizenegy is elmúlt, még mindig nincs sehol. Nappal szintén gyakorta megteszi; mindjáírt jövök, mondja, aztán a mindjáírtból fél nap lesz. Nem indokol. Nem magyaráz. Mikor számon kéri, vagy hallgat, vagy az mondja; dolgom volt; vagy találkoztam valakivel. Hogy kivel, s mi dolga volt, az sose fontos, legalábbis nem kell elmondani az

asszonynak, mert arról állandóan megfeledkezik, s ha mégis sarokba szorítják, valami egész más dolgot kezd kifogásolni: az ételt, a gyerek ellátását, a feleség szavait, és addig fogja mondani a magáét, míg Lizi eláll az érdeklődéstől.

Elzán borzongás fut át, hideg, belülről jeges, bénító idegesség veszi át testén az uralmat, benn egyre nagyobb a bénaság, testét rázza a hideg, közben érzi, hogy a homlokán és a hátán izzadság üt ki, a kályha felől dől a meleg, kikél az ágyból. Nekitámaszkodik a forró csempének, de a remegés így sem hagyja el.

Ez a kályha, a befűtött szoba, a kosárban a vágott fa, a mai meleg, ez mind ismét elindítják benne sajogva, elkeseredve a minden hiába való érzését. A fát apu hozta, teljesen az ő becsülete, a fa, a fuvar, a darabolás. És ha Frédi nem ért rá ma reggel sem, akkor azt is Géza apu hordta be, mama jött át botocskára támaszkodva, a fagyba is vékony papucskájában, deformálódott lába nem bírja a cipőt; hogy melegbe jöj-jön haza az unoka és dédunoka. Látja maga előtt mamát. Az öreg Bujáki néni hajlottan, nehezen rakja a fát, gyújtja a gyufát, s elüldögél délig az unokánál, míg lezárhatja a kályhát. Lizi elképzei, ahogy nagyanyja fel-sepri a hamut, az utolsó szemig, nehezen mozogva letörli a kályháról a port, aztán előveszi sokzsebű kötényéből a portörölt és a közeli bútorokra szállt vékony hamut is eltakarítja. És naponta kiszellőztet, megforgatja a virágokat. Megvárja, míg a lakás tiszta, meleg-szagú lesz. Délután még egyszer átjön, hogy a kályhát megpakolja. Elza torkában felgyúlik az elfojtott indulat, szeme nedves lesz, amint az öregasszonyt elképzei. A gondolat, hogy aztán így megy ez, míg tart a tél, egyre jobban elkeseríti.

Frédi észre sem veszi, hogy ma megint nem ő fűtött be. Kiszalad alóla a nap, elfolyik felette az idő. Reggel még alszik, s már meg se ébred, mikor Lizike, vagy a dédi szellőztet, a kályhával zörög. Mikor kimegy a városba, annyi ismerőssel találkozik. Bemegy ide. Bemegy oda. Megtesz egy lottót, néha többet. Arról mélyen hallgat, hogy megtesz igen sokat, és mindet, amit a szerencse sorsjegyekben lehet; veszít, ritkán nyeri vissza a befektetett pénz. Abbahagyni nem bírja. Oly hamar vége a napnak. Otthon az asszony savanyú képpel várja. Állandóan sorol valamit. Ha leül tv-t nézni, azt se hagyja, akkor is csak mondja a magáét, és állandóan dolgozatná. Most fát kell behozni. Mikor lesz elsőpörve az udvar. Ad-

hatnál enni a kutyának. Sétálj egy kicsit a gyerekekkel, míg főzők. És jön a többi követelés. Este meg persze hogy elalszik, persze, hogy kedvetlen. Miféle nő az, aki nem várja esténként az ura közeledését, mostanában meg abbamaradt a sírás, a kérés, maradt a kiabálás, a káromkodás. Mikor otthon ül, és egész nap dolgozik, akkor nincs baj. De az otthonlétet nem szereti. Állandóan van valami. A gyerek, az egész nap képes elfoglalni az idejét, pedig hát ő szereti a fiát, de azért reggeltől estig csak gyerekezni... aztán ha jó az idő, akkor a kert, az udvar. Télen a hó, a fűtés.

Ó, igen! Ő, Virágh Ferdinánd. Ő szabadsághoz szokott. Mikor megnősült, valóban azt gondolta: itt a megállapodás ideje. Annyira betelt a karcú, fürge Lizivel, el volt csodálkozva a jól ápolt lakáson, gondozott, füves udvaron, az apósjelölt gazdaságán. Lizi közelében állandóan fellángolt benne a hőség, és napokig tudott volna rohanni ezzel a csepp kis nővel a szerelem útjain. Géza gyakran emlegette, hogy reméli, a vőjelölt úr látja, hogy itt nemcsak férfi, de ember is kell. És akkoriban azt gondolta: ő képes erre. Olyan változást érzett magában, ami eddigi életével szöges ellentétben volt. Fel fogja állítani a távcsövet az udvaron, milyen jó lesz nyári estéken kint enyelegni a padon, az udvar zöld fűvével a lábuk alatt!

Asszony. Család. Míg csak ketten voltak, az első két és fél évben, alig volt köztük konfliktus. Legfeljebb az após miatt. Annak mindig akkor kell kaszálni, szénát gyűjteni, vagy épp a szőlőbe kaparni valamit, mikor a másik pihenne. Olyan földhöz ragadt. Más se jár az eszébe. De ő nem tud tartósan alkalmazkodni ehhez. Eleinte tudott.

Szégyen, hogy akkoriban, legénykori kellemetlenségeinek kiegyenlítése végett elfogadta az após segítségét. Lizi tán még ma se tud róla; Géza felháborodásán kívül a lánya féltése volt nagyobb, és erre valóban számíthat, a mai napig: — A ló is megbotlik. Maga meg eztán viselkedjen! — mondta, és azóta elvárja a viselkedést, ami egyre nehezebben megy. Most aztán jogosan szól oda neki, hogy a pénz meg kell tudni keresni.

Valahogy elege lett. Gyerekkorában az anyja szépen felöltöztette, egy kisfestőt, később más olvasni valót nyomott a kezébe, kivitte magával a rózsakertbe, ahogy otthon nevezték; az anyja dolgozott, Frédi olvasott. Az anyja kihordta a virágot a piacra, ő otthon elbogarászott a könyveivel.

Később mindenféle tanfolyamra járt. Három szakmája volt. Kitűnően érettségizett. Mani, az anyja végighordta a kitűnő bizonyítványokkal együtt az érettségit a rokonoknál; milyen fia van neki!

Talán mégse Elzát kellett volna elvenni. Annyi jó nő van. Egyik a másik után jön szembe az emberrel az utcán. Ma már nem is tudja pontosan, mért pont ezt a vékony, törekeny lánykát választotta. Ez minden esetre türelmesebbnek mutatkozott, mint a többi kedvese. Meg másként volt tanítva. Az, hogy nevelve, az is jó szó rá, de Frédiben a női viselkedés tanítottak számít; mint a fizika, a csillagászat, vagy felismeri arról a csillagtérképről, ami egyébként is a szemét veri ki az égboltról, vagy nem. Neki a távcső, az olvasás a fontos, napi beszélgetés, a jövés-menés, meg még annyi minden. És jön-megy a sok feszes fenekű nő az utcán, a munkahelyen; az asszony itthon egyre soványabb, egyre idegesebb. Kiabál. Legutóbb is: — A testemmel fizetek meg, hogy dolgozz itthon valamit. Egész éjjel kínoztál! Te szemét! — Hol van a régi varázs, amikor alig várták, hogy este legyen? Hát tehet róla, hogy ez neki időigényes? Ő sose fárad bele. Azonnal újrakezdhetné. Ez meg aludna. Állandóan fáradt. A fiú is, az is állandóan megébred, olyan, mint aki álmában lesi a neszeket, két ajtón át is felriad. Nem elég, hogy évekig nem tudták kitenni a szobából, hiába volt gyerekszoba. Csak akkor aludt, ha a kiságy ott állt az övéké mellett.

Nyáron elnyírogatja a füvet. Kéne egy jó fűnyíró gép. Ki a fene fogja kézzel nyírni. Van, hogy háromhetente kell, ha esik az eső. Ha nem esik, ezek a nők naponta locsolnak. Se kasza, se olló. Vegyék csak meg azt a fűnyírót. Azzal. Majd azzal fog füvet nyírni. Úgyis van az apósznak pénze. Annak mindig van.

Frédi épp leér az Árpád út alsó harmadába, ahol még nyitva találja a Rózsi kapuját. Az udvarra kivetődő fényben az ajtóig megy. Koppant az üvegen. Bent senki. Az öregasszony egyedül van, szedi össze az üres poharakat egy nagy vájdlingba. Az asztalokon rendetlenség, csikkek halmaza a hamutartókba. Bűz. Frédi alig bólint, a megforduló öregasszonynak szinte sóhajtásként jön ki torkából a jó estét. Általában így köszön, sokan nincsenek vele emiatt köszönőben; el nem hagyná a száját egy érthető, hallható köszönő hang.

Rózsi hozza a féldeci szilvát, a férfi egyetlen korttyal felhajtja, alig mozdul közben a gégeje; nem krákog, nem köhint; – Írja fel! Fizetéskor – sóhajtja, és már kinn van az utcán.

Rágógumit rak a szájába. Lassan, ráérősen lépeget. Hátha már elaludtak. A kapun túllép néhányat, hogy lássa, a függöny mögül szűrődik-e ki valami várakozást jelző fény. Sötét van. Óvatosan bemegy. Kezet mos. Zokniban lép be a szobába. Az asszony halkan, ütemesen, lassan, alig hallhatóan lélegzik. Frédi lehányja magáról a ruhát a fotelba, a nadrágot se hajtja, aztán becsusszan az ágy másik felén a takaró alá. Lizi még mindig egyenletesen szuszog. Frédi fordul, ki, az ágy széle felé, bevackolja magát, s néhány perc múlva horkolva alszik.

Lizi számol magában: egy, kettő. Lassan ki, lassan be, egy kettő. Csak egyenletesen venni a levegőt. Csak nem kapkodni, csak egyenletesen, mintha aludna. Hallja, amit Frédi lehúzza a cipőjét, a mozdulatok óvatos neszt; megint ledobálja magáról a ruhát, holnap meg számon kéri, hogy gyűrött a nadrágja. Egy, kettő, lassan ki, lassan be, egy, kettő. Szorul a mellkasában valami, szeméből kifolynak a könnyek, egy kettő, lassan egyenletesen, nem szipogni, nem felzokogni! Nem szabad megengedni neki, hogy megint élvezze, amit a könnyeivel küzd, amikor tehetetlenségében kiabál. Egy, kettő. Most fordul. Most bevackolja magát. Micsoda ráivott pálinkaszag jön belőle. Lassan lélegezni, szúr itt bent valami nagyon, de csak lélegezni: egy, kettő. Halkan nyekken a rugó, végre abba-marad a mocorgás. Tovább, tovább, egy, kettő, tovább; nem árulja el ennek, hogy még ébren van. Bugyborékol a torkából a levegő, már horkol.

Liziben feszülnek a légzőizmok, alig bírja tartani az ütemes légzést. Frédi minden lélegzetvételnél, a horkoló hangokkal együtt egyre jobban árasztja az imént leküldött szilva szagát, meg még valami előzőét, ami délután folyt le.

Lizi halkan kilép az ágyból, kinyitja a szobaajtót, a pálinka-szagos levegő keveredik az előszoba hűvösével. Az asszony visszafekszik, s a takaró alatt keze önkéntelenül ökölbe rándul; sok bajjal ápoltan tartott körmei belemélyednek a tenyerébe, vágják a saját húsát. Megremeg, amint a levegő kiáramlik a tüdejéből, száját összeszorítja, hang nem hagyja el a torkát, remegés nem rázhatja meg a testét, szeméből ömlenek a könnyek.

Reggel.

Lizi órák óta nem alszik, felkél, mielőtt az óra csörögni kezd. Frédi még azon az oldalán fekszik, ahogy este elaludt. Semmit nem vesz észre az asszony halk neszeiből. Lizike sietve öltözteti a gyereket, a kicsi igyekszik, amit lehet egyedül csinál, a cipőfűzőt is maga köti be, az anyja ráköt még egy bogot, ki ne bomoljon az úton. A mosatlan reggeli edényt egy kendővel letakartja. A gyereken rajta a kabát, kimegy a teraszra. Lizi utolsót simít a haján, egy kis parfüm, szájára élénk piros rúzs, táska, kesztyű, még egy igazítás a róka-galléron, indulhatnak.

A kisfiú az óvodás társakról beszélget, a Mikulás-várásról. Az asszony néha nyugtázza egy igennel. Egy persze szóval. A gyerekben felébred a kíváncsiság, az apa hiánya; — apu mikor jön haza? — kérdi, mert nem tud az éjszakai hazaérésről. — Tudod, hogy sokat dolgozik — mondja Lizi, és a kirakatra tereli a szót, ahol tobzódnak a piros ruhás mikulás figurák. Az asszony lábai alatt kopog az aszfalt, ahogy sietve lép a túsarkú csizmában. Akivel találkoznak, itt a város alsó végén, mind utána fordul; ma is milyen elegáns. Hát igen. Ez a Perjési lány. Sose látni, csak ilyennek; minden tökéletes rajta, a ruha, a kozmetika. Az a gyerek is, olyan összhangban vannak a ruháján a színek. Mintha a divatlapból léptek volna ki. Állandóan siet. Vajon mi olyan sietős?

Elza fejéből, ahogy távolodnak otthonról, kissé kipárolognak az éjszaka kínjai. A város, a főutca mozgása, a sok járókelő, a reggel nyüzsgése elnyomja a férj miatti haragot. Mintha ez a benti forgatag más lenne, mintha csak ott, a városszéli, kertes házban történné mindaz, aminek nem kéne, hogy megtörténjen. Itt világosak a szavak és a kapcsolatok. A munkahelyen pedig teljesen egyértelműek. Kölcsönös tisztelettel végzett munka. Biztosan kiszámítható munkatársak. Még a főnök is, bár az egy igazán kibírhatatlan ember, még az is teljesen a nap rendje szerinti munkához van beállva, kenyere a pontosság, és alárendeltjeinek is az a kenyere, mert az évek során csak az maradhatott meg ezen a területen, aki betartotta a játékszabályokat.

Tíz óra. Süt a nap. A hóban szikrázik a táj. Frédi alszik. A kihúzott sötétítő függöny sem zavarja, bár épp a bevetődő fénysugár a szemén vibrál. Dél felé ébred. Torkában keserű tegnapi íz, hosszan gargarizál fogmosás után. Keresgél a konyhában, elkanyarít egy cifrát: semmi nincs

itthon. Főtt étel sincs. A kenyér szikkadt. Csak egy kis zsír és vaj árválkodik a hűtőben. Kint a kamrában füstölt hús lóg a rúdon, meg szalonna, ehhez most nincs étvágya. Mama megint a gyerek szobájában ül. Hallani, ahogy átmegy a másikba, ahogy az ágyat átrázza, ablakot nyit, most rakja be az ágyneműt, szedi a kályhából a salakot.

Frédi gyorsan mosakszik, csak épp az arcát, megint kiöblíti a száját. Kilép a teraszra kosarakban áll a fa, biztos az após hordta fel, ez már nem lehet az, amit ő hordott ide napokkal ezelőtt, behoz egy kosárral, a gyerekszobában rakná a kályhát: az tele van. Az előbb volt itt a vénasszony. Visszamegy a konyhába, ül az asztalnál, cigarettázik, kávézik. Tiszta váltás alsót rak a diplomatafűzőjébe, lepöccinti a csikkről a hamut, még egy utolsót szív belőle, a kávéból is tölt még egy adaggal. Ma elég keserű. Cukorral is keserű. Zuhanyozik a munkahelyén. Nem bírja ezt a lavórózó állapotot. Lizi ezért kiabált vele a múltkor; — hát anyádnak van fürdőszobája? Ott is csak lavór van. Én is abba mosakszok, nem vagyok koszos. Mit urizálsz? Ha kell valami, dolgozz többet, akkor lesz. Itt mindent az apám adott. Te mit hoztál ide? És még azzal is. Azt hiszed, nem tudom. Még a vénembert is rávetted, hogy ne szóljon, csak, mert engem kímél. Azzal kezdődött a közös életünk. Hogy a szemed nem sül ki. Már az első évben!

Nem fok kiszűlni a szeme. bár csak egy kicsit is sült volna, mikor nem mérte fel mi lesz. Legalább észrevette volna. Vajon csak Lizi dereka, a melle billenése fogta meg? Vagy tán ez az egész. A körítés.

Mindig volt valahogy és lesz is valahogy. Az élet halad. Minek idegeskedni? Lakni van hol. Ha végül szétmennének, Manyihoz hazamehet, bár azon a lakáson elkezdhetne mindent felújítani. Egyelőre elvannak, két kereset, az apósnek van pénze. Ha minden húr szakad. Úgyse fogja hagyni, hogy a lánya szűkösködjön. Úgyis belenyúl a zsebébe. Ennek a Lizinek milyen szerencséje van a szüleivel.

Ferdi szájában még keserűbb lesz a nyál. Neki bezzeg nem volt szerencséje. Az anyja alig bírta taníttatni. Sose bírt eleget összehozni. Igaz, csak a kertből éltek. Aztán míg tanult, addig minden pénz elment; neki. Mikor meg fizetést kapott, hát élni kell valamiből. Az apja, meg mintha a világon se lenne. Valóban, nem volt e világon, csak az utazás, a könyvek, a társaság; még elvenni is elfelejtette Manyit. Ferdi nagyot sóhajt, és eb-

ben a pillanatban teljesen igazat ad az apjának, akit ritkán látott, és aki sose törődött vele, eszik-e van-e ruhája, tanul-e: az igazság a fiú lelkében, ebben a pillanatban teljesen a távolban élő, egyedül önmagával törődő férfi oldalára állt.

Hallgatózik, hogy Bujáki néni a lakás melyik helyiségében van, nem akar találkozni a vénasszonnyal, annak olyan orra van, még megérzi rajta a tegnapi estét; a szoba szagát úgyis észrevette, az titkolhatatlanul telve volt a belőle áradó és lassan bomló italszaggal. Szóvá ugyan nem teszi, nem szól senkinek, de elég a szeme, van abban a sötét szempárban valami fekete örvény, ahogy ráncos szemhéja mögül kinéz; olyan a tekintete, mint a nagymamáé volt: számon kérő, szigorú, s az ilyen tekintet közelében dolgozni kell, és időtartón jönni-menni. Nem szereti felidézni a nagymama szemét, azóta élt szabadabban az anyja kicsi házában, mióta a nagymama meghalt mellőlük.

Manyi is nyugodtabb, nincs, aki emlegetse az urát, aki alig volt ura, csak arra volt jó, hogy emléknek itt hagyja ezt a fiút, meg írja a sok levelet, ami ahány, az mind más postai bélyegzővel jött.

A férfi léptei keményen kopognak a fagyos úton. Az ott a Lizi túsarkú csizmájának lehet a nyoma, a környéken senkinek nincs ilyen kis lába, jut eszébe a keményre taposott hóban megmaradt lábbeli-lenyomatról. Lizi lábáról felvillanó gondolatát melegség és ágaskodó vágy követi, amit pirulva próbál elnyomni. Sikertelenül. Holnap reggelre biztosan megnyihül az asszony. Aztán, ha lesz kocsis, kiszalad egy kávé meginni, csak hogy lássa, igyekszik jóvátenni a dolgokat. Valahogy csak ráveszi magát, hogy többet legyen otthon. Megint megígéri. Csak sikerüljön. Akkor az após is engedékeny, és igazán rájuk férne még pár dolog.

Felrémlik ismét benne a nagymama tekintete. Ettől újra megkeseredik a torkában a nyál. Szaporázza a lépést. Átnéz a fehér havon a nagyanyja szeme, hiába hessegeti a gondolatot; ismét kisfiú lesz, aki szeret jó kisfiú lenni. Hallja a halk szavakat, miket munka közben a lányának, és neki a dédelgetett fiú unokának mond az öregasszony. Mozog a keze, a munka fölött mégis látja a kisfiút, aki akkor még szerette a nagymamát.

Mikor kilép a személyzeti zuhanyozóból, teljesen biztosnak érzi, hogy holnaptól meg fog változni, kivet magából mindent, ami eddig nem volt jó, csak a feleségének meg a kisfiának fog élni.

Szürkésfehér, bizonytalan színekkel, lassan szálló köddel jön az alkonyat. Lizike ki-kínéz az ablakon, gyakran az órára pillant. Ólomlábú az idő az utolsó fél órában. Pakolás, szék nyekkenése hallatszik a szomszéd szobából, aztán mikor a főnök viszontlátást köszön, Lizi is gyorsan összehajol, megigazítja a haját, gombolja a kabátot, sietősen megy ki az épületből. Kiállja a sort a nagypatikában, tegnap megígérte Ancikának, hogy kiváltja a gyógyszereit.

Ancika hálálkodik, szemébe könnyek tolulnak, azt se tudja, hogy köszönje meg a szívességet. Látja, hogy Lizi sietne, de annyira régen nem váltottak szót, ez a tegnapi, épp az esti szellőztetés adta alkalom hozta a mait. Mennyire szerette a kislány Lizikét, aki két vékony copfjával, habos fodros szoknyaival oly gyakran üldögélt nála, s milyen vékonyak voltak még akkor a lábai. Cérnaszál volt az egész kislány, alig evett; minden jobban ízlett a szomszédban, mint otthon.

Ancika lassan nyeli a könnyeit, vigyáz, nehogy elárulják, csorog a sós folyadék a torkában, hangja kicsit elmosódott lesz; ó, ha csak egy napra visszajönne az a régi, az a valamikori délután, este; mikor még egészségesnek érezte magát, s a kislánnyal, később a hozzá csatlakozó Katával annyi vidám időt töltöttek együtt. Ott dereng valahol a többi, a félelmek, a csalódások, szóbeszédok keserűsége, ám Lizike jelenléte felerősíti a gyerekekkel kapcsolatos, ami elnyomja a rosszakat.

Lizike váratlanul úgy érzi, hogy nagyon fáradt lett, szeretne leülni egy kicsit, hallgatja Ancika fűtési, főzési történeteit, aztán mikor látja, hogy a kislány az udvaron nézelődik, a kerítésen át hógolyókat dobál a patakba; leül, élvezi a sparherd melegét, nézi, ahogy Ancika megrakja ismét szénrel a paraszat, kicsap a konyhába a „masinaszag”, s a fiatalasszonyban is feltolulnak a gyerekkor hangulatai. Árnyként ráborul minden emlékfoslányra annak a gondolata, hogy Ancika hallhatja közeli szobaablakán át hangos veszekedését, közben a szüneteket, amikor Frédi válaszol valamit, ami benne ismét tovább szítja a dühöt. Jobb lenne, ha nem hallotta volna.

Ancika még sokáig nézi a széket, amin Lizi ült, aztán felemeli a tekintetét; szemben a konyhaszekrény, ajtajai ragyogóan tiszták, az összes csésze, pohár makulátlan tiszta a pöttyös mintájú sínben kihúzható üveg

mögött. A szekrény tetején megkopva a színes, zöld-piros mintás fehér alapú henger alakú lisztes, cukros, sós, rizses fémdobozok.

A sarokban a vizes-széken két teli vödör víz. Kék vödrökben. A szekrény és a vizes-szék közt az asztal tetején rengeteg virág, erősen érződik a növények illata. Az asszony sokáig ül az ágy szélén, hagyja, hogy a homályt felváltsa a sötétség, a tűzhely róstján átvilágít a parázs, alul a hamuson keresztül vöröses fényt vet a betonra. Anna szeretné megváltoztatni az időt. Csak egy villanásnyira, míg megint az a régi visszatér, abból is egy derűs, boldogabb perc. Villódnak a gondolatok: a gyerekkor; az anyja; apja, aki kidisszidált Amerikába, s mikor megírta neki, hogy mindenben csalódott, Mihály elhagyta. Gyereke nem lett, az a lánykori botlás, az a kisfiú, az halott — azóta az apja nem ír neki, megveti; aztán itt, ezek a szomszédok, a kislányok; szépen horgolt, gyönyörködtető kézimunkák (miknek nagy részét eladni kényszerült); nyáron a gondozott udvar, a virágok. Virágai, melyek egy része itt telel át az asztalon. Foly-nak az asszony arcán a könnyek. Meg-megpattan valami a sparherd öntöttvas lapjaiban. Visszavágja a füstöt a kéményből a feltámadó szél. Ancika ültéből oldalára dől, talán ma így alszik el. Lábaiban bizsergő, zsibbadó érzés. Hideg suhan át a küszöb alatt, az asszony lábaiban érzi a telet. Mozdulatlanul hever órákon át, míg éjfél után a hűlő levegő, lábai zsibbadtsága kényszerítik, hogy megmozduljon, nyújtóztassa tagjait, aztán mikor a bénultság felenged meggyújtja a villanyt.

Beveszi a gyógyszereit. Az altató nem kell. Minek. Rég elmúlt az éjszaka fele. Kirakja a dunyhát, bevackolja magát alá. Borzong, szűnik a didergés, lassan átmelegszik. Ahogy kihuny a kislámpa fénye, ismét erőt vesz rajta az esti hangulat. Legjobb lenne, ha reggelre örökre elaludna. Nem hiányozna senkinek.

Megint elment felette egy év, rokonai alig jöttek be hozzá; csak mikor egy-egy alkalmi szállás, egy megalvás kényszerítette be őket. Régi, jó barátnői mind betegesek, messze laknak. Azok az öreg emberek sem látogatják, akik azt remélték, kapnak egy dolgos asszonyt, aki halálukig ápolja őket. Lerítt mindről a szándék, a mérlegelő tekintetek elárulták a valós gondolatot: jó erős asszony, ez még főz nekem, mos rám, ha már nem is olyan fiatal, de a házba még jó. S a kedveskedő beszédben, a néha valami érzelmet mutató lélekben felülkerekedett a sürgető önzés, a ma-

gára gondoló, önmaga magányát, betegségeinek tehetetlenségét riadtan figyelő belső; s az asszony mindegyikben meglátta a számítást. Tán, mert ez volt a rendelése az életének, vagy az átka, s mikor felismerte bennük; akkor könnyed lett, hagyta; jöjjenek, s a kellemes társalgásban szomorú hideg csendet érzett a lelkében: hát csak ezért. Csak magatok miatt. Én hol vagyok? S férfiak, mikor rájöttek, hogy nem akar férjhez menni, se élettárs lenni, se szerető, — arra talán egyik sem gondolt, hogy az asszony is fél a magánytól, az egyedül elsóhajtott beteg napoktól, s neki is társ kellene, nemcsak nekik —, mind elmaradtak.

Tél van. Behúzódik az egész utca. Napokig nem keresné senki. Csak a hó. Az lenne az árulója. Hogy nincsen elseperve. De neki akkor már nem számít a hó, a járda, semmiféle seprés. Ó, csak úgy elaludni!

Ancika feje felett a kisablakot megzörgeti az erősödő szél, az asszonyban ősi félelem ébred. Még jobban magára húzza a dunyhát. Előbbi gondolatait elhajtja a pillanat ijedelmé. Hallgatja a szél hangjait. Reggelig még szunyókál egy keveset. Kint sivít, zúg a szél. Hófúvás lesz. El kell pakolni. Lesz-e ereje hozzá?

Anka nehezen tolja a gyerek kocsi, arcába havat vág az északi szél. Mikor átérnek a hídon, s az út keletre fordul, egészen megkönnyebbül. Apró léptekkel, hátán iskolatáskával követi anyja nyomát a kislány, a kocsiban fel-felsír a kicsi. Az asszony szíve a torkában dobog. Ahogy fogy az út, úgy rohan egyre jobban a szív, nehezül a lélegzet, s a mindig finoman fehér arcot elönti a pirosság. Előttük, utánuk kutyaugatás. Idegen jár. Hova megy? Minek megy?

Döbenten áll meg a magas vaslemezű új kapu előtt a fiatalasszony. Első gondolata: hol a régi, az apja kapuja. Aztán a következő pirulva megcsillapodik: ezt is neki csináltatta a mostoha. Megnyomja a magasan lévő csengőt, és vár. Bentről hamarosan mozgás hallatszik, nyílik az ajtó. Mariska igyekszik a kapuhoz, s amint a réseken kilát, nem hisz a szemének. Félelemmel vegyes örömet érez, félve fordítja el a kulcsot, mert nem tudja a lány szándékát. Közben a csecsemő erősen bömbölni kezd, talán fázik, talán pelenkát kér.

Anka szédül. Szeme találkozik Mariska könnyektől párás tekintetével. Anka elfelejti minden régi haragját. Fél a jelen kimenetelétől. Feltámad, és felzokog benne valami egészen őszintének érzett fájdalom.

— Édesanyám! — súgja, és Mariska nyakába borul. — Engedjen be minket! Nincs hova menni.

Mariska átöleli a zokogó fiatal nőt, nézi a két mostoha unokát, akiket annyira szeretett volna látni, s felmerül benne számtalan hajdani édesanyám megszólítás, mikor valamit akart tőle a leány, s rendszerint le is vette a lábáról ezzel a szóval: édesanyám — hisz bár csak lehetett volna az édesanyja, vagy valakinek az édesanyja, ne ilyen hiábavaló meddő asszony maradt volna!

Állnak percekig, mert Anka lába inog, nem bír megmozdulni. Anyjára borul öleli, s csak akkor csillapodik kicsit erős zokogásában, mikor az asszony megsimogatja a haját, mint kislány korában. Aztán nagy nehezen megembereli magát, hagyja, hogy mostohája betolja a babakocsit a kapun és bevezesse a kislányt az ajtóig. Húzza magát, nehezen emeli a lábát, míg beér a házba.

Mariska levetkőzteti a gyereket, aztán kiemeli a szopósát a kocsiból, keresgél a hálóban lévő szatyorba, míg megtalálja a tiszta pelenkákat. Belül örömhullámok futnak át rajta, és valami hidegség. Édesanyám, hallja a megszólítást. Talán most rosszul cselekszik. Talán egy idő után előlről kezdődik minden rossz. Most sír, és boldogtalan, de ki tudja? Talán már holnap eljön érte az ura, és akkor megint kezdődik: sokáig él az anyós. Meghalni. Imre után, hamar. Ismét felrezeget benne az iménti szó: édesanyám. Öröm cikázik benne, hogy érintheti, ölelheti az Anka gyerekeit.

De ha holnap elmegy... Ha megint kiabálni fog... Oldalra pillant: a könyv a szekrény polcán, azt nem nyithatja ki, hogy a felcsapott oldal milyen tanácsot ad. Beleborzong, hogy ő már soha többet nem lehet az a régi Mariska, aki haraggal viszonz bármit ennek a leánynak. És Anka nézi, hogy a mostoha most helyette teszi tisztába a csecsemőt, teát főz, hogy a picinek legyen mit innia, a nagybacsikával beszélget, vajas kenyeret ken neki, tejet melegít, édesgeti, simogatja. Tehetetlen. Mariska most az anya, aki neki is megteríti, úgy kínálgatja, mint kicsi leány korában, szinte dédelgeti. Sírási rohamok vesznek erőt rajta. Míg Mariska a

gyerekkel van elfoglalva, csak ül egy helyt, még a kabátot is elfelejti levenni, azt is anyja fejt le róla.

Napokon át alig lehetett Ankának szavát venni. Hagyta, hogy Mariska lássa el a gyerekeit, a kicsit megszoptatta, aztán csak kélt, feküdt, gyakran sírt. Mariska értesíteni akarta a férjet, de a lány ismét sírni kezdett, hogy azt ne. Nehogy idehívja!

Pénteken piacra jöttek a falusi rokonok, a ebéd után megérkezett Mariska húga. Hozott tejet, tejfelt, egy egész pucolt tyúkot. Tojást.

Anka behúzódtott a szobába. Mariska nem szólt semmit, betolta utánuk a gyerekkocsit. Hagy vonuljanak félre, ha rossz a lánynak a találkozás.

A hűg sokáig üldögélt, volt bőven ideje a délutáni buszig. Ráterelődött gyakran a beszéd Ankára, a nemrég született kicsijére. Főleg Anka férjére. A hűg, bár haragudott Mariskára, mert szerinte magának csinálta, hogy a lány annyira rákapott, hogy úgy mert vele beszél, még az Imre temetésekör is, azért most Anka pártjára állt. Így tudta meg Mariska, hogy Jánosnak, mert a férj neve is János volt; valami nője van. Aki még Anka nyomába se jöhet, hiszen Anka tanult, igaz; levelezőn, de mégis van diplomája. Meg olyan szép, szinte olyan bűnösen szép, mint az anyja, csak persze úgy sose viselkedne. Az a dajna meg rá akarja venni azt a bolond férfit, hogy váljanak el. Most, mikor megkapták a szolgálati lakást. Amikor megszületett a második gyerek. Hát ilyen ez a férfi mind. Semmire való, ahány csak van. Az a szerencsétlen lány — ez volt Anka —, meg ki tudja hova ment a két kisgyerekekkel. Elindult, csak bele a világba. Az ura keresi, de nem találja egyik rokonnál, barátnőnél se. Már a rendőrségre is feladta, hogy keressék meg valahol.

Mariska elsírta magát a hallottakon, izgalmasban gyűrögette könnyektől egyre nedvesebb zsebkendőjét, és megrezzent benne a félelem, hogy nehogy most ezek itt hirtelen összevesszenek. A hűg rögtön rászólt, (megfeledezve, hogy az imént épp védte Ankát), hogy no, azért nem kell annyira a szívére venni, mert hisz a lány igen komisz is tudott lenni. Nekikezdett, és alig véve levegőt, mint egy verset; sorolta Anka bűneit, átkait, minden rossz tulajdonságát, egy jót sem megemlítve, mintha a fiatal nő égetni való boszorkának született volna, nem hordozva semmi emberit, semmi érzőt. Hirtelen elakadt a szava, minden régi rossz felem-

legetése ellenére, ő is törölt egyet a szemén, mert sajnálta a fiatalasszonyt, sértődöttségében és dühében is megszólalt benne az asszonyi együttérzés.

Hallgattak egy sort, mindketten szípoztak, Mariskát annyira megviselte az izgalom, hogy fel-felzokogott, és lassan engedett fel benne a lány és a húga jelenléte miatti; s főleg az, hogy húga nem tudja, ő visszafogadta a lányt, nemcsak a házba, a szívébe is, ami most jó, később talán rossz; e kettősségből fakadó félelemmel teli aggodás.

Egyre visszatért a beszéd a szülőkre, a készülő disznóvágásokra. Aztán ismét Ankára.

A sok hangos szó, vagy éppen az anya belső izgalma, ébresztgetni kezdte a pólyást. Angyalka belepirult, hogy most ezek róla beszélnek, a nénye nem is tudja, hogy itt vannak a szomszéd szobába. Ringatta a gyermeket, felidéződik benne János — jaj! Melyik János? Kérdi belül egy tárgyilagos hang. — megrebben a szíve: valóban, melyik is az a János, akit szeretett. Talán az a hajdani, a szinte gyerekkori szerelem, ami olyan keservesen, megszégyenítően ért véget? Vagy ez a János, a férj János? Aki teljesen birtokolni akarta, olyan szenvedéllyel csüggött rajta, hogy szinte rémisztőnek tűnt. Mért volt rémisztő? A telhetetlen szereleme, a mindig, mindenbe belelátása, mindent tudni akarása? Miért nem tudott olyan szertelen, olyan forrón lángoló lenni, mikor János szárnyalt? — ismét nagyot rebben, nemcsak a szíve, a lelke is. — János! — és egybeúszik a fejében számtalan emlék. Beleremeg, utálja magát, hogy lebeg a Jánosok közt. Melyik az igazi? Egyik se? Vagy mindkettő? Melyik az ő Jánosa, ez a mostani... ez most már másnak a ... — kibuggyannak szeméből a könnyek, keverednek a gondolatok és a behallatszó szavak. Hiányzik. Most, mikor nincs, akkor kezd hiányozni. Ó, micsoda bolondság az élet! A kislány odabújik az anyjához, érzi, annak most egészen szoros ölelésre van szüksége. A csecsemő nyöszörög.

Anka váratlanul, nem tudta mi célból, hiszen ez idáig nem akart mutatkozni, karjára vette a pólyást, maga elé intette a kislányt, átmenetek a másik, konyhából lett szobába, ahol Mariska megkönnyebbült sóhajtással vette tudomásul belépésüket, a húgnak meg hirtelen elakadt a szava, majd egy hosszabb szünet után annyit mondott: legalább nincs semmi bajotok.

Magasra nőtt az ezüstoffenyő, amit azon a tavaszon ültetett Boros Sanyi, mikor beköltöztek a házba.

Nagy renoválás előzte meg a költözést, minden kifestve, a padlók felkenve világosbarna lakkfestékkal, (Busa Julika se álmodná szebbre, s mennyire örült volna, ha náluk is ilyen a padló!) a veranda, a konyha betonjára linóleum került. Sanyi felásta a kertet, a kapu és a bejárat közti keményre taposott utat lebetonozta, a szélét kirakta téglával, lemeszelte, ahogy a szomszédokban látta, rózsát ültetett a bejárat ajtó elé. Maga hegesztette a vaskaput, segítséget kapott az oszlopok bebetonozásánál a szomszédoktól, akik eljöttek egy kis férfimunkára, megismerkedésre. Vékony, rebbenő tekintetű asszony hozta a kínálást. Sanyi mosolygott, gördülékenyen, sokat beszélt, fűzte a tréfás mondatokat. Hamar barátokozott.

A hazatérő férfiak beszámoltak az asszonyoknak; úgy néz ki, jó a cse-re. Busáék rendes embereknek adták el a házat. Az újak eljártak dolgozni, a kisgyerekeket hajnalban vitték, délután hozták, a kisfiú beteges volt, alig bírt ki egy-két napot bölcsődében, rögtön belázasodott. A sovány, rebbenő tekintetű anya sírt, tehetetlen volt, rohanguált az orvos, a munkahely, a lakás között.

Gyakran átjártak Bujáki nénihez, ami nem volt csoda, hisz azon kívül, hogy telekszomszédok voltak, gyakran kértek ezt-azt, ami a jól felszerelt háztartásban volt, az övékében, ami a pesti bérházból idekerült, még sok minden hiányzott egy kertes ház ellátásához. Kicsi volt a telek, a kert, de mindenhez kellett valami eszköz, s míg beszerezték, jól esett, ha volt honnan kölcsön kérni.

Bujáki néni szívesen segített, néha maga is átment, hogy lássa, hogy boldogulnak a fiatalok. Így hamar belelátott az életükbe. Sajnálta a reggel síró, nehezen induló gyereket, és addig beszélgetett a fiatalasszonnyal, míg az mamának kezdte szólítani, ahogy Elza és Lizike, s innen már észrevétlenül értek el addig, hogy reggel a néni átjárt vigyázni a gyerekekre, volt hogy aztán átvitte magához. Míg a szülők dolgoztak, a kisfiú napjai nagy részét Bujáki néninél töltötte, hallgatta az oda bejáró emberek beszédét, figyelte az öregasszony és családja megnyilvánulásait. Jobban hallgatott a szomszéd néni szavára, mint az anyjára. Kezes jószág –

mondogatta Bujáki néni. És valóban a cseperedő emberke kedves, mosolygós volt, hatalmas kék szemével bizakodva nézett a világba.

Tartott ez a kedves, engedelmes mosoly vagy húsz évig, aztán valahol elmosódott, vigyorra torzult, takarta a sok bajt, jó képet igyekezett vágni ahhoz, amit ésszel nem bírt megemészteni, amitől lelkének hányingere lett, amitől fejében egyre jobban nőtt az indulat és a tehetetlen félelem. Kereső, önmaga körül kereskedő éretlen vágy, hogy kioltsa, megnyugtassa magát, elcsitítsa arcizmait megfeszítő gondolatait, vagy legalább elkábítsa.

Testvére, vagy öt évvel idősebb volt, egészségesebb, folyton jövőmenő, kicsi korában sem szerette a szomszédolást, inkább otthon talált valami foglalatosságot, nem törődött a körülötte zajló viharos családi élettel, a szülők gyakori szócsatáival, apjuk indulatkitöréseivel, anyjuk sírógörcseivel. Középiskola után hamar családot alapított, és ezzel kilépett a kicsi ház, az évek óta gyakorta gyom-felverte udvar napi szorongatásaiból; hazalátogatásai ünnepnek számította. Ha jött, hozott is. Ruhát, illatszert, néha egy-egy hiányzó bútort.

Egyre gyakrabban hiányzott egy szék, egy kisasztal. Sanyi indulatait megtörve követték a bútorok. Elkopott a linóleum, az ajtók fehér festéke pergett. Benőtte a tetőt a futórózsa, míg egy hideg télen lefagytak az ágai, visszametszették egészen a földre.

A két férfi éppen békességben volt egymással. Csendesen folyt a szó, kigazolták az ébredő kertet, levágták a száraz ágakat. Fűvet vetettek, más ügye terem meg. Virágokat ültettek, a szomszédok dús kertjeiből kapott tövekből. Sokat, hosszan hallgattak. Hallgatásukban félelem és lelkiismeret furdalással vegyes várakozás volt.

Panni idegei felmondták a szolgálatot, napokig feküdt, lefüggönyözött szobában, nem érdekelt senki és semmi. Kinézett az ajtón, látta szerényen dolgozó férjét és nagyfiát, mégse jelentett többet a látvány, mint ha csak a fehérre festett falra nézett volna. Nem evett, alig ivott, szája széle cserepes lett, bőre megványadt. Haja lenőtt a festék alól, mikor kivánszorgott a fürdőszobába, egy fásult öregasszony nézett rá vissza a tükörből. Észre se vette. Nem azonosította önmagával. Félálomban teltek napjai. Egyre kérdezte; mit keresek itt? Kik ezek? És olyan valószínűtlen volt az egész; olyan fáradt volt, olyan hiába való volt, olyan volt, mint a

kicserélték volna, és semmivé lett, eltűnt, valami ködgomolyban való bizonytalan lebegéssé változott az élete.

Sanyi nem bírta, hol mindent megtett, hogy segítsen a lassan tehetetlenné, alvó-babává váló asszonynak; aztán elpattant benne valami, megint és ismét, tudva, hogy ez úgy fog végződni, mint a többi kitörése. Napokig nem bírta ital nélkül, állandóan töltve volt, ahogy ő maga mondogatta, mert akivel csak találkozott az utcabeliek közül, mindnek elmondta: megint iszok. Nem megy nélküle. És ivott. Szakálla megnőtt, a mosdást elfeledte; kaput ajtót nyitva hagyott, csak egyik kocsmból a másikba, egyik kimerésből a másikba. Panni sírt, befordult a párnájára, tehetetlen volt. Robi se bírta megállni józanul. Legalábbis annyira, hogy olyan jó laza kötekedhetnékje lett tőle. Olyankor elég volt meglátni az apját, s már ugrott is neki; volt, hogy Sanyi annyira részeg volt, nem tudta mi történik, máskor meg ellátták egymás baját. Aztán hetekig borogatta rajtuk a kék foltokat Panni, aki ilyenkor magához tért, mintha a férfiak összetűzéseiben valami energia szabadult volna fel, ami őt visszabillenti egy időre a normális világba.

Hetekig csend, némi családi visszarendeződés következett. Aztán ismét és ismét a pokol. Az asszony orvoshoz járt, s némi sértődöttséget érzett, hogy a gyógyszerek alig használtak valamit. Aztán mikor minden tűróképessége elfogyott, és Robi minden könnyörgése ellenére, minden ígérete dacára csak visszaesett az iszákosságba; azt gondolta, megtalálta a módot, hogyan tudja a fiát a rendes emberek közé visszavezetni. Visszavezettetni.

— No, ezt jól elizélted, anyám! — csapta be maga után az alig huszonegy éves férfi az alkoholgondozó ajtaját, és kék szemében a könnyek és a dühös szikrák egyszerre jelentek meg, torzították el arcát.

Végigkáromkodta az utat le, a város aljáig, haza se ment akkor nap. Minek? Hát ennyit érdemel? Neki nincs anyja. Vele ezt csinálta az anyja. Másnap, mikorra kiitta magát, bukdácsolva, kábultan, tompa emlékekkel ért be a házba. Panni ágyat vetett neki, teáztatta. Sanyi kint ült a konyhába, leste, hogy mi lesz. Épp a jobbik ing volt rajta, nem ivott egy cseppet se vagy három hete, és nagyon jól értette; ennek véget kell vetni, ez a kölök nem élhet így: hisz ő maga, mikor ilyen idős volt, alig ivott egy-két sört, azt is csak vasárnap. Amit Robi csinál, az igen nagy baj. S belepirult

a felrémlő gondolatba, Panni szomszéd utcában lakó, ürge nővérének hangjai rezegtek fel benne: mit vársz tőle? Te magad, aztán szép apa vagy! Mit lát tőled ez a gyerek?

Hát? Mit is? És az a hang, ez a gondolat akkora feszültséget keltett, hogy megint arra gondolt, hogy most jó lenne egy feles. Igazán csak egy feles. Megjelentek előtte a pulton sorakozó poharak; egy feles, mindig egy; rendes ember egyszerre csak egy pohárral iszik. Hallotta, amint sikkítva felvihog az egyik egypoharas cimbora: mindig egy pohárral! — s emeli közel két decis mézes-csuporból lett bögréjét, amiben valóban: egyszerre két deci tömény van — micsoda igazság, egyszerre, egy pohárral.

Panni berohant a csattanásra.

— Semmi. Csak közel jött a kezemhez az asztal — mondta a férj, és elfordult, mert úgy tűnt, a felesége szemében van valami gyengéd sugár, és ezt nem bírta volna el ebben a pillanatban.

A nő nem akart semmit, csak szeretne volna, ha egy kicsit egyetértene a fiú dolgában, egy kézfogást, talán egy mozdulatot, ami magához vonja, őt, a feleséget.

Közel jött az asztal. Tán most az is jobb lenne, ha rám vágna — gondolta.

Bement Robihoz, összeszedte a ledobált ruhákat igazított a takaróján. A fiú nem moccan. Az anya az ágy szélére ült, és simogatni kezdte a fejét, mint kicsi gyerek korában, ha nyugtalanul aludt. Halk neszezéssel állat meg az apa az ajtóban, ismerős volt e kép; Panni az alvó gyereket simogatja, mint vagy tíz, tizenöt éve. Vagy még azelőtt, mikor ideköltöztek ebbe az elátkozott házba.

Sanyi kiment a gangra, a lócán ülve nézte a semmit.

— Milyen jó lenne sírni! Mennyivel könnyebb az asszonyoknak! — tűnődött, s most nem értette, miért kell annyiszor berúgni.

Hidegrázása volt, felkavarodott a gyomra, puffadtnak érezte magát, és a testi rosszullét mellé ott volt a másik; a fiúnak el kell menni abba a kórházba. Nincs más kiút. És ha nem használ? Igaza van az asszonynak, legalább meg kell próbálni. Keze meg-megremegett; nekem is valami kórház kéne? Azt aztán bírnák! Panni el lenne ragadtatva: mindkettő meggyógyul! A fiú meg kiröhögne, hogy mekkora marha vagyok! —

végigfolytak a könnyei a torkán. — Egyszerre mennénk el. Még csak az kéne!

Pontosan tudta, ez sose fog megtörténni. Hogy mi lesz, az néha izgatja, félt a jövőtől, főleg mióta az asszony megmondta neki: félek tőled. Félek a fiamtól. Mi lesz velem, ha te halsz meg előbb, mint én? Ez a gyerekek a nyugdíjamért agyonüt. És ha te maradsz? Itt lesztek világ csúfjának?

Pannit reményekben ringatja a kényszerkezelés.

A fiú megy: végül is mindegy, hol múlatja napjait. Gyakorta rácsodálkozik magára: ez én vagyok? Én, aki technikumot végeztem? Aki szeretete a szakmáját? Akit állítólag annyian szeretnek, mert egy kedves, jóra való kölyök? — hallja, amint az ismerősök, a szomszédok biztatják: meg fogsz gyógyulni! — és ő tudja: soha nem fog meggyógyulni. Soha nem fogja megtalálni a visszavezető utat. Annyira mindegy minden. Annyira semmi az egész, ez az életnek nevezett cirkusz. Minek legyen józan? Minek legyen részeg? Belehal? Ki bánja? — megrezdül a szíve táján, a halál távoli hideg rezzenése ez, némi bizonytalan félelemmel, aminek csakazértis bátorsága ilyenkor sehol sincs. — Ki bánja! — nyög fel, és úgy kezd zokogni, mint mikor kisgyerekként; tolul rá minden ami fáj: a hajnalok hidegének félelme, később apja hangos indulatainak riadása, aztán az, mikor Lizi képes volt férjhez menni ehhez a kurvapecérhez, ehhez a majdnem tudós úrhoz, és nem várta meg őt, míg felnő, míg feleségül veheti. Fuldoklik, zokog, mossa az elveszett meleg gyerekkort, a tréfából komolyan vett gyermeki hit csalódásait. Tele a torka, füle a saját levével. Nagyot nyilallik a fülébe, nagyra tátja a száját, hogy levegőt kapjon. — ma megint ott ült az ágya mellett egész éjjel az anyja. Meglehet, attól van ilyen hangulatban. Óvatosan kikél az ágyból, Panni egyenletesen szuszogva, félig kitekeredett nyakkal alszik a fotelben. Robi megsimítja a haját: — Anyu! Fájni fog a nyakad! — anyu alszik tovább. — Én csak azért is meggyógyulok! Hallod? Hallod, anyu? — mondja az alvónak, mert az ébren lévő már sírna erre, aztán becézne, simogatná, amiből megint veszekedés lenne; nem lehet azt csak úgy kibírni.

Ali néni halála után az öreg kőműves nem találta helyét a házban. Mint-ha az asszonnyal elment volna az is, ami itt tartotta. A kisebbik lánya

hazaköltözött, rendesen főzött az apjának, az mégse nyugodott meg, nem tudott egy kanál ételt se lenyelni, hogy ne arra gondoljon, ezt nem az asszony főzte. Jött, ment, a munka nem fogta. Aztán elkezdett hazajárni a fia, a másik lánya, és lassan a gyerekek között ellentét támadt, hogy ki marad a házban, meg miért az marad, aki épp itt lakik. Az öreg elunta a hangos családot. Elküldte a gyerekeit, menjenek, éljenek a maguk kedvére, és árulni kezdte a házat. Kiírta az ablakba egy papundeklire: ez a ház eladó. Jöttek sokan, nézték, alkudtak.

Izgalommal várták a szomszédok, ki kerül a házba. Reménykedtek, hogy nem valami rokonnak adja el az öreg, mert akkor vége az utca csendességének. Vagy fél év múlva kikerült a tábla az ablakból, de új tulajdonos nem mutatkozott.

Munkások jöttek, az ablakok tárva, nyitva, bentről parkettázás, csiszolás hangjai, aztán a jellegzetes parkettalak szag áradt, amit szétvitt a szél, elárasztotta az egész környéket. Gyakran nyitotta és zárta a kaput Sanyi, s olybá tűnt, az újak megbízták vele, hogy a mesterekre figyeljen. Aztán egy napon Panni elújságolta az utcában, hogy az édes-bátyjáék vették meg a házat, csak nagyon sok még az alakítani való benne, addig nem költöznek, míg a minimális bővítés, festés be nem fejeződik. Látszott, hogy örül a rokonai közelségének. Talán reménykedett benne, hogy a szomszédban lakó testvér néha segítségére lesz.

Ezzel a hírrel megnyugodtak a többiek. Ismerték jól a családot. Legalább valaki visszajön, aki a környéken nőtt fel, mondogatták, s volt ebben a megjegyzésben egy kis közös megegyezés, aki itt élt, az tudja mihez, hogy kell alkalmazkodni ebben az utcában. Ráadásul még volt valami elégtételféle: hisz a panelből költöznek vissza a magánházak utcába, pedig mikor megépültek azok az első házak, még a hatvanas évek végén, milyen büszkék voltak a lakói. Mintha a betonfalakkal egyszerre elszakították volna magukat a régi életmódtól, az udvar rendbetartásától és hasonló, akkoriban lenézett, kertes házzal járó kötelezettségektől.

Ali bácsi néha átsétált az utcán, benézett az udvarra, sóhajtva fordult el, s ha kint volt valaki, azzal váltott egy pár szót. Nem bírt itt maradni, nem tudott teljesen elszakadni. Ritkultak az átsétáló látogatások, s egyre gyakrabban járt más utakon, és arcán nem látszott megnyugvás; mindig sietett, mindig ide-odacikázott a tekintete.

Nyár végére beköltöztek az újak, akik itt nőttek fel a szomszéd utcában, gyerekeikkel gyakran jöttek mentek erre, mikor szüleiket látogatták, így hát az, hogy mostantól itt is laknak, mindenkit megnyugvással töltött, ők maguk pedig elégedettek voltak. Elég volt húsz év panel; mégis ez az igazi otthon! Csend van. Senki nem zörög felettük, alattuk, messzebb van a forgalmas út, a ház falát nem rezegteti a közlekedés. Közelben van a munkahely, alig öt percnyire. A gyerekek úgy járnak át akármelyik szomszédba, mintha évek óta tartana a barátság.

Az öreg Babérosi kisétált kaputlan portájáról, megállt a szomszéd háza előtt, megszemlélte az udvart, aztán sétált egy kicsit, körbejárta az utcát, mert annak az elején és a végén is Babérosi-telek volt, és mire visszaért, és megint benézett az új szomszéd udvarára, akkor ért a fiatalasszony a kapuba. A vénember nem sokat teketóriázott, szájában sajátos ízt kaptak a szavak, ahogy megmondta, mit akar: „mán csak megném, hogy magok mit alakítottak ezen a portán. Tudja, ez régen az én földemből lett kivéve.” — a szomszédasszony értett a szóból, beinvitálta az öreget, aki komoly képpel, szemében kíváncsi fénnnyel lépett be, és mindent jól megnézett. Aztán a házba már úgy kellett behívni, mert azért oda mégis csak külön hívás kell, nem lehet csak beilletlenkedni, meg aztán csak a portára volt kíváncsi. A belvilágot megszemlélve megjegyezte: azért magoknak, mostani fiataloknak sokkal könnyebb. Szegény feleségemnek igen nagy gond vót a mosás. Most meg ezek a gépek — hallgatott, a fiára gondolt, aki hiába hívja, mert ott könnyebb a mosakodás, a fűtés, az a ház fel van szerelve mindennel, ahogy ezeké, ebben a modern világban. — Híj éngem a fiam, de tudja, nekem mán jó, ahogy van — mondta aztán, hogy a szomszéd értésére adja, látott ilyenfajta lakást, van az ő gyerekének is ilyen, nehogy még azt higgye ez a lányka, aki itt nőtt fel a szomszéd utcában, hogy ez a vén Babérosi még sose látott fürdőszobát; és amint elmondta, sarkon fordult, kalapjához bökve hazament.

Kata kipillantgatott, és megfigyelte, hogy Elza már harmadszor tolja el az úton a babakocsit. Kinyitotta az ablakot. Mindkettőjüket ugyanaz a gondolat mozgatta, Lizi a gyerekeket sétáltatta, és ma a megszokott út kibővült, egészen az utca két végéig. Kata kifele figyelt, várta a szüleit, és

megörült Lizinek, mert ha az itthon van, akkor nem egyedül neki maradt a rossz érzés, hogy nem ment el a temetésre.

Nehezen indult a beszélgetés, fél-szavak, a gyerekek, az épp esedékes beszerzések. Néha felkapta a szél a porhavat, akkor Lizi igazított egy kicsit a babakocsin, bele ne sodorja. Nehéz volt rátérni a lényegre, ami most, és napok óta belül nyomasztotta őket. Maga a haláleset ténye; megint elment valaki a régi szomszédok közül, ez épp elég volt a rossz hangulathoz; ám a lelkiismeret furdalás egyénenként másként, de mindkét lányban meg-megszólat. Katának sírhatnékja volt, mert vele sokat játszott Mariska, kiskorában naponta járt át hozzá; még alig múlt pár napja, átjött, hogy megnézzze Kata kisgyerekét. S az asszony testvérenek kopogása, sikoltó sírása egyre hangzott a fülében: Jaj, Erzsike! Mért hagyták meghalni Mariskát?

Mariskát ágyban érte a halál, hogy mikor, azt pontosan nem lehetett tudni, fél lába lent volt a szőnyegen, vajon épp le akart feküdni, vagy fel akart kelni? Keze a szíven.

Olyan hirtelen olyan váratlanul ment el, mint Imre, mintha az urát akarta volna ebben is követni.

Aztán gyorsan járt a hír. Mire a testvérek kihívták az orvost, akkorra megérkezett Angyalka. Rövid ideig volt a házban. Az utcában senkihez nem szól, nézett előre, hogy ne lásson meg senkit, míg kiért innen. A húgokért eljött valaki, Trabanttal, elmentek, egy szót se szólva, hogy mi történt. A temetés idejét a virágüzlet kirakatába kitett gyászjelentésből tudták meg az utcabeliek.

Lizi kiterjedt rokonaitól hallott sok mindent, valami olyat, hogy a lány nem akarja beengedni többen Mariska testvéreit a portára; és az ellenoldal szerint valami jár a testvéreknek, azt a törvény mondja meg, mi.

Lizike barátkozott Angyalkával, régen, még mielőtt a nagyobb lány férjhez ment, sajnálta életének zaklatottságát, volt rá eset, hogy Angyalka anyja fehérműt hozott a lányának, és azt Perjésiéknél tette le, mert nem tudott a lány közelébe jutni, vagy épp Lizikééknél találkoztak. Számtalan kettősségérzés volt hát Liziben, amivel nem tudott megbirkózni; hol Anának és az anyjának az igazságát érezte erősebbnek, hol a Mariskáéét. Billegett a két gondolat.

Kata inkább Mariskához húzott, hisz a másik féllal alig volt valami kapcsolata. Ankát rajongva szerette vagy öt éves koráig, de aztán egy napon a nagylány mosolyogva, karját széttárva jött elé, mint ahogy szokta, várva, hogy a kicsi nevetve szalad hozzá: a gyerekekben azonban megállt valami. Itt van János! Hát nem örülsz nekünk? — kérdezte a nagylány, és visszapillantott a mögötte lépdelő csillogó szemű, szép vonású férfirra, de Kata hátra lépett, és az anyját kereste védelemül. A férfi, akit pont úgy hívtak, mint azt a másikat, aki ez, és mégse az, a férfi jelenléte és egy másik emlékének képe megzavarta a pillanatot, Kata állt, és semmi hívó szóra, semmilyen biztatásra nem ment Ankához, aztán tehetetlenségében elsírta magát.

Kata akkor töltött elsőször több napot távol az otthonától, a megnyíló határokon túl voltak, ötnapos határátlépővel, ahogy mondogatták az ilyen rövid utakra szóló engedélyről. A szülők izgatottak és feszültek voltak már az utazás előtt is, hiszen semmi biztosat nem lehetett tudni; mi van odaát. Hogyan lesz a rokonokkal való találkozás. Vajon a hatóság nem lép-e fel, rajta vannak-e a suttogva emlegetett listán, ami azt jelentené, hogy még le is tartóztathatják őket, vagy Bertit. Átragadt a ki nem mondott feszültség a gyerekre. A rokonság izgalommal vegyes örömmel fogadta őket; a gyerekek a soha nem látott unokatestvérek találkozás, a szülőknél a testvérekkel való összeölelkezés, meg ahogy az utcára kijöttek az emberek, és mondták, itthon van Berti! Kata ámultan figyelt, mennyire számon tartják az apját, milyen sok férfi és nő jön oda hozzájuk. A vasútállomástól az alig negyedórás gyalogút majd kétórásnyira nyúlt, s nem volt olyan este, délután, de még reggel sem, amikor valaki be nem állított a szállást adó rokonhoz, csak egy-két szóra; csak hogy meglássalakra, csak hogy megöleljelekre. Ez mind, mind oldotta és fokozta a feszültséget. Erzsike sírva lépett ki egyik távoli nénje portájáról, a szobában azt a képet látta felakasztva, amit Berti egy vándor festőtől vett, még a házasságuk elején; a rokon még azt se mondta: elhoztuk, hogy idegen ne vigye el. A házberendezésének darabjait hol itt, hol ott látta, s kétoldali testvérek óvatos szavaiban megsejtette: tán attól tartanak, ha végképp megnyílik a határ, akkor végig kell járni a háború miatt félbemarad örökösödési ügyeket.

Ezekből a ki nem mondott izgalmakból tért haza a család, Kata, amikor Anka kezét széttárva akarta magához édesgetni a gyereket.

Egyszerre rezegtek össze ennek a múlt homályában elfelejtett utazásnak, az Ankával való akkori találkozásnak, és a gyerek életében folyamatosan szinte jelenként ott lévő Mariskának az emlékei.

Mariska mindennapi bánatai; a hajdani foltos ruhák; a sóderrel teli kosár (ahogy a fövenyt hívták), amelyből még csorog a patak vize és az asszony cipeli, bár majd beleszakad; a magas gang, ahol Imre muskátlit futtat a lelógó virágtartókból, és ahol Anka véletlenül lever egy, az apja által gipszből kiöntött, színesre festet tálat a falról — Kata ott ült a kisszéken a tál alatt, látta, mi történt, Anka azonban az ujjával mutatta: nem szabad megmondani, hogy ő verte le azt onnan —, a váratlanul elcsattanó pofon, amit Mariska kap a mostoha lánya helyett, mert az Imrének nem szabad elárulni, hogy a gipsztálat a lány törte el. Mariska sok sírása, öröme. Öröme Anka gyerekeinek, öröme a lány visszatérésében, bánata, mikor az ismét elment és lassan elkezdődött a korábbi rossz.

Még nincs egy hete, mikor Mariska Katáék konyhájában ült, Erzsikével beszélgetett, s meg jegyezte, Kata mennyire szeret mosni. Kata erre hallgatott, télen nem szeretett mosni, a kerti kútnál öblögetni a ruhát, ahol lángoló vörös lett a keze a hidegvíztől, ujjai meggémberedtek; erről apai nagyanyja eltorzult keze, örökre behajlott ujjai jutottak eszébe minden alkalommal, aki vénségére alig tudott fogni azokkal a kezekkel. De nem akarta megbántani Mariskát, aki mindezt jóindulatból, a fiatalasszony szorgosságát hangsúlyozva mondta.

Aztán ott volt Katában a rácsodálkozás arra a Mariskára, aki annyira meg tudott változni az utóbbi években. Hiszen eleinte mennyire fontos volt neki az az új hit, és mennyire igyekezett róla megnyilvánulni. S az évek múlásával mégis elszakadt onnan, igaz a saját beleszületett vallásához se tért vissza. Vajon hogyan, miből ismerte fel, hogy a felsőbbséghez fordulás, az igazi szeretet nem függ egyetlen vallástól sem? Hiszen Mariska csak a hétköznapi ember, lelket nem kímélő életét ismerte szinte egész letében. S hallja magában a fiatal nő Mariska szavait: „Jaj, gyerkem! Hát hogyan is gondolhatja ez az én testvérem, hogy az ő istene? Hogyan vehet ilyet ember a szájára, hogy az én istenem? Hiszen az mindenkié. Azoké is akik nem tudnak róla.” — ó, micsoda felismerések! Épp

Mariskától. Kata beleborzong, mikor magában rendezgeti ezeket a szavakat; hiszen igaz, nem kell ahhoz tanult embernek lenni, hogy a legalapvetőbb dolgokat felismerje valaki...

Lizi előre-hátra tologatja egyhelyben a babakocsit, fél szavakkal utal arra, amit hallott. A gyerek nyöszörög, Lizi gyorsan elköszön, kicsit megnyugodva indul haza, mégis könnyebb, ha Kata se ment ki a temetésre.

Kata megrakja a kazánt, ül a konyha félhomályában, hallgatja a csendet. A semmit. Anyja el fogja mondani, kik voltak a temetésen, Berti legfeljebb bólogat hozzá, és egyiküknek sem tudja megmondani, hogy mennyire rosszul érzi magát ebben a helyzetben, mert az időt nem lehet visszajátszani, olyan váratlanul, és a maga igazságával történik minden elmúlt esemény, hogy abba már lehetetlen beleavatkozni.

Milyen jó lenne, ha még csak most lenne reggel, akkor mégis elmenne a temetésre! Igaz, reggel még nem tudta, hogy a gyereket a férje elviszi a másik nagyihoz, azt csak délelőtt közölte a férj (még csak a látogatási szándékról sem tudott hamarabb), de akkor elmehetett volna a temetésre. Volna. Megint egy volna! Milyen jó lenne az időt visszajátszani! Beleborzong. Felvillan egy óriási, pirosan viruló amarillisz tölcsére. Mint Imre temetésekor.

Hányszor érezte így? Még egészen kisiskolás korában, amikor csak egy pillanatot, egy napot, egy tanítási órát lett volna jó valahogy utólag megváltoztatni. Annyiszor mondta erre Lizike beszélgetéseik során: minnek az neked, hiszen csupa ötös minden jegyed!

Hányast kapna erre az elmulasztott szertartásra?

Ez a mai, ez a keservesen, szégyenletesen elrontott, kényelemből, vagy félelemből kikerült temetés. Messze a temető. Az öregek mégis kimentek. Gyalog. Jobb nem látni az egészet.

Kinek az igazsága maradt fel, mikor behantolták a sírt. Mariskáé? Vissza nem tud szólani semmit. Nem akarna szólani semmit. Angyalkáé? Mariska testvéreié? Mért kell egyszerre ismerni ezt a sokféle, maga igazát hangoztató embert? Otthon kell maradni. Kívül, az egészen. Van-e kívül? Ha ma nem, hát holnap szembe jönnek az utcán, felbukkannak, lehet, meg se szólalnak, de a szemük villanása, szájuk szélének keményre hú-

zódása mind azt sugallja; velem együtt sajnáld, engem sajnálj, az én bánatommal szomorkodj!

Meglehet, ebből az életformából kimaradva, felvállalni a teljesen tiszta igenekeket és nemeket. Utólag egyszerűnek látszik. És általában az, de ma, ezen a nehezen múló, rossz emlékekkel teli napon minden felszakad; sok a talán. Nincs újra játszás. Az, ami akkor jónak látszott, ma egyértelműen veszteség; ami biztos volt, az mára álhitek foszló selyme.

Felül kell vizsgálni a mát. Pont ennek a temetésnek a kapcsán, ennek a kibúvókat kereső alkalomnak az idején, hisz a rengeteg visszajátszhatatlan történés ezeknek a választásoknak a következménye.

Este, ha Lóri hazajön, a gyerek elalszik, szólni kell a félig elkezdett, befejezetlen tervekről, a meglepetésszerűen, mégis ellenségesen változó eseményekről, az előre meg nem beszélt, úgy mellékesen felvetett, odavetett szándékokról, amik egyre szaporodnak, és lassan kibogozhatatlan fonalak, hálók szövedékét alkotják.

Lóri. Milyen gyakran mondja az utóbbi időben: ilyen vagyok. Kicsit rándít a vállán, szemében hideg a fény. Ilyen vagyok. Nincs semmi újság. Dolgoztam. Fáradt vagyok. Állandóak kérdezel. Mit akarsz? Ilyen vagyok.

Ilyen. Távolságtartó, hidegen mérlegelő. Mint aki állandóan összead és kivon, mint aki minden pillanatot értékel és fordít, forgat, míg csak azért is úgy lesz, ahogy neki kényelmesebb, ahogy neki jobb.

Berti, mikor észreveszi, elforr az indulattól, vastag szemöldökei összerándulnak, szemével ütni tudna. Hallgat. Vár. Hiszen megmondta, előre megmondta, de ez a lány nem hallgatott rá: nem a mi fajtánk.

Kata minden alkalommal, mikor Lóri akarátának enged, — gyakran, mert nem akar szülei előtt veszekedni, nem akarja, hogy sírásának hangja felkorbácsolja az anyja szívét, ökölbe szorítsa apja kezét; hát jól van, legyen, ahogy Lóri akarja, akinek ugyan tapasztalata sok mindenhez nincs, akarás annál több van benne, és határozott érzék, hogy a dolgok rosszul, vagy nehezen menjenek, vagy legalábbis félig el legyenek rontva, de az mégis jó, mert az ő akarata érvényesült — tudja: ennek véget kell vetni. A pity, kicsinyes dolgoknak, amiket lehetetlen jónak látni, ha egyszer rosszak; a mázgásra festett asztallábnak, amire csak fölényes „mit képzelsz az öreg, jó az ahogy van” a válasz; de nem jó, mert egyenet-

len, mert csúnya, mert csak pénzkidobás, mert minden így és így egymás után. Ennek véget kell vetni! Ez nem mehet így a végtelenségig.

Kata alig állt munkába, mikor hozzáfekedett a ház átépítéséhez, maga intézett mindent, adogatta a téglát, cserepet. Lóri ilyenekre nem képes, ha valami tényleges munka van, rögtön valamibe kifogást talál, vagy inkább keres, megsértődik, kivonul, ráhagyja Katára az egészet. Aztán a végén fölényesen bírálgat. Kata hallgat. Egyre mélyebb és hidegebb ez a hallgatás.

Most, ez a temetés valamit felszakított, talán, ha kimehet a temetőbe, egészen másként zajlik benne minden. Ám az a kényszerűen alakult itt-hon maradás, aminek félig örül, félig lelkiismeret furdalása van miatta, ez felkavart valamit az idő mélyéről, és az ellentétes érzelmek mögött kezd megerősödni egy szándék, amiről még nem tudja pontosan mi, és mikorra érik be.

Másként kell csinálni ezt az egészet! Letenni, ami elmúlt. Ebbe beleborzong, és a borzongás átmegy egy rövid hidegrázásba, aminek semmi esti oka nincs, annál több a lelki.

Egészen határozottan és élesen látja, amint Lóri rágyújt, hosszan és komódosan forgatva a cigarettát és az öngyújtót, teljesen olyan, mint annak idején Imre, vagy kereszt, a Zsazsa néneje férje. Hideg döbbenet kíséri a felismerést, ennyire számítottak ezek a gyerekkorban látott mozdulatok, ennyire ezek lettek a férfiakról elképzelt viselkedés képfoszlányai? Vajon ezt látta, vagy nem látta Lóriban, mikor megismerkedtek?

De hát az én apám nem dohányzik! — kiált fel benne a gondolat, és olyan, mintha ki is mondta volna. Berti nem dohányzik. Berti néha borozik. Vénségére többet, hangosabban, mint kéne. De Berti nem dohányzik. Mégis ez a mozdulat, az időt rabló, az időt töltő, az épp semmit tevő ember mozdulata bújt el Lóri rágyújtásában. „Ennyi jár nekem”, mondták a munkatársak, mikor leültek cigarettázni, s közben természetesnek vették; aki nem szív, az dolgozhat tovább, helyettük is; mikor Lóri rágyújt, abban is van valami ki nem mondott „nekem is jár”.

Kata emlékeiben minden öngyújtó-kattanásban, gyufa-sercenésben, amit cigaretta meggyújtása előtt hallani tudva-tudatlanul benne van Imre, ahogy a patak partján, ráérősen dohányzik — a kislány Kata főleg ott látta, horgászás közben —, kereszt öngyújtójának csattanása, amikor

ebéd után rágyújt, újságot olvas, és keresztbe rakott lábbal hátradől a fotelban – igen, ez a leggyakoribb emlék róla is. Az asszonyok végzik a háztartási munkákat, Mariska a maga módján mindent, mintha férfi-nő lenne egyszerre; és Zsazsa sokáig a háztartást: hol biztosan, hol bizonytalanul rebeg az érzés; mindennek így kell lenni, és ez az élet örök rendje. Mariska, Zsazsa, Erzsike, és mind a többi asszony.

– Mi pont ezt csináljuk! – kiált bele Kata az üres házba, ahol senki nincs, hogy felelne rá valamit: csak épp, hogy azt; vagy annyit: ez a mai nap hangulata; vagy bármit, ami feloldaná a visszhang nélküli kiáltás utáni csendet.

– Mi mind, Lizi, Anka lányai, az összes nő, akit csak ismerek. Én is! Én is! Csak ezt.

Lizi hosszan törölgeti a kocsi nedves nyomát az előszobában, benn a nagyobbik gyerek játszik az apjával, Frédi magyaráz valamit, a gyerek meg egyre kérdez, és közben fel-felkaccan, tetszik neki a dolog. Kiemeli a kicsit, beviszi a szobába; csupa gyors mozdulat: tiszta pelenka, kézmosás, papírtatás. Nem múlnak az előbbi gondolatok, Mariska emlékképei bele-szövődnek e jelenbe; hallja, amint az asszony vigasztalja, mikor ezzel a kisebb gyerekkel teherbe esett, és kétségbeesetten elsírta bánatát a szomszéd néninek: Sok örömöd lesz benne, meglásd! – mintha csak most mondaná, de hol az a szív, ami ezeket a szavakat kimondatta, hol az a száj, ami kimondta. Minden elmúlt. Mariska magával vitte a titkon bevallott sok csalódást, amit akkor azt hitte; sose fog ő maga Perjési Lizi megérteni, hogy miért pont ennek az asszonynak mondta el legbelső titkait, házassága keserves sorát.

Most elmúlt vele a később felébredt félelem, hogy esetleg az ő életét kibeszélik. Bár erre semmi oka nem volt, mégis kicsit félt tőle. Annyira szerette Frédit, mikor összeházasodtak, hitt benne, hogy az utcában még említeni sem merte senkinek, hogy ez a házasság más lett, mint aminek várta. Csak Mariskának. Mariskában pedig akkorra kiteljesedett egy belső élet, amiben nem volt helye pletykának. Talán a sorsa miatt. Lizi szíve nagyot dobban, beleborzong, hogy vajon ő maga is be fogja járni napi bosszúságai, kínjai során, ezzel a kifele tökéletes, belül emésztő házassággal azt az utat, mint Mariska? Ugyanúgy egyedül marad, öregén be-

tegen? Vajon ez a törvényszerű? Hisz szinte mindenkivel valami hasonló történik a rokonok, jó ismerősök között. Mivel lesz jobb a sorsa, csak azért, mert neki vannak gyerekei. Mariska magtalansága, az ő gyerekei. Hova lesznek ezek a gyerekek harminc év múlva, vagy csak akár húsz év múlva. Akarnak-e tudni az öregedő szülőről? Vagy ezek is követelődzővé válnak, és édes gyerekként pont olyanok lesznek, mint Anka? De hát Anka nem is, csak most ebben a pillanatban tűnik olyannak. És ő, akiről mindenki azt gondolja, hogy neki milyen jó sora van; itt a nagy ház, szép bútor, sok ékszer, az apja mindenben a kedvét keresi, a férjéről azt gondolják, művelt, kedves ember, aki dédelgeti a családját; ő maga vajon így akart-e élni? Hol van az ifjúkor számos munkában, csípős verítékben elvesztett, összetört napja, a rengeteg dolog, amit ugyanúgy végzett, mintha fiúnak születik. Géza apu sose gondolt bele: ez lánygyerek. Bírja-e azt a nehéz munkát? Kell-e annyit törődni, állandóan dolgozni, s még ünnepkor is... mert régen, mert akinek van az dolgozik, mert csak ebből lesz a forint, mert, mert...

Elmúlt. Ez is temetés. Rosszabb, mint a mamáé, a Mariskáé, ez élve temetés, a későn felismert elvesztegetett idő, a megcsalt, másnak elhitt-elhittetett életmód, talán maga az élet elveszett éveinek temetése.

Belehasít az idő, borzlon, belülről jövő nagy hideget érez. Dobhártyájában lüktet a vér, úgy hallja, mintha rögök koppannának, mintha a lelke, az élete leveszett idejére koppannának az időt temető göröngyök, egyre takarva, távolítva a visszahozhatatlan, a megismételhetetlen semmibe veszett éveket. Nyeli a könnyeit. Ezért megszületni sem volt érdemes.

Ölében ringatja a gyermeket, hátát a fotel támlájához nyomja. Az elégedetten szuszog, néha felnéz, Liziben meglágyulnak az előbbi kemény gondolatok. Hessegeti a jövő sötétre festett képeit. Frédi szokatlanul gyengéden veszi át tőle a kicsit, még ringatja egy darabig, aztán beteszi a kiságyba. Leül Lizi mellé, és természetesen, gyengéden kezébe veszi az asszony kezét, mint régen, még az udvarlás idején, és azt mondja: kész a vacsora. Ma én mosogatok el. Gyere át a másik szobába! Ma délután a Tesó egész jól megtanult sakkozni.

Tesó, a nagyobbik, iskolás gyerek a küszöbön áll, és lesi, hogy az anyjának bemutassa az új tudást. Szemében győzelem csillog.

Lizi végignézi, ahogy a parti elindul, és a gyerek igyekezete átragad az anyára, hátra tolva az előbbi szorongató gondolatokat. Liziben megvillan a büszkeség: talán örömét leli a gyerek a logikai gondolkodásban. Frédi fel-felpillant, szemük összevillan. A gyerek két kezére támaszkodik, alaposan meggondolja a következő lépést.

Port kavar az északnyugati szél, megfordítja a levegőben, élesen belevágja a hídon áthaladó szemébe. Megszokott a lépés, ismeri a talp az utat, minden hajlatát, repedését, az aszfaltban lévő lyukakat, gyűrődéseket. Emelkedik a láb, vagy tíz lépés után tisztul a látás. Lizi felváltva pillog és törölgeti szeméből a port. Ez állandó. Ez a szél, a kavargó por, az esernyőt kifordító levegőáramlat, ferdén, megállíthatatlanul ömlő eső, hó, mindez változatlanul megmaradt. Annyira nem lehetett a helyet, a közvetlen környéket átalakítani, hogy a szél iránya valami ellent kapjon, megszeliđüljön. Kopog a nő lába alatt az aszfalt, halad az utcába, megy vele, mellette a házsor.

Pusztá semmi lett a valamikori szántókból, helyüket feltöltötték, el-egyengették; a sekély, állandóan bűzös patakág, ami a városi szennyvizet szállítja kimélyítve, kővel kirakva a medre, sokszorosan szűrt, tisztított benne a víz. Zöldell a fű a mederoldalon, a város felőlin hatalmas, bekerített hely a panelházaknak szeméjtének; onnan kifújja a szél a műanyagdarabokat, mikor jól megkavarja elárasztja a környéket a nejlonzacskók, szatyrok és csomagolók szármalmas színes hada. Ez a szél még nem elég erős, hogy feldobálja, szétszórja a szemetet.

Döngölt, sárgászörös kavicsal megszórt az északnyugati oldal, betemetve a dús szántók helyét. Hetente háromszor itt, és a másik oldalon, a valamikori Zöldi-kert helyén nyüzsgő a piac. Aztán csend. Szemetet szedő munkások, bekerített üres terület.

A híd utáni első ház, a valamikori Babérosi-porta helyét benőtte a perje. Az öregember halála után évekig elhagyottan állt, senki nem változtatt rajta, a fiú, aki örökölte a névvel együtt, nem jött, vagy csak ritkán, annyira, míg lekaszálja a gatz. Bedőlt a ház déli végéhez toldott istálló, jászolának faanyagát elhordták a tüzelőt keresők. Várt a ház, míg az elhanyagolt, bontási anyaggal telehordott területet kibérelte egy élelmes

ember; terepet rendezett és megnyitotta a piacot, hozzávéve a Babérosi házat, amit hamarosan lebontatott, s helyébe felnőtt a fű.

A második házban felnőttek a gyerekek; a férjes, gyerekekkel megsaporodott lány néha hazajött, olyankor gyerekricsaj, hangos nevetés hallatszott ki a kerítés mögül. A többi, egyforma napon jöttek-mentek a lakók, dolgoztak, és pergették a napokat, csendesen, néha hangosabban.

Aztán a másikban, ahonnan a Busák elköltöztek valahova az Alföldre, azóta se sokat hallani felőlük; ismétlődve, önmaga groteszk képét visszavisszajátszva zajlik az élet.

Perjési Géza átköltözött a hátsó, kisebb házba, a keleti oldalon lévő hosszú, többrendbeli házat lebontotta, átépítette, és beleköltöztette Lizit, akinek megsaporodott családja néhány évig belakta a tágas, új házat; aztán mikor a gyerekek megcsaladosodtak, itt is csend lett.

A túloldalon részben a vízszabályozás, aztán a városrendezéskor kihordott törmelék betemette a Zöldi-házat; lakói évekkal ennek előtte kihaltak; a mellette lévő Pici földet is hatalmas bontási törmelékuckák fedték, míg az egyik lányunoka férje lett a piacos, aki először ezt a területet, majd a Babérosi házat és a közvetlenül körötte lévő földeket megvásárolta.

Lent, az utca hajlatában, ahol a kelet-nyugati irány egyértelműen északira fordul, és vele fordul az utca hangulata; eltűnt, semmibe lett a Molnárék kicsi háza. Béla elköltözött, a testvérek ezt a telekrész átadták csekély pénzért a Vízügynek, akitől, kihasználva az alkalmat, megvette a piacos ember, és a maga részéhez kerítette.

Vasó néni halála után a házra pár napig ki volt téve: EZ A HÁZ ELADÓ. Senki nem jelentkezett, sőt a szomszédok szerint a lány igen drágán adja a házat. Aztán, mikor a temetés után két nappal fordultak ki a Ladával az hídon, nem volt mit várni, a mamát eltemették, őket viszont a munkahelye sürgette vissza Pestre; a híd másik oldalán megállította őket az öregebb Koleszár fiú, és készpénzben letette a ház árát. Egy feltételhez kötötte: ami a házban van, az kell neki, a régi bútorok, de főleg az a könyv, amiben a város iparosai vannak feljegyezve; abban a könyvben volt Vasó bácsi neve, lakcíme, és mellette az; hentes és mészáros mester. Ez a könyv mindenképp kellett Koleszárnak, mivel maga is ezt a szakmát választotta — szerették a környéken, mindenki őt hívta, ha valami

vágás volt — és a férfi titkon remlélte, egyszer ő maga is szerepel egy hasonló iparos-jegyzékben. Addig meg jó ránézni, hogy megbecsülik a szakmát. A szobában elcsomagolva, tartotta a szekrény egy biztonságos zugában, s igen kevés, kivételezetten megtisztelt embernek mutatta meg.

Lakót is vett egyben, Ancikát, aki a ház első, kisebb részében bérelte a lakrészt már vagy harminc éve. Évekig békességben voltak. Ancika halála után hiába jöttek a csekély személyes vagyont képező holmikért a rokonok, az asszony mindent a kisebbik Koleszár kislányra hagyott, akit gyakran dajkált utolsó éveiben.

Katáék háza, amit valójában béreltek a nagynéni anyósától, az is Pesten talált úgazdájára, vagyis Katára, mivel a tulajdonos ott lakott és odament megvásárolni a romosodó épületet. Kata kitartóan építgette, míg valóban ház lett belőle.

Évekig állt elvadult növényeivel magára hagyva a Szaxon-kert. Aztán váratlanul új tulajdonos jött, aki épített, és beköltözött. Hangos zenéjével, éjszakákba nyúló zajos társaságával nehezen szokta meg az utca kimondatlan rendjét, ám az idő haladtával valahogy beleilleszkedett a régiek csendjébe.

Mariska és öreg Anka háza zárja a sort. Több átalakítás után, felújítva, öreg Anka halála után benne maradt a két lány; mindkettőnek jó volt hazajönni, jó volt, hogy volt hova jönni, abba, ami az övé. A másik oldalon, a Szaxon kert felőlin, néhány évig Mariska mostoha unokája lakott a férjével, aztán elűzte őket a városból a más utáni vágy, azóta az a híre, igen jól járták a költözéssel. Új tulajdonos lett, a beköltöző fiatalok átalakítottak, hozzáépítettek.

Szemben, a patak partjának udvarával simuló házsorral ellenben: a Bereckiék földje, amit a testvérek darabokra osztva művelnek, legjobban tán a Bécie terem, az folyton itt ül a kicsi faházikóban, túrja a földet, vagy csak nézelődik. A Berecki tábla után gazzal, akác-süvölvényekkel felfelve a Babérosi föld utolsó darabja, olyan jó bő házhelynyi, amit a Babérosi fiú, egyelőre megtart.

Piac déli és nyugati oldalon. Egyik piac a másik után alakult; végül jobb, mint a földbuckák, törmelékek, titkon lerakott és a város belsejéből kihordott szemét, vagy a nyári szipósok társasága. Bekerítve, takarítva, felszórva apró kavicssal.

Elza maga mögött hagyja a várost, a forgalmas utcákat, s itt, ahol messze van a fő utca zaja, valami csend költözik a gondolataiba, mire hazaér, kinyitja a kaput, a kulcs ma is belülről van a zárba, vékony ujjai-val benyúl a rács közt, elfordítja, és belép az udvarra. A kutya ott ül a kapu előtt, illetéktelennek nem ajánlatos ezt a kulcsfordítást megpróbálni.

Beton alapon, mintát kiadó keskeny deszkákból áll a kerítés, belül fenyősor, ami sövény gyanánt fogja fel az utca porát, takarja a kíváncsi szemek elől az udvaron lévőket. Ma még alig két métereseek ezek a fák, s ha jön vagy két-három esős nyár, meg egy kis pétisó rásegít, akkor elérik a várt nagyságot. Beljebb fű, rengeteg dísznövény, térválasztónak drótrácsra futtatott klemátisz. A másik, felső bejárat kapuja zárva. Valamikor gyakran nyílt, de mióta átköltöztek az új házba, az öregek lezárták a kaput. Belül, a zárt kapu mögött hatalmas csemegeszőlő-lugas, engedelmesen, ívelve követi a tám-rendszer vonalát.

Lizi egyedül van, kinyitja körben az ablakokat, a patak felőli oldalra odasüt a nap. Az udvaron Géza-apu a lóval kínlódik. Hallatszik, amint vezényszavakat mond, és a végén elkanyarít valami érthetlent. Lizitől messze van az állat, maga a ház, a széles udvar választja el, a hangok hatására mégis érzi a szagát. Belesüpped egy fotelbe, egészen kicsire összehúzza magát, szemben a falon lévő hatalmas, aranykeretes tükörben olyannak látszik, mint egy nyolc-tíz éves kislány. Felkaccan a látványra, behunyja szemeit, szempilláin vibrál a fény, gondolataiban laza melegség árad el; elindul az idő vissza.

Most tíz éves. Nyár van. Géza egy hete kaszál. Naponta kijár a rétre. Ma vele kell menni, szénaforgatás lesz. Jobb lenne itthon maradni, igen nagy a hőség. Zörög a szekér, csapkodja a ló a farkát, úzi a rászálló legyeket. Géza alig mozditja a gyeplőt, Lizi a szekér hátuljában ül. Amint mennek át a városon, belepirul, hogy most őt mindenki látja. Olyan ebben a szekérben, mint egy ágrólszakadt. Géza néha hátra pillant, büszke, hogy a lánya vele megy, Liziben feszít a pirulás mögött valami ősi érzés, és az, amit apja annyiszor emlegetett: ahol föld van, ahol állat van, ott él jól az ember. Szúr a nap. Legördülnek nyakán a verítékcseppek, vékony karjai feszítik a villát, eleinte könnyen, később darabosan, keservesen

forгатva a száradó füvet. Szénaszag. Ló-szag. Szekérnyikorgás. Por. Csíp az izzadtság. Fájnak az izmok.

Átváltanak a képek, talán, mert a szél behozza a friss levegővel a tavaszt. Épül Lizi első háza. Az apja építi, az öreg kőműves mester mellett kitanulta, semmiben se alávalóbb ez a munka, mint amit bármelyik mester rakna. Csak a tető, arra kell. Az ács, az más műfaj.

Lizi vagy tizenhat éves, büszkén nézi a ház emelkedését, később örül az új bútornak, az anyja aztán tudja, mi kell, mindenből a kapható legjobbat, legszebbet veszi meg. Géza keveset szól, hallgat, mosolyog, mintha ezzel a csendes büszkeséggel indokolná, szó nélkül: látod! Megmondtam! Föld, állatok. Abból lesz minden – s kérges kezeivel kivesz egy szál cigarettát a dobozból, úgy fogja a papírdobozt, mintha nem cigaretta, de valami kincs lenne benne; kicsit előre hajolva áll; dereka egyre jobban jelzi a kopásokat. Lizi örül, reppennek az öröm gondolatai. Elfelejtí a szénaforгатás viszketős verítékét. Felzendül az összes nagyszülő elégedett öröme: ház, berendezés; és ebben a zengésben tovaszáll a túlfeszített izmok fájdalma, igazolódik a csípős izzadtság. Így. Ez a módja!

Itt a fotelben annyira kicsinek, törekenynek érzi a testét, hihetetlen, hogy ez a kuporgó, fájó derekát, ízületeit igazgató nő, akit a tükör mutat, ez ő, Perjési Elza.

Próbálja kihúzni magát, aztán feladja és visszaesik az előző tartásba. Kintről melegen suhan be a levegő, semmi nem sürgeti, hogy összegombolyodó helyzetéből felkeljen. Előtte a plüss bútorhuzat szálai egyenként látszanak és játszanak a napfénnel, meg-meglebben a függőny, ilyenkor változik a fény egy pillanatra, és változnak a gondolatok az asszonyban.

Elöl, fő helyen áll a sok minek, miért. Nehéz a hiányokat, csalódásokat betölteni. Állandóan elszabadulnak régi történetek foszlányai. A legkíméletlenebb talán még az esküvő előtti. Ezt jobb elhessegetni, maga a döntés, az az alapvetően elhibázott. Akkor annyira tudta, miért Frédi a választott. Miért is? Mi vitte, hajtotta, hogy ennek a férfinak a társasága, szava legyen fontosabb, mint a többi udvarlóé? Mennyire más lett volna az élet, ha nem tud mondani, és nem ehhez a férfihez köti az életét. Vagy neki, Frédinek jobb lett volna egy másikat elvenni. Bár akkoriban egészen összeillő párnak látszottak. Az első egy-két év olyan reménytelei volt. Hol vannak ezek az emlékek? Mind megkopott, eltorzult, olyan,

mintha nem történt volna meg, mintha mindez más valakinek az élete lenne; egy rokoné, vagy ismerőse, vagy talán egy könyvben olvasott aszszonyé. Tisztán és hidegen tudja, ez mind az ő élete, mégis, a gyerekekkel kapcsolatban gyakran van olyan érzése, mintha ezekhez Frédinek semmi köze nem lenne, mintha semmi szükség nem lett volna a létezésükhöz a férfire. Valóság, és annak mássá lett érzete. Mint egy álom, egy kifordított regény, amiben a szereplők lebegnek a sosemvolt, és a megtörtént között.

Kinn döngve zárul a hátsó kapu, távolodva kopognak az aszfalton a lovak patái.

Kiszorulnak hamarost a fuvarozásból — suhan át Lizi fejében csak kócsa mellékgondolatként a világ változásainak érzése; az idén egyre kevesebbet hívják az apát. Tele a város kisteherautókkal, a lovas szekerek ezekhez képest lassúak, bár rossz időben csak ezek jutnak be girbegörbe szűk, meredek, telkek közti utakra. S ebben a gondolatszálban belekomorul a szűkösebb jövő.

Frédi, mikor nem bírja a prést, kifakad, ritkán nyíltan, általában burkoltan fejezi ki elégedetlenségét. Az utóbbi időben megelégszik egy jól irányzott, előre megfontolt grimasszal, vagy alig érthetően kimondott utalással. Mikor Lizi az öregeknél főz, takarít, akkor a férj lebiggyesztett ajkakkal, kifejezéstelen arccal jár-ke, s amit alkalma van, mondja; ez is csak. Neked kell. Ostoba majom. Minek még? — és ez még a jobbik szó. Volt olyan, ami azt firtatta, mikor hordják már rájuk a földet, Gézára és öreg Lizire. Akkoriban Lizi alig tudott mit felelni, görcsbe rándult a toroka, berekedt, fuldoklott a megalázástól, a férj gondolatainak mérhetetlenül hideg, számító gonoszságától; aztán mikor megeredt a szava, kiabálás, átkokkal vegyes káromolás lett belőle, küldte Frédit, haza az anyjához. Az meg nem ment.

Hova is ment volna? Kérdi néha magából Elza, mikor megesik a szíve a férjen. Ebben az ellágyulásban nem sok köszönet lesz, előre érzi. Pedig vannak napok, mikor Frédi egészen normális. Saját maga szerint épp akkor nem, de a felesége szerint igen. Olyankor nyugodtabb a hangulat, van miről beszélni. Lizi, értékel, állandóan összehasonlít, és lesi a hamisnak ható szavakat, figyeli a férfi minden mozdulatát; nem lehet kitörölni a sok hiába elültetett, korán letört hitet. Vajon ez, a mai csend, ez a bizalom mikor robban fel ismét és ismét? Mikor lesz egy pillanat alatt fonto-

sabb, hogy elrohanjon a városba; mindjárt jövök – mondja, és az este hozza haza, egészen más hangulatban, és Liziben ekkorra felgyűlik a jól ismert tehetetlen düh; felszakad minden megtörtént baj, és ömlik, ordít a száján.

Mindig megfogadja. Soha többet nem emeli fel a hangját. Elég ritkán sikerül. Évekkel ezelőtt azt próbálta magában erősítgetni: nem fogok sírni. Sem mikor látja, se amikor napokig nincs itthon. Én nem engedhetem meg magamnak, hogy egész életemben e miatt az ember miatt sírjak. Egy könnyet sem ejthetek – ezt elérte. Szavak. Erős ingert érez kimondani, olyan hangosan, ahogy csak bírja, és az már rég nem érdekes, hogy hallja-e valaki.

Elveszett az időben az a takargató, mindent elrejtő, mindet jóvá tevő Lizi, akinek fontos volt, mit hallanak ki az emberek. Lényegtelen lett a külvilág. Belül, a család történésein mit sem zavart az, hogy az utcában mit tudnak, mit hallanak.

Azon a régi, téli délutánon, mikor utoljára üldögélt Ancikánál, akkor merült fel benne, hogy Ancika hallhatja hangos veszekedéseiket; főleg az ő hangját, mert Frédi elejétől fogva vigyázott rá, hogy a leggorombább szavakat is halkán, finoman ejtse ki.

Aki távolabbról hallgatta őket, azt hihette; Lizinek van állandó idegrohama, és az a szegény férfi mennyit kibír mellette. Volt is ilyen suttogás a szomszédok között, aztán az évek során átfordult, és a valóság megismerése hallgatást, Lizi néha kikíváncozó panaszaira közönyös, semleges válaszokat adtak. Boros Sanyi néha megjegyezte: ennek – ilyenkor Frédire célzott – nem sok szava van ezeknél; arról hallgatott, hogy neki sincs már semmi tekintélye, és szava sincs a családjában, legalább olyan régen, vagy még régebben, mint a másik férfinak.

Lizi, Mariska halála előtti években gyakran járt át beszélgetni az aszszonnyal. Gyerekkorban inkább Ancika, Vasóka társaságát kereste, azok közelebb voltak, olyan közvetlen volt átmenni a túloldalra, ahol mindig valami finomság fogadta. Megsimítja a nyakát, mozdulatával a gyerekkori két vékony varkocsot keresné, melynek fonata képzeletben, mintha ott lenne. Ancika szerette átfonni a copfjait, Vasónénitől minden tavasszal szalagot kapott, mikor az öregasszony hazajött, Pesten bő választék volt ilyesmiből, itt a vidék, noha város, alig láttak ilyet. Mégis, nekik soha

nem vallotta volna be kudarcait. Ezekben a nénikékben volt valami anyáskodó, szeretgető, de a legmélyebb dolgokhoz, ha beleláttak, nem mutattak érdeklődést, vagy valami hideg, fölényes mindentudást sejtető mosollyal nyugtázták a hallottakat: hát a te dolgaid is csak így mennek. Lizi legalábbis úgy hitte, náluk óvatosnak kell lenni. A nyugodtnak látszó, kézimunkázgató asszonyokban érezhető ridegség, és titkolt ellenségesség lapult, amire ráérezett akkoriban.

Mariska más volt. Talán, mert annyit verte az Isten, ahogy sírásai közt néha kimondta. Nem ítélte. Ha lehetett, biztatott, vigasztalt.

Lizi hátán végigfut a hideg, ismét feléled benne az asszony halála. Az ő akkori idegállapota. Vajon mikor jut el oda, hogy megértő, nyugodt lélekkel szemlélje a körülötte levőket, hogy inkább imádkozni tudjon értük, mint hangosan ordítva kiabálni velük és maga ellen? Mariska inkább elsírta magát, mint rosszat mondjon. Honnan vette? Kitől tanulta? Hisz régen, más volt; mikor Bujáki nagyapával összekiabáltak, bizony pergett a nyelve; volt is harag, évekig nem köszöntek. Hozzá bizalmas volt, a régi harag ellenére. Mariska megváltozott. Arra se lehet fogni, hogy a bibliázás. Még azt se próbálta meg, hogy felhívja a figyelmét a hitre, amit magának választott. Néha megkérdezte: – Jársz-e a templomba? – és aztán meghallgatta a választ, ami gyakran kifogás volt; nincs idő, a gyerek, a házimunka, a mező...

Keveset ad a templom csendje, a szertartás után alig marad valami emelkedettség érzés, mire hazaér. Akkor sincs, mikor odaindul, s nem csillapodik, mire odaér; egyedül, általában mindig egyedül. Mint ahogy a gyerekek ügyében, a család hivatalos dolgaiban is állandóan maga járt; mint akinek nincs senkije – mondogatta magában, s meglepődött volna, hogy milyen sokan gondolják ugyanezt róla, akik nem ismerték őket közelebbről.

De most csak a csend. Csak az kellene. Hogyan kéne megtalálni a csendet? Legalább a csendet?

Milyen jó volt Mamának, még a halála előtti órákban is tudott imádkozni, olyan nyugalommal vette tudomásul az élet végét. A fekvéstől kialakult sebek fájdalmát. S életében az emberek dolgait. Honnan vette ezt a hitet?

Lizi előtt felrémlik, mikor elsőáldozó volt; aztán a nagylányosabb ruha, a fehér, suhanó kelme, amit bérmlásra varratott neki az anyja. Belecsúszik ebbe az emlékebe Frédi — hiszen nem is voltam annyira gyerek! — kiált fel Liziben a saját hangja. Tizennégy évesen bérmlált. Frédi akkor húsz volt. A templom hátsó kapujánál, az utolsó padok mögött, abban a bizonytalan gyertyafényben, gyér, ablakból beszűrődő világosságban kivillan a férfi alakja. Onnan figyeli a vonuló, ünneplőbe öltözött gyerekhadat. Merően nézi Lizit.

Vajon, akkor is engem néz, ha anyám nem öltöztet úgy fel, hogy akkor senkinek nem volt szebb ruhája? S belejajdul a valamikori gond a ruha fodrainak emlékébe, a repdeső finom fehér tüll likacsiba. Honnan vette ezeket az anyagokat öreg Lizi? Azokban a mindenben egyformára, szűrkére nyomott években, mikor egy-egy amerikai csomag nagy kincs volt, s csak abban lehetett látni ilyen gyerekruha költeményeket; Katának volt ilyen, neki több is, a keresztanyja küldözgette Jersey-ből, persze mindenkinek felbontva az oldalán a varrás; a vám miatt, hogy ne vegyék újnak.

Vajon csak a ruha miatt? Vagy amit az öltözék sejtet a családról? Miért néz annyira melegen, villan fel ismét a gondolattal együtt Frédi hajdani tekintete.

Az asszony elalszik; álomképeiben futva jön haza a híd felől, mögötte a város, a magas emeletes házak, a kanyargó magánházas utcák; lábai alatt suhan a vörös vulkáni kövekből kirakott járda. Cikk-cakk minden lépés, oda-vissza, pergő suhanás, ahogy a talp minden kő helyét tudja, és a legsötétebb legködösebb estében is kikerüli a lyukakat, a félreálló járdalapot. Elsuhan Babérosiék krisztustövisfából nevelt kerítése, mögötte a szénaboglyákkal, valahol egyenletesen dobog egy ló lépése. Hazatalál, mint a lovak — hangzik valahonnan; aztán bútorok, bulvárlapok, magazinok képei; egy tágas veranda, hatalmas aranykeretes tükör a falon, egy zongora, az üvegablakok aprók, a fény sokszávosan megtörve vetődik a falakra; mama régi fésülködőasztala, rajta egy gyöngyház nyelvű hajkefe; az első tv, még valahol a hatvanas évek végén. Vonatfütt, a gőzmozdonyból kiszálló szenes gáz fanyar szaga, a füst, ami belecsapja apró kormányt a vonatablakon kihajoló arcába; Frédi, amint a pályaudvaron áll és integet neki, Lizinek; repdes a haja valakinek: ez a saját maga haja, derékgig ér, ruhájának bő alja forog. Táncol. Frédi fáradhatatlanul forgatja

elbűvölten a vékony deréktől, Frédi szeme olvadó, forró csillogás a szoknya alól kivillogó lábaktól; valahonnan ismét szekérsörgés, lovak patájának dobogása.

Felriad. Határozottan tudja, hogy véget vet kilátástalan életvitelének, s ez a gondolat nyugalommal tölti el. Mintha az álmok megsúgták volna, mi a célravezető út.

Álmok. Rég elvesztek, ködös homállyal keveredtek a hajdani álmok. Álmok; álmoképek, az alvás üzenetei, amikre alig emlékszik. Ifjú házaskorában álmodott egy pincében lévő szobáról, ami egyre lejjebb és lejjebb került a felszínhez viszonyítva, a végén ablaka sem volt, annak helyét is átláthatatlan romos falak foglalták el. Akkor tudta, ott, abban az álomban, hogy ki fog találni abból a félelmetes, szorongásos érzést keltő helyiségből.

Milyen sokáig tart! — sóhajtva nyújtózik. — mégis megtaláltam, megvan a megoldás. Lépni kell. Igyekezni, míg apám bírja magát, mert aztán senkire nem számíthatok — mosolyog, csak maga elé; és hamarosan könnyű, egyenletes lélegzésű álomba suhan vissza.

Fordul a fény, élesen bevilágítja a szobát, Lizi becsukott szemén vibrálnak a sugarak.

Frédi csendesen lépked, zoknis lába zaj nélkül viszi át a szobán; magasan fogja meg a sötétítőt, hogy az asszony szemébe vágó sugarakat lehetőleg zaj nélkül kirekessze. Áll egy darabig, és nagy csend lesz benne, ahogy az összekuporodva alvó Lizit nézi.

Hirtelen fáradtság árad szét a tagjaiban, a csend olyan furcsa, kintről behallatszik, ahogy az após a szekérrel zörög, mégis áthatolhatatlan valami szűri és rekeszti ki a zajt. Árad a fény, mozdul, rezeg a kint, a férfiben magyarázhatatlan, nem ide illő, nem hozzá illő csend van, ami nem oszlik. Egyre nő, akár egy kemény, rétegesen rakódó bevonat.

Hempereg a fűben a szomszéd hatalmas bernáthegyi kutyája, játékos vinnyogás és férfihangok nevetése hallatszik át a kerítésen. Kata folyamatosan jön-megy a ház és a kerti kút között, befőttes üvegek sokasága, kosarakban gyümölcs, sorban, ahogy a dolga szerint kell, előkészítve. Húségesen követi a kutya, néha kicsit a nő lábára lép, és ha szeme talál-

kozik a asszonyéval, oldalra pillant, mintha mondaná: hallod? Ezek most ott játszanak!

Kata sóhajtva ül le a fatuskóra, és elkezd az üvegmosást.

Jó a már órányi csend, a kerítés túloldalán elhaladó néhány járókelőn kívül semmi. A forgalmas, tényleges városi zaj messze, a kertes övezetben ritkán halad át jármű ezekben az órákban.

A kutya elhever az udvar füvében néhány lépésre az asszonytól, aztán egyszerre a kapuhoz megy, az iménti csapódás a szomszédék kapujának hangja volt, és valaki erre felé tart.

Elég bizonytalan a lépés üteme. Alig leng a szél, de Kata érzi a cigaretta és a sör szagát a háta mögül. Torokköszörülés, egy kiköpés oldalra, és rögtön utána; — Már bocsánat! — és sóhajtva támaszkodik a rácskerítés túloldalának Boros Robi.

— Hallom, kint vagy. Mán eluntam ezt a süketelést. Meg egyébként is, ez a Pepi úgy be van rúgva, hogy az na! — vár és nézi, hogy Kata szöl-e valamit. De az hallgat.

Oda a délutáni nyugalom, a vízcsorgás suhogó hangja, a befőtt üvegek csillogásának ígérete. Persze, nem fogja megsérteni Robit, hisz ez a kölyök senkinek nem ártana, csak magát emészti fel lassú öngyilkosságában a napi részegséggel.

Katában felröppen a gondolat, Berti utolsó éveinek megrögzött borozása, és ebben a kölyökemberben, vagy a mozdulataiban, vagy egyszerűen az italos ember szagában felidéződik a borospince, a lopó, ahogy surrogva ömlik át belőle a bor a demizsonba, a gátlásoktól felszabadult hangos beszéd, és ami aztán jött, aminek nem lett volna szabad. Erzsike siránkozásai, időhöz, helyzethez nem illő korholásai, és a másnapok.

Milyen egyformán mozdul mindegyik, mikor kótyagos a feje — gondolja az asszony a fiú mozdulatairól.

— Leülök ide, olyan jó a füvetek, pont nekem jó. Aztán látom, mit dolgozol. Régen anyám is befőzött. Aztán a fater. De már évek óta egyiknek sincs kedve hozzá. Anyu azt mondja, minek, nincs kisgyerek. — erre párás lesz a szeme, felszakad a régi gyerekévek íze, amint az anyja kimer a cukros szirupból egy kanállyal, fújogatja, és kóstolót ad neki belőle, a néhány szem gyümölcs, ami épp összefőtt az édes lével, abból is jár neki. Meg az esti meseolvasás. Milyen jó volt akkoriban!

— Te nem unod ezt? — kérdezi, de feleltet sem vár, elég Kata mosolya és oldalra villanó pillantása. — Azért jöttem át hozzátok, — ez a hozzátok túlzás, a fiú maga is jól tudja, hisz kívül maradt a kapun, és be igen ritkán jött. — mert nem akarok teljesen berúgni ezzel a sükettel. Reggel óta csak pia. Vigyáz a házra, mert ezek nyaralnak, aztán elvállalta nekik a kertet, meg az állatokat. Én csak átjöttem hozzá, de még azt mondaná, hogy csak azért, hogy eligyam előle a mai napra való piáját. — könyökét feltámasztja a kerítés betonalapjára, fejét kezére hajtja, nézi a kútból kiömlő víz hogyan csapódik szét a nő kezén.

— Te, ezt én nem értem. Mikor reggel felkelek, minden nap olyan szürke, olyan semmi. Aztán, mint ma, mikor süt a nap, egészen más az egész.

— Joli? — kérdez Kata.

Robi hallgat, sírhatna és egyszerre dühös. Hát már ez is kezd? Ez is kezd a Jolizást. Mit kell erre mondani. Van a Joli. A fene egye meg az egészet! Minek nekem a Joli? Joli teljesen bolond. Ilyen bolond nő még nincs egy a világon! Ezt mondja a Katának? Minden nő bolond! Persze, hogy az. Te is az vagy Kata, mert itt égsz a napon, mosod a barackot, az üveget, és azt hiszed, ez a rend. Ahelyett, hogy mennél az árnyékba, vagy mennél az uradhoz. Ettől leszel jó. Olyan igazi anya, meg feneség. Az. Feneség. Feleség, feneség — ezen felröhög, majd hirtelen elhallgat.

Aztán mire való ez a nagy igyekezetetek? A tied, meg a Lizié. Az is egy másik marha, folyton takarít, állandóan főz, most meg mióta ketten maradt a tudós úrral, azóta aztán pihenhetne, de nem, tovább, ahogy eddig. Mi boldogítja ezeket a nőket? Az anyám is egy hülye, az meg teljesen az.

— Az anyám teljesen bolond. — mondja, és vár egy keveset, mi lesz rá a reakció.

Semmi. Kata tartja a kezében az üveget, és mikor kicsorog belőle a víz, beleteszi a kosárba.

— Mert nem lehet, hogy normális ésszel azt hiszi, hogy én valamire viszem. Mikor Jolival elkezdetem járni, annyira örült, hogy, na, ettől meg fogok változni. Egy kicsit jobb volt akkoriban. Még az elején. Olyan hihetetlennek látszott, szóval, tudod, én azért még nem ittam annyit, hogy ne lássam, milyen jó fazonok forognak a Joli után, az meg... Aztán nekem

meg azt mondta, hogy szeret. Csak úgy, egyik napról a másikra. Először azt hittem, neki ez egy jó tréfa. Poénkodik velem, vagy mi. De látod! Csak ezt is elbarmoltam. Nem is tudom... Meg még a fater is, hogy ez volt eddig a baj, mert már azt hitte, én nem is fogok csajozni. Akkor egy kicsit összejöttünk, volt mind a kettőnkben. De azért örült, és míg az elején Jolival töltöttem minden időmet, még olyan is volt, hogy két hétig nem ittam semmit. Orvoshoz mentünk, lapátszám zabáltam a nyugtatót, meg adtak valami hangulatra való izét, hogy ne kívánjam a piát. De attól olyan álmaim voltak... Nem kellett az nekem!

Néz maga elé, mosolyog. Még nincs harminc éves sem, de megtört, koravén a tekintete.

Joli valahol a város másik végében lakik, vagy kétévi közös élet, és egy jól sikerült kisbaba megszületése után elköltözött. Azóta Robi naponta megy hozzájuk, de ott nem maradhat. A fial nő feladta, Robin nem változtathat semmit, és az észvesztő hirtelen rátörő érzés után a gyermeke ellátásának gondja kiábrándította a férfiért vívott harcból.

Robi keserű szájjal gondol a rövid időre, míg neki volt valakije, és a várakozásra, mialatt gyakran hallotta az anyja bizakodását; ha gyereke lesz, azért biztosan megváltozik. Elolvastak minden könyvet a Jolival míg várták a babát, meg még regényeket is, amikben családtörténetek voltak.

Hazaköltöztek a ház hátsó végében lévő szobába. Egy ideig milyen reménykedően boldogok voltak abba a ki lyukba Jolival. Aztán a babával. Olyan legénytanya, de elfér egy kis család is benne — mondta akkor.

Nem változott meg. Napjai egyformák. Nincs különbség a hétköznapi és az ünnep között.

Még senki nem változott meg egy nő miatt, még egy gyerek miatt se, csak Panni hitte; hitegette magát, pedig láthatta volna, van itt elég korhely, azoknak se tudnak olyat mondani, a feleségeik olyat tenni, vagy a gyerekeik, hogy letegyék végleg a poharat. Panni hitte. Mindig hisz valamit.

Kerítésen belül csorog a víz, néha halkán koccan a befőttesüveg, kívül Robi piszkál a fűben, tekintete gondolataitól függően változik, jobb a földet nézni, mint elárulni, ami belül forog.

Csend van. Pepi kiáll a szomszéd ház kapujába, mikor meglátja Robit a földön ülni, elindul, hogy megnézze, az minek ül ott, de aztán visszafordul, mert azt gondolja, hogy a havernak megártott a sör, meg a napmeleg, és csak azért ült le, hogy várjon, míg szűnik a mámor. Morog magában, hogy minek iszik, aki ennyire nem bírja, aztán bevágja maga mögött a kaput, és visszaheveredik az árnyékba a fűre.

Robi sóhajtva veszi tudomásul, hogy Pepi nem csatlakozik az ő szomszédolásához. Egyébként ez a Pepi nem való az utcába, csak idejár az újakhoz, azoknak valami ismerőse. Most meg Katával akar beszélgetni, eddig milyen jól el voltak Pepi nélkül. Van annak képe, néha odaáll a kerítéshez, mikor Kata kint van, az meg még úgy szólítja, hogy Pepi úr. Úr. Úr a franc! Ez úr? Hát akkor én meg a cseh királyfi vagyok? – szokta olyankor gondolni. Másrészt nem egy hülye ember ez a Pepi, egy időben a legjobb szabó volt a városban, csak hát neki is megártott a pia.

Pepi visszavonult, és Robi kisfiús örömmel veszi tudomásul, hogy még egy ideig itt üldögélhet, mert a tisztogatás eltart még vagy egy óráig.

– Rég láttam anyádat – szólal meg Kata, csakhogy megtörje a csendet, és a fiú ne érezze úgy, hogy felesleges a jelenléte.

Kata szeretné, ha ez az emberke, – aki felnőtt testben a csalódott, durcás gyerek megtestesítője, aki napi alkohalmámorával visszadobja magát a gyerekkor felelőtlen éveibe, hogy ne kelljen végleg felnőni, a gondokkal, munkával szembenézni, – valami jót kapna néha a világból, ami esetleg visszalendítené a normális kerékvágásba. Eleinte, még középiskolás éveiben, hogy fogadkozott, hogy sose fog italhoz nyúlni, elég nekik az apja gyakori ivása. Milyen szemérmes, szégyellős nagyfiú volt, alig akarta elfogadni a tegeződést, még hetek múlva is belebotlott a nyelve, mikor már pirulva, mosolyogva köszönte a szervuszt.

– Néha azt gondolom, hogy nekem jobb lenne csak úgy egyszerre... – megakad a hang, nem bírja kimondani az eredeti gondolatot. – Valahol egy versben azt olvastam, „talán eltűnök hirtelen”. Hát tudod, csak eltűnni, csak megszűnni. Kiszállni a világból. És egy kicsit mégis itt maradni, hogy megnézzem, hiányzik-e valakinek? – szipogva hallgat, Kata nem néz fel, mert az az érzése, hogy a fiú sír.

– Anyámnak. De ez se biztos. Volt alkalom, mikor apu igen odavolt, és akkor nem is ivott hónapokig, és akkor velem se volt annyi zűr; akkor hallottam, hogy anyu azt mondja neki, hogy fél. Mind a kettőnkől. Ha apu hal meg, akkor tőlem, mert nem tudja kiszámítani, mikor milyen vagyok. Ha velem történne valami, akkor meg tőle. Ez olyan iszonyú.

Elhallgat. Mindketten tudják, hogy a részegség egy határán túl Robi megőrül, olyankor nincs se Isten, se ember. Aztán megbánja. Senki előtt nem titok ez, ebben a kicsi utcában, ahol egymás életébe belelátanak, beleéreznek. Mindenki megpróbált a lelkére beszélni. És az a csúfos kezelés, amit az anyja kierőszakolt, az sem ért semmit. A férfiben azóta is felfellobban az indulat, és emlékszik az akkori szavaira, amivel összefoglalta az egészet.

– Azért talán még van bennem valami jó. Tegnap voltam egy helyen, egész nap maltert kevertem, és este elvittem a pénz felét Jolinak. És ott, tudod, sok ilyen dolgozott, mint én. Az egyik azt mesélte, hogy felszedte az utcáról a kekszet, amit egy gyerek elszórt, és elviszi haza a kisgyerekének. Azt. Érted? – hangjában iszonyat és megvetés volt. – Hát, ezért gondolom, hogy én még nem vagyok teljesen a másik oldalon, mert én ilyet sose tennék, hogy a koszból vigyek ennivalót az én kicsi gyermekemnek.

Törölgeti a szemét. Az én kicsi gyermekem kimondása után elkapja valami hiányokkal és szeretettel teli fájdalom.

– Egy másik fazon meg azt mondta, hogy jár egy helyre, ahol kint lakik a kamrában, és azért kap enni, hogy a kertet, meg az állatokat gondozza, szóval az meg azt mondta, hogy azért nem megy haza, mert az anyja állandóan kiabál vele, hogy ne igyon. Ott meg, ahol van, ezzel nem foglalkozik senki. Még adnak is neki napi adagot. És lakik az ólban, télen ott, mert a kamrába megfagyna. No, ez a fazon azt mesélte, hogy a gazdái pénzes emberek, és gyakran van náluk buli. Aztán azért nem megy el tőlük, mikor megalázzák, mert ezekhez sokan járnak, olyan tanult emberek, meg mindenféle pénzesek. Mikor buli van, parti lesz belőle. És akkor annyira be vannak akasztva, hogy nem tudják, hogy mit csinálnak. – elpirul, kis szünetet tart, hogy el merje-e mondani. – No, hát lehet, hogy hazudott a fazon, de azt mondja, hogy akkor a nők is annyira sokat isznak, hogy már hajnalra azt se tudják, mit csinálnak. Akkor megvan neki

olyan is, aki egyébként szarba se nézné. Már bocsánat a szóért. Hallod? Hát ezt mondja. Hogy olyan nők is. Azért van ott. És röhögött, azt mondta, hogy ilyen a világ, minek benne józannak lenni. Meg hogy ezek is csak isznak, még ha jobb piát is, és ezreseket adnak érte, de mikor tele van az agyuk, ugyanolyan állatok, mint a csórók.

— Valóban? — kérdi Kata, aki beleborzong ebbe az állításba, meg abba, hogy ennek a kölyöknek se kell más, csak ilyen haverok, meg ismerősök, akik ezekkel a történetekkel traktálják. Ha meg még igaz, az nagyobb baj.

— Azért nem bánom, hogy nálunk sose volt ilyen. Mi mindig csórók voltunk az ilyesmihez. Nem is tudom, tán meg ölném anyámat, de a Jolit mindenképp, ha ilyen emberrel. Pedig én nem vagyok valami nagy szám. De mégis. Mindig megmosakszok, ha hozzá akarok menni. Úgy, tudod... — szedegeti a fűszálak közül a szárazat, egy csokorkába gyűjti. — Lehet, hogy teljesen mindegy, hogy az ember iszik-e vagy nem. Mert mire megy?

— Te is többre mennél, ha nem. De minek neked beszélni? Senki ember fia nem tehet beléd akaratot.

— Pont ez az! Teljesen a lényeket mondd! Valamikor nekem volt akaratom. Aztán elveszett. Észre se vettem, azt se, mikor. Nem tudom, mért pont velem történik ez. Gyakran hihetetlen. Már tart vagy kilenc-tíz éve. Azóta szürke és egyforma minden. Néha mintha egy-két napig, na megengedem; vagy hónapokig, mikor azt hittem a Joli a minden, és nekem többet nem kell a kocsma.

Hosszú hallgatás követi a beszédet. A nap lassan ereszkedik, nyúlnak az árnyékok. A szomszédban Pepinek feltűnik, hogy a haver még mindig ott ül a másik kapunál a fűben. Lassan átbballag, és megáll, hogy rálasson a portára. Röviden köszön, és elégedetlenül gondol arra, hogy hamarabb kijöhetett volna, mert ezek itt mióta beszélgetnek, ő meg csak fekszik a fűben, unatkozik.

— No? — kérdi Robi, akit zavar Pepi megjelenése, mert most már biztosan elromlik az a szép kis délutáni szomszédolás.

— Csak úgy. Kijöttem egy kicsit.

Katához fordul, és megkérdi:

– Mért tetszik nekem mindig azt mondani, hogy Pepi úr? Nem vagyok én úr... – valóban, senki nem szólítja Pepi úrnak, csak Kata. Vár, de nem bízik a válaszbán.

– Tán zavarja?

– Nekem elég a Pepi, mindenki így hív – az asszony bólint rá. – És tessék csak tegezni.

– Jó. Akkor, szervusz! – Kata a kezét nyújtja a kerítés rácsai közt, hogy ezzel meglegyen a szertartásos tegeződő kézfogás, a férfi pillanatnyi gondolkodás után elfogadja a vizes kezét, és aztán néz a markába, ahol csillámlik a hideg víz a fogás nyomán. Zavarban van, belepirul ebbe a kölcsönös tegezésbe.

Kata visszafordul a kúthoz, és nyugtázza, hogy eggyel több ismerősök száma, aki tegezős; bár ez olyan lényegtelen, hogy eggyel több, vagy kevesebb.

Pepi ácsorog, fogalma nincs róla ezek miről beszéltek, de mégis csak jól telhetett Robinak a délután, ha itt üldögélhetett a szomszédasszony mellett, még ha a kerítés túloldalán is.

– Már annyiszor gondoltam, és hogy most egy kicsit barátok lettünk, – mert úgy érti, hogy a tegeződés az már barátság, és nagyon örül ennek a barátságnak. – szóval megkérdem, hogy te annyit olvasol, meg tanultál olyan sokat, és rengeteg embert ismersz, aki számit; megkérdem tőled... Hátha tudod – hallgat, latolgatja, hogy van-e értelme a kérdésnek. – Mi a boldogság? Te tudod?

Kata elmosolyodik, aztán felpillant, mert ekkorra Robi is feláll, árnyékuk bevetődik a kertbe, s mindkettő várja a választ. Mit lehet erre mondani? Valami olyat, hogy Pepi megértse, vagy ráérezzen a lényegére.

– Olyan egészen egyszerű. Amit meg sem gondolunk akkor, mikor van, csak legtöbbször utólag jut az ember eszébe. Mint mikor ma délután hallottam, hogy játszotok a kutyával, meg kiültetek napozni. Egészen rövid idő. Pillanatok.

– Csak ennyi?

– Talán más jobban elmondhatja neked. Ennyi. Amikor örülsz, mikor úgy jól érzed magad, és más nem jut akkor eszedbe, még az se, hogy most éppen jó.

– Erről olvastam egyszer, még szakközépben. Egy novellában – emlékezett Robi, és felvillant benne a reménység, hogy, igen volt egy ilyen történet, valami utazásról, ahol egy fiú csak azért volt boldog, mert odaért.

– Egészen egyszerűnek tűnik – toporgott Pepi, zavarba jött a dolog egyszerűségétől, parányi haragot érzett; csak ennyi az egész? Akkor meg mit nem ért rajta?

Indulni készült vissza, az őrhelyére.

– Már tudom! Igen, emlékszem! Egy novella kötetben volt. Csak a címét nem tudom – Robi arca felragyogott, az emlék miatt, mert tudja, vagy talán, mert akkor ő ér még valamit, ha ilyen emlékeket megőriz.

– Veletek nehéz beszélni. Olvastok. Olvastál – nézett a fiúra Pepi. – És annak könnyű, aki annyit összeolvasott.

Lizi néha kipillant az ablakon, a két mihaszna még ott ácsorog a szomszédban a kerítésnél. Kata ma hallgathatta a gajdolásukat.

Ketten kétféle, az utca két ellenkező irányába indulnak.

Pepi visszaheveredik a fűre egyházzal odább a saját udvarukon, vagyis az ismerősei udvarán, nézi a hangyák járását, és tűnődik az iménti dologon. Vajon a hangya boldog? Vagy a fű? Mindig azt mondják, boldogan a nő mint a; és odasorolnak valamit. Mint a fű? Vagy a fa? És ha nem tud beszélni, honnan mondaná meg, ha boldog! Micsoda marhaság! Ezeknek a bogaraknak olyan mindegy, hajtja őket a belsejük, a növényzet meg tudja a dolgát. Semmi el nem tántoríthatja őket. Csak embernek lenni nehéz, meg állandóan macerás. Abban nehéz a boldogság. Biztosan az ész miatt – ezen hangosan felnevet – Meg a pénz! Kinek van igaza? Ki boldog? Ami nem emberből van? Vagy aki hülye? – hahotázik, a ház fala visszaveri a rezgést. Aztán hirtelen elhallgat, meghúzza az üveget, és eldől a fűben, karjával betakarva szemét a nap elől.

Robi józanodik. Taszítja a szoba emléke, nincs benne szemernyi akarat, hogy a túlmelegedett gyűrött ágytakaróra feküdjön, a csikkeket bámulja a kisasztal limlomain közt megbúvó hamutartóban. Jobb az udvaron, a hintaágyban. Megnyikordul a fémháló, amint végigfekszik a hevenyészett borításon.

Morog, mordul egyet, olyan hangot hallat, mint a mélyhangú kutya, mikor felveti orrát az ellenséges szagra; csak nekik van ilyen, ilyen elha-

nyagolt. Hallja az anyja hangját: ide nem kell más, ahol nem vigyáznak semmire, ott ez a jó.

Körülnéz, felröhög, hogy a hang belülről jött, senki nem szól, üres az udvar, a ház felől semmi mozgás.

Indulat feszül a gondolataiban, felszakad a csalódás, a tehetetlen düh. Lábát magasba emeli, és hirtelen lecsapva megrezgeti maga alatt a rozsdásodó fémhálót.

Ring a hinta, felette suhannak a fák lombja, látszólagos oda-visszasuhanással egyhelyben.

Egyforma. Üres. Minden.

Miért? — kiált fel a férfi. — Mit csinálsz te magaddal, te gyerek? — felvillan benne egy anyázás önmaga régi hangján, a valamikori hangon, mikor még nem feküdt volna ilyen takaróra, mikor még...

— Hát! Csak! Meg minek? Kit érdekel, hogy én milyen vagyok? Mindent elbarmolok. Mindenkit.

Minek az ivás? Miért az ivás? Csak.

Végtére bármi lehetett volna; anyám eszi lapátszám a gyógyszert, amióta csak az eszemet tudom. Ha nem, akkor bőg, meg lefogy, és jön a kórház. Egyszer az egyik bogyójával megittam két felest, tök jó volt, olyan volt, mintha végtelen magasra tudnék ugrani, mintha járni tudnék a levegőben; azért akadtam fel a kapura.

Apám iszik. Mindent. Régen jól bírta. Ma egy sörtől fejre áll. Testvér? Az meg mi? Meg minek? Elhúzott innen, hogy ne kelljen neki szégyenkezni naponta. Eleinte jött, gyakran. Most is. Bevásárol. Kifizeti, amit kell. Még jó, hogy le nem ver, mikor látja, mi van itt.

Nekem senki nem tud segíteni. Ő sem. Csak szégyenbe hozom. Azért ment el innen, hogy ne kelljen állandóan hallani, hogy milyenek vagyunk.

Milyenek. Milyen jók az emberek! Igazán olyan jók! Csak, mert ők nem isszák le naponta magukat, meg van pénzük, meg úgy tesznek, mintha náluk minden jól menne. Azt sose mondta senki; nézzétek meg, milyen rendes kisfiú ez a Robi, szorgalmas, jól tanul; azt se, mikor dolgoztam, hogy az jól van, és igenis jó, hogy nem csinálom azt, amit az apám. Csak mikor elveszett az akaratom, és az óta ilyen vagyok. Egy

tróger. Azóta mindenki tudja, hogy nem is lehetek más. Hát ki vagyok én? Meg kinek a fia? Folyton ez a kinek a fia.

Kicsi koromban nekünk is volt annyi minden, az apu állandóan a keretet piszkálta, és kimeszelte a spájszat, disznóöléskor egy kicsit felöntött. Ki nem? Este meséltek, az anyu gyakran fáradt volt, meg nem bírta a sok munkát. De még akkor jó volt

Mikor nem voltak otthon, csak átmentem a kerítések közt Géza apuhoz. Ott ültem napokat. Félig ott nőttem fel. És akkor is mentem, ha nem volt miért, mert olyan nyugodt, előrelátó embert én még nem láttam. Csak nála lenni, már az is jó volt. Nemcsak én. Még más fiúk is, akiket a szüleik elhajtottak otthonról. Azokat az apja rosszabb volt, mint az enyém bármikor. Mára mindnek háza, kocsija van. Hordták Géza apuval a trágyát, rakták a szenet, meg kapáltak. Azért olyanok voltak, mintha a fiai lennének. Pedig mindenki tudta, hogy nem azok. Mégis úgy ettek nála, hogy öreg Lizi tette eléjük, megvetette az ágyukat.

„Mint a cselédeket, úgy tartják!” — hallja Panni hangját.

És ha igen? Ha úgy? Úgy!

„Mégis ember lett belőlük” — mondja válaszul Boros Sanyi a felesége hangjára.

— Mégis ember lett! Mégis ember! — ordítja bele Robi a felette úszók felhőbbe. — Mi lehet a titok? Hisz ezeknek úgy, nekem meg így.

Beharapja a száját, észre se veszi, olyan erővel, hogy az ajka vérezni kezd.

Milyen büszke voltam akkoriban, hogy nálunk az anyu mindent rendez, és a család együtt van; mert a nő a fontos, minden jó, ha az azt akartja.

Minden lekopott, ilyen lett. Anyám nem bírta a végtelenségig. Megértem.

Anyám nem normális. Itt él velünk. Soha nem bírta itt hagyni ezt az egészet.

Joli. Mind bolond. Minek kellettem én ennek a Jolinak? Most aztán van neki elrontott élete. Rajtam meg egy forintot se tud megfogni.

Joli elment. Igaza van. Rám szánta három évét. Akkor észre se vettem, hogy milyen bitangul jól néz ki. Csak mióta nincs.

Te Kata! Te Kata! Megint igazat mondtál! Az ember észre se veszi, mikor boldog.

Tudom. Az öregnek igaza van; anyámnak, Jolinak. Meg a testvéremnek mikor elküldözget a francba; igen, ha ő olyan, akkor nekem nem lenne szabad inni. Igaza van apámnak: nekem nem lehet ilyennek lenni. Meg Lizinek, meg Katának; nem akarhatják helyettem, hogy...

Nem érdekes! Marhaság az egész! Egyszer valahogy véget ér. Ilyen csavargó módon. Míg anyám él, csak nem fagyok meg, nem hagyja. Aztán mindegy... Most is mindegy.

Rohannak a fák a széllel, hova rohannak? Csak állnak egy helyt, és próbálnak a szél irányában elmozdulni. De nem bírnak. Én hova tudok elmozdulni? Ezek legalább az égtájakat követik. Én mit követek? Engem fel se kap a szél. Úgy ide vagyok kötve a hülyeségeimhez. Meg ehhez a sok semmi emberhez, akik valóságban semmik. Nem is senkik. Csak úgy; semmik. Kevesek kiknek lenni. Most én is egy olyan vagyok, egy semmi. Betölti őket a kocsma; engem is. Elnyelik a kimérések, engem is. Pofázunk, és mindenki úgy hiszi, akkor, és csak akkor azon a rohadt estén, a kézfogás, meg a duma, meg a koccintgatás összetart. Míg ott vagyunk, még addig se. Valaki mindig jópofa. A tudós úr, mikor még csak kicsit ivott, beszél valakinek, csak egy magától gyengébbnek, és egész este a frászt hozza rá, olyan ocsmányul sorolta, hogy megveri, megöli, széttiporja. Aztán éneklés, duma, és még minden, ami belefér.

Kata a múltkor megkérdezte, hogy hányan voltunk a Dúvadban. Dúvad. Jobb, mint az igazi. Szavas kocsma? Mi az? Ha a jó nép beindul, akkor duvadolunk.

Minek megyek oda? Minek ébredek fel, mikor minden és mindig ugyanaz?

Az orvos azt mondta: meg kell tanulni alkohol nélkül örülni. Valamikor tudtam. Olyan vidám kölyök voltam. Olyan mindenen vigyorgó.

Kis hülye voltam.

Menjen mindenki a francba! Mind okoskodnak. Az orvos. Ha az orvos tudná, hogy nem lehet reggel kikelni az ágyból, ha nincs pia. Nem lehet. Olyan rohadt az egész, hogy nincs értelme, meg annyira szorongató, hogy azt nem bírja ki az ember.

Örülni. Minek örülni? Majd holnap. Ha lesz holnap. Most görcsöl a gyomrom. Mindjárt háyni fogok.

Holnap nem fogok inni. Még van valamennyi pénzem, de nem fogok inni. Felkelek, mint mikor olyan vigyorgó kölyök voltam, és megpróbálok egy új napot.

Csak ne történjen semmi! Semmi, ami megzavarja. Anyu, meg a fater se. Meg ne jöjjön reggel ide egyik haver se, mert akkor a napnak annyi.

Holnap nem iszok. Csak holnap. Ki fognak röhögni. Aztán, ha sikerül, még aztán egy napot. Meg még egyet. Biztosan rosszul leszek. Bírni akarom. Minden reggel csak az az egy nap. Csak egy.

Jaj! Istenem! Csak reggelre el ne felejtsem, mi akarok!

Te Joli! Hidd el, sikerülni fog! Kimászok ebből. Lehet, megint bogarak, meg egerek lesznek, és ordítani fogok a félelemtől. Most nem leszel velem, és senki se fog nyugtatgatni. Joli!

Mit Jolizok én? Teljesen megőrültem. Hiszem már régen elment.

Aztán dolgozni fogok, és a gyereknek elmesélek régi történeteket. Mint mikor kiskoromban hallottam az öregektől. Olyan jó volt akkor. Olyan jó volt gyereknek lenni!

Télen befűtöm a kályhát. Olyan szépen, kupacban lesz a fa az udvaron. És megint rendes karácsony lesz, meg minden.

Büdös ez a takaró. Minek ide hintaágy, ha telerondítjuk?

Mosakodni fogok. Minden nap, mint régen. Lesz munkám. Minden lesz! Minden! És köpök a haverokra! Olyan józan marha leszek, akinek az asszony parancsol. Csak jöjjön vissza; kicsit kipofozzuk a házat. Anyám hagy lássa az unokáját. Az jár neki. Az jár neki! — ordítja bele az éjszakába, zokogva harapja ismét a száját, arcát beletörli a hintaágy takarójába.

Hűvösödik; Panni csendesesen ráterít egy plédet a fiára, és lábujjhegyen visszamegy a verandára.

Frédi lába alatt csikorog az útra kimosott kavicsos föld, a piacos kutyák hisztérikusan ugatnak amint elhalad az útba szinte belelógó kerítés mellett. Őr sehol. Az idén csak az egyik rokon jár le-fel, szinte órát lehetne igazítani hozzá, körüljárja a placcot, aztán egy óra múlva megint; azóta

nincs külön ór. Frédi kiköp egyet, legszívesebben belerugdosna a kutyákba.

Nincs cél, ami felé menne, csak úgy indult, bele a városba. Torkában szorul az elmúlt napok csendje. Otthon az asszony semmire nem mond semmit, vagyis mindenre csak hallgat. Nem tálal. Nem mos. Nem főz rá. Közömbös a jelenlétére. Akár hogy próbálta, nem bírta kihozni a sodrából, még csak a szeme se rebbent meg, pedig mindet bevetett, ami eddig jól bejáratott, és tökéletesen működő beszéd volt.

Hideg közöny.

Még azt se vette észre, hogy lenyírta a füvet, meg hogy hajnalban felkelt és megöntözte a kertet. Ezelőtt legalább ez megenyhítette.

Manyi hangja jön elő a gondolat mélyéről: „addig fogsz így élni, míg egy napon jöhetsz haza a semmire”. És pont úgy, ahogy az anyja kiejti, megnyomva, hosszúra vonva a szóban a c-t; jöheccc. Hova mehetek? Hova mehecc? Ez kész hecc. Hova? Az egész ház lepusztult, és még a villanyt is évekkel ezelőtt Manyi hagyta kikapcsolni. „Akkor is neked volt, neked adtam, mert neked mindig kell. Elvagyok én nélküle, azóta is.”

Elvult. És elvan a mai napig. Ott nem lehet maradni, oda nem lehet bevinni a könyveket, a távcsöveket, meg az ásványokat; minden egy év alatt tönkre menne.

Valami ki kell találni, mert itt nem soká lesz nyugta. El nem akar menni, neki itt joga van, a bíróság is megítélne ennyi év után a házból valamit. Bár, ezeket a barátnőket sose lehet tudni, még elmennének Lizinek tanúskodni, őellene. És ha jól emlékszik, mikor ez a ház épült, ahol most laknak; akkor Kata lefényképezte Lizit, meg a vénembert, amint a téglát rakják le a platóról. Még meg is tette a megjegyzést. „Hát te hol vagy, mikor a gyeses kismama hordja a téglát. Olyan vékony, majd át nem szakad. Hol van ilyenkor a férfi?”

Hallgatott. Most, és akkor is. Ennek a Katának mit mondhatott volna, tán azt, hogy te is olyan örült vagy, aki maga hordja a követ a házához, aki téglát adogat, meg cserepet, és nem átall akár alapot is ásni, csakhogy elég legyen a pénze, amire elszánta? Mindkettőben van valami hasonlóság, valami állandó hajtóerő, eltéríthetetlen akarat, és állandó dologra foghatóság. A gondolataik is egyformára járnak, ha jobban megnézi. Ka-

ta meg néha olyan, mintha férfiasan gondolkodna, s tán jobb nem gondolni arra, hogy ha ez a hivatalos dolgokban Lizi mellé áll...

Az a fénykép meg épp nem hiányozna. Beszélhetne, amit akar. Fénykép. A szomszédok emlékezete; akkor ez nem lenne szerencsés, mert rögtön jöhet a kérdés; hol volt maga, ez a sovány asszony téglát rak, maga hol volt. Ez nem nyerő.

Lizi még sose volt ilyen. Esténként eljár. A múltkor is, még jó hogy csak a templomba; hogy minek jár az oda annyit, eddig alig ment, igaz ideje se volt. Tán most érzi az öregedést, hogy kezd odakapni. Imádkozik. Kész dili. Nappal, éjjel; lehet, hogy éjjel-nappal imádkozik?

A vallástörténeti könyveket se lehet Manyinál kivinni. Az túl értékes.

A hídon szembe jön vele Boros Sanyi, kezében egy szál piros szegfű, csak magában zöld és csomagolás nélkül; Sanyi alig áll a lábán, térdei rogyadoznak; mikor meglátja Frédit, bődülesféle hangon megkérdi: hát te hova? Válasz nem vár, Frédi mozdít egyet a fején, részéről ez elég köszönésnek.

A Vadász előtt kinn állnak, az ajtó előtt okoskodnak, mikor meglátják, elnéznek, mintha senki nem venné észre. Belép a helyiségbe, a faasztalok körül foglalt minden pad. A kocsmáros a magasított pult mögül kinéz, hozza a szokottat, aztán mikor Frédi egy villanás alatt felhajtotta, beinti maga után a raktárba.

– Ne jöjjön ide, ha nem bír magával! Nálam nem lesz cirkusz. Ezek itt megisszák a magukét, de egy se enged meg olyanokat a szájának, mint maga. Káromkodnak, disznó pofájuk van. Maga nem istenel, finoman beszél. A maga úri dumája, a finoman halk fenyegetései, az a gyilkos дума. Ne keltse itt a feszültséget! Hallgat, vagy nem jön!

Egyértelmű a szó, és akitől jön, testes, erős férfi. Frédi alig bólint, semmit nem felel, lecsapja pénzt, kifordul; az úton csak előre, fel a főutcára.

Szemerkélni kezd az eső. Összehúzza magán a kiskabátot. Nyár végéhez képest hideg van. Szája egy vonal. Tekintete ég. Keres valakit, aki vel megoszthatná a bánatát. Rengeteg ember jön szembe, sehol egy ismerős. Megkondul a harang, temetési hangokat ver. Akár meg is dögölnének, – gondolja. – Észre se vennék, hogy eltűntem. Lizi megsíratna. Megsíratna? Lehet, hogy nevetne. Kacagna. A gyerekek meg... Talán a

kicsi, az igen apás. Talán. Aztán meg Mindenszentekkor a síromra... Vagy akkor se, míg él az anyjuk.

Vajon kijárnak-e a sírunkra — és szája megvonaglik a sírra járás kifejezéstől, amit annyira nem szeretett, aztán ebben a megközelítésben mégis így jut az eszébe, mintha a temetői dombocskán ténylegesen járnának, vagy ráállnának a sírkövekre; kész ostobaság.

Távcsövek, a csillagnézés, a meteorok augusztusban, és a csillagászat, az ér ebben az egész életben valamit. El kéne vonulni a világtól, messze, fel a hegyek közzé, és csak elmélkedni, meg a távcsőben lesni, mi van kint. Feljegyezni.

Marhaság. Már mindent megtaláltak. Mit lehet ezekkel a távcsövekkel?

Szemlélődni. Mint a régi korokban. Kizárni mindent, amit ebben a rohanó életben életnek neveznek.

„Pont te, aki egész nap a tv-t nézed, egyik filmet a másik után? Pont te? Aki elvárja, hogy elétegyék az ennivalót? Ki találja a hegyekben? Ki fűtene be neked?” — Lizi hangja olyan közeli, hogy körülnéz, nem jött-e utána.

Senki.

Megáll egy technika-bolt kirakata előtt, elmerülve nézi a videokamérákat, aki elmegy mellette, így látja. A fejében visszhangzik a felesége hangja, egy pontra fixálja a tekintetét, szembenéz vele egy felvevőlencse; liláskékes árnyalatba mutatva maga mélységét. Eltelik valamennyi időt, Frédi saját szemének tükörképét látja az üvegen. Belül eláradt az ital melegsége; biztosabb az akarat, lépked tovább.

Ma különösen üres ez a város. Dél előtt kilenc óra van. Mindenki dolgozik. Piac nincs. Szünidő van, diákság sincs. Le kéne menni Manyihoz. Talán valamit lehet alakítani őszig a szobán, bár annyi pénze sincs, hogy a meszet megvegye.

Legközelebb nem lesz, „hogy ha nem engecc be rendőrt hívok.” Nem tudja mi lesz, nem tudja, hogy lesz, ám érzi, hogy az asszony most nem tér vissza a szokott élethez, és ebben van valami fenyegető és kiszámíthatatlan.

Manyi a posta kijáratánál áll, szerényen, mint mindig: kislányosan szégyenkezve, kitaposott a cipője, csúszik rajta a patentharisnya, mintha

a lábait készülné összefonni; úgy ráragadt az a tartás, már megállni se tud másként; virágot árul. Frédi megáll tőle vagy húsz méterre, aztán visszafordul, a másik utcán megy haza. Haza. A szülőházához.

Drótra jár a kapu, a kutya meg se moccan, mikor felér a tornácra; a hajdan díszes fagerendák, támaszok, apácarács; repedezettek, évtizedek óta nem voltak beeresztve. A házban a szokásos; anyja ágya, egy éjjeli-szekrény, egy asztal, egy sparherd, szekrény, az asztalon vászonabrosz, a szoba szinte üres, a plafon repedezett, lelóg egy stukator-deszka, a másik szobában fóliával letakart heverők, fotelek, semmi kedve felemelni a nejlont, hogy az alatt évek óta porosodó, hajdani kellemes emlékü, ma por-szagú, kitakaríthatatlan bútorgáz szaga megcsapja.

„Lizi mindig takarít” — erre felmordul, mert a fejében a saját hangja ellent mond ennek az állapotnak.

Visszamegy a konyhában, várja Manyit. Ledől az anyja összevetett ágyára. Kezeit a tarkója alá fonja. Szunyókálni kezd, aztán orrát váratlanul ingerelni kezdi valami; felriad. Az asztal közepén, cseréptálcán áll a petróleumlámpa. Bosszúsan nézi; ebben a házban bűdös lesz az ember ruhája. Anyám mit csinál, hogy nem érezni rajta?

Elvörösödik. Felrobban benne egy indulatszilánk, aztán hamarosan el is hal és megint előnti egy fáradtsággal vegyes belső hideg, aminek akkora a csendje, hogy mozdulni se bír tőle. Tehetetlenül fekszik tovább. Félálomban előjönnek a gyerekkor képei: itt akkor minden jó volt, égett a villany, nagymama főzött, Manyi a kertet gondozta, nem is tudja hogy, valahogyan megéltek, ami nélkülözhetetlen volt, az megvolt.

Kavarognak a régi szobák, ételek illatának emlékei, a konyha nehéz, zölddel, krizantémmal teli szaga, mikor mindenszenteki koszorúkat kötöttek az asszonyok. Mintha valami tömjén szag is lett volna ebben, vagy csak belecsalja az emlékezet? — felnéz a plafonra, az ablak előtt álló fa árnyéka lebeg ott. Templomi díszcsokrok. Akkoriban az, milyen kapós volt! Mióta megjelentek a selyemvirágok, ezek is kiszorultak. Tartós, megvehető, kimosható.

Megszorul torkában a levegő, hossza, elnyújtott sóhajtásban tör elő, a templom emléke eléhozza Lizit: Lizi kislány, Lizi nagylány, Lizi bérnő, Lizi táncos. Lizi dereka.

Elég! — kiált fel, amire a küszöb előtt fekvő kutya felvakkant. — Legalább ez tudja, hogy itt vagyok — gondolja tovább, és megpróbál arra összpontosítani, hogy a gyerekkor emlékeit ne zavarja szét a jelen.

Hetekkel később, mikor nehezen, de magában többször átrágva, daccal, tehetetlen dühhel és végül magát megsajnálva eldöntötte, hogy megpróbál otthon maradni; lesz, ami lesz, az asszony talán nem követeli, hogy költözzön haza, hiszen ha Lizi nagyon úgy akarná, az após biztosan segítene még most, utoljára a lányának, hogy akár jogilag is elküldjék őt innen; igen, még ki is fizetnék, csak menjen el: furcsa, egyéniségével ellentétes késztetések kezdtek megjelenni benne. Egyre kevesebbet aludt, unta a tv-t, és mivel nem tudta levezetni indulatait, süket, érzéketlen fülekre lelt, akik nem hallották meg, érzéseire senki nem volt kíváncsi: ilyen mindenben túljutottság, mindennel leszámolás-érzéssel keresztül valami belső óra hajnalban felkeltette. Első napon csak megébredésnek vélte, de aztán egyre sűrűbben jelentkezett, és az ismeretlen és új hajnal, mikor nem kell munkába menni; hiszen milyen jó a nyugdíjasnak, feledni tudja az órát; mégis a belső óra ébresztője működni kezdett. Szokatlan és korai időben.

Reggel van — mondta, kikélt az ágyból. Az udvar, a gyeper, a napfelkelte együttes hangulata gyerekkori érzéseket, a hajdani Mani-féle kert illatát idézte fel. Anyám ilyenkor öntözni szokott, gondolta, és másnap mintha az előző napi emlék tettebe épült volna, bekapcsolta a szivattyút, és engedte a vizet, elfordítva, mint gyerekkorában, mikor a szivárványt akarta benne megcsillantani; szivárvány — mondta félhangosan, és észre se vette, hogy Lizi a szűnyoghálós ablak mögül nézi.

Az após meglepődve látta, hogy a nő, aki sose volt valami nagy lumen az otthoni munkákban, az elmúlt hetekben rendben tartja az udvart, még a szőlőbe is lemegy a ház mögé, ami teljesen az após birodalma, s ott látszatja van a jelenlétének.

Lizi látja. Lizi hallgat. Olyan csend, és érzés nélküli az egész. Még egy éve, hogy örült volna ennek. Vagy akár három hónapja. Arra gondolni sem lehet, hogyha egészen a házasságuk elejétől... Most mindegy. Teljesen mindegy.

Géza elkezdte bontani a beomlott fából készült tárolókat. Frédi megy vele, szó el nem hangzik, a köszönés csak bólintás. Frédi nézi a fűrész

fémlánc alatt tüzelővé hulló deszkadarabokat, hordja a szekérhez a sok felesleges lomot, amit az após kijelöl, hogy ez többet nem kell. A lovak szerszámjának rézvereteire rácsodálkozik.

Manyi ritkán jön, és hamar megy, nem tetszik neki, hogy a fia alantas munkákat dolgozik; Frédi hallgatagon kíséri egy darabig az anyját, általában a hídig, a híd a határ, amit mostanában ritkán lép át. Ez a város széli, falusias környezet megnyugtatja. Régen taszította. Milyen furcsa, hogy átfordulnak a dolgok.

Fogy az évtizedek alatt felgyűlt lom a portáról. Lizi gyakran egész estét beszél át az apjával, a kisházban, ahol eleinte ők laktak, még a házasságuk elején. Minden alkalommal vár, hátha az asszony szól valamit; annak nincs mondanivalója.***

Frédi nézi a fűben vonuló hangyákat: milyen jó ezeknek, semmi törtetés. A legpocsekább, ha az ember embernek születik. Ezekben működik az ösztön; évezredek óta fenntartja őket. Tudomásul veszik az erőviszonyokat, az időjárást, és túrik az egészséget, ahogy van. Az ember meg... mennyire nem változott semmi, csak az ipar. Az hozta a kényelmet.

Belepirul az itteni, és az anyja szobája közti emlék kontrasztjába.

Lizi tiszta. Lizi rendet tart.

Előtte leng egy kései hónaljhajítás a csemegeeszőlő lugasból. Világoszöld, lehetne akár tavaszi. Minek hajt ez ilyen késő nyáron? Minek ilyen későn?

Minek megyek ki hajnalonta? Minek megyek ki a kertbe, az após szőlőjébe? Megöregedtem. Mikor összekerültünk, az após ilyenformán volt az évekkkel, mint ma én. Mint én most. Közelebb a hatvanhoz, mint... Még ma is jobb erőben van nálam.

Csend van. Egészen kellemes a föld szaga. Mintha gyerekkoromban lennék.

Igaza van Lizinek, nekem nem kell más, csak egy ágy, egy asztal, meg szék és a napi betevő falat, más nem érdekel.

Hamarabb meglátni, észrevenni a földet.

Milyen jó ennek a Katának, minden éven van ereje a telkére, meg az a nagy kert mellé. A színek, vagy az illatok, vagy maga az, ahogy növekszik az egész? Mi hajtja? Anyámat mi hajtja a mai napig? Ezeket mind? És engem? Hiszen engem nem arra szánt az anyám, hogy a földet túrjam,

és most mégis, ez az egyedüli, ami érdekel. Hol veszett el, ami eddig voltam? És vajon végleg elveszett? Vagy minek volt, ami volt? Hiszen ezzel a kerges, földtől elszíneződött kézzel többet értem volna, ha nem... Mert eddig nem.

Lizi hallgat. Elmenni innen, hogy elszakadjon ettől az egésztől. A ketősségtől. Nem jó! Soha nem bírna elmenni, olyan helyre, ami csak lakás, ahol parkba kell menni, hogy zöldet lásson.

És én? Én, Virágh Ferdinánd. Vajon én? Nekem, feladni a magam... de hát mi a magam?

Magam vagyok. Nő a fű, és locsolom, hogy nőjön, nyírom, és várom, hogy nőjön. Olyan csend van a fejemben. Mintha elfelejtettem volna mindent, annyira távoliak az ásványok, és még távolibbak a hegyek, mintha nem is én lettem volna az, aki esőben, sárban kiástam ezeket a köveket. Távol vannak a csillagok, senkit nem érdekel, hogy megmutassam, melyik hol van, és mi a regéje, a távcsövet se takartam ki évek óta. Kialudt valami. Kiegészítettem volna? Ahogy mondani szokták, az ilyenre. Ha hamarabb jön – legyint, és hátra néz, ahol a veranda előtt az asszony napozik a padon.

Ez is: csukott szemmel. Mintha nem látna, nem tudna semmit. Engemet se.

Vonz a föld. Ahogy taszított ezelőtt, most olyan; be akarja pótoltatni az eddigieket. De hát én már öreg vagyok ehhez! Mit akarok a fiatal hajtásoktól, ettől a kerttől, az egésztől?

Kata este épp bepakolja az úti holmit. Egy hete rakta ki, amivel érkezett. Két hétig el, egy hét Epreskert. Évek óta. Mostanában egyre otthonabb a nagyváros, és egyre mélyebben gyerekkorral egyenlő ez az utca. Három óra oda, ugyanannyi vissza, s a közbeeső városok, és időszilánkok kiesettnek és elpazarolnak tűnnek, ugyanakkor mégsem azok. Egyre több a nyüzsgő nagyváros kötése, egyre jobban elszakíthatatlan a kicsié, abban is ennek az utcának a láthatatlan emlékkötelei.

Túl a gyerekkoron és az ifjúság hiszékeny évein korszakosan elvágott, s gyakori beszélgetéseikben Lizivel ismét és ismét arra a pontra értek, mikor egyetértettek abban, hogy el kellene menni, egy nagyobb városba, valahova, ahol jobb a megélhetés, ahol színházba lehet járni,

ahol... S ezek az aholok a képzelet végtelen térbeli hálójában azt jelentették: elég volt ebből az utcából, elég a kisvárosi életből. Otthon állandóan a „jó ez nekünk ismétlése”; holott mindannyian tudták: nem jó. Sóváran, titkolt vágyakozással gondoltak az elszármazott rokonokra. Valami más kell. S a másnak az ébredező vágya és elérhetetlen sóvárgása gyakran semmivé, kevéssé tette a jelent, ám ez a kettős érzés rövid ideig tartott, s amilyen hamar jött, olyan hamar hullt vissza a szülőház szeretetébe, állandóságába.

Ők ketten, a régi epreskerti barátnők évtizedekig elégedettek voltak kertjeikkel, lesték gyerekeik növekedését, kísérve mindenhova az iskoláskorba lépőket; átforgatták, átépítették a házakat, parkosították a letarolt, csak zöldségnek való kerteket. S ahogy eltűnt a régi sövényekkel körülvett, az a meseszerűen tobzódó Epreskert, az ő portájukon megjelent egy új: ami nem versenghetett a régi tenyészetével, mégis valami más, és valami, az emlékek mélyén meglévő pompa felé törekedett, hát ha elővarázsolja annak a gyerekkorinak a hangulatát, megrezdíti az emlékek csengőit: s feléleszti a gyerekkor boldog, tudatlan világát.

Kata utóbbi éveiben egyre többször kényszerült átértékelni, és súlyuk szerint átrendezni az élet dolgait. Átlépni a napot, túlélni a megoldhatatlannak látszót, minden nap előről kezdeni, délutánra belenyugodni, ma is csak ugyanott vagyok, csak feléig jutottam. Példaként állt előtte Zsazsa, aki férje halála után egyedül élt. Gyerekkorában ez volt a példakép, ami mellé belopódzott a bármilyen módon egyedül maradó nő alakja, aki egy szál maga megbirkózik azzal, amit a sors rámer.

Zsazsa napjai, egyforma, ismétlődő éveiben a nagynéni és Erzsike viselkedése mind egyre azt sugallták: így kell!

Mért kell?

Mindenben meg kell az embernek küzdeni a magát. Megélni. Kiállni a próbákat.

Miért kell? Mit kell kiállni? Kinek kell bizonyítani? És milyen próbákat? Ki az, aki mind erre tudja a biztos megoldást, hogy valóban csak ez az út, más járható megoldás nincs. Kikerülni nem lehet, szembe kell fordulni vele, és kiállni, megküzdeni. Elfutni nem lehet. Lehajtott fővel, a porba hullani esztelenség. Feladni, vagy belefolyni a nehézségekbe, sodródni, amint azok áramlata akarja?

Miért?

Hol van a más megoldás, ami nem az eddig kijárt út, ami nem az, mint a mesékben a három kérdés, a próbák egymás utánijának lehetséges megoldása?

Áll az utazótáska az előszobába, a macska megszagolgatja, körbejárja. Három bőrönd áll évtizedek óta egymásra rakva a nagyszoba egyik szekrényének tetején, mégis ez jár oda-vissza az asszonnyal. Azok a bőröndök álltukban koptak, fakultak, a majdani, a valamikor utak reményét sugallva, — a család sose utazott sehova. Nagyritkán haza, Perbenyikbe, s az az utazás csak alig negyven kilométernyire vitt; nyaralni, pihenni soha.

Behallatszik a nyitott szobaablakokon a nagytemplom esti harangszava. Így madártávlatból egészen közelinek tűnik, mintha tornya megfelelné a város; déli és északi oldalra.

Az udvaron surrog a vízsugár, kint, a kerítésen túl, az utca másik oldalán, szárazon susog a Berecki-földön a tengerilevél. Túlérett gyümölcsök, sarjadó fű, nyárvégi lombsusogás, a pályaudvarról a beérkező vonatot jelző hangok, a város halkuló, itt az alvégen csak néha feldübörgő zajai, a kertek alól a patak délutáni illata, a felette elhaladó vonat zakatolása így, behunyt szemmel együtt jelentik az Epreskertet. Egyszerre a régi, az átalakuló, a jelen, a már most utcája.

Kata fülében suhognak a hajdani nyárfák; egy a házuk északi sarkánál, egy a Molnárék kertjében, az út mellett, a Perjésiék háza mögötti fasor, Lizi lugásának végében az a kettő, ami még megmaradt. Lombsuhogás. Víz. Az esők, a patak medren túllépő áradásainak vízszaga; a hajnali páráé, az esti harmaté, kutak kerekének csikorgása; összejárás a legregebbi szomszédokkal Hol vannak azok az emberek? Mind kiköltözött a temetőbe. A fiatalok, mikor még Frédi felállította a távcsövet, és órákig tudott beszélni a csillagokról, a föld naphoz való viszonyáról, a különböző világ-keletkezési elméletekről, a földön kívüliekről. Akkoriban Lizi annyira örült, hogy az ő ura milyen tájékozott, s mennyi tudományos dolog foglalkoztatja.

Míg el nem fordult a távcső — sóhajt fel gondolatban Kata, és ebben a sóhajban benne van első házasságának megkeseredett emléke; az ő látha-

tatlan távcsövük is elfordult az égbolttól, a fenttől; s a lenti dolgok szemlélése megtorzította a lencsét.

Vajon mi kell ehhez, hogy ennyire egyforma, kínosan egyforma és kudarcha vezető lett mindenkinek az élete ebben az utcácskában? Mitől olyan más, és mégis egyénenként ugyanabban a mellékutcában végződő?

— Ostobaság! — hallja a Berti hangját. — Hiszen mi megmondtuk: nem a mi fajtánk! — aztán megértő hangon folytatja: — Eleinte egészen jó volt minden!

Olybá tűnik, itt beszél a szobában. Kata felpillant apja katonakori képére, a falon a fél-mosollyal néző harmincas éveiben járó Berti arca változatlan, kép-arc, képtekintet, a fantázia nem lát benne többet, mint eddig.

Az asszony meredten nézi egy ideig. Igaza van, és ez az igazság milyen egyszerű ma, az évek távolából. Ha akkor... Ha én... és ha akkor, a maga idejében Lizi, vagy Panni, vagy öreg Anka lányai? Ezernyi, ha és akkor. Minek, ha, és minek az akkor?

Egyikünk sem élhetett másként. Nem tudtunk. Nem mertünk. Csupa nem.

Micsoda életek! Ki innen, ki onnan ért haza, és mindenki kapaszkodik.

Anka lányai a kertbe, a házba, abban a mi kézzel foghatóan az övék.

Lizi a földjeikbe, pedig hányszor elátkozta, elsírta minden ifjú évének csontkoptató fáradtságát, hányszor hitte: ha elmennének, Frédi megváltozna. És hányszor látta be: soha nem fog megváltozni. Időleges állapotai, mert azok a férfi számára szinte kóros állapotok voltak; mikor otthon ült, tett-vett, mind kitörő elutasítással, még nagyobb indulattal, még több hidegséggel végződtek.

Panni, aki dacolva hitte, az ő szeretete boldoggá, szelíddé teszi Sanyit, és minden rokoni intelemmel szemben hangoztatta: szeretem! — mire a rokonság felhagyott az ágálással: ha szereted, az más! Azt tiszteletben kell tartani! — és hagyták, menjenek a maguk útján, és azóta is hagyták, tiszteletben tartják, annyira tiszteletben tartják; segíteni nem tudott és nem is akart egyik ebben a helyzetben. Panni évekig vitte a batyuját, várt és hitt, csalódott és újra elhitette magával; holnaptól csak jobb lehet. S Sanyi halála után elkezdte átrendezni az emlékeit, a legrosszabbakra, az

elviselhetetlenekre alig emlékezett, mintha a halál után a félelmek, a szorongások enyhülésével lezárta volna, kisöpörte volna ezeket a lelke.

Meg a többiek, mind a többiek. A régiek, az újak, az egészen újak, akik itt építették fel az otthonaikat, és építik a maguk menekülő útvonalait, bár talán még észre sem veszik, hogy az már az; előkészület, amikor már minden úgy elromlik, hogy csak egy kívánság marad. Csak elaludni, csak holnap megtalálni a túlélés lehetőségét. A ha, és az akkor.

Kata behunyt szemhéjai mögött látja saját ifjú házasságát, mikor azt hitte, rokonszeretőnek kell lenni, vendégelni kell az állandóan, minden ünnepekre beállító sógorságot, és ez az élet rendje. Jó feleségnek, jó háziasszonynak és legfőképp jó anyának kell lenni; és az ilyen állandóan gondoskodik, állandóan elhiszi, elfogadja, aztán eltűri, és... Elfeledni, letenni mindent, a könyveket, az utazás vágyát, a világ dolgainak követését, soha ki nem venni a szekrény mélyéről az ecsetet, és a régi, bekeregetett akvarellekről azt mondai: egy rokonom festette, aki tehetséges volt... — csak békés legyen az élet, visszaülleszkedni a félig városi, félig falusi létformába, munkába járni, mellette állatokat, fíliát gondozni. Visszatükrözni Erzsike emlékeit, Bertiek gazdaságát. Ó, micsoda vágyakat ébresztettek ezek a szülő emlékei! Az aratást. A földet. A földeket. A gazdaságot. Részai lettek a jelennek ezek a múltbeli, elvesztett, visszahozhatatlan szülői emlékek, vágyakat keltettek, s kiszorították a jelent. Hogyan is? Hiszen ezt mind önként, a régit felidézve egészen könnyű volt letenni, talán fel sem venni. Minek oda a festővászon, ahol a föld az első, és a durvára dolgozott kéz a fontosabb?

Aztán egyszerre hideg és üres lett az egész, idegenül kondultak a szavak. És a férj szájából keserű, gyűlölet-rezgéseit rejtegetve szólat meg: az úri rokonaid.

Az úri rokonaim.

Az én úri rokonaim? Sokáig forgott benne a gondolat, és mire kiforogta, kiforrtta magát kettejük kapcsolata, a férje hirtelen elment. A másvilágra. Hirtelen, egyik pillanatról a másikra.

— Olyan, mintha meg sem történt volna, ahogy te mondtad, meg Zsazsa — vallotta be Lizinek egy alkalommal. — Mintha nem is én éltem volna vele, mintha nem történt volna hosszú évekig semmi. Itt a két gyerek, abszolút valósága az életnek. Az apjuk, meg mintha... Vajon a többi-

ek is ezt érzik: volt egy eddigi életük, és aztán valami megváltozott, és az egész olyan, akár csak olvasták volna. Talán nem is velem, vagy velük történt. Mással, egy egészen más valakivel.

Mindketten hallgatnak.

Kata gondolatban át- és újraértékel; — Talán valóban egy egészen más valaki voltam akkoriban; azóta minden sejtem újra épült, gondolataim átrendeződtek. Másként akarok élni. Kimondom, amit annak előtte soha: nem jó ez így nekem. Anyám hányszor mondogatta, szinte teljes meggyőződéssel: jó ez nekünk! Megütközve, értetlenül vette tudomásul, hogy nekem nem jó. Soha nem volt jó. Elfogadni, ami volt, de soha nem volt jó. Ő maga egyszer sem gondolt erre.

Milyen egyforma ez, milyen hasonló, mint a Lizi élete, ő egyedüli gyerekek, én egyedüli gyerek és mégis, mintha olyan sok lenne belőlünk, hogy a szülők mindenre befoghatnak egyet; egy aki jó gyerek, egy aki jól tanul, egy aki városias, és városi lakos; egy, aki úgy dolgozik, mint hajdan a paraszt gazdaságokban az ötödik, a sokadik, a már minek született gyerekek.

Lizi alig bírta vinni a villa szénát, mikor velük mentem a kaszálóra, az apja mégis hagyta, és várta a segítségét. Dolgozott télen, nyáron, ő is elhitte, amit én.

Minek? Kinek jó így ez az egész?

Apám állandóan a lovakról mesélt, anyám minden gondolata a jó háziasszony, a dolgos, mindenben ott lévő asszony volt. Azok a valamikor hajnalok, a harmatos réten át az út a szőlőkbe, aratáskor a kévekötés, a por, az izmot feszítő fáradtság, utána a horgolt nyári kesztyű, ami eltakarta az eldurvult kezét.

Hány évig, hány fiatal évekig hittem; ennek így kell lenni, és arra voltam büszke, ha látszott a kert a kezemen. Micsoda önámító ostobaság! Az enyém, a többieké, Lizié, és mindenkié, aki elhitte: ez jól van.

Anyám történetei a gyorsvonalokról, a pesti fiákerekről, színházról, ami aztán a nyár végén, télen következett, mintha egyenes és természetes előzménye lett volna a földművelés.

Vár a három bőrrönd a szekrény tetején, soha egyetlen útra nem csomagoltuk be őket, egyre se, amikor csak úgy, a magunk örömére indultunk volna. És a többiek sem, ez így volt mindannyiunkkal.

Elpergett az élet, és elvesztek a gyerekkori álmok, attól, hogy felépültek a házaink, hogy felnőttek a gyerekek jól vagy rosszul, a mi életünkben alig van cél, ami a mienk, amit elértünk. Légy vele elégedett – hányan mondják! Mondják, hiszen mások felett oly könnyű elmondani a vád- vagy védőbeszédet; a család, a gyerekek, az a minden. Az a minden. Akkor, amikor még együtt van, amikor kell mindkét félnek a másik, míg az ifjúság el nem indul a maga életét élni. Bármilyen áron maradásra bírni, el nem elengedni? Kötni, tartani, visszafogni, mint minket? Hogy a világ máshol se jobb?

Mi köze ehhez a világnak? Ez a kis, saját világ elmúlik, az időforgácsok közt elpereg, és visszavonhatatlanul marad a semmi, vagy marad, amit mindenki maga visz, amit fogcsikorgatva, köröm-beletörve meg akar tartani.

Annai állítás közt az a legnagyobb, mikor azt hiszem, nem vagyok egyedül, mert vannak gyerekeim, van családom. Ó, micsoda álhit! Dolgaimban, mindenben, ami fontos, valójában magamnak kell döntenem, magam javára, vagy ellenében, és nem segít senki ezekben a döntésekben. Tanácsok. Szűri a másik gondolata az egészet, mégse érti meg annak összes szerteágazó szövevényét, s a napi főzéstől, a szakmai döntésig végül egyedül határozok, és mindenki ezt teszi, még ha könnyebb és szebben hangzó is azt mondani: elhatároztuk – és ez a legnagyobb ... mi is? Hazugság? Nem. Elfogadása a másinak. Lehet. Önfeláldozás, alkalmazkodás. Elhatározom. Elhatároztuk; nem ez szépen hangzó, a valóság: elhatároztam. Aztán lehet ráfogni, elfogadás, alkalmazkodás, meg a többi. Szépen kifejezni. Belül mégis egyedül kell maradni vele, még ha többes számban jobban is hangzik a körülöttünk élők fülének.

Panni hisz a végtelenségig, hogy a fia egyszer, holnap vagy aztán megváltozik. És kell neki ez a hit, ahogy kell neki a lélegzés, minden légvételnél beszívja hitet, ami hazug, vagy igaz; a gyereke, az övé, az ő életének maradéka. Kell. Vigyáz az unokájára, és magukra zárja a szobaajtót, hogy a gyerek ne lássa, ha Robi úgy jön haza. Kell a hit. Minek élne egy pillanatig is a hite nélkül?

Lizi túllépett önmagán, el bírta határozni, hogy másként kell élni, mikor kimondta az apjával szemben: ebből elég! Ez nem az én életem! Bonts le az istállókat, add bérbe a földeket! Hagyj könnyebben élni!

És mikor elhatárolta magát Fréditől, aki kertművelő lázát túlélve ismét a régi, az eredeti vonásait öltötte fel, s megfoghatatlan volt számára az új életforma, amit Lizi kialakított.

Vagy Géza, aki azt látja; hiába egy élet gerincnyomorító munkája, Lizi mást akar. Vajon felismeri, Lizinek mást kell akarnia?

Alig egy hete láttam a virágüzlet kirakatában a fiatalabbik, az irodista Berckiné halotti értesítőjét, gyászolja unokája: Györgyike, (aki töltőtollát annyira gondosan tisztítja, vigyázva írja a matematika példákat, azóta talán ötven éves is elmúlt), asszonyneve, budapesti cím. Vasó néni lányának halálhíre is így jutott haza, alig élte túl pár évvel az anyját. Egy kitett értesítő, néhány napig, aki látja, aki nem. Ancika sírja belesüppedt a temető oldalába, lekopott a fakereszt felirata.

Temetések. Születések. Hitek, csalódások. Száma-nincs sokszor pergett rózsafüzéres imádságok; az öregek esti fohászkodásai. Apám imádságai, amit megzavarni veszélyes volt az utána következők miatt, anyám suttogásfoszlányai, amint szája megremeg, ahogy a Miatyánkot, vagy az Üdvözlégyet mondja. Én; számtalanszor, hang nélkül, szájjal nem-mozdítva napokig sorolt Miatyánkjaim, amit vagy hall a mi Atyánk, vagy csak magunknak ad vigaszt, a hite: meghallgattatik. Kapaszkodók. Hitek a túlvilágról, hogy ott lennie kell valaminek. Ötven-ötven százalék: van vagy nincs. Beleszületve az időbe, valahogyan csak hinni kell: van odaát valami. Ezzel a hittel könnyebb elfogadni azt a pillanatot, ami visszavezet az örök időtlenségbe.

Mért kell?

Kell.

Kata felpillant a nagyszoba falán lévő Jézus-képre, maga számára is meglepő, hogy szülei, majd férje halála utáni átrendezésekkor a falon hagyta.

Ma már nem divat – gondolja. Ott marad. Ez olyan szoba, ahol ott marad. Ahogy a régi bútorok, Erzsike régi edényei, és száma nincs sok holmi. A gyerekek néha ellenkeznek: vedd le! Más kell! Kinél van ez fent?

Kép, bútor marad. Vele az állandóság, a megélt idő. Ez az otthon. Ide lehet feltétel nélkül hazajönni. Mégis, valami új felismerés mozgatja Kátát, ami az életmód eddigi, elviselhetetlen, régi részeit leteszi.

– Át kell lépni! Nem lehet fél életen át egyre élni téves, elhibázott éveket, aztán folytatni; mert úgyis ennyi, meg annyi idős az ember. Át kell lépni.

– Bizonyítani kell! Bizonyosságokat kell szerezni! – mondja az én egyik fele, ami húzna vissza, harcra ösztönözne, hogy keresse és keresse a meglévő vagy sosem volt igazságot.

Kinek az igazsága? Mikor, kinek az igazsága?

– Holnap reggel feljön a nap, mire elindulok. Hosszú út. Ismét hosszú. Egyszer az elején, mikor eldőlt ez az új életvitel, lelassított a gyors egy kis állomásnál: Nagyút – mondta a felirat.

Nagyút. Nagy út.

Mostanság, bár utazásom hamarosan ritkul; visszahúz a föld, a föld szaga, ami benn van a véremben, a legbelső gondolataimban, soha el nem szakadó láthatatlan szálakon; mikor ég lábam alatt az aszfalt, fejem zúg a város forgatagától, akkor biztosan segít, ha csak egy napra is vissza kell jönni; ez a jelen. Van és nincs megoldás. Van és nincs igazság. Más nekem. Más nekik, akik mind a mások; apám, anyám, fiaim, néném, Lizi, a többiek.

A gyerekkor, a beleszületés kitörölhetetlen, hiába haragudtam rájuk miatta; megjelentek bennem részeiben; ahogy anyám kézmozdulata, apám hanglegjtése, nagyanyám ujjtartása. Az a cseppnyi más, ahol anyám emlékeiben a pesti fiáker átzörgött a faluba, ahol a városi nyüzsgés olyan ismeretlenül ismert, messzi, félelmetes és mégis kíváncsós lett; az a nem is velem történt emlékfoszlány valahol elhintette ennek a más életformának a gondolatát.

Belemosódik az idő minden régi és leendő útba, Ancika emlékei a két háború közti Pestről; Vasóka minden őszi elutazása a lányához; Imre sógornőinek szövőgyári történetei; a Molnár lányok kétrészes fürdőruhája, az ehhez társuló gondolat: ott a virágladában van csak föld; anyám Úri utcája, minek házai őrzik a régi hangulatot, de lakói közt mára egy sincs a rokonokból.

Velem jön az összes elveszett és új hit, a csalódott és bízó gondolat, csalódások tanulságaként, hogy mindez, ami itt, ebben az utcában, velünk történt, mindez azért, hogy én, az a kisvárosi valamikori gyerek

holnap elinduljak. Mintha a céltalan állandóság, a megtört élethelyzetek indították volna el, vagy segítettek hozzá, hogy így legyen.

Lizi! Milyen jó volt, milyen könnyű volt a tervezgetés! Milyen szívszorító, milyen sok félelemmel járó, mikor elmozdult a hétköznapi megszokott rendje, mikor más lett a másnap. Odalátok a szobaablakból az utcai nagyszobára, mint gyerekkorban, karácsony estén, csak ma a csillár fénye vetül ki az aszfaltra. Te is, mint én, mint a többiek...

Minden változik, ellenkező, vagy önként alakítva, mindannyian mások lettünk; régi képek, szégyellősen mosolygó rokonok, szomszédok; a nagy akarattal átépített, modernizált házak alapjaiban eltűntek az évek.

Minden változik. Minden állandó.

Megőrizni, mindet, a legutolsó mozzanatig, a szél minden árnyalatú zúgásáig, a történeteket, az embereket, a kerteket. Amennyit csak lehet, amennyit csak az emlékezet meg bír tartani. Amennyit fel tud idézni. Gondolni rájuk.

Kéklík a hegyek vonulata, a patak hol ugyanott, hol kicsit arrébb folyik. Öregszünk.

Vissza-visszatérni a földhöz. Tavaszi földszagkor rágondolni a vetésre. Az egészen egyszerű, természetes dolgokra. Kiszakadni, másként élni, és visszajönni, mert semmi nincs, ami biztosabb és állandóbb lenne. Egyszerre itt, a múlt és jelen minden rezdülése együtt van, egyszerre másutt, amit átitat, átszínez a volt.

Tudni, érezni az egészet. Átlépni azokon a részeken, ahol értelmetlen a bizonyítás. Kinek kéne bizonyítani? Szülőknek? Meghaltak. Rokonoknak? Élik a maguk életét. Ismerősöknek? Ennek az utcának? A lakosainak egyenként? A házaknak, akik önmagukban süket kövek?

Magamnak? Még magamnak sem. Mit érek a bizonyítással? Mi változik, ha ezt vagy azt bebizonyítom? Közben telnek a napok, semmi más nem tesz, csak mint a bizonyítás előtt. Ki változik? Én változom? Át kell lépni, el kell hagyni a tovább nem élhető részeket. Letenni. Nem szabad megtagadni, de le kell tenni. Meg kell érteni, legalább ésszel el kell fogadni, hogy a másik igazsága az annak teljesen igaz. Mint ahogy a Lóri igazsága, neki Lórinak teljesen igaz volt. Nekem meg más volt. Más az igazságom. Más a meggyőződés. Kár az időért. Csak az elmúlt évekért kár...

Surrog kinn az öntözővíz, éled a kert.

Holnap el. Egy hét után vissza. Talán, egyszer, évek múlva végleg vissza. Addig csak időben oda és vissza; képzeletbeli jelenben akár egyszerre. Ellépni a helyről, megtartani mindent, amit adott.

Összehajolnak a kert fái, ring az orgona, a tamariszkusz a nedves földszagát besodorja a szél, a szomszéd tűzfalán sötétedik az árnyék, a hegyvonulat feketés-kéken simul bele az éjszakába. Távolról vonatfütty, tíz perccel később a patak túlsó oldalán az átmenő vonat zakatol, tücsök- és békakórus hangjától nő az este, érett gyümölcsök, nyári virágok illatát hozza a szél.

Epreskert... Egészen Epreskert.